



زنجیره ی رینوین بو مندالان



www.aubyc.com



صلی اللہ  
علیہ وسلم

ژیانی پیغمبر

نوو سینی

نهاد جلال جیب اللہ

بو

مندالان

منتدی اقرا الثقافی

www.igra.afhamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

---

*[www.iqra.afhamontada.com](http://www.iqra.afhamontada.com)*

# ژيانى پيغەمبەر (ﷺ)

## بۇ مىندالان

نهاد جلال حبيب الله

## بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ناوی کتیب: ژبانی پیغمه مېر (ﷺ) بۆ مندالان.

نووسەر: نهاد جلال حبیب الله.

زنجیره: زنجیره ی ریتوین بۆ مندالان (۱).

دیزاینی بهرگ: حکیم أبوبکر.

دیزاینی ناوه وه: نهاد جلال.

چاپخانه: ری نوی.

سال و شویزو ژماره ی چاپ: ۱۴۳۴ کۆچی، سلیمانی، چاپی سییه م.

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه.

~~XXXXXXXXXX~~

ژماره ی سپاردن: ( ۱۴۱۴ ) ی سالی ۲۰۱۳ ی پښ دراوه.

هموو مافیکي پاریزراوه بۆ نووسەر

Nihad.jalal@gmail.com



پیشکشه شه به



\* دایک و باوکی نازیز و خوشه‌ویستم خوی گه‌وره به‌هشت بکاته به‌شیان.

\* هه‌موو جگه‌رگۆشه و رۆژنه‌یه‌کی ئوممه‌تی نیسلامی.

\* خویندکارانی خویندنگه‌ی پیغمبرمان محمد (ﷺ).

\* هه‌ر تاکینکی مرۆفایه‌تی که به دوا‌ی پاستیدا ده‌گه‌ریت.

\* هه‌ر موسلمانیک که له نزایه‌کیش بیت له بیرم ناکات.

ژبانی پښتو (پښتو) ښودلای

(الجزیره ښودلای (۱)

.....

## پیشه‌کی چاپی دووهم

سوپاس و ستایشی بیپایان بو خوای گموره، صلاتو سهلامی خوا بو سمر پیغمه‌مبه‌رمان  
موحه‌ممد و نالویه‌یتی پاکی و هاوه‌لانی بهرز و به‌ریزی.

پاشان:

سوپاس بو خوا دواي نه‌وه‌ی به یارمه‌تی خوا توانیمان نووسینیکی کورت و پوختی وانه‌یی  
له خدمت ژبانی سه‌روه‌ری مرؤفایه‌تیدا ناماده بکه‌ین و برای نازیز و به‌ریزمان کاک فائق له  
کتیبه‌خانه‌ی نارین چاپیکی جوان و بی‌پننه‌ی نووسینه‌کی کرد له‌ژیر ناویشانی (ژبانی  
پیغمه‌مبه‌ر صلی الله علیه وسلم بو مندالان) و هه‌ردوو مامۆستای به‌ریز مامۆستا گاهر  
بامۆکی و مامۆستا جمال بیدار پیشه‌کیان بو چاپی یه‌که‌می نووسی، سوپاس بو خوا  
پیشوازیه‌کی زۆر گه‌رموگوپ له‌و نووسینه‌ کرا و به‌ر گویمان که‌وته‌وه مندالانی نازیز  
تامه‌زۆی بون و خیرا چاپی یه‌که‌می ته‌واو بو، بۆیه پاش چاربی‌اخشاندنه‌وه‌یه‌ک بریارماندا  
به چاپی دووهمی کتیبه‌که و پیشه‌کیه‌کانی چاپی یه‌که‌مان دانه‌نانه‌وه له‌به‌ر که‌له‌که نه‌بوونی  
پیشه‌کیه‌کان به‌سه‌ر یه‌کدا تا مندالانی نازیز ماندوو نه‌که‌ین.

هاوکات مامۆستای نازیز و خۆشه‌ویست مامۆستا فازیل خوا پایه‌داری بکات هه‌ستا به  
وه‌رگیرانیکی جوانی کتیبه‌که بو زمانی نینگلیزی، بریک تیبینی جوانیشی پیشکه‌ش کرد،  
خوای گموره نه‌و کاره به نرخه‌ی بخاته تای چاکه‌کانی و خۆی پاداشتی به‌خیری بداته‌وه.

هیوادارم له نزادا که‌س له‌و برا و مامۆستایانه له‌به‌ر نه‌که‌ن که ده‌ستیان هه‌بووه له  
به‌ریخستنی نه‌م کاره‌دا.

وما توفیقی إلا بالله علیه توکلت و إليه أنیب

نهاد جلال حبیب الله

Nihad.jalal@gmail.com

## بۆ خوشک و برا نازیزه‌کانم

خوشک و براییانی نازیز، نه‌وانه‌ی نهم نووسینه ده‌خوێننه‌وه بۆ منداله‌کانتان یان بۆیان باس ده‌که‌ن یان پروونکردنه‌وه‌ی له‌سه‌ر ده‌ده‌ن:

رۆژگارێک که چوومه خزمه‌ت ژیا‌نی پیغمه‌مبەر (ﷺ)، جار جارێک له‌گه‌ڵی ده‌چوومه ناو مه‌که‌که و نازار ده‌درام و خۆم پاده‌گرت، جاری وا هه‌بوو ده‌یگریاندم، جار جاریش ده‌یخستمه خه‌نده‌و پێکه‌نین، ده‌ستی ده‌گرتم و ده‌یبردم بۆ نوێژ و به‌رنوێژی بۆ ده‌کردم، فێری قورسانی ده‌کردم، سه‌لامی لی ده‌کردم، جاریش هه‌بوو که‌ناری ده‌گرت و مالتساوایی لی ده‌کردم، نه‌و کات من زانی‌م ژیا‌ن له‌گه‌ڵ نه‌و پیغمه‌مبهره نازیزه‌ وا چه‌نده خوشه، گریان و خه‌نده و جه‌نگ و خۆراگری خوشی و نازار و هه‌ر جوړه بارێکی ژیا‌ن له‌گه‌ڵ نه‌و نازیزه‌دا به‌سه‌ر ده‌به‌ین، خوشک و براکانم نه‌وه به‌ جوانی وه‌ربگرن که پێوسته به‌و جوړه به‌چینه نی‌سو ژیا‌نی پیغمه‌مبەر (ﷺ)، که نه‌و نازیزه‌مان پیتی ژیاوه، نه‌وه‌ک به‌مانه‌وێت پیغمه‌مبەر (ﷺ) به‌و جوړه به‌ژیت که نی‌مه ده‌مانه‌وێت.

بروانن رۆژانی‌ک خۆراگری و نازار و نه‌شکه‌نجه ژیا‌نی پیغمه‌مبەر (ﷺ) بوو، جاری وا هه‌بوو شه‌وغونی و شه‌و نوێژی و که‌نارگیری ده‌کرد، جاری وایش هه‌بوو تێکه‌ڵی خه‌ڵک و قسه و به‌زه و وتاردان، هه‌ندی جار توپه‌ و هه‌ندی جار له‌سه‌ر خۆ بوو.

ده‌ی با نی‌مه‌ش یه‌ک باری ژیا‌نی نازیزمان وه‌رنه‌گرین هه‌مووی به‌ باشی سه‌یر بکه‌ین و وه‌ریگرین و باسی بکه‌ین بۆ منداله‌کانمان، نه‌وه‌ک چاو داخه‌ین له هه‌ندی به‌شی ژیا‌نی نه‌و نازیزه‌مان، به‌لکو هه‌میشه له بیرمان نه‌چیت نی‌مه ژیا‌نی‌ک ده‌خوێننه‌وه که خوای گه‌وره له باره‌یه‌وه ده‌فه‌رمووی‌ت: (لقد کان لکم فی رسول الله أسوة حسنة).

## بەشی یەكەم

### ئوینی لە دایک بوونی پیغهمبەر (ﷺ)

پیغهمبەر (ﷺ) لە شاریکدا لە دایک بوو کە پیتی دەوترا مەککە،<sup>۱</sup> ئەو ناوچەیە لە حیزازدا، ئەمرو وڵاتەکە ناسراوە بە «مەملەکتی عەرەبی سعودی».

ئەم شارە ناوچەیەکی وشک و کەم بارانە، چوار دەوری شاخاویە.<sup>۲</sup>

لەم شارەدا بینایەکی تێدا یە پیتی دەوتریت کەعبە، ئەم کەعبەیە یەکەجار لە سەردەمی پیغهمبەر نێراھیم (علیه السلام) لە گەڵ نێسماعیلی کوریدا دروستی دەکەن.<sup>۳</sup>

ئەم شارە لە پروی نابووریەوێ گەرنیەکی گەورە هەبوو، چونکە کاروانە بازرگانەکان لە ناوچەکانەوێشتومەکیان دەکری و دەیان بردەوێ بۆ وڵاتەکانی خۆیان یان بۆ شارەکانی تر، لە رینگەدا تێپەر دەبوون بە شاری مەککەدا.<sup>۴</sup>

هەر وەها لە پروی نایەنیەوێ گەرنیەکی گەورە هەبوو، چونکە کەعبە ی تێدا بوو، هەمووان دەهاتن بۆ ئەوێ بۆ لای کەعبە و شارەکە و قەرەباڵغ دەبوو، خەلکی ناوچەکە بە گشتی عەرەب بوون بە زمانی عەرەبی قەسیان دەکرد.<sup>۵</sup>

پرسیار: خەلکی شاری مەککە چۆن دەژیان؟

وەلام: خەلکی شاری مەککە دابەش بوویبون بۆ چەند کۆمەڵێک:

۱- هەندێکیان سەرقاتی بۆنە ی نایینی بوون و پیشوازیان لە خەلک دەکرد و ناویان پێ دەدان و فیری بۆنە نایەنیەکانیان دەکردن.

<sup>۱</sup> . محمد مەلا فاتق: ژیاانی پیغهمبەری خوا (ﷺ)، لایەرە (۱۴).

<sup>۲</sup> . عبدالعزیز پارەزانی: ژیاانی پیغهمبەری مەزن محمد (ﷺ)، لایەرە (۲۱-۲۲).

<sup>۳</sup> - د. علی محمد الصلابی: السیرة النبویة، لایەرە (۴۲).

<sup>۴</sup> . حبیب محمد سعید: ژیاانی ئازیزمان، بەرگی یەكەم، لایەرە (۴۲).

<sup>۵</sup> . د. علی محمد الصلابی: السیرة النبویة، لایەرە (۲۲-۲۳).

۲- همدېک پاراستنی کاری شاره کمان له نه ستو گرتبوو نه مانه مالیان له دهرهوی شاره کدا بوو.

۳- د مستیهک له خه لکی شاره که بازگان بوون و شتومه کیان ده کړی و ده فروشت و به زستان و هاریندا کاروانی بازگانیان هه بوو.

۴- که مېک له خه لکه کیش سهرقالي پېشه سازی بوون و شمشیتر و چهک و شتی تریان دروست ده کرد.

### تېبینی:

خه لکی شاره که سی جوړ بوون:

\* جوړی یه کهم: دهوله مهنده کان بوون، کاروباریان له ده ستدا بوو و سته میان ده کرد لموانی تر و هه چیان بوړستایه ده ستیان ده کهوت.

\* جوړی دووهم: کوپله کان بوون، واتا نه وانه ی دهوله مهنده کان یان خه لکه که ی تر له کاتی جهنگدا ده یانگرتن و ده یان نه ټنن تا نیشیان بڼ بکه، نه م کوپلانه هه ژار و کهم ده ست بوون و ده بوو هه میسه نیش بکه و بڼ گه وره کانیان، نه مان نانی باشیان نه بوو تا بیخون، سه رما و گه رما نازاری ده دان و ژینیان خراب بوو.

\* جوړی سیپه: خه لکی ناسایی بوو که ژیانیان ساده بوو، نه مانه نه کوپله بوون و نه دهوله مهنده و نه ده سه لاتدار، به لام ژیانیان ناسایی و ساکار بوو.

له مه که کدا ثافرهت وهک سوک و گالته جار و کهم سه ر ده کرا، هه مالیک کچیان بوايه به دزیه وه ده یان کوشت و نه یان ده هیشت کهس بزانیته، که کچیان بووه، نه مان چالیان هه لده کهند و که چه کیان ده خسته چاله که و خولیان ده کرد به سه ریا، به لام کوپیان خوش ده وېست.

<sup>۱</sup> - حبيب محمد سعيد: ژبانی نازیزمان، بهرگی یه کهم، لاپه ره (۶۳-۷۶).

خه‌لکی شاره‌که بتیان له بهرد و دار و شتی تر دروست ده‌کرد و ده‌یان په‌رست و سوجه‌یان بۆ ده‌برد و دوعایان له‌لا ده‌کردن، نه‌وان باوه‌ریان نه‌بوو به‌ خوای گه‌وره و له‌ جیاتی خوا بتیان ده‌په‌رست و بی باوه‌ر بوون، خه‌لکه‌که‌ی داوین پیس و خراپه‌کار و ناپاک‌بوون و له‌ نیتوان خۆیاندا خراپ بوون،<sup>۱</sup> نه‌وان خۆیان به‌ گه‌وره ده‌زانی و تیکه‌لی خه‌لکی تر نه‌ده‌بوون.<sup>۲</sup>

خه‌لکه‌که‌ ناویان له‌ بیره‌کانه‌وه هه‌لده‌گۆزی، چونکه‌ ناوچه‌که‌ زۆر وشک بوو.<sup>۳</sup>

له‌و کاته‌دا چهند ده‌وله‌تیکێ به‌ هیژ هه‌بوون که‌ بریتی بوون له‌:

• یه‌که‌م: فارسه‌کان: له‌م ده‌وله‌ته‌دا پاشا سته‌مکاره‌کان فه‌رمانه‌ه‌واییان ده‌کرد و خه‌لکه‌که‌یان ناگر په‌رست بوون و نایینی ناراستی زۆر بلاو بوونه‌وه، خه‌لکی مه‌ی و خۆراکی حه‌رمیانه‌ ده‌خوارد و ده‌خوارد هه‌، نه‌م ده‌وله‌ته‌ ده‌وله‌تی ساسانی بوو دواتر موسته‌لمانه‌کان له‌ ناویان بردن.

• دووهم: نیمه‌پراتۆریه‌تی رۆمان: نه‌مانیش سه‌رقالی لاسایی و سته‌مکاری بۆون خۆیان پیتیان وا بوو که‌ مه‌سیحین، به‌لام لایاندابوو له‌ دینی راستی پیغمه‌مبه‌ر عیسا (علیه‌ السلام) و دابووینه‌ تاوان و گوناوه‌ و چهند خوایه‌کیان دانا‌بوو بۆ خۆیان.

• سێیه‌م: هیند: نه‌مه‌ش ده‌سه‌لاتی ناوچه‌کانی هیندستان بوو، که‌ نه‌مانیش دواکه‌وتوو و نه‌زان و سته‌مکار بوون و خوایان نه‌ده‌په‌رست و ئاژۆل و بتیان ده‌په‌رست.<sup>۴</sup>

پرسیار: گرنگترین ناینه‌کانی نه‌و سه‌رده‌مه‌ چی بوون؟

وه‌لام:

۱- نایینی جووله‌که‌.

۲- نایینی مه‌سیحی.

<sup>۱</sup> - عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژیان و په‌وشتی پیغمه‌مبه‌ر، لاپه‌ره (۲۶).

<sup>۲</sup> - د. علی محمد الصلابی: السیره‌ النبویه، لاپه‌ره (۲۲ بۆ ۳۲).

<sup>۳</sup> - عبدالعزیز پاره‌زانی: ژیاپی پیغمه‌مبه‌ری مه‌زن عه‌د(ﷺ)، لاپه‌ره (۲۱).

<sup>۴</sup> - د. علی محمد الصلابی: السیره‌ النبویه، لاپه‌ره (۱۳-۱۵).

۳- ئايىنى بوذى.

۴- ئايىنى بەرھەمى.

۵- ئايىنى زەرەشتى.

۶- ئايىنى مانى.

۷- ئايىنى مەزدەكى.<sup>۱</sup>

پرسىپار: نەو سىفەتەنە چى بوون كە خەلكى مەككە و دەوروپەرى مەككە ھەيانىبو؟

۱- نەوان بىر تىژ و لىزان بوون.

۲- رېزى مىوانيان دەگرت و لە پرويدا سەخاوەتمەند بوون و چى باش و خوش بوایە بۆيان دادەنا.

۳- ئازا و نەترس بوون و يارمەتى سەم لىكراويان دەدا، بەلام بە كەمى.

۴- ھەزبان لە ئازادى بوو و ئامادە نەبوون بچنە ژىر دەسەلاتى ھىچ دەولەتتىك.<sup>۲</sup>

### رەچەلەكى پيغەمبەر (ﷺ):

پيغەمبەر (ﷺ) بە رەچەلەك دەگەرپتەوھ سەر ئىسماعىل و ئىبراھىم (عليھم السلام)، پيغەمبەر (ﷺ) ەھرەب نەبوھ لە رەچەلەكدا، بەلكو باوك و باپىرانى زووتر ھاتوون بۆ ناو ەھرەب و تىكەلى ەھرەب بوون و ئەوانىش ەك ەھرەبىيان لى ھاتوھ.<sup>۳</sup>

باپىرى پيغەمبەر ناوى عبدالمطلب بوو، عبدالمطلب مىندالى نەبوو، داواى كرد كە خواى گەورە مىندالى زۆرى پى بەخشىت يەكىكىيان دەكاتە قورىانى بۆ خوا، كاتىك خودا مىندالەكانى پى دەبەخشىت، عبدالمطلب تىر و پشك دەكات تا بزانىت كاميان بكاتە قورىانى،

<sup>۱</sup> - ھەمان سەرچارە لاپەرە (۱۵-۱۹).

<sup>۲</sup> - ھەمان سەرچارە، لاپەرە (۳۲-۳۷).

<sup>۳</sup> - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لاپەرە (۱۸).



نمو کات ناوی به‌کټکیان دهرده‌چیت و که ناوی عبدالله بو، به‌لام نه باوکی و نه براکانی عبدالله هه‌زیان نه‌ده‌کرد عبدالله سهر بپردیت، بویه تا سی جار تیر و پشکیان کرده‌وه که‌چی ههر ناوی عبدالله دهرده‌چوو، دواتر چوونه لای زانایه‌ک و به پیتی قسه‌ی برپاریاندا له جیاتی عبدالله سهد و شتر سهر بپرن، به‌مه عبدالله پزگاری بو، عبدالله کورپټکی جوان و بالابه‌رز بو، ههرچی خه‌لک بوو هه‌زیان له جوانی عبدالله بوو، عبدالله که‌چټکی هیتنا و بوو به هاوسهری که ناوی نامینه بوو، نامینه‌ش که‌چټکی هیدی و جوان و ژیر بوو، بنه‌ماله‌یه‌کی ناسراو و یتک و یتکی هه‌بوو.<sup>۱</sup>

عبدالمطلب له لایهن خواوه بیری زه‌مزه‌می پی به‌خشرا، نهو که‌سی‌کی ناسراو و ناوداری نیو مه‌که‌که بوو و هه‌مووان پټزیان لی ده‌گرت.<sup>۲</sup>

جاریک عبدالله ده‌چیت بو بازرگانی و له یتگادا ده‌مریت،<sup>۳</sup> که‌چی پاش ماوه‌یه‌کی که‌م له دوا‌ی مردنی نامینه‌ی خټزانی مندالټکی ده‌بیت و هه‌مووان پیتی دل‌خوش بوون، عبدالمطلب له خوشیدا که‌نیزه‌کی‌کی نازاد کرد و ناوی منداله‌که‌ی نا (محمد) واتا سپاس‌کراو،<sup>۴</sup> نهو محمده‌ش پیغه‌مبه‌ری نازیزی یتمه بوو که له‌گه‌ل له دایک بوونیدا برپاری گۆرانی مرۆفایه‌تی داو که‌وته کار، پیغه‌مبه‌رټک که باوکی خۆی نه‌بینی و به بی برا و خوشک دونیای بینسی و هاته دونیا، نهو پرۆه‌ش ناسراوه به پرۆزی له دایک بوونی پیغه‌مبه‌ر محمد (ﷺ).

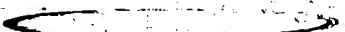
تټبینی: پټش نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له دایک بیت که‌سی‌کی سته‌مکار به‌ناوی نه‌بره‌هه بینایه‌کی دروست کرد له ناوچه‌ی خۆی له جیاتی که‌عبه و فیلسی زۆری کۆکرده‌وه و له‌گه‌ل سپایه‌کدا و هات بو له‌ناو‌بردنی و پرو‌خاندنی، که‌عبه‌ی پرۆز، به‌لام خوی گه‌وره کۆمه‌لټک بالنده‌ی بو ناردن که به‌ردی بچووکیان پی بوو و له ناسمانه‌وه به‌رده‌کانیان فری دا به‌سهر فیل

<sup>۱</sup> - عبدالله‌عزیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژیان و ره‌وشتی پیغه‌مبه‌ر، لاپه‌ره (۶۰-۴۳).

<sup>۲</sup> - ابن‌الاثیر: الکامل فی التاریخ، به‌رگی به‌که‌م، لاپه‌ره (۶۱۵).

<sup>۳</sup> - ابن‌هشام، السیره النبویه، لاپه‌ره (۱۵۳).

<sup>۴</sup> - حبیب محمد سعید: ژیا‌نی نازیزمان، به‌رگی به‌که‌م، لاپه‌ره (۱۰۷).

زنجیره‌ی مندالان (۱)  ژانی پیغه ممبر (ﷺ) بۆ مندالان

و سەریازەکاندا و سوپاکە‌ی نەبره له ناوچوو خوای گەوره کەعبە‌ی پاراست له دەستی نەو خراپەکارانە.<sup>۱</sup>

پرسیار: چ سوپەتێک باسی پرووداوەکە‌ی نەبره دەکات؟

وەلام: سوپەتی (الفیل).

پرسیار: پیغه ممبر (ﷺ) له چ پۆژتێکدا له دایک بوو؟

وەلام: له پۆژی دوو شەممە له ۱۲‌ی مانگی ربيع الاول له دایک بوو.

پرسیار: بۆچی خوای گەوره نەیهیشت پیغه ممبر (ﷺ) باوکی بیینیت و پیتش نەوی له

دایک بیت مرد؟

وەلام: بۆ نەوی هەر له مندالیهوه فیری خۆراگری و مردایهتی بیت و تەنها پستی به

خوا بیهستیت.

<sup>۱</sup> - ابن هشام، السيرة النبوية، لایمه (۶۳-۷۳).

### ژبانی مندالی پیغمبر (ﷺ)

لمو سمرده مه دا وا بار بووه مندال دهنیرد رایه لادی تا زمانی پاراو بیت و له ناو و هوا یه کی خوش و پاکدا گه وره بیت شاره زایی بار و دڅخی ژبانی لادی بیت تا دواتر بتوانیت که سیکی لیتاتو بیت.

پیغمبر که له لای باپره ی و له گهل دایکی ژبانی به سر دهر د، له لایه ن باپره یه وره نیردرا بڅ لادی تا له وی گه وره بیت، نه مه ش لهو کاته دا بوو که هیتشتا پیغمبر شیری ده خوارد و زڅر مندال بوو.

عبدال مطلب پیغمبر ی دایه دست خیرانیکی هڅاری نیو لادی که ناوی نهو ژنه حلیمه بوو.

پرسیار: حلیمه واتای چیه؟

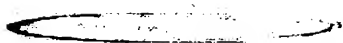
وهلام: به واتای نهرم و نیان و هیدی و خاوه ن سۆز دیت نه مه ش بڅ نه وه ی ربه فتاری پیغمبر (ﷺ) له دواتر دا بهو جوره بیت، حلیمه له گهل میرده که ی و منداله کانیدا چون به لای مه که که دا، نهوان گوی دریتکی بی توانا و خاو و خلیچکیان هه بوو و له هاو ریگا کانیان دوا که وتبون، بهلام نه یانده زانی نهو دوا که وتنه هڅاری به خسته وره بوونیانه و خوی گه وره یارمه تیان ده دات، نهوان کاتیک پیغمبر یان برد بڅ لای خویان گوی درتزه کیان به هیز و به په له بوو، که وتنه پیش هاو ریگانیان، هاو ریگانیشیان به سهر سورمانه وه سهر یان ده کردن.<sup>۱</sup>

پرسیار: چ سوودیک وهرده گرین لهم روودا وه دا؟

وهلام: لهم روودا وه دا فیتری نهو ده بین که هندی شت هیه لای نیمه باش و خوش نیه، بهلام لای خوی گه وره باشه و سوودی هیه بڅ نیمه، چونکه حلیمه و میرد و منداله کانی هه زیان نه ده کرد دوا بکه ون، که چی خوی گه وره به هوی نهو دوا که وتنه وه پیغمبر ی دانه دست که به په له خوی گه وره ژبانی خوش کردن و وای کرد له هڅاری رزگاریان بیت.

<sup>۱</sup> - محمد مه لا فائق: ژبانی پیغمبر ی خوا (ﷺ)، لایره (۱۷).

<sup>۲</sup> - عبدولعزیز پاره زانی: ژبانی پیغمبر ی معزن محمد (ﷺ)، لایره (۵۸-۶۱).



هه‌روه‌ك فێری نه‌وه ده‌بین كه هه‌رگیز بێ هیوا نه‌بین له‌ خوای گه‌وره‌، چونكه‌ خوای گه‌وره‌ هه‌میشه‌ ناگای له‌ ئێمه‌یه‌ ته‌نانه‌ت كاتێك ئێمه‌ ده‌خوین و ناگامان له‌ خۆمان نیه‌، خوای گه‌وره‌ ناخه‌وێت و ناگای له‌ ئێمه‌یه‌.

به‌ئێ!.. هه‌لیمه‌ پیغه‌مبه‌ری برده‌وه‌ له‌ گه‌ڵ خۆیدا بۆ لادی، له‌وێ ئه‌ركی شیرپێدان و گه‌وره‌کردن و په‌روه‌رده‌کردنی پیغه‌مبه‌ری گرت‌ه‌ ئه‌ستۆی خۆی، كاتێك بێنی به‌هۆی پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ له‌ هه‌ژاری پرزگاریان بووه‌ و مانگاگانیان شیریان زیاتر بووه‌ و گوێ درێژه‌كه‌یان به‌هێژ بووه‌ و خۆراکیان زۆر سووه‌ هه‌زی ده‌کرد زیاتر گرنگی به‌ پیغه‌مبه‌ر بدات بۆیه‌ ده‌یویست شیری هه‌ردوو مه‌مکی بدات به‌ پیغه‌مبه‌ر، به‌لام پیغه‌مبه‌ر ته‌نها به‌شه‌كه‌ی خۆی ده‌خوارد و دوا‌ی نه‌وه‌ هیچی نه‌ده‌خوارد.<sup>۱</sup>

پرسیار: چ وانه‌یه‌ك فێر ده‌بین له‌م په‌فتاری پیغه‌مبه‌ردا؟

وه‌لام: فێر ده‌بین ته‌نها به‌شی خۆمان بخۆین و به‌شی زیاتر نه‌خۆین، چونكه‌ خه‌لكی تریش وه‌ك ئێمه‌ مرۆڤن و گونا‌هه‌ به‌شه‌كه‌یان بخۆین.

نه‌گه‌ریش گه‌وره‌كانمان ویستیان به‌شی برا و خوشك و هاوڕێكانمان بده‌ن به‌ ئێمه‌، نابێت ئێمه‌ له‌م كاره‌ قبوڵ بكه‌ین و ده‌بێت له‌ به‌شی خۆمان زیاتر نه‌به‌ین.

<sup>۱</sup> - عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژانی و په‌رشتی پیغه‌مبه‌ر، لاپه‌ره (۱۷-۱۸).

### \* پرووداویکی کرنک:

رۆژتکیان پیغه‌مبه‌ر له‌گه‌ڵ منداله‌کانی حه‌لیمه‌دا که برای شیر ی پیغه‌مبه‌ر بوون چون بۆ ده‌روه بۆ له‌وه‌پاندنی ناژه‌له‌کان، له‌وێ که‌وتنه‌ گاته‌ و یاری کردن له‌ ناکاو دوو که‌سی گه‌وره‌ی جلوه‌رگ سپی که‌ قاپتیکی زیرینیان پێ بوو هاتن و پیغه‌مبه‌ریان گرت و سنگیان هه‌لدی، منداله‌کان ته‌واو ترسان و په‌نگیان گۆزا و به‌ په‌له‌ رایان کرده‌وه بۆ ماڵ و هه‌والیان دا به‌ دایکیان، که‌ دوو پیاو پیغه‌مبه‌ریان کوشت و حه‌لیمه‌ش به‌ په‌له‌ پای کرده‌ ده‌ری و چوو بۆ لای پیغه‌مبه‌ر سه‌یر ده‌کات پیغه‌مبه‌ر چاک بووه‌ته‌وه، به‌لام ترساوه و په‌نگی زه‌رد بسووه و بێ تاقت دیاره، بۆیه حه‌لیمه زانی نه‌و پرووداوه‌ راسته، حه‌لیمه ترساو بریاریدا پیغه‌مبه‌ر بیاته‌وه بۆ لای باپه‌ره‌ی و دایکی له‌ ترسی نه‌وه‌ی شتیکی به‌سه‌ر نه‌یه‌ت.<sup>۱</sup> به‌مه‌ پیغه‌مبه‌ر له‌ ژیا‌نی لادی و گونده‌وه‌ چوویه‌وه بۆ ژیا‌نی قه‌ره‌بالغی و شار و له‌ برا شیریه‌کانی دوورکه‌وته‌وه.

پرسیار: نه‌و دوو که‌سه‌ کێ بوون سنگی پیغه‌مبه‌ریان هه‌لدی؟ نه‌ی بۆچی وایان کرد؟

وه‌لام: نه‌و دوو که‌سه‌ دوو فریشته‌ی میه‌ره‌بانی خ‌وای گه‌وره‌ بسوون، نه‌وان هاتن تا چی پیسی و خراپه‌ هه‌یه‌ له‌ دلی پیغه‌مبه‌ردا لایه‌ن و له‌ جیاتیدا چاکه‌یان دانا و دلی پیغه‌مبه‌ریان له‌ قاپتیکی زیریندا شو‌رد.

له‌مه‌وه‌ بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که‌:

- ۱- فریشته‌کان ئیهمیان خ‌وش ده‌وێت و چاکه‌ی ئیهمیان ده‌وێت نه‌وه‌ک خراپه‌.
- ۲- نه‌بی‌ت هه‌ول به‌هین خراپه‌کانی ناو د‌لمان بگۆڕین بۆ چاکه‌، نه‌ویش به‌وه‌ ده‌بی‌ت که‌ له‌ جیاتی قسه‌ی خراپ قسه‌ی چاک ب‌لێن و له‌ جیاتی کاری خراپ کاری چاک بکه‌ین.

<sup>۱</sup> - حبیب محمد سعید: ژیا‌نی نازیزمان، به‌رگی یه‌که‌م، لاپه‌ره (۱۲۳-۱۲۸).

### \* گشت و سافه‌ری پیغمه مبر له گه‌ل دایکیدا:

پاش نموه‌ی پیغمه مبر گه‌راپه‌وه بو لای دایکی و باپیری، بریار بوو له گه‌ل دایکیدا بچن بو سافه‌ر بو لای خال و خزمانی دایکی بژییه کهوتنه ری و له گه‌ل دایکیدا سردانی خزم و کهسوکاریان کرد ماوه‌یه که له لای نموان برون، پیغمه مبر له‌موئ له گه‌ل دایکیدا بسو و لیتی جودا نه‌ده‌بوویه‌وه.<sup>۱</sup>

پرسیار: چی فیر ده‌بین له‌م گه‌شته‌ی پیغمه مبر له گه‌ل دایکیدا؟

وه‌لام:

۱- فیر ده‌بین که سردانی خزم و کهس و کار نمرکی سر شافانه و ده‌بیت هه‌موومان بچن بو سردانی خزم و کهسوکاری دایک و باوکمان.

۲- نابیت بلتین خزمه‌کامان دوورن و نه‌چین، به‌لکو ده‌بیت هه‌ر بچن بو لایان.

۳- ده‌بیت هه‌میشه له گه‌ل دایک و باوکماندا بین، چونکه نموان ناگایان له نیمه ده‌بیت، هه‌روه‌ها نموان نیمه‌یان خوش ده‌وئ، بژییه ده‌بیت نیمه‌یش نه‌وانان خوش بوئ.

### پرووداویکی دلته‌زین:

کاتیک پیغمه مبر له گه‌ل دایکیدا ده‌گه‌رانه‌وه به‌ره‌و شاری مه‌ککه بو مالی خزیان، له ریگه‌ی نیتان مه‌دینه و مه‌ککه‌دا دایکی پیغمه مبر (ﷺ) ده‌مریت و پیغمه مبریش به‌ته‌نها له‌و ریگه‌دا ده‌مینیتته‌وه خه‌لکی ده‌بیه‌نده‌وه ماله‌وه نه‌جا که سه‌یری ماله‌وه ده‌کات نه‌باوک و نه‌دایک و نه‌خوشک و نه‌برای تیتا نیه و به‌تاقی ته‌نها ماوه‌ته‌وه له‌ماله‌که‌دا و باپیری له‌گه‌لیدا ده‌بیت.<sup>۲</sup>

وانه و نه‌زمونه‌کانی نهم پرووداوه:

<sup>۱</sup> - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لايمره (۵۳).

<sup>۲</sup> - محمد مه‌لا فائق: ژيانی پیغمه مبر (ﷺ)، لايمره (۲۴-۲۷).

۱- لهم پروداوه‌دا فیر بووین که مردن هه‌میشه له‌ پێگه‌دایه‌ و کهس نازانیت که‌ ده‌مریت، بۆیه‌ ده‌بیت هه‌میشه‌ کرده‌وه‌ی چاک‌ کۆ بکه‌ینه‌وه‌ تا ناماده‌ بین بۆ مردن ته‌نانه‌ت نه‌گهر له‌ خۆشترین کاتدا بیت، چونکه‌ دایکی پیغمه‌مهر له‌ سه‌فه‌ردا مرد.

۲- نابیت نیتمه‌ به‌ مردنی کهس و کارمان بێ هیوا بین و واز به‌یتین چونکه‌ پیغمه‌مهر (ﷺ) زۆریه‌ی کهس و کاری مردن، که‌چی وازی نه‌هیتنا تا نه‌م ناینه‌ی گه‌یاند.

۳- با کهس و کار و خزم و دایک و باوکیشمان بمرن، نیتمه‌ ههر بێ کهس نین، چونکه‌ نیتمه‌ خوا‌ی گه‌وره‌مان له‌ گه‌له‌دایه‌ که‌ ههرگیز نامریت و له‌ دایک و باوک و کهس و کارمان زیاتر نیتمه‌ی خۆش ده‌ویت و بۆ نیتمه‌ باشتره‌.

### ژیان له‌گه‌ڵ باپیریدا

پیغمه‌مهر نه‌مجاره‌یان له‌گه‌ڵ باپیریدا ژبان ده‌باته‌ سه‌ر نه‌و کورپکی ژیر و هێدی و له‌سه‌ر خۆ بوو، هه‌میشه‌ هه‌ولێ ده‌دا به‌ جوړیک یارمه‌تی باپیره‌ی بدات، چونکه‌ باپیره‌ی پیر و په‌که‌ه‌وته‌ و بێ توانا بوو، بۆیه‌ بریاری دا به‌جیت بۆ کاری شوانیه‌ی و له‌ به‌رامبه‌ردا پاره‌ی بده‌نێ تا خه‌رجی خۆی و باپیره‌ی پێ پیدایه‌ بکات.<sup>۱</sup>

نه‌و پۆژانه‌ی ده‌چوو بۆ نیش و شوانیه‌ی ده‌کرد مه‌ر و مالا‌تی خه‌لکی شاری مه‌که‌کی ده‌له‌وه‌پاند، نه‌مه‌ خواستی خوا‌ی گه‌وره‌ی له‌سه‌ر بوو، چونکه‌ کاری شوانیه‌ی چه‌ند سوود و نه‌زموونیه‌کی هه‌یه‌، له‌وانه‌:

۱- له‌ شوانیدا فیری نه‌ترسی و نازایه‌تی ده‌بیت: چونکه‌ له‌گه‌ڵ نه‌و هه‌موو نا‌ژه‌لانه‌دا ده‌جیت به‌ ده‌شت و کێودا و ناترسیت له‌ نا‌ژه‌لێ درنده‌ و دز و جه‌رده‌ و ناحه‌ز و هه‌ول ده‌ده‌یت نا‌ژه‌له‌کان به‌ ساغی به‌یت و به‌یتیه‌وه‌.

۲- هه‌روه‌ها فیری خۆپاگری ده‌بیت: چونکه‌ له‌ شوانیدا نا‌ژه‌له‌کان دین و ده‌چن، تۆش ده‌جیت له‌گه‌له‌یاندا و کۆیان ده‌که‌یته‌وه‌ و واز ناهیتیت یان نا‌ژه‌لێک نه‌خۆش ده‌که‌ویت یان دوور ده‌که‌ویت به‌ یان لاساره‌ که‌چی شوانه‌که‌ خۆپاگره‌.

<sup>۱</sup> - حبیب محمد سعید: ژبانی نازیزمان، به‌رگی یه‌که‌م، لاپه‌ره‌ (۱۳۲).

۳- فێری سۆز و میهره‌بانی ده‌بیته: چونکه‌ تۆ پارێزگاری له‌ ناژه‌له‌کان ده‌که‌یت و خۆشت ده‌وێن و له‌ زیان و نه‌خۆشی و شتدا ناگاداریان ده‌بیته، ئه‌ی ده‌بیته‌ چه‌نده‌ مرۆفه‌ کانت خۆش بویت؟! ده‌بیته‌ بیته‌ مایه‌ی کامه‌رانی مرۆفه‌کان.

۴- له‌ شوانیه‌وه‌ فێر ده‌بیته‌ خۆت نان و خۆراکی خۆت به‌ ده‌ست به‌یته‌یت، لای خه‌لک داوا نه‌که‌یت، به‌لکو‌ بتوانیت نیش بکه‌یت و به‌رهم به‌یته‌یت، چونکه‌ هه‌ر که‌سه‌ و شتیکی که‌م به‌رهم به‌یته‌یت، به‌ هه‌موویانه‌وه‌ شتیکی زۆریان ده‌بیته‌.

۵- هه‌رچی پێغه‌مبه‌رانی تریش هه‌ن کاری شوانیان کردوه‌وه‌، بۆیه‌ پێغه‌مبه‌رش (ﷺ) که‌ کۆتایی پێغه‌مبه‌رانه‌ ده‌بیته‌ نه‌و نیشه‌ بکات.<sup>۱</sup>

### خوای گه‌وره‌ پێغه‌مبه‌ر ده‌پارێزیت

کاتی‌ک باپه‌ره‌ی پێغه‌مبه‌ر مه‌رد، پێغه‌مبه‌ر چوو بۆ لای ابو طالیبی مامی که‌ نه‌ویش پیاویکی پیرو لاواز و که‌م ده‌ست بوو بۆیه‌ کاری شوانه‌یی ده‌کرد.

کاتی‌ک پێغه‌مبه‌ر شوانی ده‌کرد، هه‌یج کات بتی نه‌ په‌رستوه‌، به‌لکو‌ له‌ شاخ و ده‌شت و بیاباندا پی‌ری له‌وه‌ ده‌کرده‌وه‌ که‌ ده‌بی‌ کێ نه‌م جیهانه‌ گه‌وره‌ی به‌م جوانیه‌ دروست کرد بیته‌؟ کێ نه‌ستیره‌کانی راوه‌ستانده‌ و پرووناکی پی‌ به‌خشیون؟ کێ نه‌م مرۆڤ و ناژه‌ل و گیا و دره‌خانه‌ی به‌دی هه‌یناوه‌؟ پێغه‌مبه‌ر پی‌ری له‌م په‌رسیارانه‌ ده‌کرده‌وه‌ هه‌زی ده‌کرد خوا بناسیته‌، جارێکیان پێغه‌مبه‌ر له‌ گه‌ل هاوڕێکه‌یدا که‌ سه‌رقالی له‌وه‌ پانده‌ن بوون ده‌نگی ده‌هۆل و گۆرانی و شایی بیست له‌ شارد، بۆیه‌ داوای له‌ هاوڕێکه‌ی کرد تا یارمه‌تی بدات نه‌مشه‌و نه‌و به‌ لای ناژه‌له‌کانه‌وه‌ بیته‌ و پێغه‌مبه‌ر به‌جیته‌ بۆ نه‌و ناھه‌نگه‌ و گوێ له‌ گۆرانی و ده‌هۆل به‌گریت و سه‌یری شاییه‌ که‌ بکات، به‌لام کاتی‌ک چوو خوای گه‌وره‌ پاراستی له‌و تاوانه‌ و وای له‌ پێغه‌مبه‌ر کرد، که‌ خه‌وی لی‌ بکه‌ویته‌ و نه‌و گوناھه‌ نه‌کات و تا به‌یانی بیدار نه‌بوویه‌وه‌.

کاتی‌ک شه‌وی دووه‌م هات، ویستی دووباره‌ به‌جیته‌وه‌ که‌چی هه‌ندی خوای گه‌وره‌ پاراستی و خه‌وی لی‌ که‌وت و گوئی لی‌ نه‌گرت سه‌یری نه‌کرد تا به‌یانی بیدار نه‌بوویه‌وه‌ که‌ به‌یانی له‌

<sup>۱</sup> - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لاهیر (۵۵).



خمو هستا زانی که نه‌وه کاریکی باش نیه گوی بگریت له گورانی خراپ و شایه‌ک سه‌یر بکات که خراپه‌ی تیدا بیت، بویه بریاری دا نه‌چیت بو هیچ شایه‌کی خراپ مه‌گهر شایه‌ک که باش و پیک و پیک بیت.<sup>۱</sup>

پرسیار: گرنه‌ترین وانه و سووده‌کانی نهم باسه بؤمیره

وه‌لام: لهم باسی خمو لیکه‌وتنی پیغمه‌مبه‌ردا نهم وانانه فیر ده‌بین:

۱- خوای گه‌وره هه‌میشه ناگاداری نی‌مه‌یه و هه‌ز ناکات خراپه بکه‌ین، بویه پیغمه‌مبه‌ری خه‌واند تا خراپه نه‌کات و گوی له شتی خراپ نه‌گریت و سه‌یری شتی خراپ نه‌کات.

۲- خوای گه‌وره پیغمه‌مبه‌ری پاراست، چونکه پیغمه‌مبه‌ر ده‌بیته مامۆستای مرۆفایه‌تی جا ده‌بیته که سیک که چاکه فی‌ری خه‌لکی ده‌کات، خوی خراپه نه‌کات و چاک بیت.

۳- نه‌گهر هاو‌پیه‌کمان ویستی کاریکی خراپ بکات نه‌بیته نی‌مه نه‌هیلین و به‌ قسه‌ی جوان و به‌بی‌ تو‌په‌یی فی‌ری بکه‌ین که نه‌و کاره خراپه نه‌کات.

۴- نابیت نه‌گهر گه‌وره‌کاغان کاری خراپه‌یان کرد، نی‌مه‌ش وه‌ک نه‌وان بکه‌ین.

پرسیار: باپیره‌ی پیغمه‌مبه‌ر که‌ی مرد و دواتر پیغمه‌مبه‌ر لای کی بوو؟

وه‌لام: باپیره‌ی پیغمه‌مبه‌ر کاتیک مرد، که پیغمه‌مبه‌ر (۸) سالان بوو دوا‌ی نه‌ویش چوو بوو لای نه‌بو طالیبی مامی که زور پیغمه‌مبه‌ری خوش ده‌ویست.<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - عبدالله‌عزیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژبان و ره‌وشتی پیغمه‌مبه‌ر، لاپه‌ره (۵۳-۵۴).

<sup>۲</sup> - ابن هشام: السیره النبویه، لاپه‌ره (۱۶۲).

## پیغمبر (ﷺ) کارى بازارگانی فیر ده بیت

کاتیک محمد سەرقالی شوانی بوو نه بو طالیبی مامی حەزی کرد محمد فیری نیشیکی باشتر بکات که بریتیه له بازارگانی.

پرسیار: بازارگانی چ سوودیکی هیه؟

وه لām: له کارى بازارگانیدا نهم سوودانه دهست ده که ویت:

۱- کارى بازارگانی پاره و دهستکه و تیکی زیاتری تیدایه و زۆرتر دهوله مهنده ده بیت.

۲- له بازارگانیدا دهچیت بۆ شوینەکانی تر و خەلکی تر ده بینیت شارەزایان ده بیت و ده توانیت چ قسهیه کی باشتر پییه بیکهیت بۆیان.

۳- نه و شتومەك و پتوستانەى له ولات و شارەكتدا نین تۆ له رینگەى بازارگانیهوه دهیهتیت بۆیان چی شتی زیادەش هیه دهیهى بۆ شوینەکانی تر که نهو شتەیان نیه، بهوه هەردوو لا یارمەتى یه کتر ده دەن، نه بو طالیب دهستی پیغمبریهى گرت و له گەم کاروانیکی بازارگانی مه که کهدا چوو بهروه بازارگانی کردن، نه بو طالیب له مه که کهدا قسهى ده کرد بۆ پیغمبر و هەندى شتی فیر ده کرد و هەمیشه له گەلیدا بوو و لیتی دوور نه ده که و تهوه.

کاتیک چوون بۆ لای پیاویکی مهسیحی که ناسراو به بوچهیرا، سەرقالی پەرستنی خواى گهوهه بوو، بوچهیرا نهو کاروانه بازارگانیهى بینى بریاریدا هەموویان دهعهوت بکات و لانی نهو نان بخۆن و قسهیان له گەلدا بکات.<sup>۱</sup>

پرسیار: بۆچی بوچهیرا بریاریدا دهعهوتیان بکات؟

وه لām: چونکه کاتیک سهیری کاروانه کهى ده کرد هەر له دوورهوه بینى که پهله هەروێک به سهریانهوه سیبهریان بۆ دهکات و له گەلایندا دیت، بوچهیرا سهرى له مه سوپما و وتی نه مه پرووداویکی سەر سوور هینهره و ده بیت بزائم بۆچی وایه؟ کاتیک کاروانه که هاتن بوچهیرا هەموویانی دهعهوت کردن نانی بۆ ناماده کردن به لām نهو به دواى که سیکدا ده گهرا که له

<sup>۱</sup> ابن اسحاق: السيرة النبوية، لاپهه (۱۲۲-۱۲۸).

ناو نهواندا نه‌بوو نهو کهسه‌یش پیغمه‌مه‌ر بوو بوچه‌یرا پرسیری کرد: کهستان ماوه نه‌هاتیبت بۆ نان خواردن؟ نه‌وانیش وتیان که سمان نه‌ماوه جگه له مندالێکی بچووک که دامان ناوه له‌لای ناژه‌ل و شتومه‌که کاغان بیت.

بوچه‌یرا به‌ په‌له‌ بریاریدا نهو کوڤه‌ بیینی‌ت، کاتی‌ک پیغمه‌مه‌ری بینی په‌کسه‌ر زانی که نهو پیغمه‌مه‌ره نهو پیغمه‌مه‌ره‌یه که خوای گه‌وره‌ باسی ده‌کات بۆیه نه‌بو طالیبی بانگ کرد و له‌ پهنایه‌کدا و به‌ نه‌ینی پیتی وت: نهو منداله‌ جوان بیاریزه، نهو له‌ داهاتوودا ده‌بیته‌ گه‌وره‌ی مرۆفایه‌تی، له‌ گه‌ل خۆشتدا مه‌یه‌یه بۆ نه‌م بازرگانیه، چونکه له‌وێ ڤۆمه‌کان ده‌یناسنه‌وه و ده‌یکوژن، به‌لکو بیبه‌وه بۆ ماله‌وه و به‌ جوانی ناگاداری بکه و وریای به‌.

نه‌بو طالیبیش به‌ گوئی بوچه‌یرای کرد و پیغمه‌مه‌ری برده‌وه بۆ ماله‌وه و زیاتر وریای ده‌بو،<sup>۱</sup> سوودی نه‌م ڤووداوه:

۱- له‌م ڤووداوه‌وه فیر ده‌بین ده‌بی‌ت خۆمان یان برا یان منداله‌ کاغان بیاریزین له‌ ده‌ستی دوژمنانی نی‌سلام و نه‌هیلین زیانمان پێ بگه‌یه‌نن، چونکه نه‌وان ڤقیان له‌ نی‌مه‌یه.

۲- نه‌گه‌ر نی‌مه‌ چاک بین و راستگۆ بین له‌ گه‌ل خوادا، نه‌وا خوای گه‌وره‌ ده‌مانپاریزیت.

### پیغمه‌مه‌ر (ﷺ) فیری جه‌نگ ده‌بی‌ت

هۆزه‌که‌ی پیغمه‌مه‌ر، که هۆزی قوره‌یش بوو له‌ گه‌ل هۆزێکی تردا که ناوی (هه‌وازن) بوو، تاوانی جه‌نگه‌که‌ش له‌ نه‌ستۆی هه‌وه‌زанда بوون، واتا خه‌تاکه‌ هی هه‌وازن بوو.

له‌م جه‌نگه‌دا پیغمه‌مه‌ر به‌شداری کرد و، یارمه‌تی مامه‌کانی خۆی ده‌دا و تیری ده‌دا به‌ ده‌ستیانه‌وه، پیغمه‌مه‌ر له‌و کاته‌دا (۱۵) سالان بوو، له‌م جه‌نگه‌دا پیغمه‌مه‌ر به‌شداری کرد و هه‌ولێ خۆی دا و کۆمه‌لیک شتی زۆر فیر بوو له‌ باره‌ی جه‌نگه‌وه.<sup>۲</sup>

چی تیگه‌یشتی له‌ ڤووداوی نه‌م جه‌نگه‌دا؟

<sup>۱</sup> - عبدالله‌عزیز ڤاره‌زانی: ژیا‌نی پیغمه‌مه‌ری مه‌زن عه‌مه‌ (ﷺ)، لا‌ڤه‌ره (۷۳-۷۴).

<sup>۲</sup> - عه‌م‌د شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لا‌ڤه‌ره (۴۶).

- ۱- تیگه‌یشتم نه‌گه‌ر جه‌نگ له‌ نیوان دوو لادا کرا ده‌بیټ من لایه‌نی حق و راسته‌که هه‌لبۆیژم، نایا خزمه‌کانی خۆم بیټ یان بیگانه‌ بیټ، نه‌گه‌ر دوو که‌س جه‌نگیان کرد کامه‌یان راست و حق بوون پشتگیری نه‌وه‌یان ده‌که‌م.
- ۲- جه‌نگ مرۆفه‌کان فی‌ری نه‌ترسی و نازایه‌تی ده‌کات، تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌یه له‌ سته‌مکاران.
- ۳- له‌ جه‌نگدا ده‌بیټ گوێرایه‌لی گه‌وره‌تر له‌ خۆت بیټ و له‌ خۆته‌وه هه‌موو شتیک نه‌که‌یت.

### هاویه‌یمانیتی (فضول)

پاش نه‌وه‌ی پیغمه‌مبه‌ر له‌ جه‌نگی (فوجار) دا فی‌ری جه‌نگ بوو، خوای گه‌وره‌ ویستی وانه‌یه‌کی تری فی‌ر بکات، نه‌ویش نه‌وه‌ بوو که‌ گه‌وره‌ی هۆزه‌کان کۆبوونه‌وه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی یه‌ک بگرن بۆ پشتگیری کردنی سته‌م لیکراوان و هه‌ژاران، هه‌روه‌ها پیکه‌وه‌ دژایه‌تی سته‌م کاران بکه‌ن، له‌م هاویه‌یمانیتییه‌دا پیغمه‌مبه‌ریش به‌شدار بوو.<sup>۱</sup>

له‌مه‌وه‌ فی‌ر ده‌بین که‌:

- ۱- پێویسته‌ دژایه‌تی سته‌مکار بکه‌ین و پالپشتی هه‌ژاران و بیکه‌سان بین.
- ۲- هه‌ر کارێک سوودی خه‌لکی تێدا‌بیټ و خراپ نه‌بیټ، ئیمه‌یش تێیدا به‌شدار بین.
- ۳- خوای گه‌وره‌ سته‌مکاری خۆش ناویټ، بۆیه‌ ده‌بیټ ئیمه‌ش خۆشمان نه‌ویټ.

پرسیار:

- ۱- نایا تا ئیستا هه‌ولت داوه‌ یارمه‌تی هه‌ژار و سته‌م لیکراویک بده‌یت؟
- ۲- نایا له‌ ده‌ورووبه‌رتدا که‌سی سته‌مکارت دیوه‌؟
- ۳- چ کارێک بکه‌یت باشه‌ بۆ نه‌وه‌ی نه‌هیلێت سته‌م لێ بکرت؟

<sup>۱</sup>- ابن کثیر، البدایة والنه‌ایة، به‌رگی یه‌که‌م، به‌شی دووهم، لاپه‌ره (۳۳۲-۳۳۵).

به‌ئێ مندالانی نازیز، هه‌میشه‌ سته‌مکار ده‌بیته‌ مایه‌ی له‌ناویردنی ژیاانی ناسایی و کامه‌رانی، نه‌گه‌ر هاتوو ئێمه‌ له‌سه‌ری بێده‌نگ بین و هه‌ول نه‌ده‌ین سته‌مکار بشکێنین، نه‌وا که‌سی سته‌مکار زال ده‌بیته‌ به‌ سه‌رماندا و به‌ پیتی ئاره‌زووی خۆی چی ده‌وێت ده‌یکات، سته‌مکار مائی خه‌لک ده‌بات، مندالان ده‌کوژیته‌ و خانوه‌کان وێران ده‌کات و شت گران ده‌کات و پیاوان ده‌کوژیته‌ و یان لییان ده‌دات، به‌لام نه‌گه‌ر هه‌موومان پێکه‌وه‌ له‌ دژی زابوه‌ستین، نه‌و کات هیچی پێ ناکریت و ئێمه‌ش پرزگارمان ده‌بیته‌.

### بازرگانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بۆ خه‌دیجه

پیغه‌مبه‌ر کورپێکی گه‌نج و پێک بوو، نه‌و راستگۆ و ده‌ستپاک بوو، خه‌لکی به‌ (صادق الامین) راستگۆی ده‌ستپاک بانگیان ده‌کرد، هه‌رچی خه‌لک بوو خۆشیان ده‌ویست و متمانه‌یان پیتی بوو، خه‌دیجه‌ که‌ کچی خوه‌یلید بوو، خزمی پیغه‌مبه‌ر بوو نه‌و ژنه‌ پێشتر شووی کردبوو، به‌لام ئێستا بێ میرده‌ و مال و سامانیکی زۆری بۆ ماوه‌ته‌وه‌، خه‌دیجه‌ که‌ بیستبووی پیغه‌مبه‌ر به‌و جوژه‌ ده‌ست پاک و راستگۆیه‌ و خه‌لکی متمانه‌یان پیتی هه‌یه‌، داوای له‌ پیغه‌مبه‌ر کرد تا کاری بازرگانی بۆ بکات و له‌ به‌رامبه‌ردا بپێک پاره‌ بدات به‌ پیغه‌مبه‌ر.

پیغه‌مبه‌ریش به‌مه‌ رازی بوو که‌ نه‌و کاته‌ کاری بازرگانی ده‌کرد بۆ خه‌دیجه‌ نه‌و هه‌ر ده‌م ده‌ست پاک بوو له‌ کاره‌که‌یدا بۆ خه‌دیجه‌ و هه‌ولێ ده‌دا زیانمند نه‌بیته‌ له‌ کاره‌که‌یدا، به‌م جوژه‌ به‌رده‌وام له‌ قازانج کردندا بوو.<sup>۱</sup>

### په‌ند و ئامۆزگاری

۱- ده‌بیته‌ ئێمه‌ی موسلمان به‌تال نه‌بین و کار بکه‌ین، نیت هه‌ر نیشیک بیت به‌لام ده‌بیته‌ نیشه‌که‌ سوودمند بیت نه‌وه‌ک ئیشیکێ هه‌رام و خراپ.

<sup>۱</sup> - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لاپه‌ره (۶۲).

۲- نه‌گهر راستگۆ و ده‌ست پاك بێن، خه‌لك متمانه‌ی هه‌بێت پێمان، نه‌و كات كارمان بۆ ده‌بێت و خه‌لك هه‌ز ده‌كات نیشی بۆ بكه‌مین چونكه‌ درۆی له‌گه‌ڵدا ناكه‌مین.

۳- نیشكردن بۆ ژن بێت یان بۆ پیاو ده‌بێت به‌ شتوازیكی رێك و پێك بێت.

پرسیار: بۆچی خه‌دیجه‌ پیغه‌مبهری هه‌لبژارد بۆ کاری بازرگانی؟

وه‌لام: چونكه‌:

۱- پیغه‌مبهر پێشتر شاره‌زای کاری بازرگانی بووبوو.

۲- پیغه‌مبهر ده‌ست پاك و راستگۆ بوو، به‌لام خه‌لكی تر به‌ گشتی ناپاك بوون.

۳- پیغه‌مبهر كۆرپێکی گه‌نج بوو ده‌یتوانی به‌ باشی نیشه‌كان بیات به‌ رێوه‌.

۴- خواى گه‌وره‌ وای كرد له‌ خه‌دیجه‌ نه‌و كاره‌ تا ژيانى پیغه‌مبهر خوش بێت، پیغه‌مبهر ماوه‌یه‌كی زۆر نه‌و نیشه‌ی ده‌كرد بۆ خه‌دیجه‌ و هه‌یج ناپاكیه‌كی له‌گه‌ڵدا نه‌نواند، بۆیه‌ خه‌دیجه‌ بریارێكی تازه‌ی دا بۆ پیغه‌مبهر.

### ژن هه‌یتانی پیغه‌مبهر (ﷺ)

نه‌و بریاره‌ تازه‌یه‌ی كه‌ خه‌دیجه‌ داى بۆ پیغه‌مبهر، نه‌وه‌ بوو داواى له‌ پیغه‌مبهر كرد تا بپێته‌ هاوسهری ژيانى و بپێته‌ داواى خه‌دیجه‌، كاتێك پیغه‌مبهر نه‌مه‌ی بیست، داواكه‌ی خه‌دیجه‌ی قبوڵ كرد و بریاریدا بچێته‌ داواى، بۆ نه‌مه‌ش خزمان و نزیکانی خۆی نارد بۆ نه‌و كاره‌.

به‌لام باوكی خه‌دیجه‌ پازى نه‌بوو به‌و كاره‌ و هه‌زى ده‌كرد خه‌دیجه‌ شروى پێ نه‌كات، چونكه‌ نه‌و ده‌یووت پیغه‌مبهر دايك و باوكی نیه‌ و، هه‌روه‌ها ده‌یووت پیغه‌مبهر كۆرپێکی هه‌ژاره‌ و مال و، سامانی زۆری نیه‌ وه‌ك خه‌دیجه‌ به‌لام خه‌دیجه‌ به‌ هه‌ر چۆن بپێت باوكی خۆی پازى كرد و، پیغه‌مبهر له‌ ته‌مه‌نى ۲۵ سالیدا خه‌دیجه‌ی هه‌یتا كه‌ ته‌مه‌نى خه‌دیجه‌ له‌ ته‌مه‌نى پیغه‌مبهر زیاتر بوو.<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - عه‌د مه‌لا فاتح: ژيانى پیغه‌مبهری خوا (ﷺ)، لاپه‌ره‌ (۳۷-۳۹).

همدېک ده لږ څه دې ۲۹ سال بوو و همدېکېش ده لږ ۴۰ سال بوو.

پرسياړ: پوچې پښتو مېر داواکې څه دې څه قبول کرد؟

وه لام: چونکه څه دې څه:

۱- ژنيکې زيرک و ټيگه يشتو بوو و له ژياندا ناقلانه ده ژيا.

۲- څه دې څه ژنيکې پټک و پټک و به پړوشت بوو که نه مهش لای پښتو مېر گړنگ بوو.

۳- څه دې څه له بواري دارايه وه يار مه تي پښتو مېرې دابو به وهې هه لېبوار د بو کاري بازگاني ناکار و پړفتاري جوان وا ده کات که هه ميشه ټيمه له لای څه لکې ژير و عاقل و خوښه ويست بين و پړيمان بگړن، به لې... ده بيت که ساني نه فام و بي عه قلېش پړيمان نه گړن و به شتوازيکې که م سهرمان بگړن، وه چوڼ باوکې څه دې څه نه فامانه پښتو مېرې به دل نه بوو تا بيته هاوسه ري کچه که ي، به لام که ساني ژير و ټيگه يشتو وي وه څه دې څه ده زانسن کييان خوښ بوو ټي!

څه دې څه و پښتو مېر به خوښی و کامه راني ژيانيان به سهر دهر د و به کتريان خوښ ده ويست، نه وان له کاره کانياندا پړويژيان ده کرد به يه کتر و گوښان ده گرت له قسه ي يه کتر، شهر و ناخوښی نه بوو له نيوانياندا و پړيزي يه کتريان ده گرت، چونکه نه گهر مړوښه کان ژير و عاقل بن پټکه وه ده گوښين و له يه کتر ټيده گهن، به لام نه وانده ي ته نها پاره و دونيا و سهاره و شتيان ده ويټ، دواتر له سهر شتي بچو و کتر ده يکهن به ناخوښی، چونکه نه وان عه قل و ژيري و خوښه ويستيانه هه لږه بزاردوه.

### پیغمبر و خدیجه چند مندالیکان ده بیت که نه مانه ن:

۱- کوره کانی که ناویان: قاسم و عبدالله بوو، نهم دوانه هدر به مندالی مردن، کاتیک مردن پیغمبر (ﷺ) دهیگرته باوهش و فرمیسیکی ده پړاند بویان و ده گریا بزیان، ناخو باوک مندالی زور خوش ده ویت، زیاتر له وهی مندال باوکی خوش ده ویت.

۲- کچه کانی که ناویان: زهینه ب و پوقیه و ام کلثوم و فاطمه بسو، کچه کانی مانه وه و موسلمان بوون و کوچیان کرد بو مه دینه و شوویان کرد و به ړتک و پتیکی ژیان.<sup>۱</sup>

### \* ګرنگترین په نده کانی نهم باسه

۱- مردن له ړنگه ی هه مووماندا یه و ګه وړه و بچوکی لا نیه، کاتیک مردن هات بیر له وه ناکاته وه که نهمه بچوکه و نه وه پیره، به لکو کی ناوی نووسرابیت بو مردن ده بیت بریت و تاکه ساتیک پاش و پیشی نیه له مهرګدا، وه ده بینین پیغمبر که به ته مننه نامریت که چی کوره کانی که بچوکن ده مرن.

۲- گریان بو مردووه کاغان شتیکی ناسایه، هدر که سیک نریکیکی بریت و خوشی بویت بوی ده ګری، به لام نابیت گریانه که وا بیت ده نگی به رز بیت هه و قیژ و قاز بکات و بدات له خو، چونکه خوا رقیه تی له و کاره ناپه سنده.

دووباره ده بینین پیغمبر که سانیکی تری ده مرن که کوره خوشه ویسته کانی بوون، پیتشر یه که مجار باوکی مرد و پاشان دایکی مرد ننجا باپیری مرد نیستاش کوره کانی ده مرن و به جیتی ده هیلن، به لام پیغمبر (ﷺ) خوی پاده ګریت و پازیه به نیشی خوی ګه وړه.

پرسیار: نهی خدیجه چی کرد به مردنی کوره کانی؟

وه لام: خدیجهش له پیغمبره میړدیه وه فتری خوراګری و په وشت به رزی بوو بوو کارنکی ناروا و ناشیرینی وای نه کرد که بیت هه مایه ی نابروو چوونی، پیویسته نیمه ش نه ګر که سیک نریکیکی مرد به ده نگی نرم بو خومان بګرین، نه وه هاوار و قوا و قیژ بکهین و

<sup>۱</sup> - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایپره (۶۲-۶۳).



دهنگمان دنيا بگريته‌وه و خۆمان بکيشين به خاکدا و بدهين له خۆمان، چونکه نه‌وه ره‌فتاری موسلمان نيه و پیغمبره‌ی خوايش (ﷺ) نه‌و کاره‌ی نه‌کردووه و خوايش پیتی پازی نيه.

### بنیادنانه‌وه‌ی که‌عبه

که‌عبه نه‌و ماله‌یه له شاری مه‌که‌دا که ئیمه‌ی موسلمان له هه‌موو لایه‌کی جیهانه‌وه پرووی تی ده‌که‌ین و کپ‌نووش ده‌به‌ین بۆ خوا به‌ره‌و پرووی نه‌و ماله‌، نه‌و ماله‌ مالی خوای گه‌وره‌یه، به‌لام وا تینه‌گه‌ین خوا له‌و ماله‌یه، به‌لکو خوای گه‌وره له هه‌موو شویتیکیدا ناگای له ئیمه‌یه.

کاتیک پیغمبر گه‌یشته ته‌مه‌نی ۳۵ سال، خه‌لکی مه‌که‌کی وستیای که‌عبه به‌روختن و هه‌متر به جوانی و سه‌ر له نوێ دروستی بکه‌نه‌وه، به‌لام خه‌لکه‌که ترسیان هه‌بوو له‌وه‌ی به‌روختن و ده‌یانوت نه‌گه‌ر بیتوو ئیمه که‌عبه به‌روختن نه‌وا خوای گه‌وره له ناومان ده‌بات و پروومان ره‌ش ده‌کات، یه‌کێک له‌وانه ناوی (وه‌لیدی کوری موغیره) بوو، وتی من ده‌ست ده‌که‌م به‌ پرووخاندنی که‌عبه، خۆ ئیمه ده‌مانه‌وێت هه‌متر به‌ تازه‌یی دروستی بکه‌ینه‌وه، نامانه‌وێت به‌روختن و وازی لی بینین، ئینجا وه‌لید که‌وته پرووخانی که‌عبه و هه‌مووان چاوه‌ڕێ بوون، نه‌گه‌ر خوا وه‌لید له ناو بیات نه‌وا ده‌ستکاری که‌عبه ناکه‌ن، به‌لام نه‌گه‌ر خوا هیچی لی نه‌کرد، نه‌وا نه‌وانیش ده‌ست ده‌که‌ن به‌ پرووخاندنی که‌عبه و دوا‌یی پیکه‌وه دروستی ده‌که‌نه‌وه، خوای گه‌وره هیچی نه‌کرد به‌ وه‌لید و خه‌لکه‌که‌ش خۆشی دا‌یگرتن و که‌وته‌ پرووخانی که‌عبه و سه‌ر له نوێ دروستیان کرده‌وه، هه‌موو هۆزو خێله‌کان له‌م کاره‌دا به‌شداریان کرد، نه‌و کات هاته سه‌ر به‌رده ره‌شه‌که، هه‌موو هۆزێک ده‌یوت ده‌بی‌ت من به‌رده ره‌شه‌که بجه‌مه‌وه شویتنی خۆی خه‌ریک بوو له‌سه‌ر نه‌مه جه‌نگ به‌ریا ده‌بوو له‌ نێوانیاندا، دواتر که‌وته قسه‌کردن و پیکه‌که‌وتن له‌سه‌ر نه‌وه‌ی هه‌ر که‌س بی‌ت بۆ لایان بیکه‌ن به‌ ده‌م‌پاست و دادوه‌ری نه‌و کیشه‌یه تا نه‌و چاره‌سه‌ریکیان بۆ بدۆزیته‌وه، هه‌موو سه‌یریان ده‌کرد تا بزانی کێ یه‌که‌م که‌س دیت بۆ لایان، کاتیک سه‌یریان کرد له دووره‌وه که‌ستیک دیت، که‌ لیتی ورد بوونه‌وه دیتیان (عه‌مد)ه، هه‌موویان پازی بوون و وتیان (عه‌مد) پاستگۆ و ده‌ست پاکه و ئیمه پازین نه‌و بیته‌ دادوه‌ر له نێوانیاندا تا نه‌م کیشه‌یه‌مان چاره‌سه‌ر بکات، کاتیک

باسی کیشه‌کیان کرد بۆ (محمد) و داوایان کرد قسه‌ی له‌سەر بکات، پیغمبر عه‌باکه‌ی خۆی هیتا و پای خست و بهره‌که‌ی خسته‌سەر عه‌باکه، پاشان داوای کرد هەر هۆزێک لایه‌کی عه‌باکه‌ بگرن و به‌رزی بکه‌نه‌وه و خۆشی له‌ سه‌ره‌وه بهره‌ده‌ ره‌شه‌که‌ی گرت و خسته‌یه‌وه شوێنی خۆی و کیشه‌که‌ی چاره‌سەر کرد.<sup>۱</sup>

پرسیار: بۆچی بهره‌ده‌ ره‌شه‌که‌ نه‌وه‌نده‌ گرنه‌گ بوو لایان؟

وه‌لام: چونکه‌ نه‌و بهره‌ده‌ ره‌شه‌ به‌رزی به‌هه‌شت بووه و پیغمبر ئاده‌م (عليه السلام) کاتی که هاتۆته‌ سه‌ر زه‌وی نه‌و به‌رده‌ی هیتاوه‌ له‌گه‌ڵ خۆیدا، بهره‌ده‌که‌ یه‌که‌ به‌جار زۆر سپی بووه، به‌لام دوا‌یی به‌ هۆی گونا‌ه و تاوانی خه‌لکه‌وه‌ ره‌ش بووه‌ته‌وه، کاتی ده‌چیت بۆ حه‌جی مالی خوا، ده‌بیت نه‌و بهره‌ده‌ ره‌شه‌ ماچ بکه‌یت.

### \* په‌نده‌ و نامۆ‌گاریه‌کان:

۱- نه‌گه‌ر و یستمان نیشی‌کی چاک بکه‌ین با نه‌ترسین، چونکه‌ خۆی گه‌وره‌ پیتی خۆشه‌ نی‌مه‌ی به‌نده‌ی خوا نی‌شی باش بکه‌ین و هه‌ز نا‌کات خراپه‌کاری بکه‌ین.

۲- نی‌مه‌ ده‌بیت هه‌موو شتی‌که‌مان له‌به‌ر خاتری خوا خۆش بویت، نه‌و بهره‌ده‌ ره‌شه‌ نه‌گه‌ر له‌به‌ر خاتری خوا و پیغمبره‌که‌ی (ﷺ) نه‌بیت نی‌مه‌ وه‌ک به‌رزی تر سه‌یری ده‌که‌ین، به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی پیغمبر (ﷺ) خۆشی و یستوه و ماچی کردوه، بۆیه‌ نی‌مه‌یش خۆشان ده‌ویت و ماچی ده‌که‌ین، دوا‌ی نه‌م رووداوه‌ جو‌ریه‌جو‌رانه، به‌ره‌به‌ره‌ په‌یامی خۆی ده‌نواند بۆ پیغمبر و هه‌وا‌لیان پێ ده‌دا که تۆی نه‌ی پیغمبر به‌م زووانه‌ ده‌بیت پیغمبری هه‌موو مرۆفایه‌تی و ده‌بیت په‌یام و فره‌مایشی خۆی گه‌وره‌یان پێ بکه‌یه‌نیت، له‌م کاره‌شدا نابیت واز به‌یتین و خوا نا‌گاداری تۆیه‌ و به‌لێن بیت سه‌رت به‌خه‌ین، به‌لێ له‌مه‌ودوا ده‌چینه‌ سه‌ر ژبانی پیغمبرایه‌تی پیغمبر و له‌ جیاتی ناوی (محمد) ده‌لێن: پیغمبری نازیزمان محمد (ﷺ).

<sup>۱</sup> محمد شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایحه (۴۷).

### پرسپاره کانی به شی په که م

- ۱- پښتو مېر ناوی خوی و باوک و دایکی چیه؟ له کام پوژدا له دایک بووه.
- ۲- بوی خوی گه وړه هر به منډالې دایکی پښتو مېری مراندو خوشک و برای نه دا به پښتو مېر؟
- ۳- پښتو مېر دواي دایکی له لای کی بوو؟ سهرقالي چی بوو؟
- ۴- گرنګترین رهوشته کانی پښتو مېر بزمیره له منډالیدا.
- ۵- پښتو مېر چون فیری شوانی بوو؟ سوودی شوانی چی بوو؟
- ۶- پښتو مېر چون فیری بازرګانی بوو؟ سوودی بازرګانی چی بوو؟
- ۷- پښتو مېر چون فیری جهنگ بوو؟ چ سوودیکي لی وهرګرت؟
- ۸- پښتو مېر له کام هاوپه یانیتیدا به شداری کرد و بوی نهو هاوپه یانیتیه به ستر؟
- ۹- خه لکی مه که سهرقالي چ کاروباریک بوون؟
- ۱۰- خیزانی پښتو مېر ناوی چی بوو و چون هیئای؟
- ۱۱- بوچه را کی بوو؟ چ سوودیکي هه بوو بوی پښتو مېر؟
- ۱۲- بوی پښتو مېر به منډالې نیردرا بوی لادی؟
- ۱۳- بوی خه دیجه پښتو مېری هه لیزارد بوی کاری بازرګانی کردن؟
- ۱۴- ناوی منډالو کانی پښتو مېر بزمیره و دواتر چییان به سهر هات؟

۱۵- پیغمبر له چ تمه نیکدا ژنی هیتا؟ ده‌توانیت باسی ژن هیتانه‌ک‌ه‌ی بکه‌یت؟

۱۶- که‌عبه کوټیه؟ موسلمانان بۆچی خوشیان ده‌وټ؟ کی دروستی کرد؟

۱۷- بۆچی خه‌لکی مه‌ککه ویستیان که‌عبه پروختن؟

۱۸- پیغمبر چۆن چاره‌س‌ه‌ری کټشه‌ک‌ه‌ی نیوان خه‌لکی مه‌ککه‌ی کرد له‌س‌ه‌ر به‌رده

په‌شه‌که؟

۱۹- نه‌بره‌هه کی بوو؟ ویستی چی بکات؟ خ‌وای گه‌وره چی پی کرد؟

۲۰- کی شیر ی ده‌دا به پیغمبر؟ دوا‌یی چی کرد به پیغمبر؟

## به‌شی دووهم

### دابه‌زینی سروش (وه‌هی) یو پیغمبر (ﷺ)

پیغمبر محمد (ﷺ) ماوه‌یه‌ک پېش نه‌وی بیټ به پیغمبر، چەند جوړه گۆرانیکی یینی له ژبانی خویدا، که نه‌وانه ناماژه‌ی پېشتر بوون یو پیغمبرایه‌تی محمد (ﷺ).

یه‌که‌جار خه‌و بینین بوو، پیغمبر (ﷺ) خه‌وی ده‌بینی و خه‌وه‌که‌ی به‌راست و دروست ده‌هاته دی و هیچ جوړه ناراستیه‌کی تیتدا نه‌بوو، دواتر پیغمبر ه‌زی ده‌کرد ماوه‌یه‌ک به‌ته‌ن‌ها بیټ و له چۆله‌وانیدا بژیت، بۆ نه‌وه‌ش له سالتیکدا مانگیک ده‌چوو بۆ نه‌شکه‌وتیکی ده‌وروهری مه‌که‌که پتی ده‌وترا نه‌شکه‌وتی (حراء)،<sup>۱</sup> پیغمبر (ﷺ) له‌ویدا بیري له‌وه ده‌کرده‌وه که ناکریت نه‌م دنیا و ژبانه ه‌ر وا بپرات به‌رپوه و گه‌وره و دروستکه‌ر و سه‌ره‌رشتکاریکی نه‌بیټ، به‌لې پیغمبر به‌دوای خوادا ده‌گه‌را، کاتیک پیغمبر ته‌مه‌نی چل سالان بوو، له مانگی ره‌مه‌زاندنا چوو بۆ نه‌شکه‌وتی حراء.

له‌وی که‌وته‌پاز و نیاز و بیر کردنه‌وه، نه‌شکه‌وتیک دوور له شار بوو، چۆل بوو که‌سی تیتدا نه‌بوو، نه‌شکه‌وته‌که تاریک بوو چونکه شه‌و داهاتبوو دنیا تاریکی کردبوو.

له‌و کاته‌دا فریشته‌یه‌کی خوا ه‌ات و به‌وپه‌رې توندی باوه‌شی کرد به پیغمبردا و پیغمبره‌ی گوشي، خه‌ریک بسو پیغمبر نیسکه‌کانی بشکیت ه‌ینده توند فریشته‌که گرتبوویه خۆ، پیغمبر (ﷺ) ته‌واو ترس و بیم دایگرت و نه‌یده‌زانی چی بکات و ده‌سته‌وسان وه‌ستابوو.<sup>۲</sup>

فریشته‌که پتی وت بخوینه (اقرأ)، پیغمبر فه‌رمووی: من خوینده‌وار نیم و نازانم بخوینم، ناخو پیغمبر فیری خویندن نه‌کراوو، فریشته‌که دووباره‌ی کرده‌وه (بخوینه) و پیغمبره‌یش (ﷺ) ه‌ه‌مان وه‌لامی دانه‌وه، تا سی جار نه‌م شته دووباره‌ی بوویه‌وه نه‌و کات

<sup>۱</sup> - ابن اسحاق، الاسيرة النبوية: لایره (۱۶۸).

<sup>۲</sup> - عبدالعزیز پاره‌زانی: ژبانی پیغمبره‌ی مه‌زن محمد (ﷺ)، لایره (۱۰۷).

فریشته‌که نەم نایەتە‌ی قورئانی بەسەردا خویندەووە و فێری کرد ﴿اقراء باسم ربك الذي خلق﴾.<sup>۱</sup>  
واتا: بە ناوی ئەو پەروەردگەرەو بەخوینە که دروستی کردوی و خولقینەرە.

ئینجا فریشته‌که بە پیغمە مېری راگەیاند که خۆی گەرە تووی کردووە بە پیغمە مېر و دەبێت پەیامی خوا بگەیه‌نیت بە مەروڤایەتی.<sup>۲</sup>

پرسیار: ئەو فریشتە‌ی هات بۆ لای پیغمە مېر (ﷺ) ناوی چی بوو؟

وەلام: ئەو فریشتە‌یە ناوی (جورەئیل) بوو که چووە بۆ لای هەموو پیغمە مېەرانی تر و پەیامی خۆی گەرە‌ی گەیاندووە پێیان.<sup>۳</sup>

پرسیار: یە‌کەم نایەتی قورئانی که دابەزی بۆ سەر پیغمە مېر (ﷺ) کام نایەت بوو؟

وەلام: یە‌کەم نایەت نایەتی ﴿اقراء باسم ربك الذي خلق﴾ بوو.

### \* پەند و نامۆزگاری:

۱- پێویستە موسلمان هەمیشە بیری خۆی گەرە بکاتەووە و جارجارێک بە تەنها دابنیشیت و سوپاسی خوا بکات و لە خۆی گەرە بپاریتەووە.

۲- نەرکی سەر شافانە وەک چۆن نوێژ دەکەین، بەو جۆرە‌ی‌ش زانست فێر بین، چونکە خۆی گەرە فەرمانی پێ کردووە فێری زانست ببین، بۆیە هەر کەس خۆی فێری زانست نەکات ئەوا بە گۆتێرپایە‌لی خۆی نەکردووە.

۳- خۆی گەرە هەمیشە ناگاداری نێمە‌یە و قسە‌ی خۆی دە‌نیریت بۆمان (قورئانی پیرۆز).

۴- پێویستە هەرچی زانستیکمان وەرگرت، فێری خە‌لکی تری بکەین، تا بە گۆتی فەرماشتی خوا بکەن و نەهێلێن خە‌لک نەزان و نەخویندە‌وار بن.

<sup>۱</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایەرە (۵۹).

<sup>۲</sup> - د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، بەرگی یە‌کەم، لایەرە (۶۸).

<sup>۳</sup> - ابن هشام، السيرة النبوية، لایەرە (۲۱۶).

۵- هدر کەس فێری زانست بێت، ئەوا فەرمانی خۆی گەورە‌ی بە جێهێناوە، بەهەشت شۆتێه‌تی، بەلام بە مەرجێک زانستیکی چاک وەرگرت و لە قسە‌ی خوا لانەدات.

پرسیار: ئە‌ی دۆ‌ای ئە‌و رووداوە پیغمبەر (ﷺ) چی کرد؟

وەلام: دۆ‌ای ئە‌و رووداوە پیغمبەر (ﷺ) بە پە‌له گە‌رایە‌وه بۆ مالمه‌ و چووبه ژووره‌ و زۆر ترسابوو، داوای کرد لە خە‌دیجە‌ی خێزانی کە بە‌تانی بدات بە سە‌ریدا و دای بپوشیت، چونکە پیغمبەر گیان (ﷺ) لە‌رز و تا دایگرتبوو وای دە‌زانی ئە‌و رووداوە‌ زبانی پێ‌ دە‌گە‌یه‌نیت، خە‌دیجە‌ش بە گوتی پیغمبەر (ﷺ) ی کرد و دای پۆشی و دلنە‌وایی پیغمبەر‌ی دە‌دایە‌وه و پێ‌ی دە‌وت تۆ هیچ زیانت لێ ناکە‌ویت چونکە تۆ میهرەبان و رووخۆش و بە‌سۆز و بە‌رحم بوویت لە‌گە‌ڵ خە‌لکدا و خراپە‌ت نە‌بووه.

دواتر کاتێک پیغمبەر (ﷺ) ماوه‌یه‌ک لە ناو جینگە‌دا کە‌وت، خە‌دیجە‌ بە پە‌له چوو بۆ لای نامۆزایە‌کی کە ناوی (وهره‌قه‌ی کوری نه‌وفە‌ل) بسوو، لە‌وێ باس و خواسه‌کە‌ی باسکرد بۆ وهره‌قه‌، ئە‌ویش بە خە‌دیجە‌ی وت مە‌ترسه و برۆ پیغمبەر بێنه بۆ لام با قسە‌ی لە‌گە‌ڵدا بکە‌م و لە نزیکه‌وه ببینە‌م، خە‌دیجە‌ش بریاریدا پیغمبەر (ﷺ) ببات بۆ لای وهره‌قه‌ و پێکە‌وه چوون بۆ لای، لە‌وێ پیغمبەر (ﷺ) باس و رووداوه‌کە‌ی بۆ گێ‌رایە‌وه، وهره‌قه‌یش پێ‌ی وت کە تۆ بوویت بە پیغمبەر‌ی خوا و ترست نە‌بیت، ئە‌و فریشتە‌یه‌ش لە لای خواوه هاتوو بۆ لات، دە‌بیت تۆ لە‌مه‌ودوا خە‌لک بانگ بکە‌یت بۆ لای ناینی خوا و فێری ئیسلامیان بکە‌یت، بە‌لام خە‌لکی لە دژت پادە‌وه‌ستن و رقیان دە‌کە‌ویت لێت، بۆ‌یه دە‌بیت خۆت رابگری‌ت و واز نە‌هێنیت تا ئە‌و کاتە‌ی سە‌رده‌کە‌ویت، پیغمبەر (ﷺ) سە‌ری سو‌رما لە‌و قسە‌یه‌، بە‌لام باوه‌ری پێ‌ی هە‌بوو و لە‌گە‌ڵ خە‌دیجە‌دا گە‌ڕانە‌وه بۆ مالمه‌ و بریاریدا دە‌ست پێ‌ بکات.<sup>۱</sup>

پرسیار: بۆ‌چی خە‌دیجە‌ وهره‌قه‌ی هە‌لبژارد تا پیغمبەر (ﷺ) ببات بۆ لای؟

وەلام: چونکە وهره‌قه‌ کە‌سیکی خۆتندە‌وارو زیرە‌ک بوو، ئە‌و شارە‌زای ناینه‌کانی تر بسوو، دە‌یزانی لە ناینه‌کانی تر چۆن باسی پیغمبەر‌ایە‌تی کراوه.

<sup>۱</sup> - ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، بە‌رگی یە‌کە‌م، لاپه‌ره (۶۴۸).  
<sup>۲</sup> - ابن کثیر: البدایه‌ والنه‌ایه‌، بە‌رگی دوو‌ه‌م، بە‌شی سێ‌ه‌م، لاپه‌ره (۴-۶).

پرسیار: بۆچی خەڵک رقیان دەکەوت لە پیغه‌مبەر (ﷺ) کەچی پیشتەر خۆشیان دەویست؟  
 وەلام: چونکە کاتێک پیغه‌مبەر (ﷺ) باسی نیسلامیان بۆ بکات، شەیتان خەڵکە کە هان  
 دەدات تا رقیان لێ بکەوت، هەروەها خەڵکە کە حەزیان لە کاری خراپە و پیسی و  
 بەدەرەفتاری بوو، پیغه‌مبەرش (ﷺ) پیتی فەرموون کە لە جیاتی خراپە چاکە بکەن، بۆیە  
 رقیان کەوت لە پیغه‌مبەر (ﷺ).

### \* پەند و نامۆڤگاری:

۱- هەر کارێکمان کرد پروداویک پرویدا دەبێت پاوێژ بکەین بە کەسانی دۆست و ژێرو  
 خۆشەویستمان وەک دایک و باوک و مامە و خال و پوو و خوشک و برا و ژن و کەسانی تری  
 باش، وەک چۆن پیغه‌مبەر (ﷺ) قسەی کرد بۆ خەدیجەیی خێزانی و ناگاداری کردەوه لە  
 پروداوه‌کە.

۲- دەبێت کارە گەرم و پروداوه‌ گەرم‌گە کافان لای هەموو کەسێک باس نەکەین و بزانی  
 کێ شارەزایە بچین بۆ لای ئەو وەک چۆن خەدیجە چوو بۆ لای وەرەقەیی کورپی نەوفەل کە  
 کەسیکی شارەزا و زانا بوو لەو بواره‌دا.

۳- کاتێک دەمانەوێت کێشە و گرفتێک چارەسەر بکەین، دەبێت بە وردی و بە جوانی  
 پروداوه‌کە باس بکەین و درۆی تێدا نەکەین تا کەسی شارەزا بزانی پروداوه‌کە چۆن بوو و  
 چارەسەری دروستمان بۆ بێت.

۴- نەگەر خەڵکی لەسەر نایینی نیسلام رقی لیتمان کەوت و دژایەتی کردین نابێت ئێمە  
 بترسین و واز بهێنین، چونکە ئێمە خوای گەوره یارمەتیمان دەدات.

پرسیار: نایا وەرەقەیی کورپی نەوفەل خۆی موسلمان بوو؟

وەلام: بەلێ وەرەقەیی کورپی نەوفەل کەسیکی چاک بوو پیغه‌مبەر (ﷺ) لەو بارە‌یه‌وه  
 دەفەرموویت وەرەقە لە بەهەشتدا یە و قسەی پێ نەئێن.<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - د. علی محمد عەبد الصلابی، السیمة النبویة، لایەرە (۸۱).



۵- نه گمر تروشی پرووداوتک بووین و ترساین، نابیت بهردهوام له جیگه دا بکهوین و له مالهوه نهیهینه دهرهوه و بهردهوام بترسین، وهك چۆن دهیینین پیغمه مبر (ﷺ) دواى شهوه له جیگه دا هاته دهرهوه و ترسی نهما و دههات و دهچوو قسهی دهکرد بۆ خهلك و ههولئ دهدا باسی نیسلامیان بۆ بکات، خواى گهوره دواتر نایهتی تری دابهزاند بۆ پیغمه مبر (ﷺ) و پیتی فرموو: ﴿یاایها المدثر قم فأنذر﴾، ئهی شهوی خۆت داپۆشیوه و له جیگه دایت ههسته و خهلكی بیدار بکهروه و نایینی نیسلامیان پتی گهیه نه.

### به ند و نامۆزگاری

خواى گهوره هه موو جارێك نایهتی دابهزاند بۆ سه ر پیغمه مبر (ﷺ) تا پیغمه مبر (ﷺ) فیر بکات که خواى گهوره شه له بیر ناکات و هه میشه ناگای لییه تی، ههروه ها بۆ شهوی پیغمه مبر (ﷺ) بهردهوام نایینی خوا بگهیه نیت بهو خه لکه و نهوه ستیت، بۆیه ده بیست نیه ییش وهك پیغمه مبر (ﷺ) بکهین و بهردهوام زانست وه ر بگرین و قورئان بخوینینه وه و لای مامۆستا که مان واتای فیر بیهن و به گوئی قورئان بکهین دواش خه لکی تر فیر بکهین به تابهت خزمانی خۆمان.

### بانگهواز به نهینى

دواى شهوه پیغمه مبر (ﷺ) دهستی کرد به بانگهواز به نهینى بۆ نایینی نیسلام.

پرسیار: بانگهوازی نهینى واتای چیه و چه ندێك بهردهوام بوو؟

وه لām: بانگهوازی نهینى واتا بانگکردنی خه لک به نهینى بۆ نایینی نیسلام، واتا متمانەت به کئ بوو، بچیت بۆ لای و به نهینى که کهس پیتان نه زانیت باسی نایینی نیسلامی بۆ بکهیت تا موسلمان بیت، نه م بانگهوازه نزیکه ی سئ سالی خایاند.<sup>۱</sup>

### موسلمان بوونی مالی پیغمه مبر (ﷺ)

له مالی پیغمه مبردا (ﷺ) خه دیچهی خیرانی یه کهم کهس بوو له نیو نافره تاندا که موسلمان بوو، خه دیچه کاتیك راستگۆی و دهست پاکی پیغمه مبر (ﷺ) ی بیینی ههروه ها

<sup>۱</sup> - محمد سعید رمضان البرطی: فقه السيرة النبوية، لایمه (۶۸).

به‌هۆی خۆشه‌ویستی زۆری بۆ پیغمه‌مبه (ﷺ) باوه‌ری هێنا به‌ئایینی نیسلام و موسلمان بوو، پاشان کچه‌کانی پیغمه‌مبه (ﷺ) یه‌ك یه‌ك موسلمان بوون به‌و هۆکاره‌ی ئاکاری جوان و هه‌لۆیستی بلندی ناینداری دایک و باوکی خۆیان ده‌بینی و پازی بوون لێیان.<sup>۱</sup>

## به‌ند و نامۆزگاری

۱- پێویسته‌ ناکار و ره‌فتارمان هێنده‌ جوان و بلند بێت، هه‌مووان پازی بن به‌ ره‌فتارمان، به‌ تایبەت ماله‌وه‌مان و خزمانان تا به‌ هۆی نه‌و ره‌فتاره‌ جوانانه‌مانه‌وه‌ له‌ئایینی نیسلام تێبگه‌ن و نه‌وانیش وه‌ك نێمه‌ بکه‌ن.

۲- پێویسته‌ که‌سی موسلمان پێش نه‌وه‌ی قسه‌ی چاک و خێر بکات بۆ خه‌لکی تر و یارمه‌تیان بدات، ده‌بێت یارمه‌تی ماله‌وه‌ی خۆی و نزیکه‌کانی بدات و قسه‌ی چاکیان بۆ بکات، وه‌ك چۆن پیغمه‌مبه (ﷺ) یه‌كه‌جار ماله‌که‌ی خۆی فێر کرد.

## موسلمان‌بوونی (عه‌لی کۆری نه‌بو تالیب)

پرسیار: عه‌لی کۆ بو؟ چ په‌یوه‌نده‌کی هه‌بوو به‌ پیغمه‌مبه‌ره‌وه‌؟

وه‌لام: عه‌لی کۆری نه‌بو تالیب بوو، نه‌و نامۆزای پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو، که‌سیکی که‌م ته‌مه‌ن بوو، وانا مندال بوو، له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌بو تالیب پیر بوو نه‌یده‌توانی سه‌ره‌رشتی منداله‌کانی خۆی بکات، بۆیه‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) عه‌لی هێنايه‌ لای خۆی و نه‌رکی به‌خێوکردن و سه‌ره‌رشتی کردنی گرته‌ نه‌ستۆی خۆی،<sup>۲</sup> عه‌لی کاتێک زانی به‌ نایینی نیسلام، یه‌که‌سه‌ر موسلمان بوو<sup>۳</sup> بۆیه‌ یه‌که‌م مندال که‌ موسلمان بوو عه‌لی بوو.

<sup>۱</sup> - د. علی محمد عبدالصلاهی، السيرة النبوية، لایپزه (۸۶-۸۷).

<sup>۲</sup> - عبدالعزيز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژیان و ره‌وشتی پیغمه‌مبه‌ری، لایپزه (۶۶).

<sup>۳</sup> - د. حامد احمد الطاهر: حياة الصحابة للأطفال، لایپزه (۸۲).

## په ند و ناموژکاری

۱- پټویسته نټمیش وهك پټغه مېر (ﷺ) به وده فا بین بهرامېر به خزم و كهسه كاغان و نه گمر كه سټك چاكه به كی له گه لدا كردين، نټمیش ههول بدهین چاكه ی له گه لدا بكسینه وه، وهك چوڼ پټغه مېر (ﷺ) چاكه ی كرده وه له گه ل نه بو تالیبی مامیدا.

۲- موسلمان بوون به گوره یی و بچووكی نیه، به لكو به وده كی زووتر موسلمان ده بیټ، عدلی كوری نه بو تالیبش كه موسلمان بوو له پټش زوری زوری گوره كانه وه موسلمان بوو، مندالانی نازیزش ده بیټ بزاند كه تنها پیاوه گوره كان كاری چاكه ناكمن، به لكو نه مړیش مندالان ده توانن یارمته ی دهوروبه ر بدهن و كاری چاكه بكمن و پټش گوره كان بكهون.

۳- پټویسته یارمته ی خزمه كاغان بدهین و چی كاریكی چاكمان پی ده كړیت بزیان بكمن، ده بینن پټغه مېر (ﷺ) یارمته ی خزمه كانی خو ی ددها و سردانی ده كړدن. پرسیار: نایا نه بو تالیبی باوكی عدلی كه مامی پټغه مېر (ﷺ) بوو موسلمان بوو؟ وه لام: نه خیر نه بو تالیب موسلمان نه بوو، به لام پشتگیری پټغه مېر (ﷺ) ی ده كړد.

## موسلمان بوونی (نه بو به كری صديق)

نه بو به كر هاوړتی گیانی به گیانی و خو شه ویستی پټغه مېر (ﷺ) بوو نه و هر له سهره تاوه كه سټكی رټك و پټك و به ناگا بوو و حزی به هاوړتیه ی پټغه مېر (ﷺ) بوو، نه بو به كر كه سټكی ناسراوی مه ككه و ده وله مه ندیش بوو، كاتیک نه بو به كر هه والی نه وه ی بیست كه ناینی نیسلام دابه زیوه، یه كسهر موسلمان بوو، بوو به یه كټك له و كه سانه ی كه بانگه وازی ده كړد بو نیسلام چه ندین كهس له سهر ده ستی نه بو به كر موسلمان بوون، له نیو گوره و پیاوه كاندا نه بو به كر یه كم كهس بوو كه باوهړی هیئا به پټغه مېر (ﷺ) <sup>۱</sup>.

<sup>۱</sup> - ابن كثیر: البداية والنهاية، برگی دوهم، بهشی سیم، لاپهړه (۳۰).

پرسیار: بۆچی به نه بو به کریان دهوت صدیق (راستگوز)؟

وه لām: له بهر نه وه ی نه بو به کر زۆر باوه ری هه بوو به پیغه ممبر (ﷺ) و هه رچیه ک  
فه رمووده ی پیغه ممبر (ﷺ) بوایه دهیوت راست دهکات و هیچ گومانیکه ی نه بوو له راستی  
فه رمووده کانی.

پرسیار: کێ هه والی هاتنی نایینی نیسلامی گه یاند به نه بو به کر؟

وه لām: نه و که سه ی نه و هه والی دا به نه بو به کر، خودی پیغه ممبر (ﷺ) بوو که چو بۆ  
لای نه بو به کری هاو پتی دیرینی و له بهر نه وه ی متمانه ی ته واری هه بوو به نه بو به کر، بریاری  
دا نه و هه والی پی بدات، نه بو به کریش یه کسه ر باوه ری پی هینا.

## په ند و نامۆزکاری

۱- نه گه ر ما تمانه مان به هه ر هاو پتی که ی چاکمان هه بوو، با نه پتی و گرت و با سه کاغان  
لای نه و باس به کین، چونکه هاو پتی چاکه به متمانه ده توانیت یارمه تیت بدات.

۲- نه گه ر موسلمان ده وله مه ند بیت، ده توانیت مال و سامانه که ی له پتی که ی خیر و  
چاکه دا به کار به پیت، به لām که سه ی هه ژار ناتوانیت یارمه تی خه لکی هه ژار بدات به پاره،  
بۆیه موسلمان ده بیت هه ول بدات له پتی که ی حه لاله وه و به و جۆره ی خوا پیتی خۆشه مال و  
سامان به ده ست بخت.

۳- که فه رمووده یه کمان بیست، که و ترا نه مه فه رمووده ی دروستی پیغه ممبر (ﷺ) ه  
ده بیت به بی بیر کرد نه وه و دوودلی یه کسه ر باوه ری پی به کین وه به راست و دروستی بزانی،  
چونکه پیغه ممبر (ﷺ) له خۆیه وه قسه ناکات به لکو نه و په یامی خوا ی گه وه ی پتی.

۴- نه گه ر قسه یان فه رمووده یه کمان وه رگرت، ده بیت هه ول به دین یه کسه ر بیگه یه دین به  
که سانی تری جی متمانه، تا نه وانیش لیتی سوود مه ند بن و نیمیش خیرمان بۆ بنووسیت.



پرسیار: دواى موسلمان بوونی ئەم کەسانە چى پرویدا؟

وەلام: دواى ئەوە هەریەک لەوانەى موسلمان بووبون هەولیان دەدا کە سێکی تر موسلمان بکەن و ئاینى خواى پێ بگه‌یه‌نن، ئەو بەکر لە دواى پیغه‌مبەر (ﷺ) یە کەم کەس بوو کە کە سێکی زۆر لە سەر دەستی ئەو موسلمان بوون، بەمە پێژەى موسلمانەکان زیادى کرد و ژمارەیان زۆر بوو، نێر نەیان دەتوانى بە ناسانى بە یە کتر بگەن و پیغه‌مبەر (ﷺ) ببینن و گۆی بیستی فەرمووده‌کانى بن.

پرسیار: پیغه‌مبەر (ﷺ) چ چاره‌سەرتیکى دۆزیوه‌و بۆ ئەو گرتە؟

وەلام: پیغه‌مبەر (ﷺ) بۆ ئەوەى ئەو گرتە چاره‌سەر بکات و هەموویان بتوانن پێکەوه کۆ ببەن و یە کتری ببینن، بریاریدا مالتیک هەلبژێرت تا هەمویان تێیدا کۆ ببەن و، بۆ ئەوەش پیغه‌مبەر (ﷺ) مالتى (نەرقەمى کورپى نەرقەمى) هەلبژارد تا موسلمانان بە نەیتى بێ باوەران تیايدا کۆبەن و بتوانن پیغه‌مبەر (ﷺ) ببینن تا باسى نىسلامیان بۆ بکات.<sup>۱</sup>

پرسیار: بۆچی پیغه‌مبەر (ﷺ) مالتى نەرقەمى کورپى نەرقەمى هەلبژارد؟

وەلام: پیغه‌مبەر (ﷺ) لەبەر ئەم هۆکارانە مالتى نەرقەمى کورپى نەرقەمى هەلبژارد:

۱- لەبەر ئەوەى نەرقەمى کورپى نەرقەمى هەلبژارد خۆى وەک موسلمان نیشان نەدا، بۆیە هیچ کەس گومانى نەدەبرد موسلمانان لەو کۆبەن و گەفت و گۆ بکەن، خۆ نەرقەم خۆى موسلمان بوو، بەلام لە لای بێ باوەران خۆى بە موسلمان نیشان نەدەدا و کەس نەیدەزانی نەرقەم چى دەکات و موسلمان بوو.

۲- نەرقەم لە هۆزیک بوو کە دژی هۆزى هاشمیه‌کان بوو، واتا نەگەڕیش بێ باوەران بیا نزانیا یە کە نەرقەم موسلمان بوو و موسلمانان دەچنە ماله‌کەى نەیان دەتوانى هێرش بکەن.

<sup>۱</sup>. محمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایه‌ره (٦٥).

سہری و مالہ کہی ویران بکہن و موسلمانان بکوژن، چونکہ نہ گہر نہ وہیان بکردایہ جہنگ لہ نیوان ہمدوو ہوزہ کہدا پروی دہدا.

۳- نمرقم تہ مہنی زور نہ بوو، نمو ۱۶ سالان بوو، بژیہ کہس گومانی نہ دہچوو بؤ نہ وہی کہ سینکی بچوکی وا بتوانیت کارنکی وا گہورہ بکات.

۴- مالی نمرقم لہ دہرہ وہی شاردہ بوو، موسلمانہ کانیش بہ شہودا دہچوون بؤ نہ وہی، نیر بژیہ شوینہ کہیان نادیار بوو بؤ بیباوہ پان و لہوی بہ بی خہم کؤدہ بوونہ وہ.

### بہند و ناموژکاری

۱- لیرہ وہ فیری نہ وہ دہ بین کہ ہاوہ لان چہندہ گویرایہ لی پیغمبر (ﷺ) بوون و کہسیان لاساری نیشان نہ دہدا و بلی با مالٹکی تریان لہ شوینٹکی تر بیت، بہ لکو بہ کہسر ہہ موویان رازی بوون و نامادہ بوون بہ شہوو رؤژ لہ خزمہتی فہرموودہ کانیدا بن.

۲- نہ بیت کاتیک ٹیشیک دہ کہین لہ خومانہ وہ دہست ہی نہ کہین، بہ لکو دہ بیت بری لی بکہینہ وہ و بزاین چؤن باشہ وا بکہین، ہمدوہ چؤن پیغمبر (ﷺ) لہ کارہ کانیدا ورد دہ بوویہ وہ و سہری دہ کرد چؤن زور باشہ بہو شتوازی دہ کرد.

۳- ہوزاہی تی یان نہ تہ وایہ تی گرنگ نیہ لہ ٹایندا، بہ لکو گرنگ نہ وہیہ موسلمان بین، براکانی ٹیمہ نہ وانہن کہ موسلمانن دہ بینن پیغمبر (ﷺ) سہر بہ ہاشیہ کانہ، نمرقمہ دیش سہر بہ مدخومیہ کانہ نم دوو ہوزہ دژی یہ کتر بوون، کہچی پیغمبر (ﷺ) و نمرقم یہ کتریان زور خوش دہویست و ہیچ گوئیان نہ دہدا بہ دوژمنایہ تی ہوزہ کانیان چونکہ نہو ہوزانہ لہ سہر شتیکی ناراست و بی بنہ ما جہنگیان دہ کرد و ہیچ کامیکیان نہچوو بوونہ ناو نیسلامہ وہ.

۱. د. علی محمد محمد الصلابی، السیرۃ النبویۃ، لایپز (۱۹۹).

### پیغمبه‌ر (ﷺ) چ وانه‌یه‌کی فیری هاوه‌لان کرد؟

پیغمبه‌ر (ﷺ) کاتیک وانه‌یه‌کی فیری هاوه‌لان ده‌کرد و له مالی ئه‌رقه‌م کۆی ده‌کردنه‌وه، چهند وانه‌یه‌کی گرنکی فیر ده‌کردن، گرن‌ترینیان ئه‌مانه‌ بوون:

۱- باوه‌ربوون به‌ خوای گه‌وره و پشت به‌ستن به‌ خوا: پیغمبه‌ر (ﷺ) فیری ده‌کردن که تمنها خوایه‌که ئه‌م ئاسمان و زه‌وی و شتانه‌ی دروست کردووه و ده‌یان‌پارێزیت، تنها (الله) یه، خودا مرۆقه‌کان دروست ده‌کات و گیانیان به‌ به‌ردا ده‌کات و رۆزیان ده‌دات هه‌روه‌ها ئاینی خۆی ده‌نیریت بۆیان تا وه‌ری بگرن و گوهرێ نه‌بن، جا هه‌ر که‌سیک باوه‌ری هه‌ینا به‌و ئاینه نه‌او خوای گه‌وره‌ی له‌ پشته و خوای گه‌وره ده‌پارێزیت یان نه‌ویه خوای گه‌وره سه‌ری ده‌خات به‌سه‌ر بێ باوه‌راند و له‌ دوا‌رۆشدا ده‌یخاته به‌هه‌شتی به‌رینه‌وه، یان نه‌ویه خوای گه‌وره شه‌هیدی بێ ده‌به‌خشیت و به‌ ده‌ستی بێ باوه‌ران ده‌کوژیت، نه‌و کات خوای گه‌وره یه‌که‌سه‌ر ده‌بیاته‌وه بۆ لای خۆی و چی ده‌وێت بۆی ده‌کات و له‌ به‌هه‌شتدا شوێنێکی بۆ داده‌نیت، خوای گه‌وره موسلمانانی خوش ده‌وێت و له‌ گونا‌هه‌کانیان خوش ده‌بیت.

۲- خۆشه‌ویستی موسلمانان بۆ خوا و پیغمبه‌ر (ﷺ): موسلمانان له‌ وانه‌کان شه‌وه فیر ده‌بوون که خوای گه‌وره و پیغمبه‌ر (ﷺ) یان له‌ هه‌موو که‌س زیاتر خوش بویت، چونکه تمنها شه‌وه سوودیان بێ ده‌گه‌یه‌نیت، هه‌ر که‌سیک خوا و پیغمبه‌ری خوش بویت، له‌ رۆژی دوا‌ی له‌ گه‌ل نه‌واندایه، هه‌ر که‌سێش رقی بیت له‌ خوا و پیغمبه‌ر (ﷺ) نه‌وا دۆزه‌خ شوێنیه‌تی، به‌لکه‌ ده‌بیت موسلمان خوا و پیغمبه‌ری له‌ دایک و باوکی و برا و خوشکی و خۆشی زیاتر خوش بویت، نه‌وه‌ک دایک و باوکی یان خۆی زیاتر خوش بویت چونکه شه‌وه تاوانه‌.

۳- پیغمبه‌ر (ﷺ) فیری ده‌کردن که هیچ که‌س ناتوانیت سوود و زیان بگه‌یه‌نیت به‌ که‌س، مه‌گه‌ر به‌ فه‌رمانی په‌روه‌رگار نه‌بیت، بێباوه‌رانیشت ناتوانن زیان بگه‌یه‌نن به‌ موسلمانان مه‌گه‌ر خوای گه‌وره بیه‌وێت موسلمانان تاقی بکاته‌وه تا بزانی‌ت کامیان واز له‌ نیسلام دینیت و کامیان هه‌ر موسلمانه‌.

۴- خۆراگری: ده‌بیت موسلمان له‌به‌رده‌م سه‌ختی و ناخۆشیه‌کانی ژياندا خۆراگر بیت، ماندوو نه‌بیت و واز نه‌هێنیت، چونکه ئیمه‌ کاتیک له‌م دنیا‌یه ده‌ژین خوای گه‌وره تاقیمان

ده کاتهوه تا بزانتیت کامان خۆراگرین و واز ناهیتین، نه گهر هاتوو پاره مان نه بوو یان نان نه بوو بیخوین یان دهوله مند نه بووین نه بیت نه چین دزی و تاوان بکهین یان نازاری دایک و باوکمان بدهین و نه لیتین ههر ده بیت خهرجی و پاره مان بدهنی و خۆراکی خۆشان ده ویت، چونکه نه گهر دایک و باوکمان نه یانبوو نه و ده بیت نیمه ییش له گهل نه واند خۆراگر بین و بلتین دایه گیان بابیه گیان خوی گه وره تاقیمان ده کاتهوه، ده بیت نیمه واز نه هیتین، نه گهر بیتاوه پان نازارمان بدهن ده بیت ههر واز نه هیتین و بلتین نیمه موسلمانین.

۵- دلسۆزی: پیغمبر (ﷺ) له وانه کانیدا هاوه لانی فیری نهوه ده کرد که دلسۆز بن و که مته رخه می نه نویتین، ههرچی کاریکیان پی ده کرتیت بیکه، به لام ناییت کاتیک کاریکی چاک ده کهن له بهر نهوه بیکه که خه لک پیا یان بلتی نیوه چاکن، چونکه نهوه سزاکه دۆزه خه، به لکو ده بیت ته نها له بهر خوا نیشی چاک بکهین و چاره پی نه بین کهس پیمان بلتی ده ست خۆش یان تو چاکیت، چونکه نیمه بو خوا نیش ده کهین و پاداشتیش له و ورده گرین.

۶- کاری چاکه کردن وانه یه کی تر بوو که پیغمبر (ﷺ) فیری هاوه لانی ده کرد، ده بیت موسلمان هه میسه کاری چاکه بکات و نه چیت به لای خراپه دا، چونکه چاکه کردن لای خوا خۆشه و یستمان ده کات و پاداشتی رۆژی دواپی هه یه که به هه شته، جگه له وهی له دنیا خۆمان سوودی لی ده بینن به لام تاوان کردن مایه ی زهره ر و زیانی دنیا مانه و خوی گه وره ش نه ره نجیت لیمان و رقی لیمان ده که ویت، نه گهر خراپه یه کمان کرد نه بیت به په له ته ویه بکهین و بلتین خوابه گیان نه مجاره نه و تاوانه دوو یاره ناکه موه و چاکه ده کهم، ههر که سیک چاکه بکات له لای خوی گه وره به چاکه بۆی ده نوو سرت له ده فته ری تاییه تدا ناوی ده نوو سرت که نه و که سه چاکه ی کردوه و ده بیت له رۆژی دوا ییدا بجیت به هه شته، چونکه خوی گه وره و پیغمبر (ﷺ) خۆشیان ده ویت.

۷- دوعا کردن و پارانه وه له خوی گه وره و میهره بان: موسلمان ده بیت ههر شتیکی ویست داوا له خوی گه وره بکات تا کو پی بیه خشیت، نه گهر هزی کرد فیری زانست بیت، ده بیت بجیت له لای مامۆستایه ک فیری زانست بیت و خۆی کتیب بخۆنیت هوه، به لام له گهل نه وه شدا ده بیت داوا بکات له خوی گه وره تا یارمه تی بدات زانسته که فیر بیت، نه گهر نا



نمو کات پاداشتمان لای خوا نابیت، چونکه همموو شتیک هی خوابه، موسلمان ده‌توانیت له همموو کاتیکدا داوا له خوا بکات و کس ناتوانیت پینگه لی بگریت، چونکه خوی گه‌وره ده‌نگی ده‌بیستیت نه‌گه‌ر به ده‌نگی زور نرمیش قسه بکات هتا زوریش داوا بکهی خوی گه‌وره زیاتر توی خوش ده‌ویت، خوی گه‌وره زور حمز ده‌کات گوی بگریت له دوعا و نزای مندالان و ستم لیکراوان کاتیک مندالتیک دوعا ده‌کات خوی گه‌وره به جوانی گویی لی ده‌گریت و نهو مندالهی زور زور خوش ده‌ویت.

۸- خوتندنه‌وه و خوتنده‌واری: پیغمبر (ﷺ) موسلمانانی فیر ده‌کرد که با هم‌همیشه سه‌رقالی خوتندن و زانست بن، چونکه ولات و جیهانی نیسلامی تهنها به زانست پیش ده‌که‌ویت، خوی گه‌وره زور نهو که‌سانهی خوش ده‌ویت که فیری زانست ده‌بن، هرچی فریشتی خوا هیه دوعا ده‌که‌ن بؤ نهو که‌سانهی ده‌گه‌رین به دوی زانستدا و دواتر خه‌لکی تریش فیر ده‌که‌ن.

۹- راستگویی و قسه جوانی: پیغمبر (ﷺ) فیری ده‌کردن که هرگیز نابیت موسلمان درۆ بکات، به‌لکو ده‌بیت راستگۆ بیت، چونکه خوی گه‌وره هرگیز حمز ناکات درۆزن ببینیت، پیغمبر (ﷺ) یش رقیه‌تی له درۆزن، هه‌روه‌ها ده‌بیت جنیو و قسه‌ی ناشرین و غه‌بیته نه‌که‌ین و قسه‌ی جوان بکه‌ین.

۱۰- پیغمبر (ﷺ) موسلمانانی فیر ده‌کرد که هم‌همیشه پشتگیری حق و راستی بکه‌ن، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر برا و خوشکیان خراب بوون، نابیت پشتگیریان بکه‌ن، به‌لی رۆله نازیزه‌کانی نیسلام و موسلمانان، پیغمبر (ﷺ) موسلمانانی فیری نهم ره‌وشتانه ده‌کرد، جا کامتان خوا و پیغمبره‌ی خوش ده‌ویت با نهم وانانه فیر ببیت و جیه‌جییان بکات تا خوشه‌ویست بیت له لای خوی گه‌وره و پیغمبر (ﷺ) و له قیامه‌تدا بجیت به‌هشت.

### پرسیاره‌کانی بهشی دووهم

- ۱- سروش (وہی) چیه و کێ هینانی بۆ پیغه مبه (ﷺ)؟
- ۲- پیغه مبه (ﷺ) بۆچی ده‌چوو بۆ نه‌شکه‌وتی (حراء)؟
- ۳- خه‌دیجه چی کرد به پیغه مبه (ﷺ) و دوا‌یی بردی بۆ لای کێ؟
- ۴- بۆچی خه‌دیجه وه‌ره‌قه‌ی کورپی نه‌وفه‌لی هه‌لبژارد تا بجیت بۆ لای؟
- ۵- یه‌که‌م نایه‌تی قورئان که دابه‌زی چی بوو؟ چ فهرمانێکی تێدا‌یه بۆ موسلمانان؟
- ۶- پیغه مبه (ﷺ) چی کرد کاتیک فریشته که له نه‌شکه‌وت هات بۆ لای؟
- ۷- بانگه‌وازی نه‌یتی واتای چیه؟ چ سوودێکی هه‌یه؟
- ۸- یه‌که‌م ئافره‌ت کێ بوو که موسلمان بوو؟ چۆن موسلمان بوو؟
- ۹- یه‌که‌م پیاو کێ بوو که موسلمان بوو؟ چۆن موسلمان بوو؟
- ۱۰- یه‌که‌م مندا لان کێ بوو که موسلمان بوو؟ چی پیغه مبه (ﷺ) بوو؟
- ۱۱- نه‌رقه‌م کێ بوو؟ بۆچی پیغه مبه (ﷺ) نه‌وی هه‌لبژارد؟
- ۱۲- ده‌توانیت باسی نه‌و وانانه بکه‌یت که پیغه مبه (ﷺ) فیری موسلمانانی کردن؟
- ۱۳- بۆچی پیغه مبه (ﷺ) عه‌لی کورپی نه‌بو تالیبی هینا بۆ لای خۆی؟
- ۱۴- بۆچی به نه‌بو به‌کریان ده‌وت راستگۆ (صدیق)؟
- ۱۵- کاتیک موسلمانانه‌کان زۆر بوون پیغه مبه (ﷺ) چی کرد؟

## بەشی سێیەم

## بانگەوازی ناشکرا

پاش ئەوەی پیغمبەر و ھاوێلان بە نەینی سەرقالی بەجینگەیانندی، نیسلام و بانگەوازی نەینی بوون لە نێو خەلکدا و بیاوێران نەیان دەییست موسلمانان بە ناشکرا باسی نیسلام و یەکتاپەرستی بکەن و خەلک بانگ بکەن بۆ نایینی نیسلام، خۆی گەرە دوای ئەوە فەرمانی کرد بە پیغمبەر (ﷺ) و موسلمانان لەمەودوا بە ناشکرا و لەبەر چاوی خەلک بانگەواز بکەن بۆ نایینی نیسلام و واز بهێتن لە بانگەوازی نەینی،<sup>۱</sup> پیغمبەر (ﷺ) بۆ جێبەجێکردنی فەرمانی خۆی گەرە کەوتە پێ بۆ ناو خەلک و چوویه سەر بەرزاییەک کە لە ھەموو خەلکەکە بەرزتر بوو، پیغمبەر (ﷺ) ھاواری کرد بە ناو خەلکدا و بانگی کردن تا ھەموویان کۆبەنەو و گوتی لی بگرن، خەلکە کەش کە نەوێیان بیست کۆبوونەو و کەوتنە کوێ لی گرتنی.<sup>۲</sup>

پرسیار: بۆچی خەلکە کە ھەموویان کۆبوونەو تا کوێ بگرن لە پیغمبەر (ﷺ)؟

وەلام: چونکە ھەموویان متمانەیان ھەبوو بە پیغمبەر (ﷺ) و پێزی زۆریان دەگرت، چونکە پیغمبەر (ﷺ) کەسایەتییەکی گەرە ھەبوو لە لای خەلک بە گشتی، بۆیە نامادە بوون کۆبەنەو، کاتی خەلکە کە ھەموویان کۆبوونەو پیغمبەر (ﷺ) کەوتە قسەکردن بۆیان و پێی فەرموو: ئیستا ئەگەر من بلیتم خەلکیکی زۆر لە پشتمووە دێن و بەرەو ئێرە ئایا ئێو ھەر بۆم ھێ دەکەن؟ خەلکە کە وتیان: ئێمە ھیچ درۆیە کمان لە تۆ نەبیستوو و تۆ ھەمیشە راستگو بوویت بۆیە ھەرچێک بلییت باوەرت پێ دەکەین.

پیغمبەر (ﷺ) فەرمووی: دەی باوەرم پێ بکەن من پیغمبەری خودام و خۆی گەرە منی ناردوو تا ئێو فێری نیسلام بکەم و فەرماشتی خواتان پێ بگەیەم،<sup>۳</sup> کەچی

<sup>۱</sup> ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایەرە (۱۸۷).

<sup>۲</sup> عبدالعزیز عەلانی دین مستەفا: ژان و رەوشتی پیغمبەر، لایەرە (۶۸).

<sup>۳</sup> محمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایەرە (۷۰).

همه مویران که وخته ژاوه ژاو و دهمه قاله و دوودلی پړوی تی کردن، به لام پیغمبر (ﷺ) چاوه پړی ده کرد تا بزانت چی ده کهن، لهو کاته دا مامیکی پیغمبر (ﷺ) که زور خراب و نه زان بوو که وته گالته کردن به پیغمبر (ﷺ)، به مه خه لکه که ی تریش باوه پړان نه هیتا به پیغمبر (ﷺ) و که وخته گالته پی کردنی.<sup>۱</sup>

پرسیار: نهو مامه ی پیغمبر (ﷺ) ناوی چی بوو؟

وه لام: نهو مامه ی پیغمبر (ﷺ) ناوی (نمو له هب) بوو<sup>۲</sup> که به پیغمبر (ﷺ) ی دهوت: ده ست بشکیت خوی گه وریش نایه تی دابه زانده خواره وه و فرمووی: ﴿تبت ید ابي لهب وتب...﴾<sup>۳</sup> و اتا: ده ستی نمو له هب بشکیت و نهو قوپ به سر و مال کاو بیت.

### بهند و ناموزگاری

۱- پیوسته خوی گه وره هرجیمان پی بفدرویت نیمه وا بکهین، نهو که به خواست و ناره زوی خومان بچولیتینه وه، نه گهر خوا فدرموویه تی به نهی نی بانگه واز بکهین ده بیت به نهی نی بانگه واز بکهین، نه گهریش فدرمووی به ناشکرا ده بیت به کسر گوپرایه لی بین.

۲- پیغمبر (ﷺ) که وته هدولی نهو ی خه لکه که کزیکاته وه تا همه مویران گوی لی بگرن و بزانت نهو چیان پی ده لیت، نهو که بچیت یه که بیانگریست و قسه یان بز بکات، بزیه نیمه ی کاتیک ده مانه ویت قسه ی چاک بکهین ده بیت هدول بدین خه لکینکی زور گویمان لی بگرن تا لینی سوو دمه ند بن.

۳- کاتیک ده مانه ویت شتیک فیری که سیک یان خه لکی زور بکهین، نابیت ته نها قسه ی بز بکهین به لکو ده بیت به کردار بز بجهینه پوو و نمونه ی جوان و پړونی بز بهیینه وه، وه چو پیغمبر (ﷺ) به کرداری چوویه سر به رزاییه که و نمونه ی بز هیتانه وه تا به جوانی لینی تی بگهن و گوی لی بگهن.

<sup>۱</sup> - عبدالعزيز باره زانی: ژبانی پیغمبر میهن محمد (ﷺ)، (۱۲۲).

<sup>۲</sup> - ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، برگی یه که م، لاپره (۶۶۰).

<sup>۳</sup> - ابن تیمیة: مجموعۃ الفتاوی، برگی هشتم، لاپره (۶۱۲).

۴- موسلمان بوون و باوەرداری به خزمایه‌تی نیه، واتا نه‌گهر که‌سیگمان بینێ زۆر موسلمان و چاک بوو، نیت ناییت وا بزانی خزم و کهس و کاره‌که‌شی چاک و باوەردارن، وه‌ک ده‌بینن پیتغمبەر (ﷺ) خۆی چهنده چاک و باوەرداره که‌چی مامی زۆر خراپ بوو که‌وته گالته‌کردن به پیتغمبەر (ﷺ) و باوەرێ نه‌هینا به نیسلام، هه‌روه‌ها پیتغمبەر نیراهیم خۆی زۆر باش بوو که‌چی باوکی بێ دروست ده‌کرد، هه‌روه‌ها پیتغمبەر نوح (عليه السلام) زۆر باش بوو که‌چی کورپه‌که‌ی بێ باوەر و خراپه‌کار بوو، بۆیه نه‌گهر نیته‌ش خزمی خراپان هه‌بوو، ده‌ییت هه‌ر به‌رده‌وام بین له موسلمانیدا.

پرسیار: جیاوازی چیه له نیتوان نه‌بو تالیب و نه‌بو له‌هه‌ب؟

وه‌لام: نه‌بو تالیب و نه‌بو له‌هه‌ب هه‌دووکیان مامی پیتغمبەر (ﷺ) بوون، هه‌ردووکیان بێ باوەر بوون، نه‌بو له‌هه‌ب گالته‌ی ده‌کرد به پیتغمبەر (ﷺ) و دژی نایینی نیسلام بوو ده‌یویست نازاری موسلمانان بدات، به‌لام نه‌بو تالیب پیتغمبەر (ﷺ)ی خوش ده‌ویست و پشتگیری ده‌کرد و نه‌یده‌هیشته‌ بی‌باوه‌ره‌کان نازاری بده‌ن یان بیکوژن<sup>۱</sup> جا با بزانی هه‌ندێ جار هه‌یه که‌سێک بی‌باوه‌ره، به‌لام زیانی نیه بۆ باوەرداران و موسلمانان.

### نازاردانی موسلمانان

بێ باوەران کاتێک زانیان به موسلمان بوونی نه‌و خه‌لکه که‌وته‌نه دژایه‌تی کردن و نازاردانیان، بۆ نه‌مه‌ش هه‌موو ڕێگه‌یه‌کیان ده‌گرت به‌ر، نه‌وان کاتێک موسلمانێکیان ده‌دی، هه‌رچیان پێ بکرایه له‌ پڕوی ده‌یانکرد و جوژه‌ها سووکایه‌تیان پێ ده‌کرد تا وای لێ بکه‌ن واز له نیسلام به‌ییتیت<sup>۲</sup>.

پرسیار: بۆچی بی‌باوه‌ران موسلمان نه‌ده‌بوون و نازاری موسلمانان ده‌دا؟

وه‌لام: بی‌باوه‌ران له‌به‌ر نه‌م هۆکارانه موسلمان نه‌ده‌بوون:

<sup>۱</sup> - ابن کثیر: البعایة والنهابة، به‌رگی دووهم، به‌شی سێهه‌م، لایه‌ره (۱۵۲).

<sup>۲</sup> - د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، به‌رگی یه‌که‌م، لایه‌ره (۷۰-۷۴).

۱- ئەوان دەیانویست چیان دەوی بیکمن، هەر له تاوان و خراپه و داوێن پیسی و ستم و هەر کاریکی تر، بەلام نیسلام پێگهی نەدەدا ئەو کارانه بکەن بەلکو دەبێت ئەوان تەنها ئەو نیشانە بکەن کە ئاینی نیسلام فێریان دەکات.

۲- ئەوان هەستی نەتەو پەرستیان هەبوو و پەرگەز پەرستانە بیریان دەکردەو، ئەوان دەیانوت دەبێت هۆزی ئێمە نیسلام بگرتەخۆ، یان نیسلام بەس بۆ عەدەب بێت، یان دەبێت نیسلام گوێراهیلی خواستەکانی عەدەب بێت و پێگەیان لێ نەگرتیت تا ئێمە حەز بە چی دەکەین بیکمن، بەلام نیسلام بەمە پازی نەبوو، بەلکو دەیوت ئاینی خوا بۆ هەموو مەزەقاییە و نەتەوکان هەموویان وەک یەک وان و تاوان و خراپەیش حەرامە بۆ هەموو کەسێک.

۳- ئەوان دەیان وت دەبێت ئێمە تێکەڵ نەبین لە گەڵ خەلکی هەژاردا، بەلکو دەبێت و ئاین و بەرنامەی دۆلە مەندەکان جیاواز بێت لە بەرنامەی کەسە هەژارەکان.

۴- ئەوان نەزانانە بیریان دەکردەو و ئامادە نەبوون عەقڵ و هۆشی خۆیان بە کار بێنن تا بزانی ئاینی نیسلام سوودی هەیە بۆیان یان زیانی هەیە، هەروەها بێباوەڕان هەمیشە لە ئازاردانی مۆسڵماناندا بوون تا بتوانن مۆسڵمانان بگێژنەو بۆ نەزانی و بێ باوەڕی، واتا ئامانجی ئەوان تەنها ئەو بوو مۆسڵمانان بکەنەو بە بێ باوەڕ و ئاینی نیسلام لەناوێرن.

پرسیار: ئایا بێ باوەڕەکان دەتوانن ئاینی نیسلام لەناو بێرن؟

وەلام: نەخێر، هەرگیز بێباوەڕان ناتوانن ئاینی نیسلام لە ناو بێرن، چونەک خاوی گەورە پێگەیان پێ نادات، ئەو تا زیاتر لە ۱۴۰۰ ساڵە نەیان توانیوە لە ناوی بێرن.

## بەند و نامۆزگاری

۱- دەبێت ئێمە مۆسڵمان چاوەڕێی ئەو بکەین هەر کاتێک کەم و لاوازین، بێ باوەڕان ئازارمان بدەن، بەلام نابێت ئێمە ماندوو بین و نابێت واز بهێنین، بەلکو دەبێت هەموو هەولێکی خۆمان بدەین تا سەر بکەوین بە سەریاندا و بەرنامەی خاوی گەورە جێبەجێ بکەین.

۲- هەموو ئامانجی بێ باوەڕان لە ناوێردنی نیسلام و مۆسڵمانانە، بۆیە دەبێت پێیان هەلنەخەڵەتێن و پێگە نەدەین ئەو کارە ناپەسەندە بکەن، خاوی گەورەش یارمەتیمان دەدات.

پرسياړ: بې باورېان د ژايېتې چيېان دې کرد؟

وېلام: بې باورېان د ژايېتې نه مانهيان دې کرد:

۱- خواي گه وره.

۲- پښتانه مېر (پښتانه).

۳- قورناني پېرور.

۴- موسلمانان.

### ۱- خواي گه وره:

بېباورېان له د ژايېتې خواي گه وره هېستان به قسه وتن به خواي گه وره و گالتهيان دهات له خواي گه وره، نهوان دھيان وت که خواي گه وره هديه، به لام دھيان وت خواي نيمه و خواي موسلمانان گياوازه، نهوان بتيان دپهرست و دھيان وت بتهکان نزيکمان دېکه نهوه له خواي گه وره بېباورېان دھيان وت به موسلمانان کان نيوه پړوژتک خواي نيمه بپهرستن با نيمه ش پړوژتک خواي نيوه دپهرستين.

پرسياړ: بې باورېان وايان دوت به موسلمانان؟

وېلام: بې نه وهی:

۱- موسلمانان کان د ژايېتيان نه ميټيټ له گېل بېباورېاندا.

۲- تا بتوانن موسلمانان کان وا لي بکېن خواي گه وره و بتهکاني نهوان وېکه سهر بکېن نه گهرش موسلمانان کان رازي بن بهوه نهو کات هېلده گېرېنهوه و دېنهوه به بې باورې.

پرسياړ: نهی خواي گه وره چي فېرموو به موسلمانان؟

وېلام: خواي گه وره به موسلمانان فېرموو که بهوه رازي نه بن و پتيان بلين ناييني خوتان بې خوتان و ناييني خومان بې خومان و نيمه ش وېکه نيوه ناکهين.

پرسياړ: خواي گه وره له کام سورېتي قورناندان نه مه دېفېرمووتې؟

۱- د. علي محمد عبدالصلي، السيرة النبوية، لاشره (۱۲۲-۱۲۸).

وه‌لام: خوای گه‌وره له سوڤه‌تی (الكافرون) دا ده‌فه‌رمووت: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ...﴾<sup>۱</sup>.  
تییینی: داوا بکه له مامۆستا که‌ت واتای نهم سوڤه‌ته‌ت بۆ بکات یان له کتیییکدا که  
واتای کردووه‌ن واتاکه‌ی به جوانی بخوینه‌وه.

### دژایه‌تی کردنی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ):

بیباه‌ره‌کان دوا‌ی خوای گه‌وره که‌وتنه دژایه‌تی کردنی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و گاته‌یان پی  
ده‌کرد و قسه‌ی نا‌ره‌وا‌یان پی ده‌وت، نه‌وان پی‌یان ده‌وت: درۆزن، شی‌ت، جادو‌و‌گه‌ر، شاعیر،  
کاهین... به‌لام له هه‌موو جاریکدا خۆیان ده‌که‌وتنه‌وه به درۆ و نه‌یانده‌توانی بیسه‌لمینن،  
هه‌روه‌ها نه‌وان به شیوه‌ی جه‌سته‌یش نا‌زاری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یان ده‌دا، بۆ نه‌مه کاتیک  
پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نوێزی کرد و چوویه سو‌جده، بباه‌ره‌کان پیسی وشتیان هینا و کردیان  
به‌سه‌ر سه‌ری پیروزی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) دا و گاته‌یان پی ده‌کرد، تا فاتیمه‌ی کچی  
پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هات و تو‌ره بوو و لایه‌رد و که‌وته‌ گریان، هه‌روه‌ها له رینگه‌که‌یدا به‌رد و دار  
و درک و چالیان هه‌لده‌که‌ند تا نا‌زاری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بده‌ن و نا‌چاری بکه‌ن واز به‌ئینیت و به  
گوئی نه‌وان بکات.<sup>۲</sup>

پرسیار: هه‌ز ده‌که‌یت تۆ له خۆشیدا بیت و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نا‌زار به‌دیت؟

### دژایه‌تی کردنی قورنان:

هه‌روه‌ها بباه‌ره‌ان دژایه‌تی قورنایان ده‌کرد و ده‌یان وت هه‌مووی درۆیه و قسه‌ی گیتلانه‌یه و  
هیچی راست نه‌یه، که‌چی کاتیک ده‌یان‌بیس‌ت بیده‌نگ ده‌بوون و هیچیان بۆ نه‌ده‌کرا و  
ده‌وه‌ستان، نه‌وان هه‌ولیان دا شتیک بنووسن له قورنان باشت بیت یان وه‌ک نه‌و بیت که‌چی  
نه‌یان‌توانی.

<sup>۱</sup> - قورنای پیروزی، سوڤه‌تی الكافرون، لاپه‌ره (۶۱۲).

<sup>۲</sup> - ابن هشام: السیره النبویه، لاپه‌ره (۲۶۰) تا دواتر.



## د ژايه تي كړدنې موملمانان:

پاش نه مانه بېباوه پان ده هاتن د ژايه تي موملمانان شيان ده كړد و نازاريان ده دان و گالته يان پي ده كړدن، پشت به خوا دواتر چند نمونه يه ك باس ده كين و پند و ناموزگاريان پي وهرده گرين.

پرسپار: نه ي بوجي خوي گه وړه فرماني كړد كه جهنگ نه كهن؟

وه لام: چونكه:

۱- موملمانان ژماره يان كه م بو ه وړه ها تازه دامه زراو بوون و نه ده كرا به پي نه وې ژماره يان زور بيت و بلاو بېنه و جهنگ بكهن، چونكه هيشتا نه وان چه كيشيان پي نه بوو، نيتړ چون جهنگ بكهن؟

۲- يو نه وې بېسه لمين كه موملمانان خوراگرن و نه وان ناژاوه گيړ نين، به لام هر ده بيت دواتر تولي خويان بېسه نه وې.<sup>۱</sup>

پرسپار: بوجي خوي گه وړه موملمانانې پزگار نه كړد لهو نازار و نه شكه بجه يه؟

وه لام: خوي گه وړه ده يتوانې موملمانان پزگار بكات، به لام له بېر نه م هوكارانه پزگاري نه كړدن:

۱- خوي گه وړه ويستي موملمانان تاقې بكاته و تا بزانيت كاميان خوراگړه و كاميان لاوازه و خوي ناگريت، نه وې خوراگړه و له سر نايي نيسلام و گوپرايه لي خوا و بېغمه مېر (ﷺ) بېر ده وامه، نه و كسه پا داشته كې به ه شته و لاي خوايه، هر كه سيش خوي نه گريت و ه لكه پريته و بېته بېباوه پ، وه ك بېباوه پان ده چي ته دوزه خ، واتا خوي گه وړه ويستي پاك و پيس و خوراگړ و لاواز جيا بكاته و.

۲- تا موملمانان د وروني خويان را به ينن له سر ه موو بارود خيكي سه خت و ناخوش، نه و كه نه گهر له سر خوشي و كامه راني بريت و دواتر تووشې سه ختيه ك بن خويان پانه گرن و واز به ينن يان له ناو بچن.

<sup>۱</sup> - محمد قطب، چون بانگه وازي خلك بكهن.

۳- تا مەزۆفەکان بە گشتی خراپە و درێدەیی و سەتەمەى بێباوەڕانیان بۆ دەریکەوت، چونکە ئەو بێباوەڕانە هەمیشە نازاری موسلمانان دەدا، کەچی کاتێک موسلمانەکان سەرکەوتن نازاری بێباوەڕەکانیان نەدەدا و تۆلەى خۆیان لى نەسەندنەوه.

۴- خۆای گەوره موسلمانانی پزگارانە کرد لەو ماوەیدا، تا پلە و پایەیان بەرز بێتسەوه و خۆای گەوره پاداشتی زۆریان بۆ دابنیت، چونکە هەر موسلمانێک لە دنیا ترووشی نازار و ناپەرەختی بێت خۆای گەوره لە جیاتی ئەوه‌دا چاکەى بۆ دەنووسیت و پاداشتی خێری دەداتەوه کە بەهەشتی بەرین و هەمیشەییە.<sup>۱</sup>

پرسیار: ئایا بێباوەڕان سوودیان بینی لە نازاردانی موسلماناندا؟

وەلام: نەخێر، موسلمانان هەرگیز وازیان نەدەهێنا و پۆژبەرۆژ زیاتر دەبوون بۆیە بێباوەڕان لە جیاتی ئەوه‌ى موسلمانان کەم بکەنەوه کەچی زیادیان دەکرد، هەروەها جیهان بە گشتی کاتێک ئەو کارە توند و تیژانەى عەرەبە بێباوەڕەکانیان بینی لێیان بیزار بوون و پایەى عەرەبە بێباوەڕەکان لە لایان دایەزى، چونکە هەر کەسێک دژایەتى خوا و پیغمەمبەر (ﷺ) و نیسلام بکات هەر دەبێت پۆژێک لە پۆژان سەرى شۆڕ بکات و لە ناو بچیت، نەگەریش بێباوەڕ ماوەیه‌ک دەسەلاتى هەبێت، با دلێ خۆى خوش نەکات چونکە خۆای گەوره دەیه‌ویت تاوانیان زیاتر بێت و بەشیان نەمێنیت و بیاغاته دۆزەخەوه.

<sup>۱</sup> - عەمد قەطب، چەمکانى کە دەبێت راست بکەیتەوه.

## چەند نموونه‌یه‌کی نازاردانی موسلمانان

با لیترەدا چەند نموونه‌یه‌ک بجهینه روو لهو نمونانه‌ی که بیباوه‌ران نازاری موسلمانانیا  
ده‌دا:

### ۱- نه‌بو به‌کری صدیق:

نه‌بو به‌کر هاوه‌لی به‌رتزی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌وی زۆر خوش ده‌ویست و هه‌میشه‌ هه‌زی ده‌کرد له‌گه‌لیدا بیت. جاریکیان بیباوه‌ران گوێیان له‌ نه‌بو به‌کر بوو که باسی نیسلامی ده‌کرد و پیغمه‌مبه‌رش (ﷺ) له‌ لای نه‌بو به‌کر دا، بوو، بیباوه‌ره‌کان به‌ په‌له‌ کۆبوونه‌وه‌ و بریاریاندا نازار و نه‌شکه‌نجی نه‌بو به‌کر به‌دن تا جاریکی تر باسی نیسلامه‌تی نه‌کات، بۆیه‌ به‌ دار و نه‌عل و شەق و زلله‌ که‌وتنه‌ نازاردانی نه‌و هاوه‌له‌ نازیزه‌ و ده‌م و چاویان پرکرد له‌ خوێن و نازاریکی زۆریان دا تا له‌ هۆشی خۆی چوو، له‌و کاته‌دا هه‌ندی کەس که‌ له‌ هۆزی (به‌نو قه‌یم) بوون نه‌بو به‌کریان خسته‌ به‌تانیه‌که‌وه‌ و بردیان‌وه‌ بۆ مالی خۆی و بیتزار بوون له‌و هه‌لوێسته‌ ناشرینه‌ و وتیان نه‌گه‌ر نه‌بو به‌کر بمیت، دلتیا بن تۆله‌تان لی ده‌سونینه‌وه‌، نه‌بو به‌کر به‌ هۆشدا هاته‌وه‌ و خه‌لکه‌که‌ هه‌ه‌والتیان ده‌برسی نه‌بو به‌کر یه‌کسه‌ر وتی کوا پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ)؟ چی به‌سه‌ر هاتوه‌؟ حاڵی چۆنه‌؟ نه‌و هاوه‌له‌ نازیزه‌ به‌ری لای نازاره‌کانی خۆی نه‌بوو، به‌لکو به‌ری لای پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو هه‌والتی نه‌وی ده‌برسی، پاشان خه‌لکه‌که‌ چوون و ته‌نها دایکی مایه‌وه‌ له‌ لای، نه‌و کات نه‌بو به‌کر زۆر تکای کرد له‌ دایکی تا هه‌والتی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ی بۆ وه‌رگرت، دایکیشی چو بۆ لای ژنیکی موسلمان که نه‌بو به‌کریش و پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یشی ده‌ناسی پرسیا‌ری کرد تا بزانی‌ت بارودۆخی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) چۆنه‌؟ چونکه‌ نه‌بو به‌کر ته‌واو له‌ به‌ری نه‌ودایه‌، به‌لام ژنه‌که‌ که‌ ناوی دایکی جه‌میل بوو، وتی من نه‌ نه‌بو به‌کر ده‌ناسم و نه‌ پیغمه‌مبه‌ر ده‌ناسم، به‌لام نه‌گه‌ر هه‌ز ده‌که‌یت دیم بۆ لای کۆره‌که‌ت بزاتم چیه‌تی؟ کاتیک چوو بۆ لای نه‌بو بوکر زۆر بیتاقت بوو و خه‌ریک بوو بگه‌ری و وتی یاخوا ده‌ستیان بشکیت بۆچی وایان لی کردیت؟ نه‌ویش وتی: دایکی جه‌میل نه‌ی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بارودۆخی چۆنه‌؟ دایکی جه‌میلیش به‌ سووکی به‌ نه‌بو به‌کری وت: ناخۆ

دایکت لێرە بە ناکرێت بزانیت، ئەبو بەکر پێی وت: خەم مەخۆ، دایکم خراپ نیه و گوتی پێی مەدە، ئەو ژنیکی باشە و شت ناگیرێتەو، دایکی جەمیلێش وتی: پیغمه‌مبەر (ﷺ) زۆر باش و لەش ساغە و لە مائی نەرقەمە، ئەبو بەکریش وتی: سوێند بە خوا تا پیغمه‌مبەر (ﷺ) نەبینم نە نان دەخۆم و نە ئاو دەخۆمەو، بۆیە چاوەڕوانیان کرد تا بارودۆخەکە هێور بووێوەو ئەو کات دایکی جەمیل و دایکی ئەبو بەکر هەر یەکەیان لایەکی ئەبو بەکریان گرت و بردیان بۆ لای پیغمه‌مبەر (ﷺ).

یەكسەر پیغمه‌مبەر (ﷺ) باوەشی پیا کرد و ماچی کرد موسلمانەکانیش باوەشیان پیا کرد، پیغمه‌مبەر (ﷺ) سەیری ئەبو بەکر کرد و فەرمووی: ئەبو بەکر، ئەبو بەکریش وتی: بەلێ نە پیغمه‌مبەری خوا بە دایک و باوکەو بە قوربانت یم، من ئازاریکی وام نیه ئەمە دایکە و زۆر لە گەڵم چاکە، دوای بۆ بکە با موسلمان بێت و پێی بلێ با موسلمان بێت، پیغمه‌مبەریش (ﷺ) دوای بۆ کرد و پێی فەرموو با موسلمان بێت، بەمە دایکی ئەبو بەکریش موسلمان بوو و ژمارە ی موسلمانەکان زیاد کرد.<sup>۱</sup>

پرسیار: بۆچی ئەبو بەکر داوای کرد لە پیغمه‌مبەر (ﷺ) تا دوای چاکە بکات بۆ دایکی؟  
وەلام: چونکە دایکی ئەبو بەکر زۆر چاک بوو لە گەڵ ئەبو بەکریدا و خزمەتی دەکرد ئەبو بەکریش ئەوێ خوش دەویست، بۆیە خەزی نەکرد بچێتە دۆزەخەو.

## • پەند و نامۆزگاری:

۱- دەبێت نێمە لە هەموو کاتێکدا هەول بدەین باسی نیسلام بکەین و نەترسین لە بیباوەران.

۲- دەبێت نێمە پیغمه‌مبەر (ﷺ) بمان لە خۆمان خوشتر بویت و خەز بکەین هەمیشە پیغمه‌مبەر (ﷺ) ببینن، نوێش بەوێ دوای بکەین خوای گەورە لە دنیادا بە خەوی خوش

۱- د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لایەر (۱۴۷).

نیشانگان بدات و تیمه‌یش به گوئی فدرمووده‌کانی بکه‌ین، له رۆژی دوايشدا بچینه خزمه‌تی پیغمه‌مبهری نازیزمان (ﷺ) و له لايدا دابنیشین و قسه‌ی له‌گه‌لدا بکه‌ین.

۳- ده‌بیته‌ نه‌و شتانه‌ی زۆر گرنگن لای هه‌موو که‌س باسیان نه‌که‌ین و نه‌و شتانه‌ی نه‌یتین، وه‌ک ده‌بینین دایکی جه‌میل به‌ دایکی نه‌بو به‌کری نه‌وت که پیغمه‌مبهر (ﷺ) له‌ کوته‌ و چی ده‌کات، به‌لکو خۆی بی‌ ناگا کرد تا شوینه‌که ده‌رنه‌که‌ویت.

۴- ده‌بیته‌ نیشه‌کاغان له‌ کاتی خۆياندا بکه‌ین، نه‌وه‌ک هه‌ر له‌ خۆوه چیمان ویست یه‌کسه‌ر ده‌ست پی‌ بکه‌ین، سه‌یرکه‌ن نه‌بو به‌کر نه‌چوو بۆ لای پیغمه‌مبهر (ﷺ) تا خه‌لکه‌که‌ چوون و بارودۆخه‌که‌ ناسایی بوویه‌وه و که‌مێک له‌ش ساغ بوویه‌وه و نه‌و کات چوو.

## ۲- بێباوه‌ران ده‌یان‌ه‌ویت پیغمه‌مبهر (ﷺ) په‌شیمان بکه‌نه‌وه‌:

هه‌موو جارێک بێباوه‌ران کۆده‌بوونه‌وه و پێکه‌وه قسه‌یان ده‌کرد تا بزنانن چی بکه‌ن که‌ بتوانن پیغمه‌مبهر (ﷺ) پاشگه‌ز بکه‌نه‌وه و وازی پی‌ به‌ینن، نه‌مجاره‌یان پلانیکی تازه‌یان دانا و چوون بۆ لای نه‌بو تالیبی مامی پیغمه‌مبهر (ﷺ) و داوایان کرد تا نه‌بو تالیب تکه‌ بکات له‌ پیغمه‌مبهر (ﷺ) تا واز به‌یته‌ نه‌وان وتیان چهنده‌ پاره و مال و سامانی ده‌ویت ده‌یده‌ینی، چهنده‌ ژن و که‌چی ده‌ویت پیی ده‌ده‌ین، ده‌یکه‌ین به‌ گه‌وره‌ی خۆمان به‌لام با واز به‌یته‌ت له‌م کاره‌ی<sup>۱</sup>.

پرسیار: بۆچی بێباوه‌ران چوون بۆ لای نه‌بو تالیبی مامی پیغمه‌مبهر (ﷺ)؟

بێباوه‌ران نه‌چوون بۆ لای مام و خزمه‌کانی تری پیغمه‌مبهر (ﷺ) نه‌وان چوون بۆ لای نه‌بو تالیب، چونکه‌ ده‌یان‌زانی پیغمه‌مبهر (ﷺ) نه‌بو تالیبی خۆش ده‌ویت و گوئی بۆ ده‌گریت، چونکه‌ پیغمه‌مبهر (ﷺ) هه‌ر له‌ مندالیه‌وه هه‌ر له‌ لای نه‌بو تالیب بووه، کاتی‌ک پیغمه‌مبهر (ﷺ) هاته‌وه بۆ ماله‌وه، نه‌بو تالیب پیی وت پیغمه‌مبهر گیان برارای شیرینم،

<sup>۱</sup> - عبدالعزيز پارماني: ژبانی پیغمه‌مبهری مه‌زن محمد (ﷺ)، (۱۳۵).

گه‌وره‌کانی قوره‌یش و مه‌ککه‌هاتوون بۆ لام و داوام لی ده‌کهن به‌ تۆ بلیم واز به‌یت لهم کاره‌ت و چی شتیکت ده‌ویتی نموان پیت ده‌دن.

پیغمبریش (ﷺ) فرموی: مامه‌ گیان سو‌تند به‌ خوا نه‌گهر خۆر و مانگ بجه‌نه ده‌ستی راست و چه‌پم، من واز ناهینم لهم کاره‌ و بانگه‌واز ده‌کم بۆ نیسلام، یان ده‌بیت لهم ڕینگه‌یه‌دا شه‌هید بيم یان ده‌بیت سهریکه‌م و دینی خوا سهریجه‌م، ئه‌مبو تالییش وتی: ده‌ی باشه‌ کورم به‌رده‌وام به‌ منیش پشتگیریت ده‌کم.<sup>۱</sup>

### به‌ند و نامۆزگاری

۱- بێباوه‌ڕان هه‌رگیز واز له‌ موسلمانان ناهینن و هه‌ر جاره‌ و پلان و ته‌له‌کمه‌یه‌ ده‌نینه‌وه‌ بۆ موسلمان تا له‌ خشته‌ی به‌رن و بیه‌ن به‌ره‌و گومرایی به‌ تایه‌ت نموان زۆر گرنگی ده‌دن به‌ پاره‌ و به‌ ژن و به‌ کچ، چونکه‌ مرو‌ژ زوو به‌ پاره‌ هه‌لده‌خه‌لتیت، کو‌پ و کچیش زوو به‌ یه‌کتر هه‌لده‌خه‌لتین و تووشی تاوان ده‌بن.

۲- نابیت له‌به‌رده‌م خزم و که‌س و کارماندا ڕوگیر بین و واز به‌ینن، بۆ نمونه‌ نه‌گهر مام یان خالێکمان وتی نو‌ژ مه‌که‌ و بۆ خۆت دانیشه‌، نابیت به‌ گو‌تی بکه‌مین، به‌لام ده‌بیت به‌ ڕیزه‌وه‌ وه‌لامی بده‌ینه‌وه‌ و توو‌په‌ نه‌بن.

### ۳- نازاردانی عه‌مه‌مار و شه‌هیدکردنی دایک و باوکی:

عه‌مه‌مار کو‌پی یاسر بوو، دایکیشی ناوی سومه‌یه‌ بوو، نموان له‌ به‌نه‌رتدا خه‌لکی یه‌مه‌ن بوون و هاتبوونه‌ مه‌ککه‌، واتا له‌ مه‌ککه‌دا خزم و که‌س و کاریان نه‌بوو، کاتێک عه‌مه‌مار زانی ئاینی نیسلام هاتووه‌ موسلمان بوو دوا‌ی ماوه‌یه‌کی که‌میش دایک و باوکیشی موسلمان بوون، به‌مه‌ خه‌زانێکی موسلمانیان پێک هه‌نا، کاتێک بێباوه‌ڕه‌کان به‌مه‌یان زانی ته‌واو تو‌په‌ بوون و هه‌رسێکیان گرتن و که‌وتنه‌ نازار و نه‌شکه‌غه‌ه‌ دانیان، له‌وانه‌ له‌ هاوینی گه‌رم ده‌یاغخته‌ سهر زه‌وی تا خۆر لێیان بدات و نازاریان پێ بگات، دوا‌ی به‌ قامچی و به‌ دار

<sup>۱</sup> - ابن اسحاق: السیره النبویه، لاپه‌ره (۱۹۶).

ئێمان دەدان و پرایانده‌کێشان بەسەر زه‌ویدا و نان و ئاویان پێ نەدەدان، پیغه‌مبەر (ﷺ) کاتیک نەممی بینی زۆر بیتاقەت بوو، ئینجا پیتی فەرموون: ئەمە مال و خێزانی یاسر (واتا هەرسێکیان) خۆتان رابگرن چونکە بەهەشت چاوەڕێتانە، بۆیە ئەوان دلیان خۆش بوو و زیاتر خۆیان پادەگرت و وازیان نەدەهێنا لە ئیسلام، ئەبو جەهل کەسێکی پیس و بێباوەر بوو هات بۆ لای سومیە و وتی تۆ حەزەت لە جوانی پیغه‌مبەر کردوو، بۆیە موسلمان بوویت، ئەمەش توپە بوو و تەفیکی کردە ناو چاوی ئەبو جەهل، ئەبو جەهلش سومیەیی کوشت، بەمە یەکەم شەهیدی ئیسلام ژێتیک بوو بە ناوی سومیە، یاسری باوکی عەماریش هێندە سزا درا تا لە ژێر نازاری سزادا کۆچی دوایی کرد.

سەرەڕای عەماریات ئەوان وتیان نەگەر قسە نەبێت بە پیغه‌مبەر ئەوا وەك دایك و باوك تۆ دەکوژین، ئەمەش بە ناچاری قسە و ت بە پیغه‌مبەر (ﷺ) دوایی کە نازاد بوو بە گریانەوێ چوو بۆ لای پیغه‌مبەر (ﷺ) و وتی ناچاریمان کردم قسەت پێ بێم، بەلام بە خوا لە دڵمە حەزەم نەکرد قسەت پێ بێم، پیغه‌مبەریش (ﷺ) بە پیتی فەرمانی خۆی گەورە پیتی فەرموو نەگەر کەسێک زۆری لێکرا تا کوفر بکات یان قسە بێت نەگەر لە دڵمە حەز نەکات ئەوا قەیناکات با نەیکوژن و کوفرە کە بکات یان قسە بێت بە هەر کەسێک ئەوان دەبێت، بەلام نابێت لە دڵمە حەز بکات بەلکو بلی خواپە گیان من ناچارم نەگەر نا هەر موسلمانم و حەز ناکەم کوفر بکەم.<sup>۱</sup>

### \* پەند و نامۆزگاری:

- ۱- موسلمانیتێ بە کور و کچ و ژن و پیاو نیە، بەلکو گەرنگ نەوێه کێ زیاتر موسلمانە، چونکە سومیە ژن بوو، کەچی یەکەم شەهیدی ئیسلام بوو.
- ۲- نەگەر زۆرمان لێکرا تا کوفر بکەین و زانیمان نەگەر کوفر نەکەین ئەوا دەمانکوژن، ئەو کات خۆی گەورە پێگەمان پێ دەدات بەلام دەبێت لە دڵمە حەز نەکەین.

<sup>۱</sup> - خالد محمد خالد: هاوێلانی دەوری پیغه‌مبەر، لایەرە (۲۳۵-۲۴۱).

۳- نه‌بیت ناماده‌بین دایک و باوک و خوشک و براشمان له پێگه‌ی خوای گه‌وره‌دا شه‌هید بن، نه‌وه‌ک نه‌گه‌ر هه‌ره‌شه‌یه‌که‌مان لێکرا واز هه‌بێتین له‌ دینداری.

پرسیار: ئایا عه‌مار گونا‌ه‌بار بوو کاتێک قسه‌ی وت به‌ پیغمه‌مبەر (ﷺ)؟

وه‌لام: نه‌خێر، گونا‌ه‌بار نه‌بوو چونکه‌ له‌ دله‌وه‌ هه‌زی نه‌ده‌کرد و پیغمه‌مبەر (ﷺ)ی خوش ده‌ویست.

#### ۴- بیلالی هه‌به‌شی:

بیلال هاوه‌لێکی خوشه‌ویست و به‌ریزی پیغمه‌مبەر (ﷺ) بوو، نه‌و کۆیله‌ بوو، واتا بێباوه‌ران به‌ پاره‌ ده‌یان کړی و ئیشیان پێ ده‌کرد تا مردن و نه‌یده‌توانی هیچ شتێک بکات، مه‌گه‌ر به‌ ئاره‌زوو و فهرمانی نه‌وان نه‌بیت، چونکه‌ کۆیله‌ی نه‌وان بوو، بیلال به‌ نه‌یتنی و به‌بێ نه‌وه‌ی بێباوه‌ره‌که‌ن ئاگادار بن موسلمان بوو، جا کاتێک بێ باوه‌ره‌که‌ن به‌مه‌یان زانی که‌وتنه‌ نازاردانی بیلال و به‌ پەت رایان ده‌کێشا به‌سه‌ر زه‌ویدا و به‌ گه‌رمای نیوه‌پۆی هاویندا له‌سه‌ر زه‌وی رایان ده‌کێشا و به‌ردی گه‌رم و گه‌وره‌یان ده‌خسته‌ سه‌ر سه‌کی و ده‌یان وت ده‌بیت بێ باوه‌ر بیت ئینجا وازت لێ ده‌هێنین، به‌لام بیلال وازی نه‌ده‌هێنا و ده‌یوت: (خوا ته‌نه‌ابه‌، خوا یه‌که‌) (أحد، أحد).<sup>۱</sup>

پۆژتێکیان نه‌بوو به‌کەر چوو به‌ لای بیلالدا، کاتێک بێنی بیلال چهند نازاری ده‌دریت، بیلالی کړی و دواتر بیلالی نازاد کرد، به‌مه‌ بیلال پزگاری بوو له‌و نازاره‌.<sup>۲</sup>

#### \* په‌ند و نامۆزگاری:

۱- له‌ ئیسلامدا هه‌ژاری و ده‌وله‌مه‌ندی و په‌ش و سپی جیاوازیان نیه‌، مه‌گه‌ر ته‌نه‌ها جیاوازیان له‌وه‌دا هه‌بیت که‌ کامیان زیاتر چاکه‌ ده‌کات و له‌ خوای گه‌وره‌ ده‌ترسیت.

<sup>۱</sup> - ابن هشام: السيرة النبوة، لایمه‌ (۲۸۳).

<sup>۲</sup> - د. حامد احمد الطاهر: حياة الصحابة للأطفال، لایمه‌ (۲۶۵).



۲- نه‌گهر پاره و سامانمان هه‌بوو، ده‌بیت یارمه‌تی برا و خوشکه موسلمانان کافان بده‌ین و قهرزه‌کانیان بده‌ینه‌وه و له سه‌ختی پرزگاریان بکه‌ین.

### هه‌ خه‌ببایی کوری نه‌ره‌ت:

خه‌ببای مندالێکی بچووک بوو له‌گه‌ژ دایک و باوکیدا ده‌ژیا، کاتێک جه‌نگ ڕوویدا دایک و باوکی کوژران و خه‌بباییش برا بۆ مه‌که‌که‌ تا له‌وێ بیفرۆشن به‌ خه‌لکی شه‌وێ، له‌وێ ژنێک خه‌ببایی کرێ تا نیشی بۆ بکات و پاره‌که‌ی بده‌ت به‌و، شه‌و ژنه‌ خه‌ببایی برد بۆ لای ناسنگه‌ریک تا نیشی بۆ بکات، خه‌ببای له‌وێ فێری نیشی ناسن و دروستکردنی شمشیر بوو و نیشی ده‌کرد و پاره‌که‌ی ده‌برده‌وه بۆ ژنه‌که‌، جارێکیان نه‌بو به‌کره‌ات بۆ لای خه‌ببای و باسی نایینی نیسلامی بۆ کرد، تا شه‌وه‌ی خه‌ببای دلی چوویه سه‌ر نایینی نیسلام و موسلمان بوو.

کاتێک خه‌لکی به‌و شته‌یان زانی و خه‌به‌ریان برده‌وه بۆ ژنه‌که‌ که‌ خه‌ببای موسلمان بووه‌ ژنه‌که‌ که‌وته‌ نازاردانی خه‌ببای، شه‌و ناسنی گه‌رم ده‌کرد و ده‌یدا له‌ ده‌ست و قاچ و سه‌ر و پشتی خه‌ببای، هه‌روه‌ها سه‌کلی گه‌رم ده‌کرد و به‌ پشت خه‌ببایی ده‌خسته‌ سه‌ر تا هه‌موو له‌شی خه‌ببای ده‌که‌وته‌ قرچه‌قرچ و ده‌سوتا و خه‌ببای هاواری ده‌کرد، به‌لام خه‌ببای وازی نه‌هێنا و هه‌موو جارێک نزای خێری ده‌کرد و له‌ خوا ده‌پارایه‌وه، خوای گه‌وره‌ش تۆله‌ی خه‌ببایی کرده‌وه و ژنه‌که‌ی تووشی نه‌خۆشی کرد، کاتێک ژنه‌که‌ چوو بۆ لای دکتۆر تا چاره‌سه‌ری بکات، دکتۆر پیتی وت: ده‌بیت هه‌موو ڕۆژێک ناسن گه‌رم بکه‌یت و بیده‌یت له‌ سه‌ری خۆت، ئێتر هه‌موو ڕۆژێک ژنه‌که‌ ده‌یوت به‌ خه‌ببای وه‌ره‌ ناسنه‌که‌ گه‌رم بکه‌ و بیده‌ له‌ سه‌رم، شه‌و کات ژنه‌که‌ قیژ و قاوی ده‌کرد و ده‌گریا و خه‌بباییش سه‌یری ده‌کرد و پێنده‌که‌نی.

<sup>۱</sup> - عبدالرحمن رعت الباشا: صور من حياة الصحابة، لا يه‌ره‌.

<sup>۲</sup> عبدالعزیز پاره‌زانی: ژیا‌نی پیغمه‌مبه‌ری مه‌زن عه‌د (ﷺ)، (۱۴۸).

## پەند و نامۆزگاری

۱- هەر کەسێک سەم بکات ئەوا خوای گەمڕە سزای دەدات و تۆڵەیی لێ دەستی نیتووه، نیت زوو بێت یان درنگ وەک چۆن تۆڵەیی خەبەبایی سەندەوه لە ژێر کە.

۲- خوای گەمڕە دوعا کاغان دەبیستیت و گیرایان دەکات، بەلام ناییت نیتە پەلە بکەین، بەلێ مندالە نازیز و خۆشەویستەکان، سەیرکەن موسلمانەکانی سەردەمی پیغمه مبه (ﷺ) چەندە نازار و ناپەهەتیان چەشتووه، تا ئاینی ئیسلامیان پاراست و سەریان خست و گەیانندیان بە نیتە، دەی با نیتەیش پرتیان لێ بگرین و دوای چاکەیان بۆ بکەین و سوود وەرگیرین لەو ژیاڵە پاک و چاکەیان.

### \* پیلانەکانی بیباوەران هەڵدەوه‌شێنەوه:

بیباوەران لە نیتو خەلکیدان ئەوەیان بلۆدە کردەوه، کە پیغمه مبه (ﷺ) شیت بووه و کەسێکی ناتەواوه، نیت هەر کەسێک بەهاتیە بۆ مەککە، یەکسەر دەچوو بۆ لای و پێیان دەوت کە کەسێک هەیه ناوی پیغمه مبه‌ره و شیت بووه و لە خۆیەوه قە دەکات، بۆیه بپروای پێ نەکەنن یەکیەک لەو کەسانەیی هات، ناوی (ضام) زیمادی ئەزەدی بوو، ئەو پزیشکی چارەسەرکردنی نەخۆشی شیتی بوو، واتا هەر کەس شیت بووایە دەیانبرد بۆ لای ئەو تا بیان چارەسەری بکات یان قەسەیه‌کی لەسەر بکات، جا کاتیەک زیماد بیستی، کە پیغمه مبه‌ره ناویەک لە مەککەدا شیت بووه، وتی من دەچم بۆ لای بزائم شیتە یان نا، ئەگەر شیت بووه با چارەسەریکی بکەم، ئەگەر نا ئەگەر شیت نەبووه بزائم چی دەئیت کە ئەم خەلکە پێی دەئین شیت، کاتیەک چوو بۆ لای پیغمه مبه‌ره (ﷺ) پێی وت ئەی پیغمه مبه‌ره وەرە چەندین کەس لەسەر دەستی من شفا یان بۆ هاتووه، چونکە خوای گەمڕە بە هۆی منەوه شفا ی زۆر کەسی داوه، بەلام پیغمه مبه‌ره (ﷺ) دەستی کرد بە وتاردان و کورتە وتاریکی بۆ دا. زیماد بەمە سەرسام بوو داوای کرد پیغمه مبه‌ره (ﷺ) وتارەکی بۆ دووبارە بکاتەوه، کاتیەک پیغمه مبه‌ره (ﷺ) دووبارە کردەوه، زیماد تەواو سەرسام بوو و وتی: من کاهین و شاعیر و جادوکارە کائەم بیستووه، بەلام قەسە لەم جۆرەم نەبیستووه.

دواتر پیغه‌مبەر (ﷺ) فەرمووی دەست یێنە و موسلمان بیه، ئەویش دەستی هێنا و موسلمان بوو، پیغه‌مبەر (ﷺ) فەرمووی هەول دەدەیت خەلکی ناوچە‌که‌یشت موسلمان بکەیت؟ وتی بە‌لێ بە‌لێن دەدەم هەول بە‌دەم، بە‌مە‌ لە‌ جیاتی ئە‌وه‌ی بی‌باوە‌ران بتوانن پیغه‌مبەر (ﷺ) پاشگەز بکە‌نە‌وه‌، کە‌چی زیاد و خەلکی ناوچە‌که‌یشتی زیادیان کرد بۆ‌ لای موسلمانان و بی‌باوە‌ران سە‌وشێ‌ر بوون.<sup>۱</sup>

پرسیار: بۆ‌چی بی‌باوە‌ران دا‌وایان لە‌ زیاد کرد بچیت بۆ‌ لای پیغه‌مبەر (ﷺ)؟

وە‌لام: چونکە‌ زیاد خۆی پزیشک بوو بۆ‌ چارە‌سە‌ری شیتی، ئە‌وانیش ویستی‌ان وا نیشان بە‌دن، کە‌ پیغه‌مبەر (ﷺ) شیتە‌، بۆ‌ ئە‌وه‌ی لای خەلکی بلێن پیغه‌مبەر شیتە‌ و پزیشکی شیتی چوو بۆ‌ لای تا چارە‌سە‌ری بکات.

### \* بە‌ند و نامۆ‌زگاری:

۱- لی‌تەرە‌ درۆ‌زنی و بی‌ شە‌رمی بی‌ باوە‌‌را‌مان بۆ‌ دە‌رده‌‌که‌و‌یت کە‌ چە‌ندە‌ درۆ‌زن بوون، ئە‌وان پێ‌شتر بە‌ پیغه‌مبەر (ﷺ) یان دە‌وت راستگۆی دە‌ست پاک، کە‌چی ئێ‌ستا پێ‌ی دە‌‌ئێ‌ت، ئە‌وان پیغه‌مبەر (ﷺ) یان دە‌‌کرده‌ دادپەرە‌ری خۆیان لە‌ کێ‌شه‌‌کاندا، کە‌چی ئێ‌ستا پزیشکی شیتی بۆ‌ دە‌‌هێ‌نن تا بلێن شیت بوو، ئە‌وان پارە‌ و سامان و ئە‌مانە‌تە‌کانی خۆیان دە‌‌برد بۆ‌ لای پیغه‌مبەر (ﷺ) تا بی‌انپاری‌زێ‌ت بۆ‌یان، کە‌چی لە‌ لاوه‌ پێ‌یان دە‌‌وت پیغه‌مبەر شیت و بی‌ عە‌قلە‌، بە‌ راستی شە‌رمە‌زاریه‌ مرۆ‌ڤ بە‌ جو‌ره‌ بی‌ نابوو و درۆ‌زن و ئە‌قام بیت.

۲- هەر چە‌ندێ‌ک بی‌باوە‌‌را‌ن هە‌ول بە‌دن زیان بگە‌یه‌‌نن بە‌ ئایینی خ‌وای گە‌وره‌ و موسلمانان زیانە‌ کە‌ دە‌‌گەرێ‌تە‌وه‌ بۆ‌ خۆیان و خۆیان زیانە‌ند دە‌‌بن ئە‌وه‌تا ئە‌وان دە‌‌یانە‌وێ‌ت ژمارە‌ی خۆیان زۆ‌ر بکە‌ن و ژمارە‌ی موسلمانان کە‌م بکە‌ن و زیاد دە‌‌نێ‌رن تا پیغه‌مبەر (ﷺ) پە‌شیمان بکاتە‌وه‌ و نابرووی پیغه‌مبەر (ﷺ) بە‌رن، کە‌چی خۆیان نابروویان چوو و ژمارە‌ی

<sup>۱</sup> - ابن کثیر: البداية والنهاية، بە‌رگی دووهم، بە‌شی سێ‌هە‌م، لا‌پەرە‌ (۴۲).

موسلمانەكان زيادى كرد، بەلكو زياد بە ھەموو خەلكى وت بىياوھەران درۆ دەكەن و پىغەمبەر شىت نىە بەلكو پىغەمبەرى خوايە.

۳- پىويستە كاتىك قسە دەكەين بۆ كەسى بەرامبەر، بە جۆرىك قسە بكەين كە بتوانين سەرغى رابكىشين بۆ لاي خۆمان، ئەويش بەوھى ئايەتە بەتامەكانى قورشان و فەرموودە شيرىنەكانى پىغەمبەر (ﷺ) بۆ بلين تا بزانييت لە نىسلامدا چەندە جوانى و خوشى و زانست ھەيە، بەلكو بەو ھۆيەو موسلمان بىيت.

۴- كاتىك دەمانەوييت كەسيك فيرى نىسلام بكەين، يان قسەيەكى جوانى فير بكەين، دەبييت فيرى ئەوھى بكەين باسى بكات بۆ كەسانى تر و پىي بلين ئەم قسانە بكە بۆ كەسان و خزمانى خۆت و بۆ ھەر كەسيكى تر كە دەيناسييت.

پرسىار: بۆچى خەلك فير بكەين تا قسە بكەن بۆ خەلكى تر؟

وھلام: دەبييت قسە بكەين بۆ خەلكى و ئەوانيش باسى بكەن بۆ كەسانى تر، تا بە زوى و بە پەلە ئاينى خوا و كردارى جوان بلاوييتەو و كەسانى تريش بى بەش نەبن لەو كارە جوانە يان لەو قسە چاكە، چونكە ئەوانيش وەك ئىتمە مروفن و دەبييت ھەز بكەين چاكە بكەن تا بتوان چاكەيان زۆر بكەن و بچنە بەھەشت.

### نابلۆقەدانى موسلمانان

بى باوھەران ھەردەم وازيان نەدەھيتنا لە ھەولتى نازاردان و لە ئاويردىنى موسلمانان، سەرھەتا ريگەي قسەكردنيان گرتەبەر تا بە قسە پەشيمانيان بكەنەو، پاشان كەوتنە گالته پيكرديان تا وايان لى بكەن واز بەھتن، دواتر ريگەي نازاردانيان گرتەبەر و بە ھەموو شتوھەك نازارى موسلمانان دەدا، ھەروەك چەند نمونەيەكمان لى خوتندەو.

نەجارەيان بىياوھەران كەوتنە دانانى پلانتيكى تر بۆ موسلمانان تا بتوان لەم ريگەيەو سەريكەون بە سەرياندا ئەويش برىتى بوو لە گەمارۆدانى ئابورى و كۆمەلايەتى، بى باوھەران لە نتيوان خوياندا كۆيونەو و بريارياندا كە نابييت ھيچ كەس كرين و فروشتە بكات لەگەڵ موسلماناندا و نابييت كەسيش تىكەليان بكات، بۆ ئەمەش ھەمويان ئيمزاي ئەم بريارەيان

کرد و پټی رازی بوون، موسلمانان به ناچاری چوونه شیوټک که پټی ده‌لټن شیوی نه‌بو تالیب).<sup>۱</sup>

پرسیار: بارودوخی موسلمانان له و ناوچه‌یه‌دا چی بوو؟

وه‌لام: موسلمانان له وی زور به ستم لټکراوی و هه‌ژاری ده‌ژیان، شه‌وان نانیان نه‌بوو بیخون، له گهرما و سه‌رمادا له‌وی بۆ خۆیان داده‌نیشتن و کهس ټټکه‌لی نه‌ده‌کردن، به‌لټی مندالان و جگه‌رگۆشه‌ نازیزه‌کان، پروانن بټی باوه‌ران چهند خراب و سته‌مکارن، ناماده‌ن له‌مالی خۆیان بژین و هه‌موجۆره‌ خۆراک و نانټیک بخۆن و جلی جوان بکه‌نه‌ به‌ری خۆیان و، به‌ دلټی خۆیان بگه‌رټین و خۆیان بپارټین له‌ سه‌رما و گهرما که‌چی ده‌بټت موسلمانان برسی بن و مندالټی بچووکټی موسلمانان نان نه‌بټت بخوات و هه‌موویان دووچاری گهرما و سه‌رما بن و تا سټی سالی ته‌واو له‌و بارودوخه‌دا بژین.<sup>۲</sup>

موسلمانان هټنده‌ برسیان بوو هیچ نه‌بوو تا بیخون، به‌ ناچاری گه‌لای دار و دره‌ختیان ده‌خوارد هه‌ندی جار پټست و شکی نا‌ژه‌لیان ده‌خوارد که له‌وټدا که‌وتبوو،<sup>۳</sup> بټی باوه‌ران رټگه‌یان نه‌ده‌دا که هیچ کهس ټټکه‌لیان بټت، ژنیان لټی نه‌هټنن و رټگه‌ش نه‌ده‌ن کهس بچټت بۆ لایان هه‌ر که‌سیش بچټت بۆ لایان یان یارمه‌تیان بدات یان ته‌نانه‌ت قسه‌یان له‌گه‌لدا بکات شه‌وا سزا ده‌درټت و له‌گه‌لټ نه‌ویشدا ټټکه‌لی ناکه‌ن،<sup>۴</sup> شه‌بو تالیبیش له‌و ماوه‌یه‌دا به‌ نه‌هټنی یارمه‌تی موسلمانانی ده‌دا به‌وه‌ی که‌سانټیکی دانا تا به‌شه‌ودا و به‌ نه‌هټنی شت به‌رن بۆ موسلمانان، هه‌رچه‌نده‌ خۆراکه‌که‌ زور که‌م بوو، به‌م جۆره‌ هه‌ندی که‌س به‌ نه‌هټنی و به‌بټی نه‌وه‌ی بټی باوه‌ره‌کان بزانه‌ن که‌وتنه‌ یارمه‌تی دانی موسلمانان و که‌مټیک شتیان بۆ به‌ردن، به‌لام به‌شی نه‌ده‌کردن.<sup>۵</sup>

موسلمانان زورجار بټی ئومټد و بټی تاقت ده‌بوون و ده‌چوون بۆ لای پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و داوایان لټده‌کرد یان دو‌عیایان بۆ بکات یان شټټیکیان بۆ بکات که‌ رزگاریان ببټت چونکه‌ نټیر

<sup>۱</sup> - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایره (۱۹۸).

<sup>۲</sup> - محمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایره (۹۰).

<sup>۳</sup> - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لائټره (۱۸۳).

<sup>۴</sup> - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایره (۲۰۱).

<sup>۵</sup> - عبدالعزيز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژبان و ره‌وشتی پیغمه‌مبه‌ر، لایره (۹۱).

توانا و خۆراگریان نه‌ماوه و ته‌واو بیتزار بوون، به‌لام پیغه‌مبەر (ﷺ) پیتی فەرموون ده‌بیت ئیوه خۆراگر بن و واز نه‌هێتن چونکه پاداشتی ئیوه به‌هه‌شته، مه‌گه‌ر نازانن موسلمانەکانی زوو و سەردەمی پیغه‌مبەرەکانی تر له ئیوه خۆراگرتر بوون، نه‌وان به‌ مشار له‌ت ده‌کران که‌چی وازیان نه‌ده‌هینا، ئیوه بۆچی هێنده په‌له ده‌کەن و بیتزار بوون.

## خوای گه‌وره چاره‌سه‌ر ده‌نیریت

له‌و کاته‌دا موسلمانان بۆ هیوا بوون و وایان ده‌زانی ئیتر پزگاریان نابیت، خوای گه‌وره دلی چه‌ند که‌سیک له‌ بۆ باوه‌ره‌کانی گۆزی تا قبوولی نه‌و کاره‌ نه‌کەن و پێکه‌وه پێکه‌مون تا موسلمانەکان له‌و باروودۆخه‌ سه‌خته‌ پزگار بکەن، چونکه نه‌وان هه‌ستی مرۆفایه‌تیان له‌ لا په‌یدا بووبوو، خۆ موسلمانیش نه‌بوون، هه‌موویان به‌ شه‌ودا پێکه‌وه کۆبوونه‌وه و بریاراندا یه‌ک بگرن بۆ هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی نه‌و بریاره‌ و پێکه‌ نه‌دەن که‌س و کاره‌ موسلمانەکانیان له‌بەر چاواندا له‌ برسیته‌یدا بمرن، کاتی‌ک به‌یانی هات یه‌کی‌ک له‌وانه‌ ناوی (زوهه‌میر) بسو چوو به‌ ده‌وری که‌عبه‌دا سوپایه‌وه و دوایی هاواری کرد خه‌لکی‌نه‌ چۆن ده‌بیت ئیتمه‌ نان بخۆین و جل و به‌رگی جوان له‌بەر بکه‌ین، که‌چی نه‌وان هه‌یچیان نه‌بیت و له‌ برسیته‌یدا بمرن و که‌س نه‌چیت بۆ لایان، ئینجا وتی سۆتێند به‌ خوا من نه‌مه‌ قبوول ناکه‌م، نه‌بو جه‌له‌یش وتی: تۆ درۆزی و ده‌بیت قبوولی بکه‌یت، به‌لام نه‌وانی تریش وتیان زوهه‌میر راست ده‌کات و تۆ درۆ ده‌که‌یت، نه‌ی نه‌بو جه‌هل ئیتمه‌ رازی نین به‌و پێکه‌موتنه‌نامه‌ و قبوولمان نیه‌، کاتی‌ک چوون سه‌یری نووسینی پێکه‌موتنه‌که‌ بکه‌ن ده‌بینن هه‌مووی له‌ ناو چووه‌ و می‌رووله‌ خواردوویه‌تی جگه‌ له‌ ناوی (الله) نه‌بیت که‌ تیایدا بوو، به‌مه‌ موسلمانەکان پزگاریان بوو و چوونه‌وه‌ بۆ مه‌که‌که‌ و له‌ مال و شوینی خۆیان دانیشتن.<sup>۱</sup>

پرسیار: چی وای کرد له‌و هێنده بۆ باوه‌ره‌ تا رازی نه‌بن به‌و سه‌تمه‌؟

وه‌لام: یه‌که‌ عجار خوای گه‌وره‌ وای لی‌ کردن و ویستی موسلمانان پزگار بکات، پاشان هه‌ستی مرۆفایه‌تی وای لی‌ کردن به‌وه‌ رازی نه‌بن چونکه‌ هه‌ر که‌س مرۆفایه‌تی نه‌وه‌ قبوول ناکات.

<sup>۱</sup> - ابن کثیر: البدایه والنهایه، به‌رگی دووه‌م، به‌شی سێهه‌م، لایه‌ره (۴۲).

## \* بهند و نامۆزکاری:

۱- بئی باوه‌پان ناتوانن به پاره و سامان و ژن و ژنخوازی و شستی تر موسلمان پاشگه‌ز بکه‌نوه، به‌لکو موسلمان ناماده‌یه نان نه‌خوات به‌لام نه‌بیت به بئی باوه‌پ.

۲- ده‌بیت ئیمه نهو دلسۆزی و مه‌ردایه‌تیه‌ی (نه‌بو تالیب) مان له بیر نه‌چیت که چه‌نده باش بوون له‌گه‌ل موسلماناندا، اتا مه‌رج نیه هه‌ر که‌س بئی باوه‌پ و کافر بیتت نیتر خراب بیت، به‌لکو هه‌ندی بئی باوه‌پ هه‌ن زیانیان نیه بو موسلمانان و چاکن له‌گه‌لیاندا، به‌لام زۆریه‌ی بئی باوه‌پان خرابن.

۳- ده‌بیت ژیاانی موسلمانانی پیتشو و هاوه‌لان بخوینینه‌وه و بزانی چه‌نده خۆپاگر بوون، تا ئیمه‌یش هینده‌ی نه‌وان هه‌ول به‌دین خۆپاگر بین چونکه کاتیک موسلمانانماندوو بوون، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمووی: ده‌بیت وه‌ک موسلمانانی پیتشو خۆپاگر بن.

۴- هه‌ندی شت هه‌یه ئیمه نایزانی و به‌س خوا ده‌یزانیت، جا نه‌گه‌ر ئیمه له‌گه‌ل خوا‌ی گه‌وره‌دا راست بکه‌ین و خۆمان رابگرین، خوا‌ی گه‌وره‌ رزگارمان ده‌کات، ته‌نانه‌ت وا ده‌کات بئی باوه‌پ و دوژمنه‌کانمان ماندوو بن و واز به‌ینن.

۵- خوا‌ی گه‌وره‌ موعجیزه‌یه‌کی تری نیشاندا که بریتی بوو له‌وه‌ی هه‌موو لاپه‌ره‌که له‌ناو چوو‌بوو جگه له‌ ناوه‌که‌ی خوا‌ی گه‌وره‌ که نووسرابوو (به‌ناوی خوا).

پرسیار: موعجیزه واتای چیه؟

وه‌لام: موعجیزه واتا ئیشیک یان شتیک که له توانای مرۆفیکدا نه‌بیت بیکات و ته‌نها خوا ده‌توانیت بیکات.

به‌لانی مندا لانی نازیز، کاتیک ژیاانی نه‌م هاوه‌لانه ده‌خوینینه‌وه بو‌مان ده‌رکه‌وت چه‌نده پاستگۆ بوون و له هیچ کاتیکدا پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یان به‌جی نه‌هیشتوو، خو نه‌مرۆ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌ماوه، به‌لام فهرمووده شیرینه‌کانی نه‌مان و ده‌بیت فهرمووده‌کانی به‌جی نه‌هیلن و بیان خوینینه‌وه.

## پرسیاره کانی به شی سیټهم

- ۱- پیغمبر (ﷺ) چۆن دوستی کرد به بانگه وازی ناشکرا؟
- ۲- خه لکه که چیان کرد له بهرامبر بانگه وازی ناشکرا؟
- ۳- نه بو له هه ب چي وت به پیغمبر و خوای گه وره چي فرموو به نهو؟
- ۴- بۆچی بی باوه ران کان موسلمان نه ده بوون؟
- ۵- نایا بی باوه ران ده توانن موسلمانان له ناو بهرن؟
- ۶- دژایه تی کردنی بی باوه ران بۆ کی بوو؟
- ۷- بۆچی پیغمبر (ﷺ) و موسلمانان جهنگیان نه ده کرد له گه ل بی باوه ران؟
- ۸- بۆچی خوای گه وره موسلمانانی رزگار نه کرد لهو سهختیانه؟
- ۹- نایا بی باوه ران سوودیان بینی له نازاردانی موسلمانان؟
- ۱۰- په ند و نامۆزگاری چي وهرده گرین له نازاردانی نه بو به کری صدیق؟
- ۱۱- خوای گه وره چۆن تۆله ی خه بیابی سه نده وه؟
- ۱۲- بی باوه ران ویستیان چۆن پیغمبر (ﷺ) پاشگه ز بکه نه وه؟
- ۱۳- یه که م شه هیدی نیسلام کی بوو؟
- ۱۴- خوای گه وره چۆن بیلالی حه به شی رزگار کرد؟
- ۱۵- زیاد کی بوو؟ بۆچی هات بۆ لای پیغمبر (ﷺ)؟ دوا یی چي به سر هات؟
- ۱۶- موسلمانان چهند سال نابلۆقه دران؟ له سر چي نابلۆقه دران؟
- ۱۷- خوای گه وره چۆن رزگاری کردن؟
- ۱۸- نه بو تالیب لهو نابلۆقه دانه دا چۆن یارمه تی موسلمانانی دا؟
- ۱۹- چ په ند و نامۆزگاریه ک فیر ده بین له رووداوی نابلۆقه دانی موسلماناندا؟



## بەشى جۋارەم

### كۆچكردن

موسولمانان لە دواى ئەوئى خۋاى گەرە پزگارى كردن، چاۋەپى بوون بزانن ژيانان بەرەو كۆى دەچىت. ئايا ژيانان خۆش دەبىت و بى باۋەرەكان وازيان لى دەهيتنن؟ نەخىر بەلكو دووبارە دووچارى سەختى و نارەحتى و نازاردان دەبوونەو. بۆيە نەجارە پىغەمبەر (ﷺ) بىرارتكى نوئى دا بۇ موسولمانان كە ئەوئىش بىرىتى بوو لە بىرارى كۆچكردنى موسولمانان بۇ حەبەشە.<sup>۱</sup>

پرسىار: بۆچى پىغەمبەر (ﷺ) بىرارىدا موسولمانان كۆچ بكن؟

وئلام: چونكە بى باۋەرەكان بەردەوام موسولمانانان نازار دەدا و وازيان لى نەدەهيتان.

پرسىار: كۆچ كردن واتاى چى يە؟

وئلام: كۆچكردن واتا بەجى هيتىنى مال و شار و ناۋچەى خۆت بچىت بۇ شۆيىتىكى تر بۇيت.

\*كۆچ كردن بۇ حەبەشە:-

پرسىار: موسولمانان بۆچى ويستيان كۆچ بكن بۇ حەبەشە؟

وئلام:

۱- چونكە پىغەمبەر (ﷺ) بى فەرموو بوون دەبىت بچن بۇ حەبەشە.

۲- بۇ ئەوئى لەگەل خۇياندا ئايىنى ئىسلام بىەن بۇ ئەو ناۋچەىە و لەوئو بەلاۋى بكنەو بە ناۋچەكانى تردا. چونكە بى باۋەرەكان نەياندەهيتىت لە مەككە بە نازادى ئايىنى ئىسلام بەلاۋى بكنەو و بەيتىرىن بۇ ناۋچەكانى ترى جىهان.<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> ابن اسحاق: السيرة النبوية، لاپەرە (۲۱۴).

<sup>۲</sup> د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لاپەرە (۱۹۱).

۳- تا له حەبەشەدا کە مێک بچەستێنەوه و دوور بکەونەوه له نازار و ئەشکەنجە.

پرسیار: بۆچی پیغه‌مبەر (ﷺ) له هەموو ناوچه‌کاندا حەبەشە‌ی هەلبژارد؟

وەلام: چونکە

۱- حەبەشە پادشایەکی چاکی دادپەرەری تێدا بوو کە پێزی موسوڵمانانی دەگرت.

۲- له حەبەشە نایینی مەسیح بلاو بوو بویەوه کە له هەموو نایینه‌کانی تری ئەو کاتە راستەر بوو.

۳- خەڵکی حەبەشە لە گەڵ بێ باوەڕەکانی مەککەدا دژایەتییان هەبوو.<sup>۱</sup>

پادشای حەبەشە کە پێی دەوتران (نەجاشی) پادشایەکی بەرێز و دادپەرەرو و چاک بوو کە پێگەی نەدەدا له ولاته‌کهیدا سەتم بکەرێت و خەڵکی له خوشیدا بوون.<sup>۲</sup>

موسوڵمانەکان کە دە (۱۰) پیاو و چوار ئافرەت بوون کە وێنە پێ بۆ حەبەشە و هەولیان دا بێ باوەڕان پێیان نەزانن، ئەوان بەردەوام چوون و هەولیان دەدا بە نەهێنی و بە خۆ شاردنەوه بچن تا گەشتێنە حەبەشە.<sup>۳</sup>

لەو ماوەیدا لە مەککە چەندین کەس موسوڵمان بوون، لەوانە (هەمزە‌ی کورێ عبدالمطلب کە مامی پیغه‌مبەر (ﷺ)) بوو. (هەمزە) یەکیەک بوو لە نازاو پالەوانەکانی مەککە کە لە گەڵ موسوڵمان بوونیدا موسوڵمانان بەهێز بوون و بێ باوەڕەکان دەترسان نازاری زۆری موسوڵمانان بدەن- بەلکو بە کەمی نازاریان دەدان.<sup>۴</sup>

دوای ئەویش (عوومەری کورێ خەطاب) موسوڵمان بوو کە وەک (هەمزە) بەهێز بوو کەس زاتی نەبوو له قەسە‌ی لابدات یان دژایەتی (عوومەر) بکات.<sup>۵</sup>

<sup>۱</sup> د. علي عبد الصلبي: السيرة النبوية، لايمره (۱۹۳).

<sup>۲</sup> ابن اسحاق: السيرة النبوية، لايمره (۲۱۴).

<sup>۳</sup> عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين. لايمره (۱۰۳-۱۰۶).

<sup>۴</sup> عبدالعزيز پارەزانی: ژیانی پیغه‌مبەری مەزن (ﷺ)، لايمره (۱۴۸).

<sup>۵</sup> عبدالعزيز عەلانەدین مستەفا: ژیان و پەروەشتی پیغه‌مبەر، لايمره (۸۶).

پرسىيار: عومەرى كۆرى خەطاب چۆن موسولمان بوو؟

وھلام: عومەرى كۆرى خەطاب كەسكى پالەوان بوو لەناو قورەيشدا. ئەو سەرەتا زۆر ستمەكار بوو. عومەر كە بە زىندووى كچەكەى خۆى خستە ناو چال و خۆلى دا بەسەرىدا و خنكاندى. ھەرۋەھا نازارى زۆرى موسولمانانى دەدا. رۆژنىكان زۆر تورە بوو ويستى بچىت يىغەمبەر (ﷺ) بكوژىت بەلام نەچوو ويستى خوشكەكەى عومەر موسولمان بووہ بۆيە وتى با لە پىشەوہ بچم بۆ خوشكەكەى خۆم. كاتىك دەچوو بۆ مالى خوشكەكەى دەينىت قورشان دەخوينى لەگەل مىردەكەى و مامۆستاكەيدا. عومەر بە توندى زللەيەكى دا لە خوشكەكەى و دەمى پر كە لە خوين دای لە مىردەكەى خوشكەكەيشى پاشان كەمىك سەيرى كردوو دلى پر بوو وە پەشيمان بوو كە بۆچى دای لە خوشكەكەى خۆى. عومەر داواى كەرد كە قورشانەكەى پى بدەن تا بيخوينى بەلام ئەوان پىيان وت: تۆ پىاوى پىسى. دەبى خۆت بشۆى و باوەر پىنى پاشان قورشانەكەت دەدەينە دەست. چونكە بى باوەر نايىت قورشان بگىرتە دەست. عومەرىش بە گوئى كەردن و داوى قورشان خويندن چووە سەر نىسلام چوو بۆ لای يىغەمبەر (ﷺ) تا لەسەر دەستى يىغەمبەر (ﷺ) موسولمان بىت.

لەوى. ھەمزە كە عومەرى پىنى واى زانى ھاتووہ تا يىغەمبەر (ﷺ) بكوژىت وتى سويند بە خوا ھەر شتى بكات دەيكوژم بەلام كاتى عومەر ھات موسولمان بوو. پاشان عومەر چوو لەناو بى باوەرەكاندا ھاواری كەرد كە مەن موسولمان بووم بەوہ موسولمانان بەھىز بوون دوويارە ژمارەيان زيادى كەرد.

## پەندە و نامۆزگارى

۱- ھەر كاتى كەسانى بەھىز موسولمان بىن ئەوا خواى گەورە دەيانكاتە ھۆكارى سەرخستنى موسولمان و سەرى بى باوەرپانى پى شۆر دەكات.

۲- خواى گەورە دوو پالەوانى مەككەى موسولمان كەرد تا بى باوەرپان زاتيان نەبى ستمە بىكەن.

۱. د. د. علي محمد الصلابي: سيرة عمر بن الخطاب، لاپەرە (۲۱-۲۲-۲۳).

۳- قورئانی پیرۆز زۆر پاک و چاکه و نابێ هه موو کهس دهستکاری بکات. به لکو ده بیست قورئان به تهنها بدهین به دهست موسولمانانهوه.

۴- قورئانی پیرۆز هینده خۆشه و واتای بههیزه هه رکه سی بیخوینیتهوه که مینک عه قلی هه بیست یه کسه ر موسولمان ده بیست، به لام هه رکه س بێ عه قل و گو مړا بیست. نه گه ر هه موو قورئانیش بخوینیتهوه هه ر موسولمان نابیت و بێ باوه ربه.

۵- خوای گه و ره نه و که سانه ده پارتیری که زۆر زانا و زیره ک و نیماندار و له خوا ترسن. وه که نه وه ی عومه ر که چوو بۆ کوشتنی پیغمه مبر (ﷺ) خوای گه و ره وای لیکه ر موسولمان بیست و دهست و دهم و چاوی پیغمه مبر (ﷺ) ماچ بکات.

پرسیار: نه ی موسولمانه کانی ناو هه به شه چیان به سه ر هات؟

وه لام: کاتی که موسولمانان هه والی بارودۆخی موسولمانانی ناو مه که کیان بیست بریاریان دا بچنه وه بۆ مه که که و بۆلای پیغمه مبر (ﷺ).<sup>۱</sup>

### \* کۆچی دووهم بۆ هه به شه:

کاتی موسولمانان گه رانه وه بۆ مه که که و بێ باوه ربه کان نازاری زۆریان دانه وه. پیغمه مبر (ﷺ) فرمانی دا تا بچنه وه بۆ هه به شه نه مجاریان بێ باوه ربه کان نازاری زۆری موسولمانانیا ن دا تا نه هیلن بچن بۆ هه به شه چونکه بیستبوویان که له هه به شه دا نه جاشی ریزی زۆریان ده گریت و هیچ نازاریکیان نادات و نا هیلیت گه و ره کانی مه که که ش دهستیان بگاته لایان.<sup>۲</sup>

پرسیار: ژماره ی نه و موسولمانانه چهند بوون که بۆ جاری دووهم کۆچیان کرد بۆ هه به شه؟

وه لام: ژماره ی موسولمانان له جاری دووهمدا هه شتاو سی (۸۳) موسولمان بوون، نه مه جگه له و مندا لانه ی که له گه ل خۆیاندا بر دنیان بۆ هه به شه.<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> ابن کثیر: البداية و النهاية، بهرگی دووهم، بهشی سێهه، لایه ره (۹۲).

<sup>۲</sup> ابن الاثیر: الکامل فی التاريخ، بهرگی یه که م، لایه ره (۶۷۵).

<sup>۳</sup> د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، بقرطی یه که م، لایه ره (۷۲).

## قوره‌یش هه‌ولی که‌رانه‌ودی موسولمانان ده‌دهن:

کاتیک قوره‌یشیه‌کان بینیان موسولمانان گه‌یشته‌هه‌شه و له‌وی له‌خوشیدا بۆ خۆیان ده‌ژین و هیچ که‌سێک نیه‌ نازار و نه‌شکه‌نجیه‌یان بدات که‌وتنه‌ کۆپرونه‌وه له‌نیوان خۆیاندا. بریاریاندا وه‌فدیک بنێرن بۆ لای پاشای هه‌به‌شه تا داوای لی بکه‌ن نه‌و موسولمانانه‌یان بیده‌نه‌وه ده‌ست وه‌فده‌که و بیباوه‌ره‌کان کۆمه‌لیک دیاری و خه‌لاتی زۆر و جوانیان برد له‌گه‌ڵ خۆیاندا بۆ نه‌جاشی وستیان وای لی بکه‌ن رازی بیت موسولمانه‌کانیان بداته‌وه ده‌ست نه‌وان چوون بۆ لای نه‌جاشی و دیاریان پیشکه‌ش کردوو داوایان لی کرد نه‌و که‌سانه‌ی رایان کردوو بۆ ولاته‌که‌ی بیانده‌وه به‌ گه‌وره‌کانی مه‌که‌که. نه‌وان وتیان نه‌و که‌سانه تاوانبارن له‌ مه‌که‌که‌دا نازاوه‌یان ناوه‌ته‌وه رایان کردوو بۆ لای تۆ به‌لام نه‌جاشی به‌ قسه‌کانیان هه‌له‌خه‌له‌تا و ناردنی به‌شوتن موسولمانه‌کاندا کاتیک قسه‌ی کرد له‌گه‌ڵ موسولمانه‌کاندا و گوئی گرت له‌ قسه‌ی موسولمانه‌کان سه‌یری کرد موسولمانه‌کان نازاوه‌ گیر نین و چاکن. به‌لکو بۆ باوه‌ره‌کانی مه‌که‌که نازاوه‌ گیر و خراپن و سته‌میان کردوو له‌ موسولمانانی بی تاوان.<sup>۱</sup>

نه‌جاشی کاتیک نه‌و باره‌ی موسولمانانی بینی بریاری دا موسولمان بیت و باوه‌ر به‌ینیت به‌ پیغمه‌مبه‌رایه‌تی موحه‌مه‌د (ﷺ) به‌لام نه‌وه به‌ نه‌ینی موسولمان بوو. به‌ ناشکرا پای نه‌گه‌یاند که‌ موسولمان بوو.<sup>۲</sup>

پرسیار: بۆچی نه‌جاشی به‌ ناشکرا نه‌یوت که‌من موسولمان بووم؟

وه‌لام: چونکه‌ نه‌گه‌ر به‌ ناشکرا بیوتایه. نه‌وا خه‌له‌که‌که‌ی لێی هه‌له‌ده‌رانه‌وه. نه‌ویشیان لاده‌برد موسولمانه‌کانیشیان ده‌دایه‌وه ده‌ست پیاوه‌کانی مه‌که‌که. پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) شایه‌تی ده‌دات که‌ نه‌جاشی موسولمان بووه. چونکه‌ کاتی نه‌جاشی مرد پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ دووره‌وه نوێژی مردووی کرد له‌سه‌ر نه‌جاشی و دووعای خیری کرد بۆ نه‌جاشی،<sup>۳</sup> ئیمه‌ش وه‌ک پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) دووعای خیر ده‌که‌ین بۆ نه‌جاشی و ده‌لێن خوايه‌ گیان بیه‌خه‌یته‌ به‌هه‌شت.

<sup>۱</sup> - ابن هشام: السيرة النبوية، لاثقة (۲۹۳).

<sup>۲</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لاثقة (۱۱۷-۱۲۰).

<sup>۳</sup> - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لاپه‌ره (۲۰۰).

## بەند و نامۆزگاری

۱- دووبارە دەبینین هەموو جارێک بۆ باوەڕان کۆ دەبنەوه تا پیلان دابنێن بۆ لەناو بردنی موسولمانان یان وا بکەن کە موسولمانان زیاد نەکەن و سەرئەکەون کەچی هەموو جاری تیایدا خۆیان سەرشۆڕ دەبن و موسولمانەکان سەردەکەون بەلام بۆ باوەڕەکان ژیر نابن هەمەر دەست پێ دەکەنەوه. خۆی گەورەش سەر شۆڕیان دەکات.

۲- نابێت لە خۆمانەوه بریار بدەین ئەگەر هاتوو کەسێک هات بۆ لامان و قسەیەکی کرد وتی ئەو کەسە وایە و وایە. نابێ نێمەش یەکسەر باوەڕی پێ بکەین بەلکو دەبێت بپۆین پرسبیری بکەین بزانین راستەکەی چۆنە هەروەک سەیر دەکەین کاتێک بۆ باوەڕان باسی موسولمانەکانیان کرد بۆ نەجاشی نەجاشی باوەڕی پێ نەکردن و ناردی بەشوێن موسولمانەکاندا تا بزانی تەو قسەی پیاوەکان دەلێن راستە یان درۆیە.

۳- دەبێت موسولمان کاتێ گەتوگۆ دەکات لەگەڵ کەسێکدا راستی و دروستی بلێت ئەوەک لەبەر ئەوەی دوژمنەکانی رازی بکات قسەی ناراست بکات یان ئەو قسانە بشاریتەوه کە دەبێت بیکات. چونکە موسولمانەکان چێ راست بوو باسیان کرد بۆ نەجاشی.

۴- بۆمان دەردەکەوێت کە دروستە موسولمان مالا و شار و ولات و نیشتمانی خۆی بەجێ بهێڵێ ئەگەر ستمکاران ستمیان لێ کرد و نەیتوانی بە خۆشی بژی.

۵- ئەگەر کەسێکی موسولمان بزانی ئەگەر خەلکی تر بزانی ئەو موسولمان بوو دەیکوژن. ئەوا دەتوانیت پێیان ئەلێ موسولمان بووم. بە نەهێنی نوێژ بکات و پۆژوو بگرێت.

۶- دەبێ نێمە هەرکەسێکمان خۆش بویت موسولمان بیت. دوعای خێری بۆ بکەین چونکە پیغه مبه (ﷺ) نەجاشی خۆش ویست و دوعای خێری بۆ کرد.

پرسبیار: بۆچی بۆ باوەڕان دەیانویست موسولمانان نەچن بۆ حەبەشە؟

وەلام: چونکە بۆ باوەڕان دەترسان ئەگەر موسولمانان بچن بۆ حەبەشە لەوتێوە نایینی نیسلام بلاو بکەنەوه بۆ ناوچەکانی تر چونکە ئەوان دەیانزانێ موسولمان بچیت بۆ هەر

ناوچه‌یه‌ک ده‌توانیت باسی نایینی نیسلام بکات نایینی نیسلامیش هیتنده چاک و جوانه خه‌لکه‌که بییستن زوو وهریده‌گرن. هه‌روه‌ک چۆن خه‌لکیکی زۆر له مه‌که‌که‌دا موسولمان بوون.

### \* غه‌مباری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ):

له‌و ماوه‌یه‌دا که موسولمانان تازه‌ پرزگاریان بوو بوو له نابلقه‌دان و هه‌ندیکیان چوو بوون بۆ حه‌به‌شه و خوشییان بوو، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) توشی ده‌رده‌سه‌ری یه‌ک هات که دلی پیروزی غه‌مبار کرد و جارتیکی تر پیغه‌مبه‌ر گیانمان بئی ناز کهوت له‌و ماوه‌یه‌دا دوو که‌سی نزیک و خوشه‌ویستی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) مردن که هه‌ردووکیان زۆر پالپشتی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یان ده‌کرد و یارمه‌تیان ده‌دا له‌ کاره‌که‌یدا. نه‌و دوو که‌سه‌ش نه‌بو تالیبی مامی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و خه‌دیجی ژنی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بوون کاتی نه‌و دووانه‌ مردن پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ته‌واو بئی تاقت بوو و خه‌فته‌ی پی ده‌خوارد چونکه نه‌و دووانه هه‌میشه له ده‌وری پیغه‌مبه‌ر بوون و دلنه‌واییان ده‌دايه‌وه.

پرسیار: نه‌بو تالیب چۆن مرد؟ نایا نه‌بو تالیب باوه‌ری هیتنا؟

وه‌لام: نه‌بو تالیب ته‌مه‌نی زۆر بوو بوو پیر بوو. جا کاتی که‌وته سه‌ره مه‌رگه‌وه خه‌ریک بوو بمیری. خزم و که‌س و هاوڕێکانی له ده‌وری کۆبوونه‌وه. پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) زۆر ده‌یوت:-- مامه گیان ته‌نها بلێ (لا إله إلا الله) با له‌ رۆژی دوایدا شایه‌تیت بۆ بده‌م به‌لام نه‌بو تالیب ده‌بوت:-- رۆله گیان نه‌گه‌ر له‌به‌ر قسه و بۆله بۆلی قورپه‌ش نه‌بوايه هه‌ر ده‌موت له‌و کاته‌دا بئی باوه‌ران له ده‌ورپشتیدا بوون و زوو زوو پیتیان ده‌وت هه‌لنه‌خه‌لتی ی به‌ قسه‌کانی عه‌مد و واز نه‌هیتنی له نایینی باو و باپیرانت. بۆیه نه‌بو تالیب تا مرد باوه‌ری نه‌هیتنا و به‌ بئی باوه‌ری مرد و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) زۆر خه‌فته‌ی بۆ خوارد. پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) داوای کرد له‌ خوا تا له نه‌بو تالیب خوش بیت به‌لام خوای گه‌وره به‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ی فەرموو: که‌ لینی خوش ناییت به‌لام سوکترین سزای ده‌دات له‌ رۆژی دوایدا.<sup>۱</sup>

پرسیار: سوکترین سزا چیه له‌ رۆژی دوایدا؟

<sup>۱</sup> ابن کثیر: البداية و النهاية، برگی (۲)، بشی (۳)، لاپه‌ره (۸۹).

<sup>۲</sup> - ابن إسحاق: السيرة النبوية، لاپه‌ره (۲۶۶-۲۶۹).

وه لām: پیغمبر (ﷺ) ده فرمویت سوکترین سزای پژوی دواپی نهویه که جوتی نعمل ده که یته بیت و سمرت له گهرمیدا ده کوئیت واته نهبو تالیب ههرچه نده چاک بوو له بمر نهوی که باوه‌ری نه‌هیتا به نایینی نیسلام و نویژی نه‌ده کرد و پژووی نه‌ده گرت، ده‌بی بهو جوړه سزا بدریت.<sup>۱</sup>

پرسیار: نهی خدیجه‌ی خیزانی پیغمبر (ﷺ) چۆن کوچی دواپی کرد؟

وه لām: خدیجه خوی لی پازی بیت له دواپی مردنی نهبو تالیبی مامی پیغمبر (ﷺ) نه‌ویش مرد و پیغمبر (ﷺ) به تنها مایه‌وه، تنها خوی هه‌بوو که پالېشت و دالدهی بیت و له تنگانده و سه‌ختیدا دلته‌وایی بدات.<sup>۲</sup>

### په‌ند و نامۆزکاری

۱- نیمه‌ی موسلمان ده‌بیت چاوه‌ری بین دوچاری نارې‌ه‌تی و سه‌ختی زیان بین و کس و کار و خزم و نزیکه‌کانیشمان بمرن، ده‌بیت نیمه لهو کاته‌دا سوپاسی خوی گه‌وره بکه‌ین، چونکه هه‌مرومان ده‌گه‌رینه‌وه بۆ لای خوی گه‌وره و ده‌بیت بمرن، پیغمبر (ﷺ) یش دایک و باوک و باپیره و مام و ژن و کورپه‌کانی مردن، که چی خۆراگر بوو و سوپاسی خوی گه‌وره‌ی ده‌کرد و وازی نه‌ده‌هیتا له نایینی نیسلام.

۲- هاوړپښی خراب ده‌بیته مایه‌ی زیان و به‌دبه‌ختی دنیا و دواړوژ، هاوړپښی خراب مروژ فیری تاوان و هه‌له و خراپه ده‌کات، نهو له سه‌ره‌تاوه وه که سیکی چاک خوی نیشان ده‌دات که چی دواپی هاوړپښی فیری خراپه ده‌کات، نهبو تالیب چاکه‌ی زوری ده‌کرد، به‌لām هاوړپښی خراپه‌کانی هه‌موو جاریک په‌شیمانیاں ده‌کرده‌وه و نه‌یان ده‌هیشتم موسلمان بییت، تنانته له‌کاتی سه‌ره‌مه‌رگیشدا وازیان لی نه‌ده‌هیتا و تنانته نه‌یان ده‌هیشتم بلیت (لا إله إلا الله).

۳- هه‌ر کس چاکه‌مان له‌گه‌لدا بکات ده‌بیت له‌بیرمان نه‌چیت، هه‌ر که‌سیش نیمه‌ی خوښ ویست و له‌گه‌لمان باش بوو، نیمه‌ش ده‌بیت خوشمان بویت و له‌گه‌لیدا چاک بین، وه‌ک

<sup>۱</sup>- ابن تیمیة: المجموعۃ الفتاوی، بهرگی یه‌کهم، لاپیره (۸۹).

<sup>۲</sup>- ابن تیمیة: المجموعۃ الفتاوی، بهرگی یه‌کهم، لاپیره (۹۰).



چۆن نه‌بو تالیب له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) دا چاك بوو، پیغه‌مبه‌ریش شه‌وی خۆش ده‌ویست و هه‌زی ده‌کرد موسلمان بی‌ت تا بجیتته به‌هه‌شت.

۴- ده‌بی‌ت نی‌مه‌ خۆمان بیاریزین له‌ سزای سه‌ختی دۆزه‌خ، چونکه‌ سزای دۆزه‌خ زۆر سه‌خته و نه‌گه‌ر به‌جینه‌ دۆزه‌خه‌وه‌ خۆشی و کامه‌رانی نابین و هه‌میشه‌ نازار و نا‌په‌حه‌تی ده‌چی‌زین وه‌ك ده‌بینین سووكت‌ترین سزای دۆزه‌خ نه‌گه‌ر نه‌وه‌نده‌ سه‌خت و نا‌په‌حه‌ت بی‌ت، ده‌بی‌ت سزای سه‌ختی دۆزه‌خ چۆن بی‌ت، بۆیه‌ با هه‌موو جارێك ن‌زای خیر بکه‌ین و له‌ خ‌وای گه‌وره‌ بیاری‌ینه‌وه‌ بمانپاری‌زیت له‌ دۆزه‌خ و بمانخاته به‌هه‌شتی به‌رینه‌وه‌.

### پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌جیت بۆ تانیف (طانیف):

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بریاریدا نایینی نی‌سلام بلاو بکاته‌وه‌ و به‌ هه‌موو شوێنێکدا، هه‌روه‌ها ده‌یویست نایینه‌که‌ی ته‌نها له‌ مه‌که‌که‌دا نه‌بی‌ت چونکه‌ شه‌و نایینه‌ بۆ هه‌موو جیهان و مرۆفایه‌تیه‌، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بریاریدا بۆیت بۆ تانیف که‌ شارێکه‌ له‌ ده‌وریه‌ری مه‌که‌که‌دا، کاتی‌ك پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) چو بۆ شه‌وی تا باسی نایینی نی‌سلامیان بۆ بکات، خه‌لکه‌که‌ گو‌ی‌ان بۆ گرت، به‌لام د‌وای شه‌وه‌ که‌وتنه‌ گالته‌کردن به‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و منداله‌کانیان کۆکرده‌وه‌ بی‌یان وتن به‌ردبارانی پیغه‌مبه‌ر بکه‌ن.<sup>۱</sup>

منداله‌کانیش نه‌یان ده‌زانی شه‌وه‌ گونا‌هه‌، بۆیه‌ ده‌که‌وتنه‌ به‌رد وه‌شان‌دن بۆ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)، نازاری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بیان ده‌دا، هه‌ر چۆن بی‌ت نه‌زانه‌ نه‌گه‌ر نایینی نی‌سلام فیری شتی نه‌کات، شه‌و مندالانه‌ش فیری نوێژ و قورئان و د‌وعا و چا‌که‌کردن نه‌بوو‌ی‌ون، بۆیه‌ به‌ردیان ده‌وه‌شاند بۆ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و ده‌ست و قا‌چی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) خوێنا‌وی بوو و نازاریکی زۆری پی ده‌گه‌یشت.<sup>۲</sup>

پرسیار: نایا شه‌و مندالانه‌ تاوانبارن، که‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بیان به‌ردباران کرد؟

وه‌لام: شه‌و گه‌وره‌ تاوانبارن که‌ منداله‌کانیان هاندا که‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌رد باران بکه‌ن. پاشان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌یویست بگه‌ریتته‌وه‌ بۆ مه‌که‌که‌، له‌ پ‌تگه‌دا له‌ لای باخێکدا لایدا،

<sup>۱</sup> عبدالعزیز پا‌ره‌زانی: ژیا‌نی پیغه‌مبه‌ری مه‌زن عه‌مد (ﷺ)، لا‌په‌ره (۱۷۱).

<sup>۲</sup> عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مه‌ستفا: ژیا‌ن و په‌وه‌شتی پیغه‌مبه‌ر، لا‌په‌ره (۹۵).

یه‌کێک له هاوێله‌ به‌رزه‌کانیشی له‌گه‌ڵدا بوو که نه‌ویش دهم و چاو و ده‌ستی خۆتیاوی بووبوو، چونکه نه‌و خۆی ده‌دایه به‌ر به‌رده‌کان تا به‌رده‌کان به‌ر پیغه‌مبەر (ﷺ) نه‌که‌مون، کاتیک لای باخه‌که‌دا دانیشت خاوه‌نی باخه‌که سه‌یری کردن و دلی پر بوو بۆیه که مێک میوه‌ی بۆ هێنان، به‌لام خۆی موسلمان نه‌بوو.<sup>۱</sup>

له‌و کاته‌دا فریشته‌کانی خوای گه‌وره دابه‌زین بۆ لای پیغه‌مبەر (ﷺ) و پێیان فەرموو نه‌گه‌ر تو پازیت با نه‌و دوو شاخه به‌دین به‌یه‌کدا تا هه‌موو تانیف له‌ناو به‌رین، به‌لام پیغه‌مبەر (ﷺ) پازی نه‌بوو، فەرمووی نه‌وانه هه‌ژار و نه‌زانن نه‌گه‌ر بیاتزانیا به‌هه‌یه‌یان نه‌ده‌کرد، خواجه گیان به‌لکو منداله‌کانی نه‌مانه باش بن و دوابی باوه‌ر به‌یئن.<sup>۲</sup> نه‌گه‌ر به‌هاتایه پیغه‌مبەر (ﷺ) فەرمانی به‌کردایه به‌ له‌ناویردنی شاری تانیف نه‌وا هه‌موو خه‌لکه‌که‌ی له‌ناو ده‌چوون، به‌لام پیغه‌مبەر (ﷺ) مرۆفه‌کانی خوش ده‌وێت هه‌ز ناکات که‌س به‌جیته دۆزه‌خوه و هه‌موویان به‌جنه به‌هه‌شته‌وه، به‌لام هه‌ندێ مرۆفه‌ هه‌ن خۆیان هه‌ز ناکه‌ن به‌جنه به‌هه‌شته‌وه و تاوان ده‌که‌ن و ده‌چنه دۆزه‌خ، دواتر پیغه‌مبەر (ﷺ) و هاوێله به‌رێزه‌که‌ی گه‌رانه‌وه بۆ مه‌که‌که، له‌وێ بیباوه‌ره‌کان زۆر خوشیان بوو که پیغه‌مبەر (ﷺ) نه‌یتوانیوه موسلمانان بکات و که‌وتنه گاته‌کردن به‌ پیغه‌مبەر (ﷺ) و پێی پێی ده‌که‌نین و سازاری پیغه‌مبەر (ﷺ) بیان ده‌دا.<sup>۳</sup>

**تێبینی:** کاتیک پیغه‌مبەر (ﷺ) له‌ ڕینگه‌ی گه‌رانه‌وه‌دا بوو بۆ مه‌که‌که، نه‌و کاته کۆمه‌لیک جنۆکه هاتن بۆ لای پیغه‌مبەر (ﷺ) و باوه‌ریان پێی هێنا و موسلمان بوون به‌ریاراندن به‌جین بۆ لای جنۆکه‌کانی تر و باسی ناینی پێرۆزی نیسلا میان بۆ بکه‌ن.<sup>۴</sup>

پرسیار: جنۆکه کی‌ن؟

وه‌لام: جنۆکه دروستکراوی خوای گه‌وره‌ن که له‌ ناگه‌ر دروست کراون ئێمه‌ی مرۆفه‌ نه‌وان نابینن به‌لام نه‌وان ئێمه ده‌بینن، نه‌وانیش موسلمان و کافریان هه‌یه.<sup>۱</sup>

۱- عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلین. لایمه‌ (۱۴۳).

۲- ابن هشام: السيرة النبوية، لایمه‌ (۳۶۵-۳۶۶).

۳- د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایمه‌ (۲۱۴).

۴- عبدالعزيز پاوه‌زانی: ژیانی پیغه‌مبیری مه‌زن محمد (P)، لایمه‌ (۱۸۰).

## پەند و نامۆزکاری

- ۱- پێویستە نێمە‌ی موسڵمان بچینه هەر شویتێک باسی ئاینی نیسلام بکەین، نە‌گەر چووین بۆ شارێکی تر بۆ لای خزمێکمان یان بۆ لای کەسێک دە‌بێت قسە‌ی چاکیان بۆ بکەین و نە‌ترسین لە‌وه‌ی خە‌ڵک گالته‌مان پێ بکەن، چونکە خۆ‌ی گە‌وره‌ لە‌گە‌ڵمانە.
- ۲- زۆر جار کە‌سە گە‌وره‌کان نە‌گەر خراپ و ستمکار بن مندالە‌کان فێری گونا‌هو خراپە دە‌کەن، بۆ‌یه دە‌بێت منالی ژیر و عاقل گۆ‌ی نە‌گرتێت لە‌هە‌موو کە‌سیکی گە‌وره‌، بە‌لکو دە‌بێت بزانی‌ت کامیان با‌وه‌ردار و چاکە‌کارە، گۆ‌ی لە‌وه‌یان بگرتێت، چونکە گە‌وره‌ی چاک مندال فێری کاری چاکە و پیا‌وه‌تی دە‌کات.
- ۳- دە‌بێت نێمە زۆر خۆ‌راگر و بە‌سۆز بین و نە‌گەر کە‌سێک خراپە‌یە‌کی لە‌گە‌ڵدا کردین نای‌بێت یە‌کسەر لێی بدە‌ین و دو‌عای خراپ‌ی لێ بکە‌ین، بە‌لکو دە‌بێت خۆ‌راگر بین و دو‌عا بکە‌ین و ب‌لێین خوا‌یه‌ رێ‌گای راستی نیشان بدە‌یت، چونکە پیغمه‌مبەر (ﷺ) دو‌عای خێری بۆ بی‌با‌وه‌رە‌کانی تانی‌ف کرد تا خۆ‌ی گە‌وره‌ رێ‌گای راستیان نیشان بدات.
- ۴- دە‌بێت نێمە‌ ریزی زانا و موسڵمانە چاکە‌کان بگ‌ری‌ن هە‌روه‌ک شە‌و پیا‌وه‌ی ریزی پیغمه‌مبەر (ﷺ) ی گ‌رت و می‌وه‌ی بۆ برد.

## ڕووداوی نیسرا و می‌عراج

ڕووداوی نیسرا و می‌عراج بریتی‌هه‌ لە‌وه‌ی پیغمه‌مبەر (ﷺ) لە‌گە‌ڵ فریشتە‌ی خوا‌دا چوو بۆ قودس و لە‌وێ‌ش‌ه‌وه‌ چوو بۆ ناسمان بۆ لای خۆ‌ی گە‌وره‌.

پیغمه‌مبەر (ﷺ) لە‌ماله‌وه‌دا بوو کە‌ جو‌رائیل هات بۆ لای پیغمه‌مبەر (ﷺ) و پێی فە‌رموو دە‌بێت ب‌ی‌ت لە‌گە‌ڵدا تا بچ‌ین بۆ قودس و لە‌وێ‌هه‌ بچ‌ین بۆ لای خۆ‌ی گە‌وره‌.<sup>۱</sup> جو‌رائیل و پیغمه‌مبەر (ﷺ) بە‌ تە‌نها نە‌چوون، بە‌لکو فریشتە‌یە‌کی‌شیان لە‌گە‌ڵدا بوو کە‌ با‌لی هە‌بوو،

<sup>۱</sup> - محمد رمضان البوطي: فقه السيرة النبوية، لا‌پەرە (۱۰۴).

<sup>۲</sup> - ابن کثیر: البداية و النهاية، بە‌رگی یە‌کە‌م، بە‌شی یە‌کە‌م، لا‌پەرە (۶۵).

پیغه مبه‌ر (ﷺ) سواری نهو فریشته‌یه بوویسو ناوی نهو فریشته به‌ریزه (بوراق) بوو که پیغه مبه‌ر (ﷺ) ی برد بۆ قودس و له‌ویته بۆ ناسمان.

پرسیار: قه‌دس کو‌تیه؟ بۆچی شو‌تینیکی گرن‌گ و به‌ نرخه؟

وه‌لام: قودس شو‌تینیکه له‌ فه‌لمستین که یه‌که‌ عجار نه‌وی قیبه‌ی موسلمانان بووه، گۆرستانی زۆریه‌ی پیغه مبه‌ران له‌ قودس دایه، هیچ کهس ناتوانیت بچیت بۆ ناسمان ته‌نها له‌سەر قودسی پیرۆزه‌وه نه‌بیت، به‌لام نیستا داگیرکه‌ره جووله‌که‌کان قودسیان گرتووه و موسلمانان چاوه‌ڕێن بتوانن رزگاری بکه‌نه‌وه، پیغه مبه‌ر (ﷺ) له‌ قودسدا نویژی کرد له‌سەر پیغه مبه‌ران و له‌ویته به‌ریکه‌وت به‌ره‌و ناسمان که جویرانیلیش له‌گه‌لیدا بوو، کاتیک پیغه مبه‌ر (ﷺ) ده‌چوو به‌ره‌و ناسمان کۆمه‌لێک شتی سه‌رسوهرینه‌ری بینی که جویرانیل باسی نه‌و شته سه‌رسوهرینه‌رانه‌ی بۆ کرد.

له‌و رووداوانه:

۱- جویره‌نیل قاپیک شیر و قاپیک عاره‌قی هینا بۆ پیغه مبه‌ر (ﷺ) و فه‌رمووی یه‌کینکیان هه‌لبژێره، پیغه مبه‌ر (ﷺ) یش شیره‌که‌ی هه‌لبژارد، جویره‌نیل فه‌رمووی کاره‌که‌ت راست بوو.

۲- جویره‌نیل هه‌موو پیغه مبه‌ره‌کانی یه‌ک یه‌ک نیشانی پیغه مبه‌ر (ﷺ) دا، سه‌ره‌تا بردی بۆ لای ئاده‌م<sup>۲</sup> و پیتی وت نه‌وه باوکه‌ گه‌وره‌ته، جویره‌نیل و پیغه مبه‌ر (ﷺ) هه‌ردووکیان سه‌لامیان لێ کرد و، که هه‌متر چوونه سه‌ر گه‌یشته به‌ هه‌ردوو پیغه مبه‌ر (یحی و عیسا) (سه‌لامی خوایان له‌سەر بیت) سه‌لامیان لێ کردن و نه‌وانیش وه‌لامیان دانوه و وتیان سه‌لام له‌ برای چاک و ڕێک و یتکمان. دواتر به‌ هه‌مان شیوه هارون و موسا و ئیبراهیم و پیغه مبه‌ره‌کانی تری بیسن، پاشان جویره‌نیل چهند نمونه‌یه‌کی به‌هه‌شتی نیشانی پیغه مبه‌ر (ﷺ) دا.<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایمه (۳۰۹).

<sup>۲</sup> د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایمه (۲۲۴-۲۲۵).

<sup>۳</sup> ابن کثیر: البداية و النهاية، به‌رگی دووم، بهشی سێهه‌م، لایمه (۱۲۵).

۳- خوای گه‌وره له‌و شه‌وه‌دا به پیغه‌مبەر (ﷺ)ی فهرموو ده‌بیت موسلمانان له رۆژنیکا (۵۰) نوێژ بکهن، به‌لام کاتیک پیغه‌مبەر (ﷺ) پیغه‌مبەر موسای بینی موسا (سه‌لامی خوای له‌سەر بیت) پێی وت: نه‌ی پیغه‌مبەر (ﷺ) موسلمانان ناتوانن نه‌وه‌نده نوێژ بکهن، بلی به خوای گه‌وره با که‌می بکاته‌وه بۆتان، پیغه‌مبەر (ﷺ)یش نه‌وه‌نده چوویه‌وه بۆ لای خوای گه‌وره تا (۵۰) نوێژه‌که‌ی کرد به (۵) نوێژ، خوای گه‌وره به پیغه‌مبەر (ﷺ)ی فهرموو: من له قسه‌ی خۆم پاشگه‌ز نایه‌وه، نیه‌و (۵) نوێژم بۆ بکهن به‌لام پاداشتی (۵۰) نوێژتان بۆ ده‌نووسم.<sup>۱</sup>

۴- پیغه‌مبەر (ﷺ) کۆمه‌لیک خه‌لکی زۆری بینی که سزا ده‌دران کاتیک پرسبیری کرد له جویره‌نیل بۆچی سزا ده‌درین؟ جویره‌نیل فهرمووی له‌بەر نه‌وه‌ی هه‌ر یه‌کیکیان تاوانیکیان کردووه، یه‌کیکیان غه‌یبه‌تی کردووه، یه‌کیکیان داوتن پیسی کردووه، یه‌کیکیان پارهی هه‌رامی خواردووه، نه‌وانی تریش گوناھی تریان کردووه، هه‌روه‌ها پیغه‌مبەر (ﷺ) دۆزه‌خی بینی و سه‌یری کرد زۆریه‌ی ئافره‌تان.<sup>۲</sup>

پاشان پیغه‌مبەر (ﷺ) زیاتر چوویه ده‌روه له‌وه‌ی له‌گه‌ڵ خوای گه‌وره‌دا قسه‌ی کرد نینجا دوا‌ی هاته‌وه بۆ مه‌که‌که و له‌وه‌ی نه‌م رووداوه‌ی باس کرد بۆ خه‌لکه‌که، که‌چی خه‌لکه‌که هه‌موو گالته‌یان پێ ده‌کرد و موسلمانانیش خه‌ریک بوو باوه‌ری پێ نه‌کهن، تا نه‌وه‌ی وتیان نه‌بو به‌کر سه‌یرکه پیغه‌مبەر چی ده‌لێت؟ نه‌بو به‌کر وتی چی ده‌لێت؟ وتیان پیغه‌مبەر ده‌لێت نه‌مشه‌و چووم بۆ ئاسمان و گه‌راومه‌ته‌وه، نه‌بو به‌کر وتی: ده‌ی پاست ده‌کات نه‌وه پیغه‌مبهری خوایه، بۆیه ناوی نه‌بو به‌کر نرا به نه‌بو به‌کر پاستگۆ، چونکه یه‌کسه‌ر باوه‌ری کرد به‌و قسه‌یه.<sup>۳</sup>

هه‌روه‌ها پیغه‌مبەر (ﷺ) به بیباوه‌یه‌کانی فهرموو نه‌مشه‌و کۆمه‌لیک که‌سم بینی که ئاژه‌لیان پێ بوو هاتن به‌ره‌و نێره، برۆن سه‌یرکهن ئیستا له‌و شوته‌نه‌دان، کاتیک چوون سه‌یریان

<sup>۱</sup> عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مستفا: ژيان و په‌وستی پیغه‌مبەر، لایه‌ره (۹۹).

<sup>۲</sup> ابن هشام: السیة النبویه، لایه‌ره (۳۵۵).

<sup>۳</sup> رواه مسلم.

کرد بینیان پیغمبر (ﷺ) راست دەکات، بەلام هێنده کەلە شەق و نەزان بوون هەر باوەریان نەهیتا.<sup>۱</sup>

### \* بەند و نامۆزگاری:

۱- خۆی گەوره هەمیشە پالێشتی پیغمبر (ﷺ) دەکات و دڵسەوایی دەداتەوه، بە کەس و کاری پیغمبر (ﷺ) مردبن، بەلام پیغمبر (ﷺ) خۆشەویستیکی هەیه کە هەرگیز نامریت کە ئەویش خۆی گەوره و میهرەبانه کە پیغمبر (ﷺ) ی خۆش دەوێت، وەک چۆن بەرزێ کردەوه بۆ ناسمان بۆ لای خۆی.

۲- پیغمبر (ﷺ) لەو گەشتیدا کە بە شەو کردی زانیاریهکی زۆری وەرگرت و کۆمەڵێک شتی بینی کە دواتر باسی کرد بۆ موسلمانان ئەوانیش گێڕاویانەتەوه بۆ نێمه تا نێمهش سوود وەرگیرێن لەو زانیاریانه.

۳- خۆی گەوره نێمە ی زۆر خۆش دەوێت و نایەوێت نێمه زۆر ماندوو بین، بەلکو پەنجای نوێژی بۆ کردین بە پێنج نوێژ کەچی چاکە و خێری پەنجای نوێژە کەمان بۆ دەنووسیت، وەک ئەوێ کرێکارێک لە جیاتی ۵۰ سەعات پێنج سەعات نیش بکات بەلام دوازی پارە ی پەنجای سەعاتە کە وەرگیرێت.

۴- پیغمبەری نازیزمان پیغمبر (ﷺ) و هەموو پیغمبەرەکانی تریش نێمیان خۆش دەوێت وەک دەبینین پیغمبەر موسا (سەلامی خۆی لەسەر بیّت) لە بیری نێمه دا بووه بە پیغمبر (ﷺ) ی فەرموو ئەو بۆ موسلمانان سەختە برۆ با خۆی گەوره کەمی بکاتەوه.

۵- نەگەر دوو شتیان خستە بەر دەستمان وتیان یەکیکیان هەلبۆژێرە دەبیّت نێمه چاکە کە هەلبۆژێرین و بیر بکەینەوه و بزانی کامیان چاک و حەڵالە.

۶- دەبیّت هەر شتێک کە پیغمبر (ﷺ) فەرموویەتی نێمه یە کەسەر باوەری پێ بکەین، ئەوێک گومانمان هەبیّت لێی چونکە کاتیێک بە ئەبو بەکری صدیقیان وت: پیغمبەر و ترویهتی

<sup>۱</sup>. ابن هشام: السيرة النبوية، لايمه (۳۴۸).

من نه‌مشه‌و چووم بۆ ناسمان و هاتوومه‌ته‌وه، نه‌بو به‌کر هیچ گومانیتکی نه‌بوو به‌کسه‌ر وتی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) راست ده‌کات.

۷- بیباوه‌پان زۆر نه‌فام و لاسارن و به‌ هیچ شتیک باوه‌پ ناکن ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر به‌لگه‌ی راست و دروستیشیان بۆ به‌ئینه‌وه، وه‌ک چۆن پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌لگه‌ی بۆ هینانه‌وه که برۆن خه‌لکه‌که و نازه‌له‌کان ببینن، کاتیک چوون بینیان راسته، که‌چی باوه‌پان نه‌هینا و له‌ جیاتی نه‌وه‌دا وتیان پیغمه‌مبه‌ر جادووکه‌ره و به‌ سیحر و جادوو نه‌و شتانه‌ی زانیوه‌وه.

### \* پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌چیت بۆ لای هۆزه‌کان:

پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بریاریدا به‌چیت بۆ لای هۆزه‌کان، تا به‌کیت له‌و هۆزانه‌ پشتگیری بکه‌ن و نه‌هیلن بیباوه‌پانی تر نازاری بدن و دژایه‌تی بکه‌ن، به‌لام نه‌و هۆزانه‌ هه‌موویان که‌وتنه‌ به‌ریه‌رچه‌دانوه‌ی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و ناماده‌ نه‌بوون پشتگیری بکه‌ن، نه‌بو جه‌هل و نه‌بو له‌هه‌ب (له‌عنه‌تی خویان لی بیت) هه‌میشه‌ گالته‌یان ده‌کرد به‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و نه‌یان ده‌هیتشت هیچ که‌سێک یارمه‌تی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بدات و په‌شیمانیان ده‌کرده‌وه، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یش به‌ تاریکی شه‌ودا ده‌چوو بۆ لای هۆزه‌کان تا نه‌بو جه‌هل و نه‌بو له‌هه‌ب پیتی نه‌زانن، هه‌روه‌ها له‌گه‌ڵ خۆیدا هاوه‌لانی وه‌ک نه‌بو به‌کر و عه‌لی ده‌بردن.<sup>۱</sup>

پرسیار: بۆچی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌گه‌ڵ خۆیدا هاوه‌لانی ده‌برد و ده‌چوو بۆ لای هۆزه‌کان؟ وه‌لام: بۆ نه‌وه‌ی هۆزه‌کان و نه‌زانن پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) خۆی ته‌نهايه و قسه‌ی له‌گه‌ڵ بکه‌ن له‌ کۆتاییدا پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) سه‌رکه‌وت و توانی پالپشتی هه‌بیت و بیباوه‌پانیش نه‌یان توانی پتی لی بگرن.

### \* په‌ند و نامۆزگاری:

۱- پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) داوای یارمه‌تی له‌ هۆزه‌کان کرد تا نه‌وه‌ی بیباوه‌په‌کان ته‌واو نازاریان ده‌دا و نه‌یان ده‌هیتشت بانگه‌واز بکات بۆ ناینی نیسلام بۆیه‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌ داوای له‌ کۆمه‌لێک هۆز کرد تا یارمه‌تی بدن بانگه‌واز بکات بۆ ناینی نیسلام.

<sup>۱</sup> - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لاپه‌ره (۲۲۶).

۲- ده بیت کاتیک نیشکی گرنګ ده کهین به نهیټنی بیکهین و نه هیلین دوژمنانګان پیمان بزانن تا نیشه که مان تیک ندهن به تاییهت له شهودا که خه لګ خه وتووه یان ماندوون یان تاریکه

۳- نابیت خومان تنها بین له گشت و سیران و رویشتمانداندا، چونکه نهو کات خه لګی وا ده زانن تنه نایان و دوژمنان هه ول ددهن زیانګان پی بګه یه نن، به لګو چاک وایه چهند که سیک پیکه وه بچین بژ شوین و یه کینګمان بکهین به سه رکړده ی نهوانی ترمان چی وت به گوټی بکهین، پیغمه مېر (ﷺ) نه بو به کر و عه لی دهر دن له گه ل خویدا تا تنها نه بیت و خه لګی وا نه زانن خوی تنه نایه.

پرسیار: گرنګترین نهو هوزانه کی بوون؟

وه لām: گرنګترین نهو هوزانه هوزی (بهنی عامر) و (بهنی شهبان) بوون.<sup>۱</sup>

### \* موسلمان بوونی چهند که سیکي مه دینه:

مه که که له بهر نه وه ی که عبه ی تیدا بوو، سالانه خه لګ ده چوو بژ مه که که بژ سه ردانی که عبه، خه لګی له هه مرو ناوچه یه که وه پرویان ده کرده نه وی، یه کیک لهو ناوچانه ش مه دینه بوو، مه دینه شاریکی دووری مه که که یه و شاره که پره له دارخورما و چوار ده وری به رده لآن و بهرز و نرمیه، ناوچه که ناوچه یه کی به پیت و ده ول مه نده و خه لګی سه رقالي کشتوګال بوون، لهو شاره دا ناینی جوړ به جوړ هه بوو، به لām جوړ له که کان له هه موویان زیاتر شانازیان ده کرد به خویانه وه و ده یان وت بهم زووانه پیغمه مېر ټک دیت که سر به نیمه یه.

پیغمه مېر (ﷺ) ده چوو بژ لای نهو که سانه ی ده هاتن بژ سه ردانی که عبه باسی ناینی نیسلا می بژ ده کردن هانی ده دان تا باوه بهیټن بهو ناینه و موسلمان بن، به لām بیباوه ره کان هه ره له دووره وه له سه ر پی راده وه ستان و هه ره کهس ده هات ده یان وت پیاوټک هیه ناوی پیغمه مېره، نهو پیاوه شیټ و نه زانه و گوټی لی نه گرن، کاتیک هه ندی که سی ناو مه دینه

<sup>۱</sup>. ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، بهرگی یه که م، لاپه ره (۶۸۵-۶۸۸).



هاتن بۆ نه‌وی و هه‌والی پیغمه‌مبه (ﷺ) یان بیست وتیان ده‌چین بۆ لای بزانی چى ده‌لیت کاتیک چون بۆ لای پیغمه‌مبه (ﷺ) و قسه‌یان له‌گه‌لدا کرد دلیان چوویه سه‌ر نیسلام و باوه‌ریان هینا به پیغمه‌مبه (ﷺ) پێکه‌وه له تاریکی شه‌ودا کۆبوونه‌وه و بریاریان دا به پیغمه‌مبه (ﷺ) که ناینى نیسلام به جوانی وه‌ریگرن و جیبه‌جیتی بکه‌ن و به خه‌لکی تری شاره‌که‌شیان بلێن هه‌روه‌ها بریاریان دا که سالیکی تریش بینه‌وه خزمه‌ت پیغمه‌مبه (ﷺ)، به‌لام نهم کاره‌یان به نه‌ینی کرد و نه‌یانهیشت بباوه‌ران پێیان بزانی، نه‌مه پیتی ده‌وتریت به‌لێنی یه‌که‌می عه‌قه‌به.<sup>۱</sup>

پرسیار: ژماره‌ی نه‌و که‌سانه چهند بوو که له یه‌که‌م به‌لێندا ناماده‌بوون؟  
وه‌لام: ژماره‌ی نه‌و که‌سانه دوازه که‌س بوو که خه‌زهره‌جیه‌کان و نه‌وس بوون.<sup>۲</sup>

### \* په‌ند و نامۆزگاری:

۱- ناییت نێمه‌ی موسلمان به هیچ جوړیک واز به‌یئین له بانگه‌واز و هه‌ر که‌سیک بناسین که بزانی گوی ده‌گریت، ده‌بیت قسه‌ی چاکی بۆ بکه‌ین تا سوودی لی وه‌ریگریت.

۲- نه‌گه‌ر بباوه‌ره‌کان درۆ بکه‌ن و قسه‌ی بیتام و ناشرینمان پێی بلێن و لای خه‌لک و نیشان بده‌ن که نێمه خرایین، نه‌وا خواى گه‌وره به درۆیان ده‌خاته‌وه و نێمه سه‌رده‌خات.

پرسیار: نه‌ی له مه‌دینه چى فێر ده‌بوون؟

وه‌لام: له مه‌دینه‌دا له لای هاوه‌لیکی پیغمه‌مبه (ﷺ) ناینى نیسلام فێر ده‌بوون که پیغمه‌مبه (ﷺ) ناردبووی له‌گه‌لیاندا، ناوی (موصعب) بوو.<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبیاء و المرسلین. لایه‌ره (۱۴۶-۱۴۹).

<sup>۲</sup> - عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژیان و په‌وشتی پیغمه‌مبه، لایه‌ره (۱۰۹).

<sup>۳</sup> - ابن هشام: السیره النبویه، لایه‌ره (۳۷۳).

## \* بەلىنى دۈۋە مى عەقەبە:

ئەو شەش كەسە بەرىزە دۋاي ئەۋەي لەگەل پىغەمبەر (ﷺ) دا كەۋتەنە قسە و لەسەر دەستى ئەو مۇسلمان بوون و گەرەنەۋە بۇ شارەكەي خۇيان لەۋى كەۋتەنە بانگەۋاز كىردن بۇ ئاينى ئىسلام و خەلىكيان بانگ دەكرد تا مۇسلمان بىن، ئەۋان دەيان وىست پىشى جۈولەكە بەنەۋە و زووتر ئەۋان مۇسلمان بىن، ئەۋان ھەر زوۋ رقىيان لە دار و بەرد و بت پەرسى بوو، چونكە ھىچ سوۋدىكى نەبوو، نەجارەيان كە سالى داھاتو ھاتەۋە ژمارەي مۇسلمانەكانى مەدینە زىادى كىرد و تىكەل بوون لەگەل ھەردوۋ ھۆزى ئەۋس و خەزەرەج، ئەو دوۋ ھۆزە زۆر دژى يەكتر بوون، ھەمىشە پىكەۋە دژى يەكتر جەنگيان دەكرد، بەلام بە ھۆزى ئىسلامەۋە بوون بە دۆستى يەكتر.

نەجارەيان مۇسلمانەكان زۆر بوون و ژمارەي پىۋەكان (۷۰) كەس بوو ئەۋان لە دۆلى عەقەبەدا چاۋەرۋانى پىغەمبەر (ﷺ) دەكرد و لەۋى لەگەلدا دانىشتن و لەۋى بىرپار و بەلىنيان دا تا لە خۇشى و ناخۇشى و سەختى و ناسايش و لە ھەموو كاتىكدا لەگەل پىغەمبەر (ﷺ) دا بىن و ۋاز نەھىتن لە ئاينەكەي، ھەول بەن ئاينى ئىسلام سەر بىخەن، ئەۋان بەلىنيان دا پىغەمبەر (ﷺ) لە خۇيان و مال و سامانيان زىاتر بىپارىزن، دۋايى بە دلىكى فراۋانەۋە و بە خۇشى ئەۋەي پىغەمبەر (ﷺ) يان بىنيۋە بىرپاريان دا بگەرپنەۋە بۇ مەدینە.<sup>۱</sup>

ئەو كات چۈنەۋە بۇ مەدینە و دەستيان كىرد بە بانگەۋاز كىردن بۇ ئاينى خۇا و پۇژ بە پۇژ ژمارەيان زىادى كىرد تا ئەۋەي زۆرەي خەلىكى مەدینە خەرىك بوو مۇسلمان دەبوون.

## \* پەند و نامۇزگارى:

كاتىك بەلىن دەدەين، قسەيك دەكەين، دەبىت خاۋەنى قسەكە بىن و ۋازى لى نەھىتن و لەسەرى بەردەۋام بىن، ئەۋەك بەلىنەكەمان ۋاز لى بەھىتن و ۋا بزانىن گوناھ نى، سەيركەن ئەو مۇسلمانانەي مەدینە چۆن ۋازيان نەھىتا لە بەلىنەكەيان و بەردەۋام ھەۋلى خۇيان دەدا و

۱. د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لاپەرە (۲۶۰).

ژماره‌یان زۆر زۆر ده‌بوو، سالی داهااتوو هااتنه‌وه خزمه‌ت پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) و پێیان پگه‌یانده که پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یان له خۆیان و له دایک و باوک و هه‌موو شتی که زیاتر خوش ده‌وێت.

### \* کۆچکردنی موسلمانان بۆ مه‌دینه:

پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) بریاری دا که هه‌موو موسلمانان مه‌که‌که به‌جی به‌ئێن و بچن بۆ مه‌دینه، نه‌و کات مه‌دینه ناوی (یه‌سریب) (یشرب) بوو، له‌وی موسلمانانی مه‌دینه چاوه‌ڕێ بوون موسلمانەکان بچن بۆ لایان تا رێزیان بگرن.

موسلمانەکانی مه‌که‌که به‌ فهرمانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌وته‌ کۆچکردن بۆ مه‌دینه، نه‌وان به‌ نه‌ئینی و به‌ ده‌سته ده‌سته ده‌چوون، واتا هه‌موویان به‌ یه‌که‌جار نه‌ده‌چوون، به‌لکه‌ پێنج شه‌ش که‌سیان به‌ شه‌و پێکه‌وه به‌ نه‌ئینی ده‌چوون.<sup>۱</sup>

پرسیار: بۆچی موسلمانان هه‌موویان به‌ یه‌که‌وه نه‌ده‌چوون؟

وه‌لام: چونکه‌ نه‌گه‌ر بێباوه‌ڕه‌کان بیان زانیایه موسلمانەکان هه‌موویان به‌ یه‌که‌وه کۆچ ده‌که‌ن ده‌چوون بۆیان و لێیان ده‌دان و ده‌یانکوشتن.

پرسیار: کام هاوه‌ڵه‌ بوو به‌بی ترسان و به‌ ناشکرا کۆچی کرد بۆ مه‌دینه؟

وه‌لام: نه‌و هاوه‌ڵه‌ به‌رێژه و پالنه‌وانه ناوی عومهری کورپی خه‌تاب بوو، نه‌و چوو به‌ ناو بازار و له‌ ناو خه‌لکه‌ بێباوه‌ڕه‌که‌دا هاواری کرد وا من ده‌چم بۆ مه‌دینه کێ هه‌یه‌ بیه‌وێت منداله‌کانی بێ باوک بن با بیته‌ و پێگه‌م لێ بگه‌ڕێت منیش ده‌یکوژم.<sup>۲</sup>

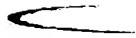
پرسیار: هاوه‌ڵه‌کان بۆچی کۆچیان کرد بۆ مه‌دینه؟

وه‌لام:

۱- چونکه‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمانی پێکه‌ردبوون، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یش هه‌ر فهرمانیکی بکه‌ردایه موسلمانەکان یه‌که‌سه‌ر جێبه‌جێیان ده‌کرد.

<sup>۱</sup> - ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، به‌رگی یه‌که‌م، لایه‌ره (۶۹۲).

<sup>۲</sup> - عبدالعزیز پاوه‌زانی: ژیاانی پیغمه‌مبه‌ری مه‌زن محمد (ﷺ)، لایه‌ره (۱۹۷).



۲- چونکه بیباوه‌په‌کان له مه‌ککه زۆر نازاریان ده‌دان.

۳- چونکه موسلمانەکانی مه‌دینه شه‌وانیان زۆر خۆش ده‌ویست و به‌لێنیان دابوو بیانیارتزن.

پرسیار: نایا موسلمانەکان مندالەکانیان ده‌برد له‌گه‌ڵ خۆیاندا؟

وه‌لام: به‌لێ، موسلمانەکان مندالەکانی خۆیان ده‌برد له‌گه‌ڵ خۆیاندا تا له‌ لای بیباوه‌په‌کان نه‌بن، موسلمانەکان له‌ ڕینگه‌دا تووشی جۆره‌ها نا‌په‌حه‌تی و سه‌ختی و برسیستی ده‌بوون، چونکه‌ نه‌وان ڕینگه‌کیان دور بوو، هه‌روه‌ها ناوچه‌که هه‌مووی بیابان بوو، بیابانیش ناوی تیدا نیه و په‌شه‌بای زۆره سه‌ختی زۆری له‌خۆ گرتوه.

مندالەکانیان تینوو بوون و ناو نه‌بوو بیه‌خۆن، ده‌یان وت: باب‌ه گیان، دایه گیان بۆچی ده‌چین بۆ نه‌وی؟ نه‌وانیش ده‌یان وت: ڕۆژه‌گیان له‌ مالی خۆمان بیباوه‌په‌کان ناهێلن بژین و نازارمان ده‌ده‌ن، بژیه ده‌چین بۆ مه‌دینه تا که‌س نازارمان نه‌دات.

بیباوه‌په‌کان به‌وه‌ش وازیان نه‌هێنا، که له‌ مالی خۆیان ده‌ریان ده‌کردن، به‌لکو ڕینگه‌کیان پێ ده‌گرتن نه‌یان ده‌هێشت به‌ خواستی خۆیان بچن، نه‌وان مندالەکانیان ده‌سه‌ند له‌ دایک و باوکیان یان پاره‌یان لێ ده‌سه‌ندن یان نا‌ژه‌له‌کانیان ده‌بردن، نه‌و کات ده‌یان وت ده‌ی ئیستا بڕۆن.

نموونه / ژنیک هه‌بوو ناوی دایکی سه‌له‌مه بوو، نه‌م ژنه می‌رده‌که‌ی ناوی باوکی سه‌له‌مه بوو و مندالێکیان هه‌بوو، نه‌م دایک و باوک و مندالە هه‌موویان موسلمان بوون، کاتیک بیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پیتی فەرموون بڕۆن بۆ مه‌دینه با لی‌ره بیباوه‌پ و که‌سه خراپه‌کان نه‌وه‌نده نازار و نه‌شکه‌نجەتان نه‌ده‌ن، نه‌وانیش که‌وتنه‌ ڕێ تا بچن، به‌لام له‌ ڕینگه‌دا بیباوه‌په‌کان ڕینگه‌کیان پێ گرتن و مندالەکیان برد و ژنه‌که‌شیان گرت و کردیان به‌ نەه‌مانه، ئیتر باوکی هه‌ژاریش خۆی به‌ ته‌نها کۆچی کرد و چوو بۆ مه‌دینه، به‌رده‌وام دایکی بیری ده‌کرده‌وه له‌ مندالەکه‌ی و بۆی ده‌گریا، باوکیش بیری ده‌کرده‌وه مندالەکه‌ی و ژنه‌که‌ی له‌ کوی بن و چیان به‌سه‌ر بیت، نایا بیباوه‌په‌کان نه‌یان کوشتون؟ مندالەکه‌ش هه‌میشه ده‌گریا بۆ دایک و باوکی و بیری ده‌کردن، نه‌گه‌ر بیوتایه بمه‌ن بۆ لای دایک و باوکم به‌ توندی لێیان ده‌دا و ده‌یان وت

.....

نابیت بچیت، دایک و باوکی تو خراب و شیتن و تو ده بیت لای نیمه بیت، نهوان تا یه ک سالی تهواو ژن و منداله که یان بهر نه دا، نیت دواپی بهریان دان دایکی سه له مه که بهر بوو یه کسمر که و ته ری تا بچیت بو مه دینه له ریگه دا پیاو یکی تووش بوو له بیباوه په کان دایکی سه له مه ترسا که ریگه ی پی بگریت، به لام پیاه که که ناوی عوسمانی کوری ته له بوو وتی: من وه نهوان نیم و نامه ویت تو به ته نها بچیت بهم بیابانه سه خته دا چونکه تو ژنیت، من دیم له گه لتدا و ده تبه م بو نه وی، من خۆم موسلمان نیم،<sup>۱</sup> به لام نه مه م پی باشه نینجا دایکی سه له مه ش چوو بو مه دینه، به لام نه ونده ی نه برد باوکی سه له مه مرد و دایکی سه له مه و منداله که ی به ته نها مانوه، نینجا پیغمه مبه (ﷺ) چویه داوای دایکی سه له مه و بوو به ژنی پیغمه مبه (ﷺ).<sup>۲</sup>

### \* بهند و ناموژگاری:

۱- نه گهر بیباوه پان له خزم و کس و کار و دایک و باوکمان جیامان بکه نه وه، نابیت نیمه واز بهیتن له ناینه که مان به لکو ده بیت خۆمان رابگرین وه که نهو منداله نازیزه ی که بیباوه په کان دوریان خسته وه له دایک و باوکی خزی.

۲- بۆمان دهرده که ویت که بیباوه پان چند پیس و خراب و سته مکارن، نهوان ته نانه ت ستم ده که ن له مندالیش، نهوان ژنیش ده که نه به ندینخانه.

۳- نابیت بلین هم موو بیباوه پتک خراب و پیسی تهواوه و هیچ چاکه یه کی نیه، به لکو همیانه چاکه ی هیه و وه نهوان خراب نیه، همروه ک عوسمانی کوری ته له و نه بو تالیب و چندینی تر که له مه که که دا بوون.

نمونه / کوریتک هه بوو ناوی سوهیب بوو، نه م کوره به بجوکی له جهنگدا گیرا و برا بو بازار و فروشرا، پیاویتک سوهیبی کری که ناوی عبدالله کوری جودعان بوو، پاشان نهو پیباوه سوهیبی نازاد کرد، دواتر سوهیب موسلمان بوو و که و ته نیشکردن و پاره و سامانی

<sup>۱</sup> - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایره (۱۲۶).

<sup>۲</sup> - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایره (۲۵۳-۲۵۶).

کۆکردوه بۆ خۆی تا نهوهی ویستی کۆچ بکات بۆ مه‌دینه و بگات به موسلمانانی تر، به‌لام له رینگه‌دا بێباوه‌ره‌کان رینگه‌یان پێ گرت و وتیان: نه‌ی سوهیب، تۆ منداڵ بوویت هاتیه‌ لای ئێمه، ئێمه تۆمان به‌ پاره‌ کړی، دواتر ئازادمان کردی، له‌ شاری ئێمه‌دا نیشته‌ کرد تا پاره‌ت کۆکردوه و مال و خانوو کړی و ئاژه‌ل و نه‌سپ و وشترت کړی بۆ خۆت، ئیستا ده‌توێت هه‌موو نه‌و شتانه‌ به‌ریت که‌ له‌ لای ئێمه‌ ده‌ستت که‌وتوه‌، یان ده‌بیته‌ نه‌چیت یان ده‌بیته‌ که‌ل و پهل و پاره‌ و سامان و هه‌رچه‌کت هه‌یه‌ بیگێزیتوه‌ بۆ ئێمه‌، سوهیب پێی وتن: نه‌گه‌ر هه‌رچی شتم هه‌یه‌ بیده‌م به‌ ئێوه‌ نه‌و کاته‌ وازم لی ده‌هێنن من بچم بۆ مه‌دینه‌ نه‌م شاره‌ به‌جی به‌یلم بۆ ئێوه‌؟ نه‌وانیشس وتیان به‌لی هه‌موو شته‌کانته‌ به‌جی به‌یله‌ بۆ ئێمه‌ و برۆ، سوهیب هه‌موو شته‌کانی دا به‌وان و به‌ تنه‌ها به‌بی نه‌وه‌ی هه‌یج به‌ریت له‌گه‌ڵ خۆزیداته‌ به‌رێکه‌وت به‌ره‌و مه‌دینه‌ تا بجیت بۆ لای برا موسلمانه‌کانی، چونکه‌ سوهیب پێی خو‌ش بوو هه‌یجی نه‌بیته‌ به‌لام له‌ ژێر ده‌ستی بێباوه‌ره‌کاندا نه‌بیته‌ و به‌گوێی فه‌رمانی پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) بکات که‌ بریتی بوو له‌ کۆچکردن بۆ مه‌دینه‌.<sup>۱</sup>

سوهیب کاتیک نه‌ویان پی وت وتی مال و سامان و هه‌موو شتیکم بۆ نیوه به‌لام  
نیمانه‌که‌م بۆ خۆم ده‌بیّت.

۲- خوای گه‌وره هه‌رگیز که‌سانی وا له‌بیر ناکات و خوشی ده‌وین و پاداشتیان ده‌داته‌وه.

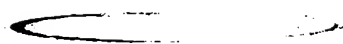
۳- ده‌بیّت نیمه‌یش وه‌ک پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ پیشه‌وه خه‌م و خه‌فته‌ی موسلمانان به‌وین  
نه‌وه‌ک خۆمان بیر بکه‌ینه‌وه له‌ خۆمان و له‌ پیشه‌وه رابکه‌ین بۆی ده‌بیّت له‌ پیش خۆمانه‌وه  
موسلمانان له‌بیر بیّت.

دوای نه‌وه موسلمانان چوون بۆ مه‌دینه، موسلمانه‌کانی مه‌دینه زۆر چاک بوون له‌ گه‌ڵ  
کۆچکه‌ره موسلمانه‌کاندا، نه‌وان هه‌ر یه‌کیکیان و ده‌ستی یه‌ک دوو موسلمانێ کۆچکه‌ری  
ده‌گرت و ده‌یڕده‌وه بۆ مالی خۆیان، و پێزی زۆری ده‌گرتن، نه‌وان نانی مالی خۆیان ده‌کرد به  
دوو به‌شه‌وه، به‌شیکیان ده‌دا به‌ موسلمانه‌ کۆچکه‌ره‌کان و به‌شیکیان ده‌هێشته‌وه بۆ خۆیان،  
زوور و ماله‌کانیان ده‌به‌ش ده‌کردن نیوه‌یان ده‌دا به‌وان و نیوه‌که‌ی تریشی بۆ خۆیان، باخ و  
بیستانیان ده‌کرد به‌ دوو به‌شه‌وه نیوه‌ی بۆ نه‌وان و نیوه‌ی بۆ خۆیان.

ته‌نانه‌ت ته‌گه‌ر پیاویک دوو ژنی هه‌بوایه‌ ژنیکیانی ته‌لاق ده‌دا و ده‌یدا به‌ برا موسلمانه  
کۆچکه‌ردوه‌که‌ی، به‌پاستی به‌ ته‌واوه‌تی پێزیان ده‌گرتن بۆیه‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) یش زۆر  
موسلمانه‌کانی مه‌دینه‌ی خۆش ده‌ویست و دوای خێری بۆ ده‌کردن و ده‌یوت من له‌ گه‌ڵ  
نه‌وان دام.

ژبانی پیغمبر (ﷺ) یو مندالان

زنجیره ی مندالان (۱)

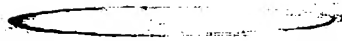


.....



## پرسیاره کانی به شی چواره م

- ۱- بۆچی پیغمه مبه (ﷺ) بریاریدا کۆچ بکات؟
- ۲- موسلماننه کان بۆچی کۆچیان کرد بۆ حه به شه و نه چوون بۆ شوئینیکی تر؟
- ۳- عومهری کورپی خه تاب کئی بوو؟ چۆن موسلمان بوو؟
- ۴- قوره یش چیان کرد له بهرامبه ر موسلماننه کانی حه به شه؟
- ۵- نه جاشی کئی بوو؟ بۆچی به ناشکرا نه یوت من موسلمان بووم؟
- ۶- نه بو تالیب چۆن مرد؟ پیغمه مبه (ﷺ) بۆچی خه فته تی بۆ خوارد؟
- ۷- چ په ند و نامۆزگاریه ک وهرده گرین له مردنی نه بو تالیبدا؟
- ۸- پیغمه مبه (ﷺ) بۆچی چوو بۆ تانیف؟ له وی چی به سه ر هات؟
- ۹- پیغمه مبه (ﷺ) که ی جنۆکه کانی بینی و چی وت له گه لیاندا؟
- ۱۰- پروودای نیسرا و میعراج واتای چیه؟
- ۱۱- قدوس کۆتیه؟ بۆچی له لای موسلمانان پیروژه؟
- ۱۲- په ند و نامۆزگاری چی وهرده گرین له پروودای نیسرا و میعراج؟
- ۱۳- بۆچی پیغمه مبه (ﷺ) چوو بۆ لای هۆزه کان؟ بیباوه ره کان چیان کرد؟
- ۱۴- بۆچی پیغمه مبه (ﷺ) کاتییک چوو بۆ لای هۆزه کان به تنه ها نه چوو؟
- ۱۵- خه لکی مه دینه چۆن موسلمان بوون؟ چ په یانیکیان دا به پیغمه مبه (ﷺ)؟



- ۱۶- بۆچى ھاۋەلەكان كۆچيان كىر بۇ مەدىنە؟
- ۱۷- بىياۋەرەكان چيان دەر كىر لەگەل مۇسلمانە كۆچكەرەكاندا؟
- ۱۸- بۆچى مۇسلمانەكان ھەمۇيان بە يەكەۋە نەچۈن بۇ مەدىنە؟
- ۱۹- چ پەندە و نامۇزگارىك ۋەردەگىرەن لە پروداۋەكەي سۈھەبىدا؟
- ۲۰- بۆچى پىغەمبەر (ﷺ) لە دۋاي ھەمۇيانەۋە كۆچى كىر بۇ مەدىنە؟
- ۲۱- مۇسلمانەكانى مەدىنە چۈن بوون لەگەل مۇسلمانە كۆچ كەرەكاندا؟

## بەشی پێنجەم

### کۆچکردنی پیغمه مبهەر (ﷺ) بۆ مەدینه

پیغمه مبهەر (ﷺ) بەلێنی دابوو بە موسلمانان کە لە دوایدا خوشی کۆچ دەکات بۆ مەدینه چونکە ئەو خۆی ویستی خۆی تاکە کەس بێت کە کۆچ دەکات کاتێک ئەو پیغمه مبهەرە نازیزە کۆچی کرد بۆ مەدینه ناوچە بە شێوەیەکی تاییبەت و جیهانیشت بە شێوەیەکی گۆپانی بەسەرداهاست، چونکە پیغمه مبهەر (ﷺ) لەوێ چەند کارێکی گرنکی کردو، دەولەتی نیسلامی دامەزراند.<sup>۱</sup>

### پلانی بێ باوەڕان بۆ کوشتنی پیغمه مبهەر (ﷺ):

بێ باوەڕان دواي ئەو یان بینیان موسلمانەکان ناوچەکانی مەککەیان بەجێ هێشتووە و پزگاریان بووە لە دەستی بێ باوەڕان، هەروەها کە زانیان پیغمه مبهەر (ﷺ) دەیهوێت کۆچ بکات، بریاراندا پیغمه مبهەر (ﷺ) بکوژن، بەلام هیچکام لەوانە نەبیوترا ئەو نیشە بکات، چونکە دەیان وت دواي هۆزەکەي پیغمه مبهەر (ﷺ) تۆلەمان لێ دەسەننەو، بۆیە ئەبجارە هەموویان بە یەکەو بریارێکی تازەیان دا کە هەموویان نامادە بوون جێبەجێ بکەن.<sup>۲</sup>

پرسیار: ئەو بریارە چی بوو کە هەموویان دایان بۆ کوشتنی پیغمه مبهەر (ﷺ)؟

وەلام: بێباوەڕان بریاراندا لە هەموو هۆزێکدا گەنجیکی نازا بەینن و هەموویان کۆیکەنەو و هەموویان بە یەکجار پیغمه مبهەر (ﷺ) بکوژن نیت بەمە دیار نیە کێ کوشتوویەتی، هۆزەکەي پیغمه مبهەر (ﷺ) ناتوان تۆلە بسیننەو، خۆی گەورە هەوالی دا بە پیغمه مبهەر (ﷺ) کە بێباوەڕان دەیانەوێت بیکوژن، بۆیە فەرمانی پێکرد تا کۆچ بکات بۆ مەدینه.<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - عەبدولعەزیز عەلەدین مستەفا: ژیان و ڕەوشی پیغمه مبهەر (ﷺ)، لایەرە (۱۱۶).

<sup>۲</sup> - حیب عەمەد سعید: ژیانی نازیزمان، بەرگی یەکەم، لایەرە (۴۳).

<sup>۳</sup> - عەبدالعزیز پارەزانی: ژیانی پیغمه مبهیری مەزن (ﷺ)، لایەرە (۲۰۲).

بیباوه‌ران سهرقالتی خو ناماده‌کردن بوون و خوشیان بوو وایان ده‌زانی پیغمه مبر (ﷺ) پیښی نه‌زانیون، کهچی پیغمه مبر (ﷺ) سهرقالتی خو ناماده‌کردن بوو تا کوچ بکات بو مدینه، شاره خو شه‌ویسته‌ک‌ی خو ی به‌جی هیشت، هه‌رچه‌نده مه‌ک‌ک‌ی خوش ده‌ویست به‌لام ناچار بوو پروات، پیغمه مبر (ﷺ) کاتیک ده‌ویست پروات، سه‌یری مه‌ک‌ک‌ی کرد و ده‌یفرموو نه‌ی شاره‌کم سویند به‌خوا گهر به‌زور ده‌ریان نه‌کرد مایه به‌جیم نه‌ده‌هیشتی.<sup>۱</sup>

پاشان پیغمه مبر (ﷺ) عدلی کورې نه‌بو طالیبی له‌شوینی خو ی دانا و پیښی فهرموو له‌شوینه‌ک‌ی مندا بڅوه وه تو دواپی وهره.<sup>۲</sup>

پرسیار: بۆچی پیغمه مبر (ﷺ) نیمامی عدلی نه‌برد له‌گه‌ل خویدا؟

وه‌لام: چونکه هه‌ندی نه‌مانه‌ت و پاسپارده‌ی هه‌بوو که بیباوه‌ران دایان نابوو له‌لای پیغمه مبر (ﷺ) ده‌بوايه نیمامی عدلی بیاندا ته‌وه ده‌ستیان، چونکه پیغمه مبر (ﷺ) ته‌واو ده‌ست پاک و نه‌مانه‌ت پاریز بوو.<sup>۳</sup>

پاشان پیغمه مبر (ﷺ) چوو به‌شوین نیمامی نه‌بو بوکرده پیښی فهرموو که خو ی ناماده بکات تا کوچ بکه‌ین بو مدینه و نه‌بو به‌کریش زور زور پیښی خوش بوو دوو خوشتری ناماده‌کرد بوو تا هه‌ر کات پیغمه مبر (ﷺ) فهرمووی کوچ بکات.<sup>۴</sup>

پیغمه مبر (ﷺ) فهرمووی ده‌بی‌ت پاره‌ی یه‌ک‌یک له‌دوو خوشتره‌م لی وهریگری‌ت نه‌گه‌رنا من نامه‌و‌یت، چونکه ده‌مه‌و‌یت به‌پاره‌ی خو‌م وشتره‌که بکرم، نه‌بو به‌کریش پازی بوو و هه‌ردووکیان که‌وتنه‌توند و تۆل کردنی نا‌ژه‌له‌کانیان، دواپی به‌نه‌ینی و له‌تاریکی شه‌ودا که‌وتنه‌پرئ،<sup>۵</sup> تا هیچ ک‌س پییان نه‌زان‌یت، بیباوه‌ره‌کان کاتیک چوونه لای ماله‌ک‌ی پیغمه مبر (ﷺ) و چوونه ژووره‌وه ویستیان به‌شمشیر یه‌ک‌سه‌ر بدن له‌سه‌ری نه‌و که‌سه‌ی له‌جی‌گه‌که‌دا

<sup>۱</sup> - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لایپره (۲۷۱).

<sup>۲</sup> - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لایپره (۳۷).

<sup>۳</sup> - د. حامد محمد الطاهر: حياة الصحابة للأطفال، لایپره (۸۷).

<sup>۴</sup> - ابن هشام: السيرة النبوية، لایپره (۶۱۷).

<sup>۵</sup> - حبيب محمد سعيد: ژانی نازیزمان، به‌رگی یه‌که‌م، لایپره (۴۳۵).

خەوتوو، کە ئیمامی عەلی بوو، ئەوان وایان دەزانی کە پیغمبەر (ﷺ) ه، بەلام کاتێک سەریان بەرز کردەوه بینیان کە عەلی کۆری ئەبو تالیبە،<sup>۱</sup> بۆیە بریاراندا نەیکۆژن زانیان کە پیغمبەر (ﷺ) چوو بۆ کۆچکردن و وتیان دەبێت بکەوێنە شوێنی تا بیدۆزێنەوه و بیکۆژن، پیغمبەر (ﷺ) و ئیمامی ئەبو بەکر بەردەوام دەچوون، کابرایەکی شەهید کە شوان بوو دەچوو بە شوێن پیتی و شترەکانیاندا بۆ ئەوێ شوێن پێشەکیان دیار نەبێت و بیاوەران پێیان نەزان.<sup>۲</sup>

ئەبو بەکریش هەر جارە و لە لایەکەوه بوو جارێ لە لای راست و جارێ لە لای چەپەوه جارێ لە پێشەوه و جارێ لە دواوه، چونکە دەبوت نەگەر لە هەر لایەکەوه تیریان وەشاندا بۆ پیغمبەر (ﷺ) یان هێرشیان کردە سەر با بەر من بکەوێت و من بکۆژم باشتر نەوه ک پیغمبەر (ﷺ)، و ئاتا ئەبو بەکر پیغمبەر (ﷺ) ی لە خۆی زیاتر خۆش دەوێت.<sup>۳</sup>

### \* بەند و نامۆکاری:

۱- بیاوەران هێندە خراپ و ستمکار نەیان ئەن موسلمانان یان مەرۆفی هەژار و بێ تاوان لە مالی خۆشیدا دانیشیت، هەروەها ناهێلن لە ولاتی خۆشیدا بچیتە دەرەوه، بەلکو دەیانەوێت بیکۆژن و هەر پلانیکی بۆ دادەنێن تا بیکۆژن.

۲- بیاوەرەکان نەفام و بێ عەقل بوون وایان دەزانی هیچ کەس نە پێیان بزانیست بەلام خۆی گەورە پیتی زانین و کارەکی ناشکرا کردن، هەوالتی دا بە پیغمبەر (ﷺ) کە دەیانەوێت تۆ بکۆژن، بۆیە کۆچ بکە بۆ مەدینە.

۳- دەبینین کە پیغمبەر (ﷺ) چەندە نەمانەت پارێز بوو، ئەو کەسانە ی دۆزمنی بوون و دەیانویست بیکۆژن نەمانەتەکانی خۆیان دەدایە لای پیغمبەر (ﷺ) و دەیانوت هەلی گەر بۆمان، پیغمبەر (ﷺ) کاتێک ویستی کۆچ بکات عەلی کۆری ئەبو تالیبی دانا تا نەمانەتەکانیان پێ بداتەوه، خۆ ئەو نەگەر کەسیکی تر بوایە دەبێردن بۆ خۆی و دەبوت

<sup>۱</sup> ابن کثیر: البداية والنهاية، بەرگی دوو، بەشی سێیەم، لاپەرە (۲۰۴).

<sup>۲</sup> د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، بەرگی یەكەم، لاپەرە (۸۴).

<sup>۳</sup> عبدولعزیز عەلە دین مستەفا: ژانی و پەشتی پیغمبەر (ﷺ)، لاپەرە (۱۱۹).

نهوان هاتوون من بکوژن، نهی چۆن من نه مانه ته که بیان بده مه وه، به لام پیغمه مبر (ﷺ) پیسی دانوه.

۴- پیوسته نيمه شار و ولاتی خۆمان زۆر خۆش بویت و هه میسه حهز بکهین لهویدا بۆین و ئاوه دانی بکهینه وه به لام نه گهر ناچار بووین به جینی بهیلین، نهوا ده بیست ههز خۆشان بویت و له بیرمان نه چیت که نهوی نیشتمانی نیمه یه وهك چۆن پیغمه مبر (ﷺ) مه کهکی خۆش دهووست و به ناچاری به جینی هیشت.

۵- مندالانی نازیز سهیری نه م نازایه تی و مهردایه تی هه علی کورپی نه بو تالیب بکهین که چنده مهردانه له شوینه که پیغمه مبر (ﷺ) خهوت و به گوئی فهرمانی پیغمه مبر (ﷺ) کرد و ترسی نه بو له وهی که بیباوه پان بیکوژن.

۶- ده بیست نیمه به پاره ی خۆمان شت بکیرین داوا له خه لکی تر نه کهین، چونکه پیغمه مبر (ﷺ) وشتره که ی به پاره ی خۆی کړی و نه یه یشت نه بو به کر بۆی بکړیت.

۷- نه گهر شتیکمان کرد به نهی بی کهین و نه هیلین خه لکی پیمان بزانیست، به لکو ده بیست ته نها خوی گه وه پیمان بزانیست، پیغمه مبر (ﷺ) و نه بو به کریش به شهودا چوون بۆ نه وهی کهس نه زانیست چوون بۆ کوی.

### \* پیغمه مبر (ﷺ) و نه بو به کر له نه شکوه دا:

کاتی که پیغمه مبر (ﷺ) و نه بو به کر له رینگه دا بوون بۆ مه دینه، گه یشت به نه شکوه تیک بۆیه بریاریاندا له وی بجه سین وه و خۆیان بشارنه وه تا نه گهر بیباوه پان گه یشت پییان پییان نه زانن.<sup>۱</sup>

پرسیار: نهو نه شکوه ته ناوی چی بوو؟

وه لام: نهو نه شکوه ته ناوی (شور) بوو،<sup>۱</sup> نهوان له وی چاوه پروانی که سیکیان ده کرد تا خۆراکیان بۆ بهی نیست چونکه برسیان بوو، کاتی که چوونه ژووره وه کوتریک هات و له بهرده م

<sup>۱</sup> - حبيب محمد سعيد: ژبانی نازیمان، بهرگی یه کهم، لاپه ره (۴۴۱).

نەشکەوتە کەدا هێلانە یەکی دروست کرد، عەنکە بووتیش هات و تۆپێکی دروستکرد لە بەردەم نەشکەوتە کەدا تا بێباوەرەکان و بزانی کەس نەچوو تە نەم نەشکەوتە،<sup>۱</sup> کاتێک بێباوەرەکان گەشتە لای نەشکەوتە کە سەیریان کرد و یستیان بچنە ناوی تا بزانی پیغمه‌مبەر (ﷺ) ی تێدایە بەلام یەکیکیان وتی کەس نەچوو تە ناو نەمە چونکە ئەگەر کەس بچواوە تە ناوی ئەوا نەم تۆر و هێلانە یە تێک دەچوون، بۆیە پێویست ناکات بچینە ناوی با بکەینە شوێنیان،<sup>۲</sup> کاتێک نەبو بەکر ئەوانی دەبینی ترس دایگرتبوو دەترسا بێنە ژوورە و پێیان بزانی بۆیە پیغمه‌مبەر (ﷺ) پێی فرموو مەترسە نێمە خوامان لە گەڵدایە، دوای بێباوەرەکان چوون و نەشکەوتە کەیان بە جێهێشت و خوای گەورەش هەردووکیانی پاراست فێری کردن کە با لەمەودا نەترسن.<sup>۳</sup>

پرسیار: پیغمه‌مبەر (ﷺ) و نەبو بەکر لەوێ چاوەڕێی کیان دەکرد؟

وەلام: لەوێ چاوەڕێی پیاویکیان دەکرد ناوی (عبدالله کوری نورهیقن) بوو.<sup>۴</sup>

### \* پەند و نامۆزگاری:

- ۱- دەبێت پیغمه‌مبەر (ﷺ) و خوای گەورە هەر فرمانێکمان پێی بکەن نێمە یەکسەر بیکەین چونکە بەرژەوێندی خۆمانی تێدایە، خوای گەورە چاکە و بەرژەوێندی نێمە ی دەوێت.
- ۲- نابێت نێمە بترسین، چونکە نێمە موسلمانین و خوای گەورەمان خۆش دەوێت و خوای گەورەش نێمە ی خۆش دەوێت و ناگای لیمانە و دەمانپارێزێت: دە ی نەگەر خوای گەورە بمانپارێزێت نێر بۆچی هەر لە خۆمانەو بترسین.

<sup>۱</sup> - ابن هشام: السيرة النبوية، لايفه (۴۱۸).

<sup>۲</sup> - عبدولعزیز عەلانە دین مستەفا: ژبان و رەوشی پیغمه‌مبەر (ﷺ)، لايفه (۱۲۰).

<sup>۳</sup> - عبدالعزیز پارەزانی: ژبانی پیغمه‌مبەر مەزن (ﷺ)، لايفه (۲۰۴).

<sup>۴</sup> - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لايفه (۲۷۲).

<sup>۵</sup> - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لايفه (۲۷۰).

\* دایک، مه عبه د:

پیتغمبەر (ﷺ) له گەڤ نه بویکر و عبدالله کورپی نهره یقندا بهرپی کهوتن بهرو مه دینه له  
ریگادا پیتغمبەر (ﷺ) گهشت به ژنیک که ناوی دایکی مه عبده بو.

پیغمبر (ﷺ) مہر کی بینی لای نہو ژنہ بہ ژنہ کہی فرموو: دایکہ معبدہ بزجی نہو مہرہ لہو یدایہ؟ دایکی معبدہ وتی: نہو مہرہ زور لاواہ و ناتوانیت بجیت بہریتگہ دا، بزبہ پیواہ کم نہیردوہ بۆ لہوہر۔

پَیغَمبەر (ﷺ) فرمووی: شیری هدیه؟ وتی: نا، زۆر لاوازه، پَیغَمبەر (ﷺ) فرمووی: مۆلّه تم پی ددهی که من بیدۆشم، دایک و باوکم به قوربانت بیت، نه گهر ده زانی شیري هدیه بیدۆشم، پَیغَمبەر (ﷺ) بیش دۆشی و (بسم الله الرحمن الرحيم) ی کرد و دوعای کرد و شیریکی زۆری لی پەیدابوو، پاشان دوو هاو پێکهی تیریشی تیریان لی خواردوه، پاشان قاپه کهی پرکردهو بۆ ژنه کهش پاشان پارهیان پێدا و مال ئاویان لی کرد.

کاتیک می‌دهد که هاتموه سهری سوپما که نهو شیره چیه له مالتاندا: بۆیه وتی ژنه که نهو شیره چیه له مالتاندا خو من له مالتوه مده کاتم به جی نه هیشتووه، جگه لهو یان که هیچ شیری نیه، نیت نهو شیرت له کوئی بوو؟ دایکی مەعبەد وتی نه به خوا نه مهینا، به لام پیاویکی پیروژ و به بهر کهت دای به پال مالتاندا و نهو مده پهی دۆشی و شیر ی لی هات، پیاوه که وتی دایکی مەعبەد نهو پیاوه شتوه و روخساری چۆن بوو؟ دایکی مەعبەد که وتیه وه سفکردنی شتوه و روخساری پیغه مبه (ﷺ)، باوکی مەعبەد (واتا پیاوه که) وتی سویند به خوا نهو نهو پیاوه به که له مه کهکه ده که وتوه باسی ده کهن، خوزگه ده بوم هاورنگه ی<sup>۱</sup>.

١. ابن كثير: البداية والنهاية، برگی دروم، بمشی سنیه، لایره (٢١٤).





### \* پەند و نامۆزگاری:

- ۱- کاتیک دەمانه ویت نیش یان شتیک بکهین که خارهنی هه بیت ده بیت مۆله تی لی وهریگرین و بلین مۆلهت ههیه نهوه بکهین؟ نه گهر وتی به لی نهو کات ده ستکاری ده کهین و نه گهر وتی مۆلهت نیه ناییت دلمان بره غیبت ناییت بیکهینه دل نیشهی نیتوانان.
- ۲- ده بیت باوه رمان هه بیت به موعجیزه کانی پیغمه مبه (ﷺ).

### \* سوراقه دهیه ویت پیغمه مبه (ﷺ) بکوژیت:

بیباوه ره کانی مه که که به ناو خه لکدا بانگه وازیان ده کرد ههر که سیك پیغمه مبه رمان بۆ بهیتیت به زیندوویی بیت یان به کوژراوی نهوا سهد و شتری پی ده دین، سهد و شتریش زۆر گران بوو و ههر کس هه ییوایه دهوله مه ندیکی گه وره بوو نه م قسه و باسه به هه موو شوئینیکدا بلاو بوویه وه و خه لکیکی زۆر به مهی زانی یه کی لهو که سانهی نه مهی بیست ناوی سوراقه بوو که پیاوئیکی جهنگاوه ری نازا بوو نهو دلی چووبوویه سهر نهو خه لاتسه گه وره یه بریاریدا پیغمه مبه (ﷺ) بگریت، سوراقه ده لیت من کاتیک نهو هه والهم بیست پیاوئیک هات بۆ لام وتی سوراقه من له که ناری ده ریاوه ره شایه کم بینسی که پی ده چیت پیغمه مبه و هاوئیکه ی بیت منیش زانیم نهوان به لام خۆم بی ناگا کرد و وتم نهوان نین.

پرسیار: بۆچی سوراقه وتی نهوان نین که چی دهیزانی نهوان؟

وه لام: چونکه سوراقه ویستی خۆی بجیت به شوئیناندا و بیانگریت، سوراقه ده لیت پاشان دوا ی ماوه یه که له ناو خه لکیدا هه ستام و چووم بۆ ماله وه سواری نه سپه که م بووم که و قسه شوئینی پیغمه مبه (ﷺ)، به لام کاتیک سوراقه که وته شوئینان نه سپه که ی چهقی به زه ویدا و نهیتوانی بروات دوا یی هه ستایه وه و هه متر وای لی هاته وه و تا سی جار نهو کات بریاریدا واز بهیتیت و به پیغمه مبه (ﷺ) ی وت: بیباوه ران خه لاتیان داناوه بۆ ههر که سیك که تو بگریت یان تو بکوژیت سهد و شتری بکه نه خه لات و دیاری پاشان وتم چیتان ده ویت با بتان ده می به لام پیغمه مبه (ﷺ) هیچی لی نه ویست و ته نها فەر مووی لای کس با سمان مه که که نیحه له کوئین با خه لک پیمان نه زانیت، سوراقه پاش نهوی که زانی پیغمه مبه (ﷺ) گه یشته

مه دینه که و ته با سکردنی نه م پرووداوه و خه ریک بوو خه لکینکی زۆر به م پرووداوه  
سه رسو په تهره ره موسلمان بین.

### \* به ند و نامۆزگاری :

- ۱- ده بیته هه می شه له بیرمان بیته خوای گه وره ناگاداری نی ته به نه گهر نی ته گو ترایه لی  
خوا بکه بین خوای گه وره ده مانپارێزیت و سه رمان ده خات.
- ۲- بیباوه ران وا ده زانن ده توانن رینگه بگرن له نیشی خوای گه وره به لام نه وان نه فامن و  
هیچ کات ناتوانن نیشی خوای گه وره تیک بدن.

### \* هه ندی پروودای تر له کۆچکردنه که دا :

- له و کۆچکردنه ی پیغمه مبه (ﷺ) چه ند پرووداوتیکی تر پرویدا که نه مانه هه ندیکیانن:
- ۱- دوو که س دز بوون که هه می شه رینگه یان ده کسرت به خه لک و دزیان لی ده کردن و  
گالته یان پی ده کردن، نه مانه به سه رشۆر که ران ناسرا بوون کاتیک پیغمه مبه (ﷺ) هه والی  
نه وانی بیست، چوو بۆ لایان و فه رمووی موسلمان ببنن نه وانی ش پازی بوون و موسلمان  
بوون، پیغمه مبه (ﷺ) فه رمووی ناوتان چه ؟ وتیان ناومان سه رشۆر که رانه، فه رمووی نه خیر  
ناوی نیوه رێزگرانه، به مه نه وانی ش وازیان هیتا له دزی کردن و چوون بۆ مه دینه.<sup>۱</sup>
  - ۲- زویهیری کوپی عه وام که بازرگان بوو و له ناو کاروانیکی بازرگانی هاتنه وه،  
جلویه رگینکی جوانی سپی دا به پیغمه مبه (ﷺ) و یه کیکیش به نه بو به کر هه روه ها یه کینکی  
تر له و که سانه که ناوی ته لمه ی کوپی عویه دولا بوو گه یشت به پیغمه مبه (ﷺ) و نه بو به کر،  
نه و له کاروانی بازرگانیدا که رابوو یه وه و هه ندی جل و به رگی پێشکه ش کردن.<sup>۲</sup>

۱. ابن هشام: السيرة النبوية، لايمره (۴۲۰-۴۲۲).

۲. د. علی محمد عبدالصلاهی، السيرة النبوية، لايمره (۲۸۷).

۳. د. حامد محمد الطاهر: حياة الصحابة للأطفال، لايمره (۱۲۲).

۳- پیغمبر (ﷺ) یش کاتیک چوو به‌رهو مه‌دینه له ریگه‌دا گه‌یشت به که‌سیک که ناوی بوره‌یده بوو، پیغمبر (ﷺ) پتی فرموو بوره‌یده موسلمان بیه دواتر بوره‌یده بوو به یه‌کیتک له موسلمانن زیره‌ک و نازاکانی ناو موسلمانان.<sup>۱</sup>

### \* به‌ند و نامۆزکاری:

- ۱- نێمه ده‌بیئت قسه‌ی چاک و خێر و نامۆزکاریان هه‌بیئت بۆ هه‌موو که‌سیک، نابییّت بلێن نه‌مه دزه و نه‌وه خراپه و نه‌وه چیه، به‌لکو ده‌بیئت قسه‌یان بۆ بکه‌ین به‌لکو خوای گه‌وره به هۆی نێمه‌وه ریگه‌یان نیشان بدات و موسلمان بن.
- ۲- ده‌بیئت ناوی ناشیرین نه‌یێن له که‌س و هه‌ر که‌س ناوه‌که‌ی خراپ و ناشیرین بوو، ده‌بیئت ناوه‌که‌ی بگۆڕین و ناویکی خۆش و جوانی لی بنیێن.
- ۳- نه‌گه‌ر جل و به‌رگ یان هه‌ر شتیکی ترمان هه‌بوو که باش بیئت ده‌بیئت چه‌نده ده‌توانین پیتشکه‌شی بکه‌ین به موسلمانان و مامۆستا نایینی و چاکه‌کاره‌کان.

### \* موسلمانانی مه‌دینه پیتشوازی له پیغمبر (ﷺ) ده‌که‌ن:

موسلمانانی مه‌دینه هه‌ر له‌و کاته‌وه‌ی له به‌ئینی یه‌که‌می عه‌قه‌به‌وه له‌گه‌ڵ پیغمبر (ﷺ) دا دانیشتن و قسه‌یان کرد و باوه‌ریان هێنا، هه‌میشه تاهه‌زۆی دیداری پیغمبر (ﷺ) بوون و هه‌زیان ده‌کرد به‌ شه‌و و رۆژ له خزمه‌تیدا بن شه‌وان که‌وتنه‌ خزمه‌تکردنی هاوه‌له‌کانی پیغمبر (ﷺ) و گوێیان ده‌گرت له فرمان و فرمووده پیرۆزه‌کانی پیغمبر (ﷺ).<sup>۲</sup>

کاتیک موسلمانانی مه‌دینه بیستیان که پیغمبر (ﷺ) له شاری مه‌که‌که‌وه ده‌رچوو به‌و مه‌دینه و ده‌یه‌ویّت بچییّت له‌ناو نه‌واندا بژیت و بانگه‌وازیان نه‌مان له خۆشیان نه‌یانده‌زانی چی بکه‌ن هه‌موویان ده‌قیقه سه‌عاتیان ده‌ژمارد تا پیغمبر (ﷺ) بگاته لایان هه‌موو رۆژیک له به‌یانیه‌وه تا ئێواره چاوه‌ڕێی هاتنی پیغمبر (ﷺ) بوون و له به‌رزاییه‌کانه‌وه و له‌سه‌ر

۱- د. علی محمد الصلابی، السيرة النبوية، لایره (۲۸۶).

۲- عبدالعزيز پاره‌زانی: ژبانی پیغمبر (ﷺ) مه‌زن (ﷺ)، لایره (۲۰۹).

دره‌خته به‌رزه‌کانه‌وه سه‌یریان ده‌کرد بزانی پیغمه‌مبه (ﷺ) و نه‌بو به‌کری صدیق نه‌هاتن، له شه‌ویشدا خه‌و نه‌ده‌چوو چاویان تامه‌رزو‌بوون تا پیغمه‌مبه (ﷺ) بگاته لایان، بیریان ده‌کردوه ده‌بیټ نیستا پیغمه‌مبه‌ری نازیز له کو‌ی بیټ و چی بکات ده‌بیټ چه‌نده ماندوو و برسی بیټ؟ کدی ده‌گاته نیره؟ کی‌ی له‌گه‌ل‌دایه؟

به‌ل‌ی نازیزان نه‌وان به‌رده‌وام پرسپاری زۆر ده‌هات به‌ می‌شکیاندا هه‌رده‌م چاوه‌پ‌تی نه‌و مژده‌ خۆشه‌ بوون که بل‌ین پیغمه‌مبه‌ری (ﷺ) گه‌ی‌شته مه‌دینه کاتی‌ک مندال‌یک باوکی خۆی بۆ ماوه‌یه‌کی زۆر زۆر نابین‌یت زۆر بیر باوکی ده‌کات و هه‌ز ده‌کات ببین‌یت کاتی‌ک باوکی هه‌وال ده‌نیر‌یت که ده‌به‌و‌یت بگه‌ر‌پ‌ته‌وه بۆ لای منداله نازیزه‌که‌ی نیر نه‌و منداله له خۆشیدا نازان‌یت چی بکات و خه‌وی ل‌ی ناکه‌و‌یت، هه‌میشه چاوه‌پ‌تی گه‌ی‌شتنی باوکیه‌تی.

خه‌ل‌کی مه‌دینه‌ش زیاتر له شه‌یدایی یان بۆ ببین‌ی باوک و دایک و خۆشک و برا تامه‌رزوی ببین‌ی پیغمه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست عه‌مد (ﷺ) بوون.

پۆژ‌ت‌کیان کاتی چاوه‌پ‌تی هاتنی پیغمه‌مبه‌ری (ﷺ) یان ده‌کرد نه‌وان‌دی له به‌رزایه‌وه سه‌یریان ده‌کرد و چاوه‌پ‌تی بوون مژده‌ بده‌ن به‌وانی تر.<sup>۱</sup>

ببینان له دووره‌وه کهسان‌یک له‌سه‌ر وش‌ته‌وه دیارن، کاتی‌ک نزیک‌تر بوونه‌وه، زانیان که پیغمه‌مبه‌ری (ﷺ) و نه‌بو به‌کری صدیق زانی نه‌و نازیز و خۆشه‌ویسته‌مان به‌ره مه‌دینه د‌یت، خه‌ریکه ده‌گات بۆیه به‌ ده‌نگی به‌رز و به‌وه‌پ‌ی خۆشیه‌وه هاواریان ده‌کرد نه‌وه‌تا پیغمه‌مبه‌ری نازیزمان هات، موس‌لمانان سه‌یرکه‌ن وا پیغمه‌مبه‌ری (ﷺ) و نه‌بو به‌کر گه‌ی‌شتن، نیر موس‌لمانان له خۆشیدا نه‌یان‌ده‌زانی چی بکه‌ن، هه‌موویان به‌په‌له‌ چوون به‌ره‌و ر‌وی پیغمه‌مبه‌ری (ﷺ) و نه‌بو به‌ی‌کر و خۆی ده‌گه‌یان‌د پ‌یان.

مندال و گه‌وره و ژن و پ‌یاو و پ‌یر و هه‌موویان به‌یه‌که‌وه ده‌چوون بۆ لای پیغمه‌مبه‌ری (ﷺ) ده‌فیان ل‌ی ده‌دا و سه‌روودیان ده‌وت.

<sup>۱</sup> - عه‌بدولعه‌زیز عه‌ل‌انه‌دین مه‌سته‌فا: ژانی و په‌وشتی پیغمه‌مبه‌ری (ﷺ)، لاپه‌ره (۱۲۴).

کاتیک گه‌یشتن به یه‌کتر سه‌لامیان کرد له پیغمه‌مبەر (ﷺ) و نه‌بو به‌کر و نه‌وانیش سه‌لامیان لی کردن و سوپاسی نه‌و هه‌لۆیسته جوانه‌یان کردن.

موسلمانه‌کانی مه‌دینه هه‌ریه‌کیان ده‌یوت ده‌بیئت، پیغمه‌مبەر (ﷺ) له مالی نێمه‌دا بیئت و له لای نێمه نیسراحت بکات نێتر خه‌ریک بوو بیکه‌ن به جه‌نگ، پیغمه‌مبەر (ﷺ) هه‌متر وه‌ک جارێ که نه‌و دادوه‌ری کردن و فهرمووی وشتره‌که‌م لای مالی کۆ وه‌ستا له‌وی ده‌بم و له‌وی ده‌حه‌سێمه‌وه.<sup>۱</sup>

کاتیک وشتره‌که که‌وته‌پێ هه‌موویان دوعایان ده‌کرد خواجه گیان له لای مالی نێمه رابه‌وستی تا پیغمه‌مبەر گیان له مالی نێمه‌دا بیئت، به‌لام وشتره‌که له لای مالی پیاویک رابه‌ستا که ناوی (نه‌بو نه‌یوب) باوکی نه‌یوب بوو، نه‌و که‌سیکی ده‌وله‌مه‌ند بوو، به‌لام له خۆشیدا نه‌یده‌زانی چی بکات، پیغمه‌مبەر (ﷺ) چو بۆ مالی نه‌وان خانوه‌که‌یان دووقات بوو، پیغمه‌مبەر (ﷺ) له قاتی خواره‌وه‌دا بوو، باوکی نه‌یوب و ژنه‌که‌یشی له قاتی سه‌ره‌وه‌دا بوون، کاتیک باوکی نه‌یوب سه‌یری کرد سه‌ربانه‌که دلۆیه ده‌کات ترسا پیغمه‌مبەر (ﷺ) له خه‌و هه‌ستیت بۆیه یه‌کسه‌ر به جل و به‌رگه‌که‌ی خۆی ناوه‌که‌ی لا‌برد و نه‌یه‌یشت دلۆیه بکات،<sup>۲</sup> به‌لێ نه‌وه‌یه خۆشه‌ویستی هاوه‌لان بۆ پیغمه‌مبەر (ﷺ)، به‌م جوژه پیغمه‌مبەر (ﷺ) له مه‌که‌که‌وه هاته مه‌دینه و له‌وێدا مایه‌وه تا ماوه‌یه‌کی زۆر که (۱۰) ساڵ بوو دوا‌یی گه‌رایه‌وه بۆ نازادکردنی مه‌که‌که.

<sup>۱</sup> - ابن هشام: السيرة النبوية، لایمه (۴۲۶).

<sup>۲</sup> - خالد محمد خالد: هاوه‌لانی ده‌وری پیغمه‌مبەر، لایمه (۱۴۹-۱۵۴).

### پرسیاره کانی به شی پیتجه م

- ۱- پیغمبه مبر (ﷺ) کدی بریاریدا بجیت بۆ مه دینه ؟ کیتی له گه ل خۆیدا برد ؟
- ۲- بیباوه ره کان چ پلانیکیان دانا بۆ کوشتنی پیغمبه مبر (ﷺ) ؟
- ۳- بۆچی پیغمبه مبر (ﷺ) عه لی کۆری نه بو تالیبی نه برد له گه ل خۆیدا ؟
- ۴- بۆچی نه بو به کر شوینی خۆی ده گۆری بۆ راست و چه پ و پینش و دواوه ؟
- ۵- ناوی نه و نه شکوته چی بوو که پیغمبه مبر (ﷺ) و نه بو به کر چونه ناوی ؟
- ۶- بۆچی بیباوه ره کان نه چونه ناو نه شکوته ی (ثور) ؟
- ۷- نه بو به کر بۆچی له نه شکوته که دا ده ترسا ؟ نه ی پیغمبه مبر (ﷺ) چی پی فرموو ؟
- ۸- دایکی مه عبه د کۆ بوو ؟ پیغمبه مبر (ﷺ) چوو، چی کرد بۆی ؟
- ۹- سوراقه بۆچی به پیاوه کدی وت نه وان پیغمبه مبر و نه بو به کر نه بوون ؟
- ۱۰- سوراقه بۆچی که وته شوین پیغمبه مبر (ﷺ) و نه بو به کر ؟
- ۱۱- کاتیک پیغمبه مبر (ﷺ) دوو دزه که ی بین ی چی کرد ؟
- ۱۲- (زویه یه و طلحه) کۆ بوون ؟ چیان پێشکه ش کرد به پیغمبه مبر (ﷺ) و نه بو به کر ؟
- ۱۳- موسلماننه کانی مه دینه چۆن خۆیان ناماده کرد بۆ پێشوازی پیغمبه مبر (ﷺ) ؟
- ۱۴- پیغمبه مبر (ﷺ) چۆن چاره سهری ناکۆکی هاوه له کانی کرد، که له مالی کامیان بیت ؟
- ۱۵- نه بو نه یوب کۆ بوو ؟ چۆن پێشوازی کرد له پیغمبه مبر (ﷺ) ؟

## به شی شه شه م

### کاره کانی پیغمه مبه (ﷺ) له مه دینه دا:

کاتیک پیغمه مبه (ﷺ) چوو بۆ مه دینه، له وێ چهند کارنکی گرنکی کرد تا نه مپروش کاره گهری باشی ههیه له سر ژیان و ههلسوکه وتی موسلمانان، له وانه:

(۱) دروستکردنی مزگهوت:

یه کهم نیش که پیغمه مبه (ﷺ) نه نجامی دا نهوه بوو که له مه دینه دا مزگهوتیکی دروست کرد تا بپتته شوینی نوێژکردن و کۆیونهوه و به پتیه بردنی کاروباری موسلمانان، پیغمه مبه (ﷺ) بریاریدا و شتره که ی له کوێ دابنیشیت، له ویدا مزگهوته که دروست بکات،<sup>۱</sup> و شتره که ییش له شوینیکدا وهستا دارخورمای تیدا بوو و نهو شوینه هی دوو مندالی ههتیوو بوو، پیغمه مبه (ﷺ) مندا له کانی بانگ کرد و بریاریدا نهو شوینه یان لی بکپیت، ههچه نهه مندا له کان وتیان نایفرۆشین و به خهلات دهیبه خشین، پیغمه مبه (ﷺ) به مه پازی نهو بوو و فهرمووی به کپین بی و پاره ی پیدان.<sup>۲</sup>

پاشان هه موویان دهستیان کرد به دروستکردنی مزگهوته که و پیغمه مبه ریش (ﷺ) یارمهتی ده دان له دروست کردیدا و خشتی به دهسته پڕۆزه کانی خۆی هه لده گرت.<sup>۳</sup>

### ■ مزگهوته که چهند شوینیکی تیدا بوو که نه مانه بوون:

۱- شوینیک هه بوو که تیایدا هه کس و پرتک خورمایان به خۆپایی داده نا بۆ نهو که سانه ی که هه میشه سه رقالتی په رستش و زانست و جیهاد بوون، نهو که سانه پتیا ن ده و ترا (سوفه)،<sup>۴</sup> نه بو هورهیره که فهرمووده ی زۆری گپراوه ته وه یه کتیکه له و که سانه.<sup>۵</sup>

<sup>۱</sup> - عبدالعزیز پاره زانی: ژیا نی پیغمه مبه ی مه زن عه د (ﷺ)، لاپه ره (۲۱۱).

<sup>۲</sup> - د. علی عه د عه د الصلا بی: السیره النبویه، لاپه ره (۳۰۰).

<sup>۳</sup> - عه د ملا فائق: ژیا نی پیغمه مبه ی خوا، بهرگی یه کهم، لاپه ره (۳۱۶).

<sup>۴</sup> - د. علی عه د عه د الصلا بی: السیره النبویه، لاپه ره (۳۰۲).

<sup>۵</sup> - د. علی عه د عه د الصلا بی: السیره النبویه، لاپه ره (۳۰۳).

پرسياړ: نايا ده كړيت نيمه ش بچينه مزگهوت و نيش نه كهين و هميشه لهوې بين؟  
وه لآم: نه خير ناكړيت چونكه پيغمبر (ﷺ) پټى فهرمون كه نابيت كه نار بگړين و  
دهيت نيش بكهين، به لآم نهو كه سانهى زور ده چونه بازارپيش و زانست فتر ده بوون و ده چون  
بؤ جيهاد و بهو شيويه كه نار بگړن.

۲- ژوړه كانى پيغمبر (ﷺ) كه له دهوړى مزگهوت كدا بوون، پيغمبر (ﷺ) مالى  
لهو دهوړويه ردا بوو تا نريك بيت له مزگهوت، به لآم ژوړو و خانوه كانى پيغمبر (ﷺ)  
گه وړه و زانراو نه بوون، به لكو پيغمبر (ﷺ) به شيويه كى ساده و ساكار خانوه كانى خوې  
دروست ده كړدن، نه وهك هاو له كانى تړى وايت.

### \* بهند و ناموزگارى:

۱- مزگهوت گرنگترين شته كه دهيت له شار يان له لادى يان شوينيكدا دهيت چونكه  
مزگهوت نه م سوودانهى هديه بو موسلمانان:

أ- موسلمانان له ويدا به يه كه وه نوژو ده كمن و پاداشتى نوژو كه يان ۲۴ جار زياتره له وهى  
كه به تنها بيكمن.

ب- موسلمانان هر گرفت و كيشه يه كيان دهيت نهوا ده چن بو مزگهوت و لهوې هولو  
چاره سر كړدنى ده دن چونكه مزگهوت پيرزترين شوينه.

ج- موسلمانان هم موويان لهوې پيكه وه كود بڼه وه قسه و گفت و گو ده كمن و يه كتر  
ده بينن خوشه ويستيان بو يه كتر زياتر و چاك يه كتر ده ناسن.

۲- ده بينن پيغمبر (ﷺ) زور به جوانى وه كو جاران دهيت د ادوهرى نيشه كه.

۳- دهيت نيمه مندال نهركى گرنگ له خو بگړين و هولو بدين به مهرانه  
بجو ليينه وه، سهر كمن نهو دوو مندالو كه شوينه كه هى نهوان بوو ويستيان نهو شوينه به

۱- د. على محمد محمد الصلابى: السيرة النبوية، لاپره (۳۰۰-۳۰۱).



خەلات بدەن بە پیغمه‌مبەر (ﷺ) و موسلمانان، بە‌لام پیغمه‌مبەر (ﷺ) خۆی بە‌وه پازی نە‌بوو پارە‌ی پێدان لە جیاتى.

۴- دە‌بێت خۆمان زۆر بپارێزین لە خواردنى مالى هە‌تیو، چونکە هە‌تیو باوکی نیه و کە‌سی نیه نیشی بۆ بکات و پارە و خۆراکی بۆ به‌ینیتە‌وه بە‌لام نە‌گەر تە‌نها سە‌ردانیان بکە‌ین جارێک لە‌وێ بێن و شت بیه‌ین لە‌گە‌ڵ خۆماندا نە‌وا قە‌یناکان و دە‌توانین لە‌ لای نە‌و هە‌تیوه بێن تا دلی خۆش بکە‌ین، پیغمه‌مبەر (ﷺ) ناماده نە‌بوو زە‌وی نە‌و دوو هە‌تیوه ببات و پارە‌یان نە‌داتى بە‌لکو فە‌رمووی نە‌گەر پارە وەرە‌گرن زە‌ویە‌که‌مان ناوێت لیتان.

۵- نە‌گەر بینیمان کە‌سانێک هە‌ن و هە‌ولی فێربوونی زانست دە‌دە‌ن، دە‌بێت هە‌رچۆنێک پێمان دە‌کرێت یارمە‌تیان بدە‌ین، چونکە کە‌سی زانستخواز خۆ‌ی گە‌وره و فەرێشتە‌کان پێزی لێ دە‌گرن و دە‌بێت نیشە‌ش پێزی لێ بگە‌ڕین.

۶- پێویستە هە‌ول بدە‌ین نزیک مە‌زگە‌وت بێن تا بتوانین هە‌میشە بچین بۆ مە‌زگە‌وت و لە‌وێ لە‌ خۆشیدا بێن و پەرستشی خۆ‌ی گە‌وره بکە‌ین.

## (۲) بانگدان لە مە‌زگە‌وتدا:

پیغمه‌مبەر (ﷺ) لە‌گە‌ڵ هاو‌هە‌ڵە‌کانیدا کە‌وتە پ‌اوێژ و گفتوگۆ‌کردن لە‌سەر ئە‌وه‌ی چۆن خە‌ڵک نا‌گادار بکە‌نە‌وه کاتی نوێژ هاتووه، چونکە نە‌و کات هێشتا بانگ نە‌بوو، بۆ‌یه دە‌‌ب‌وایە بریاران بکە‌ردایە‌تە‌وه کە چۆن بە خە‌ڵک ب‌لێن، هە‌ندێک وتیان وە‌ک جوولە‌که بکە‌ین، هە‌ندێک وتیان وە‌ک مە‌سیحیە‌کان بکە‌ین نیتەر هە‌ر یە‌که‌ی‌کیان شتێکی دە‌وت، بە‌لام پیغمه‌مبەر (ﷺ) رای هێچ کامیانى وەرە‌نە‌گرت.<sup>۱</sup>

یە‌که‌ێک لە‌ هاو‌هە‌ڵان کە ناوی عبدالله کور‌ی زە‌ید بوو، خە‌ریک بوو خە‌وی لێ بکە‌وێت کە‌سێک هە‌ندێ شتی فێرکرد کە بە‌و شت‌وازه خە‌ڵک نا‌گادار بکە‌نە‌وه.<sup>۲</sup>

پرسیار: ئە‌و شت‌وازه چی بوو کە فێرکرا؟

<sup>۱</sup> محمد ملا فائق: ژبانی پیغمه‌مبەری خوا، بە‌رگی یە‌که‌م، لاپە‌ره (۳۲۵).

<sup>۲</sup> د. وهبة الزحيلي: الفقه الاسلامی وادلتہ، بە‌رگی یە‌که‌م، لاپە‌ره (۶۹۲).

وه لآم: نهم شتوازه ی بانگدانه بوو که نه مړو نيمه دهيلتين و بهم شتويه بوو:

الله اکبر الله اکبر

الله اکبر الله اکبر

اشهد ان لا اله الا الله

اشهد ان لا اله الا الله

اشهد ان محمدا رسول الله

اشهد ان محمدا رسول الله

حي على الصلاة

حي على الصلاة

حي على الفلاح

حي على الفلاح

الله اکبر الله اکبر

لا اله الا الله

پاشان عبدالله نه مدي گيرايوه بو پيغمه مبه (ﷺ)، لمو کاتدها عومدري کوري خهتابيش هات بو لای پيغمه مبه (ﷺ) و وتی منيش وهك عبدالله نهو خه موم بينی، بويه پيغمه مبه (ﷺ) برياريدا بهو شتويه بانگ بدرت به بيلاي فهرموو برؤ بانگ بده.<sup>۱</sup>

پرسيار: بزجي پيغمه مبه (ﷺ) به بيلاي فهرموو؟

وه لآم: چونکه بيلاي دنكي خوش بوو.

<sup>۱</sup> ابن هشام: السيرة النبوية، لاپيره (۴۳۶).

### ۳) براهه‌تی نیتوان نه‌وس و خه‌زهره‌ج:

نه‌وس و خه‌زهره‌ج دوو هۆز بوون له مه‌دینه‌دا، نه‌و دوو هۆزه گه‌وره‌یه هه‌میشه له جه‌نگ و ململانیدا بوون، کوشتن و برین له نیتوانیاندا هه‌بوو هیچ کام جه‌زیان نه‌ده‌کرد یه‌کتر ببینن و ده‌یانویست یه‌کتری بکوژن، پیغمه‌مبەر (ﷺ) که هاته مه‌دینه هه‌ولتی دا نه‌و ناکۆکی و ململانییه سه‌خته نه‌هیتلیت، چونکه نه‌گهر ولات ناکۆکی تیدا بیت نه‌وا کهس ناتوانیت به ئارامی و خۆشی بژیت به‌تایبه‌ت نه‌وانه‌ی موسلمانان هه‌موویان برای یه‌کترن، نه‌ی چۆن ده‌وکریت برا بکه‌وێته کوشتنی براهه‌ی پیغمه‌مبەر (ﷺ) هه‌ردوو هۆزه‌که‌ی کۆکردوه و پێکی خست و به‌لێنی لی وه‌رگرتن که نیتر به یه‌که‌وه جه‌نگ نه‌کهن وه وه‌ک برای یه‌کتر وابسن به‌مه جه‌نگ له نیتوانیاندا نه‌ما و هه‌ردوو لایان به بی‌غهمی له مالی خۆیاندا خه‌وتن.<sup>۱</sup>

### \* په‌ند و نامۆزگاری:

۱- پێویسته له‌سه‌ر نێمه‌ی موسلمانان که به هه‌موو شیوه‌یه‌ک هه‌ول به‌ده‌ین نیتوانی براکاغان چاک بکه‌ین نه‌گهر بینیمان دوو موسلمان به یه‌که‌وه قسه ناکهن یان دوو هاوڕێی تریشمان نه‌گهر موسلمانیش نه‌بن به یه‌که‌وه قسه ناکهن ده‌بیت هه‌ول به‌ده‌ین ناشتیان بکه‌ینه‌وه و به‌یه‌که‌وه قسه بکه‌ن، چونکه هه‌ر کهس نه‌و نیشه بکات لای خوای گه‌وره پاداشتیکی زۆری ده‌ست ده‌که‌ویت.

۲- کوشتنی برا موسلمانه‌که‌ت زۆر تاوانه، نابیت موسلمان له خۆیه‌وه جه‌نگ بکات، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: هه‌ر که‌سی‌ک به‌بی تاوان که‌سی‌ک بکوژیت نه‌وا وه‌ک نه‌وه وایه هه‌ر هه‌موو مرۆفه‌کانی کوشتبیت، ته‌نانه‌ت نه‌گهر نه‌و که‌سه بی‌باوه‌ڕیش بیت نابیت له خۆمانه‌وه بیکوژین نه‌گینا ده‌چینه دۆزه‌خ.

منداالانی نازیز نابیت که‌ستان له‌گه‌ڵ برا موسلمانه‌که‌یدا بکه‌وێته عادی و قسه‌ی له‌گه‌ڵدا نه‌کات چونکه نه‌وه تاوانه، نابیت له سی‌ پۆژ زیاتر بیت، نه‌گهر سی‌ پۆژ زیاتر بوو به‌یه‌که‌وه

<sup>۱</sup> - حبیب محمد سعید: ژیانی نازیزمان، به‌رگه‌ یه‌که‌م، لاپه‌ره (۱۹۸).

.....  
 قسه نه کمن نهوا هردو وکیان تاوانبارن و خوی گه وره له تاوانه که یان خوش نابیت و کامیان زووتر ناشت بیتته وه پاداشتی زیاتر بۆ نهو که سیهانه.

#### ۴) برایه تی نیتوان کۆچبه ره کان و پشتیوانه کان:

پرسیار: کۆچکه ره کان کی بوون؟ نهی پشتیوانه کان کی بوون؟

وه لām: کۆچکه ره کان نهو موسلمانانه بوون که له مه کهکوه کۆچیان کردبوو بۆ مه دینه و لهوی نیشته جی بوون نهوان به فهرمانی پیغمه مبر (ﷺ) کۆچیان کردوه مال و سامانی خویان به جیهیشت و هاتن بۆ مه دینه، به لām پشتیوانه کان نهو موسلمانانه بوون که خویان خه لکی مه دینه بوون و هر له زوه وه مالیان لهوی سو، نهوان کهوتنه یارمه تی دانی موسلمانانه کۆچکه ره کان بۆیه پییان دهوتریت پشتیوانه کان چونکه پشتیوانی هه موو موسلماننیک کی کم دهستی مه کهکیان ده کرد.

پرسیار: پیغمه مبر (ﷺ) چۆن برایه تی خسته نیتوان کۆچکه ره کان و پشتیوانه کان؟

وه لām: پیغمه مبر (ﷺ) کهوته باسکردنی برایه تی نیتوان موسلمانان و به هه موویانی فهرموو نا نیهو برای یه کترن و نابیت کهستان دژی نهوی ترتان بیت، هه ره یه کهتان ده بیت یارمه تی برا کهی ترتان بدن و چیتان پی ده کریت بهو جو ره کۆمه کیان بکهن، هه ره موسلماننیک ده و له مه نده یان نانی زۆری هه یه با یارمه تی برا کهی تری بدات،<sup>۱</sup> کهچه کانتان بدن به موسلمانانه کۆچکه ره کان با بن به ژنیان نهوانیش ده بیت ریزی کهچه کانتان بگرن، هه مووتان به یه کهوه نیش بکهن، هه ره کهستان یارمه تی برا موسلمانانه کهی بدات یان دیناریکی پی بدات یان خورمایه ک یان نانیک یان هه شتی تری پی بدات نهوا خوی گه وره له پۆژی دواپی و له به هه شتدا ده نه وه نده پی ده دات، هه ندیک جاریش خوی گه وره هه وت سه ده نه وه نده ی تری پی ده داته وه، نه گهر شتیکتان به خشی نهوا با شته که باش بیت، نه وه ک کامه شت خراپه برۆن نهوه بهه خشن به لکو بزائن خوتان چیتان لا باشه هه به چی ده کمن

<sup>۱</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لا پهره (۱۷۱).

<sup>۲</sup> - عبدالعزيز پارماني: ژبانی پیغمه مبرى مهن محمد (ﷺ)، لا پهره (۲۱۳).

ئەو بێخەش بە موسلمانانی تر،<sup>۱</sup> موسلمان دەبێت خۆی خەز لە چى دەکات خەز بکات برا موسلمانەکشى ئەو شتەى هەبێت، نابێت موسلمانان فێل بکەن لە یەکتى، چونکە هەر کەس فێل بکات لە کەسێکى تر ئەوا خۆى گەورە لە پۆزى دوایدا سزای دەدات.

## ۵) نووسینی پەیماننامە یان بەلێننامە:

پیغمبر (ﷺ) هەستا بە ئەبامدانی کارێکى تری گەرم کە بریتى بوو لە نووسین و بەستنى بەلێننامەى کى تەواو لە نێوان موسلمانەکان و جوولەکەکان و خەلکى شارى مەدینەدا، چونکە لە شارى مەدینەدا موسلمان و جوولەکە و دووڕووش هەبوون کە هەر یەکەیان کۆمەلێک ئارەزوو و خواستیان هەبوو.<sup>۲</sup>

پیغمبر (ﷺ) هەولیدا شتێک بنووسیت کە هەموویان پێى پازى ببن و بەو ھۆیەو بتوانن شارى مەدینە بە پێى دەستور و یاسا ببن بە پێو، چونکە ئەگەر ولات یاسای تێدا نەبێت ئەوا سەختە بتوانن بە ئارامش و خوشى بژین، سەبرى ئەو ولات و شوێنانە بکە کە یاسای تێدا بە کارنايەت دەبینیت خەلکەکەى هەمیشە دەترسن و نازانن چى بکەن و شەر و کوشتارى تێدا، پیغمبر (ﷺ) لە گەڵ هەموویاندا دەستورێکى دانا بۆ شارى مەدینە،<sup>۳</sup> کە تیایدا کۆمەلێک خالى زۆرى لەخۆ گرتبوو و هەموویان پێى پازى بوون و نێمزیان کرد.

لەو دەستورەدا بریار درا کە:

۱- پیغمبر (ﷺ) گەورە و سەرکردەى شارەکە بێت، وانا ئەو فەرمان بدات.

۲- دەبێت هەموویان بەرگرى بکەن لە شارى مەدینە، وانا موسلمان و جوولەکە و ئەوانى تریش هەموویان کاتێک هێرش کرایە سەر شارەکە دەبێت بەرگرى لى بکەن چونکە هەموویان خەلکى ئەو شارەن.

<sup>۱</sup> - قورئانى پەرز: سورەتى البقره، ئایەتى (۲۶۷).

<sup>۲</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایەرە (۱۶۶-۱۶۷).

<sup>۳</sup> - عبدالعزیز عەلانەدین مستەفا: ژبانی و پەوشى پیغمبر، لایەرە (۱۳۴-۱۳۵).

۳- هەر کیشه و گرفتیک دروست بوو، ده‌بیت بین بۆ لای پیغمه‌مبه (ﷺ) و له لای شهو کیشه‌که چاره‌سه‌ر بکه‌ن، نه‌وه‌ک هەر له خۆیانده‌وه بریار بده‌ن.

۴- هیچ کەس بۆی نیه له خۆیه‌وه بریار بدات یان نیشیک بکات مه‌گه‌ر بیت بۆ لای پیغمه‌مبه (ﷺ) و پرسى پى بکات، چونکه پیغمه‌مبه (ﷺ) سه‌رکرده‌یه.

۵- جووله‌که‌کان ده‌توانن بۆ خۆیان جووله‌که‌ بن و به پى نایینی خۆیان نوێژ بکه‌ن و بچوولینه‌وه، نابیت هیچ که‌سیکیش هێرشیان بکاته سه‌ر، واته‌ مرۆشه‌کان سه‌ره‌ستن چ نایینی‌ک هه‌له‌به‌ژێرن، نابیت نێمه به زۆر بیانکه‌ین به موسلمان، به‌لام نابیت ڕێگه‌یان بده‌ین نا‌زاوه‌گێری بکه‌ن.<sup>۱</sup>

پرسیار: سوودی نه‌و ده‌ستوره‌ی مه‌دینه چى بوو؟

وه‌لام: نه‌و ده‌ستوره سووده‌که‌ی نه‌وه‌ بوو که هه‌موو خه‌لکی شاره‌که‌ی یه‌کخست و نه‌یه‌بێشت هەر که‌سه و بۆ خۆی چى ده‌کات بیکات، هه‌روه‌ها سوودی بۆ موسلمانه‌کانی داهاتویش هه‌بوو تا له‌وتیه‌ فێری ده‌ستور بن، هه‌روه‌ها پیغمه‌مبه (ﷺ) به‌ جیا ده‌ستورێکی نووسی بۆ موسلمانه‌کان که تیايدا پى فهرموون نابیت هیچ که‌س خۆنى هیچ که‌سى تر برێژیت، هه‌روه‌ها نابیت هیچ که‌س یارمه‌تى دوژمنانی نیسلام بدات دژ به‌ موسلمانان، چونکه هەر که‌س نه‌و نیشه‌ بکات نه‌وا له‌ نیسلام ده‌چیتته‌ ده‌روه‌، هه‌روه‌ها نابیت هیچ موسلمانیک سته‌م له‌ هیچ که‌سیک بکات، هەر که‌سێش سته‌م بکات له‌ موسلمان بیت یان جووله‌که‌ یان هەر که‌سى تر نه‌وا سزا ده‌دریت، ده‌ستوره‌که‌ شتى زۆر زۆرتى تێدا‌بوو، به‌لام نا‌کریت لی‌ره‌دا باسیان بکه‌رن.<sup>۲</sup>

### \* په‌ند و نامۆگاری:

۱- ده‌بیت نێمه له‌ خۆمانده‌وه‌ هیچ کارێک نه‌که‌ین، به‌لکو بزانین نایینی نیسلام چى ده‌فهرمویت به‌و جو‌ره‌ بکه‌ین، ده‌بیت کاتیک کیشه‌یه‌ک یان نیشیک یان پرسیاریک دیته‌

<sup>۱</sup> - د. حسن إبراهيم حسن: تاريخ الاسلام، به‌رگی یه‌که‌م، لاپه‌ره (۸۶).

<sup>۲</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لاپه‌ره (۱۷۳).

رینگه‌مان، بچین بۆ لای مامۆستایه‌کی نایینی نیسلام و له‌وێ پرسپاری لێ بکه‌مین نه‌ویش  
پیمان ده‌ییت ده‌ییت وا بکه‌یت نه‌و کات نێمه‌ش به‌ گوێی بکه‌مین.

۲- نه‌گه‌ر زانیان له‌ ولاته‌که‌مان یاسای نیسلامی هه‌یه‌ ناییت له‌و یاسایه‌ لابده‌ین و  
ده‌ییت به‌ گوێی بکه‌مین نه‌گه‌رنا گوناها‌بار ده‌بین.

۳- ناییت نێمه‌ سته‌م بکه‌مین له‌ هه‌یج که‌س ته‌نانه‌ت ناییت سته‌م له‌ جووله‌که‌ و مه‌سیحی  
و نه‌وانیش بکه‌مین، چونکه‌ پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌فرموویت: نه‌وانیش بۆ خۆیان چۆن هه‌ز ده‌که‌ن  
بژین و موسلمان نه‌بن، نێمه‌ ناتوانین له‌ دنیا‌دا سزایان بده‌ین، به‌لکو‌ خ‌وای گه‌وره‌ سزای  
مرۆفه‌کان ده‌دات، ناییت نه‌گه‌ر هاو‌رێکه‌ت جووله‌که‌ یان مه‌سیحی بوو، بلاییت لیت ده‌ده‌م،  
به‌لکو‌ ده‌ییت رێزی لێ بگرت و هه‌قت نه‌ییت به‌ سه‌ریه‌وه‌، به‌لام رێگه‌ی پ‌سێ نه‌ده‌یت کاری  
خ‌راپ بکات.

## ۶) کاری جه‌نگی و سه‌ربازی:

له‌ نایینی نیسلام‌دا زۆر باسی جه‌نگ کراوه‌، خ‌وای گه‌وره‌ فێری نه‌م شتانه‌مان ده‌کات، که‌  
ده‌ییت له‌ باره‌ی جه‌نگ کردنه‌وه‌ بیزانین:

۱- نێمه‌ ده‌ییت له‌ گه‌ل کێدا بجه‌نگین؟

۲- نێمه‌ ده‌بی ک‌ه‌ی بجه‌نگین؟

۳- نێمه‌ بۆچی جه‌نگ ده‌که‌ین؟

۴- ده‌ییت له‌ جه‌نگه‌که‌دا چی بکه‌مین؟

۱- خ‌وای گه‌وره‌ فێرمان ده‌کات ده‌ییت له‌ گه‌ل نه‌و که‌سانه‌دا جه‌نگ بکه‌مین که‌ دژ به‌  
نایینی نیسلام و ولات و نیشتمان و مال و سامانان و ده‌یانده‌وێت له‌ناومان ببه‌ن یان دژایه‌تی  
موسلمانان ده‌که‌ن.

۲- خ‌وای گه‌وره‌ فێرمان ده‌کات ده‌ییت کاتی‌ک جه‌نگ بکه‌مین که‌ کاتی هات‌ییت و  
توانامان هه‌ییت جه‌نگ بکه‌مین، هه‌روه‌ها سه‌رکرده‌شمان هه‌ییت، نه‌وه‌ک له‌ خ‌ۆمانه‌وه‌.

۳- خوای گه‌وره‌ فی‌رمان ده‌کات که نابی‌ت بۆ پاره‌ یان بۆ شتی دنیایی یان بۆ خزمایه‌تی و عه‌شیره‌تایه‌تی جه‌نگ بکه‌ین، به‌لکو ته‌نها ده‌بی‌ت جه‌نگ بکه‌ین له‌ پیتناوی خوای گه‌وره‌دا تا بتوانین نایینی نی‌سلام سه‌رخه‌ین.

۴- خوای گه‌وره‌ فی‌رمان ده‌کات که نابی‌ت له‌ جه‌نگدا مندال و ژن و پیاری پیر و که‌سانی بی‌تاوان بکوژین، به‌لکو ده‌بی‌ت ته‌نها نه‌و که‌سانه‌ بکوژین که ده‌یان‌ه‌وی‌ت نی‌مه‌ بکوژن و جه‌نگمان له‌ گه‌ل ده‌کن، هه‌روه‌ها نابی‌ت دره‌خت و شت به‌رینه‌وه‌ و نابی‌ت مال و خانوو به‌روختین، نابی‌ت ناژه‌ل‌یش بکوژین، که‌واته‌ هه‌ر که‌سی‌ک جه‌نگ بکات ده‌بی‌ت به‌و جو‌ره‌ جه‌نگ بکات که خوای گه‌وره‌ فەرموویه‌تی، نه‌وه‌ک له‌ خۆیه‌وه‌ هه‌ستی‌ت ده‌ست بکات به‌ جه‌نگ کردن.

پرسیار: نامانج چیه‌ له‌ جه‌نگکردن؟

وه‌لام: له‌ نایینی نی‌سلامدا بۆیه‌ جه‌نگ ده‌کریت تا:

۱- بتوانین ڕێگه‌ بگرین له‌وه‌ی دو‌ژمن بمانکوژیت، نه‌ه‌یلین دو‌ژمن سه‌همان لی بکات.

۲- تاوه‌کو نایینی نی‌سلام سه‌رخه‌ین و نایینی نی‌سلام بلاویکه‌نه‌وه.<sup>۱</sup>

۳- بۆ نه‌وه‌ی نی‌شتامانان له‌ده‌ست ده‌ژمنان بی‌ارێزین.

پیغمبه‌ر (ﷺ) نه‌م شتانه‌ی فیری موسلمانانی مه‌دینه‌ کرد تا بزانی چۆن جه‌نگ بکه‌ن، به‌ خه‌لکی وت نه‌گه‌ر له‌به‌ر پاره‌ یان عه‌شیره‌ت و خزم جه‌نگ بکه‌ن نه‌وه‌ گونا‌هه،<sup>۲</sup> پیغمبه‌ر (ﷺ) بۆ نه‌وه‌ی به‌ر‌به‌رچی خراپه‌ و تاوانه‌کانی بی‌باوه‌ران بداته‌وه‌ موسلمانانی کو‌کرده‌وه‌ و فیری جه‌نگی ده‌کردن، به‌که‌جار موسلمانانه‌کانی دابه‌ش کرد بۆ چه‌ند کو‌مه‌لیکی به‌چووک که ده‌چوون بۆ گه‌راندنه‌وه‌ی بی‌باوه‌ران، نه‌و کو‌مه‌لانه‌ پی‌یان ده‌وترا (السریه) که بی‌باوه‌رانیان راوده‌نا.

<sup>۱</sup> - د. سحن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، به‌رگی به‌که‌م، لاپه‌ره‌ (۸۹).

<sup>۲</sup> - عمد قطب: چۆن بانگه‌وازی خه‌لک بکه‌ین، لاپه‌ره‌.



پرسیار: سریه واتای چیه؟ وه بډچی ده بیت؟

وهلام: سریه بریتیه له کومدلیک جهنگاوه ری موسلمان که ده چن بډ پاونانی بیباوه پان تا نه هیلن بیباوه پان نه هیته پیته وه یان بجهنگن یان زیانیان پی بگه یهنن، همدوه ها پیغهمبر (ﷺ) ده چو له گه لیاندا چونکه نه گهر پیغهمبر (ﷺ) خوی بجیت له گه لیاندا نه وای پی ناوتریت سریه، ژماره ی نه وای سریه پیغهمبر (ﷺ) ناردنی بډ دهوریه بریتی بو له هشت سریه که تیایدا جهنگیکي وا پرووی نه دای، به لکو تنها نامانج له وای سریه نه وای بوو که:

۱- به بیباوه پان نیشان بدن که موسلمانان بی ناگایان و ناگایان له خویانه و پینگه نادهن هیرشیان بکه نه سهر.

۲- تا به ریه رچی خراپه و زیانی بیباوه پره کان بده نه وای.

۳- تا همدوالی بیباوه پره کان بزنان و بزنان بیباوه پره کان سهرقالی چین.

۴- بډ نه وای موسلمانان فیری جهنگ بین، راپین له سهر کاری جهنگی.

پیغهمبر (ﷺ) نه ی دوه یست له وای کاته دا جهنگی گه وړه بکات له گه ل بیباوه پاندا، به لای مندالانی نازیز: نه مانه گرنگترین نه وای کارانه بوون که پیغهمبر (ﷺ) له شاری مدهینه دا نه نجامی دان و توانی شاره که وای بکات همدومان هزی پی بکه و بیباوه پان زاتیان نه بیت هیرشی بکه نه سهر، همدوه ها پیغهمبر (ﷺ) تنها نه م کارانه ی نه کرد، به لکو چند کاریکی تریشی کرد که باسمن نه کردن وه نه وای موسلمانانی فیری به شه کانی نایینی نیسلام ده کرد، نهیده هیشت جووله که کان ناژاوه گیر پی بکه پینگه ی نه دای دوو پرووه کان بکه ونه خراپه کاری له گه ل چندین کاری تر دای که ده توانیت پرسیار بکه میت له گه وړه کان تا بو ت باس بکه یان له کتیبیکدا بیخو نیتته وای.

۱- د. علی محمد محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۲۵۵-۳۶۵).

### پرسیاره کانی به شی شه شه م

- ۱- یه کم نیش چی بوو که پیغمه مبه (ﷺ) کردی له مدهینه؟
- ۲- گرنگترین نهو شوتنه کوی بوون که له پال مزگهوتی مدهینه دا هه بوون؟
- ۳- مزگهوت چ سوودیکی هه یه بوو موسلمانان؟
- ۴- کام هاره له بوو یه که عمار فیری بانگدان بوو؟
- ۵- شتوازی بانگدان چونه له نایینی نیسلامدا؟
- ۶- نهوس و خه زره ج کی بوون؟ پیغمه مبه (ﷺ) فیری چی کردن؟
- ۷- کۆچکهره کان کی بوون؟ نهی پشتیوانه کان کی بوون؟
- ۸- پیغمه مبه (ﷺ) چۆن برایهتی خسته نیتوان کۆچکهره کان و پشتیوانه کان؟
- ۹- پیغمه مبه (ﷺ) بوو یه که خستنی خه لکی مدهینه چی کرد؟
- ۱۰- سوودی دهستوری مدهینه چی بوو؟
- ۱۱- چ پهند و نامۆزگاریه که وهرده گرین له دهستوری مدهینه؟
- ۱۲- (سریه) واتای چیه؟ پیغمه مبه (ﷺ) بوچی ده ناردن؟
- ۱۳- نامانج چیه له جهنگکردن له نیسلامدا؟
- ۱۴- نایا دروسته نه گهر بیتاوه ریکمان بینی له خۆمانه وه لیتی بدهین؟
- ۱۵- ژماره ی سریه کان چهند دانه بوو؟ نایا جهنگیان تیدا ده کرا؟

## بهشی جه ونه م

### جهنگه کانی پیغمه مبهرا (ﷺ)

#### جهنگی به در

پیغمه مبهرا (ﷺ) کاتیک چو بو مه دینه، هندی جهنگی نه نمادا له گهل بیتاوه ره کانی مه ککه و دهو رو به ریدا و توانی سرکه وتنی گوره به دست بهینیت.

پرسیار: بۆچی پیغمه مبهرا (ﷺ) جهنگی کرد له گهل بیتاوه ره کانی مه ککه و دهو رو به ریدا؟  
وه لام: چونکه:

۱- خوی گوره مؤلته تی پیدان تا جهنگ بکن؟

۲- بیتاوه ره کان که وتنه پرو خاندنی خانوی نهو موسلمانانه ی کوچیان کردبو بو مه دینه و پاره و سامانه کانیانی بردن و زن و منداله کانیان ده رکردن، بۆیه موسلمانانیش ویستیان تۆله ی خویان به سننه وه لییان.

#### \* به کهم: جهنگی به در:

پیغمه مبهرا (ﷺ) بیستی که بیتاوه ره کانی مه ککه کاروانیکی بازرگانیان به رتویه تا بجیته وه به ره و مه ککه که نه بو سوفیان سرکرده تی نهو کاروانی ده کرد،<sup>۱</sup> پیغمه مبهرا (ﷺ) بریاریدا تۆله ی موسلمانان له بیتاوه ره کان به سننه وه و ده ست بگریت به سر که لوبهل و پاره که یاندا له جیاتی نهوی که بیتاوه ره کان بر دوویانه، پیغمه مبهرا (ﷺ) دوو هاوه لی به ریزی ناردن تا بوانن کاروانه که له کوپوه و چی ده کهن و چه ند که سن، نه وانیش چوون ه والیان وهرگرت و گه رانه وه.<sup>۲</sup> پیغمه مبهرا (ﷺ) فرمانی ده کرد به هندی له هاوه له کانی تا شمشیر و

<sup>۱</sup> - عبدالله عمیز عه لانه دین مستفا: ژبان و روشی پیغمه مبهرا، لاپره (۱۴۹).

<sup>۲</sup> - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لاپره (۳۹۱).

چك هه لږگرن و بچن له گهڼ پیغه مبه (ﷺ) دا بڼ لیدانی کاروانه که، هه روه ها پیغه مبه (ﷺ) سهر کرده کی دانا له جیاتی خویدا تا سهر برشتی کاروباری مه دینه بکات.<sup>۱</sup>

پرسیار: ژماره ی نهو هاوه لانه چنند بوو که له گهڼ پیغه مبه (ﷺ) دا چوون؟

وه لآم: ژماره ی نهو هاوه لانه (۳۱۴) سی سده و چوارده هاوه ل بوو.<sup>۲</sup>

دوو هاوه لئی به ریزی پیغه مبه (ﷺ) هه بوون که ویستیان بچن له گه لیاندا به لآم پیغه مبه (ﷺ) ریڼگی پی نه دان.

پرسیار: نهو دوو هاوه له کی بوون؟ نهی بۆچی پیغه مبه (ﷺ) ریڼگی پی نه دان؟

وه لآم: نهو دوو هاوه له ناویان (به رای کورپی عازب) و (عبدالله کورپی عومهر) بوو، پیغه مبه (ﷺ) نه بهیشت پرۆن،<sup>۳</sup> له بهر نهو ی تمه نیان بچووک بوو، و اتا هیشتا مندالان بوون.

هه ر سی موسلمان و یهک و شتریان هه بوو، ته نانه ت پیغه مبه (ﷺ) یش خوی به ته نه ها و شتری نه بوو، به لکو دوو هاوه لئی تری له گه لدا بوو.

کاتیک نه بو سوفیان هه والی نهو ی بیست که پیغه مبه (ﷺ) و موسلمانان کان وا دین تا له کاروانه کی نهو بدهن و دهستی به سهر دا بگرن، یه کسهر ریڼگی کی خوی گۆری و چوو به ره و که ناری ده ریا و هه والی نارد بڼ خه لکی مه ککه و وتی: خه لکینه وهرن وا پیغه مبه و هاوه له کاتی هاتوون مال و پاره کانتان بیهن.<sup>۴</sup>

پرسیار: خه لکی قوره یش که هه والیان بیست چیان کرد؟

وه لآم: خه لکی قوره یش که هه والیان بیست ته و او توپه بوون و بریاریاندا بچن تا به یه کجاری پیغه مبه (ﷺ) و موسلمانان کان له ناو بهرن، نه بو سوفیان نامه یه کی تری نارد بڼ

<sup>۱</sup> - عمود شاکر: خاتم الایاء والمرسلین، لایپره (۲۰۵).

<sup>۲</sup> - ابو اسحاق: السیره النبویه، لایپره (۳۱۷).

<sup>۳</sup> - د. علی محمد الصلابی: السیره النبویه، لایپره (۳۹۲).

<sup>۴</sup> - د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلامی، بهرگی، لایپره (۹۱).

خه‌لکی مه‌ککه و وتی قه‌ناکات مه‌یه‌ن، وا کاروانه‌که رزگاری بوو له ده‌ست موسلمانانه‌کان چونکه رینگاکه‌م گۆزی، به‌لام خه‌لکی مه‌ککه وتیان هر ده‌بیت بچین و جه‌نگ بکه‌ین له‌گه‌ل موسلمانانه‌کاندا تا وایان لی بکه‌ین جارنکی تر نه‌وێرن هێرش بکه‌نه سهر بیباوه‌ره‌کان.<sup>۱</sup>

بیباوه‌ره‌کان نزیکه‌ی هه‌زار که‌س بوون و گۆزانی بیژ و کچی سه‌ماکه‌ر و عاره‌ق و شتیان هینا له‌گه‌ل خۆیاندا وتیان تا موسلمانانه‌کان له‌ ناو نه‌به‌ین ناگه‌رێنه‌وه، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) کاتیک پاوێژی کرد به‌ هاوه‌له‌کانی که‌ نایا جه‌نگ بکه‌ین یان نا؟ موسلمانانه‌کان وتیان نیمه‌ ناماده‌ی جه‌نگین، نه‌گه‌ر فه‌رمانان پی بکه‌یت خۆمان بجه‌ینه‌ ناو ده‌ریاوه‌ نه‌وا پیایدا تیده‌په‌رین و خۆمانی تی ده‌خه‌ین،<sup>۲</sup> به‌مه‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بریاریدا جه‌نگ بکات له‌گه‌ل بیباوه‌ره‌کاندا و که‌وتنه‌ ری، کاتیک که‌ موسلمانانه‌کان گه‌یشته‌ شوێنیک که‌ پیی ده‌وتریت (به‌در) له‌وی وه‌ستان، یه‌کیک له‌ هاوه‌له‌کان وتی به‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) با هه‌موو بیره‌کان پرپکه‌ینه‌وه و ته‌نها یه‌ک بریان به‌یتلینه‌وه، نیتر نه‌و کاته‌ نیمه‌ ناومان ده‌بیت و بیباوه‌ره‌کان تینوویان ده‌بیت و به‌ ناچاری شکست ده‌هینن، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یش به‌ گوتی هاوه‌له‌کی کرد و فرمانی کرد بیره‌کان پر بکه‌نه‌وه جگه‌ له‌ یه‌ک دانهبان،<sup>۳</sup> به‌مه‌ موسلمانانه‌کان بیر و ناویان هه‌بوو، بیباوه‌ره‌کانیش ناویان نه‌بوو بیخۆنه‌وه.

موسلمانانه‌کان شوێنیکیان دروست کرد بو پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و پێیان وت نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا تو لێره‌به‌ و سه‌یری نیمه‌ بکه‌ چی فه‌رمانیکت هه‌بوو پێمانی بلی یان نه‌گه‌ر هه‌له‌یه‌کمان کرد ناگادارمان بکه‌ره‌وه، تو مه‌یره‌ ناو جه‌نگه‌وه با بیباوه‌ره‌کان نه‌توانن تو شه‌هید بکه‌ن، هه‌روه‌ها موسلمانانه‌کان چه‌ند پاسه‌وانیکیان دانا له‌ ده‌وری پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) تا به‌ چاکی بیپارێزن.<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - محمود شاکر: خاتم‌الایه‌اء والمرسلین، لایه‌ره (۲۰۶).

<sup>۲</sup> - ابن‌کثیر: البدایه‌ والنه‌ایه‌، به‌رکی دوهم، به‌شی سێهه‌م، لایه‌ره (۲۹۱).

<sup>۳</sup> - د. علی محمد الصلابی: السیره‌ النبویه‌، لایه‌ره (۳۹۷).

<sup>۴</sup> - د. علی محمد الصلابی: السیره‌ النبویه‌، لایه‌ره (۴۰۲).



### \* پەند و نامۇزكارى:

۱- ئىمە دەتوانىن تۆلى خۇمان بىسەننەو لە ستەمكاران و بىباوەران ئەگەر ھاتو رۆژىك دەسلەتەمان ھەبوو يان تۈانىمان جەنگ بىكەن، ئەوا دەتوانىن تۆلى خۇمان بىسەننەو، بەلام نايىت ستەم بىكەن.

۲- نايىت مىندالانى بچووك جەنگ بىكەن لە راستىدا گوناھە مىندالان بىرىن بۆ جەنگ، چونكە مىندال تۈاناي نىيە و لاوازە و زوو دەرستىت و دەرگۈزىت، بۆيە نايىت بىيانىمىن بۆ جەنگ، پىغەمبەر (ﷺ) بىش رىگەي نەدا بەو دوو ھاوۋەلە بەرىزە مىندالە كە تا بچىنە جەنگ كەردنەو.

۳- مىندالانى نازىز، مىندالى مۇسلمان دەبىت نازا و دلير و نەترس بىت، دەبىت مىندالى مۇسلمان نەترستىت و ھەمىشە نامادە بىت لە پىناو شانىنى پىرۋىزى نىسلام و خۇشەوستى پىغەمبەر (ﷺ) دا ھەموو كارىك بىكەن، سەيرى ئەو دوو ھاوۋەلە مىندالە بىكەن كە چەندە دلير و نەترس و داوا دەكەن لە پىغەمبەر (ﷺ) تا مۆلەتپان بىدات بچىنە جەنگ و جەنگ بىكەن لەگەل بىباوەرەكاندا، بەلام نايىت بى گۈنى و لاسارى بىكەن، چونكە كاتىك پىغەمبەر (ﷺ) فەرمۇوى پىيان نىو مىندالان و نايىت بىن بۆ جەنگ، سە گۈنى پىغەمبەر (ﷺ) بىان كەرد و گەرەنەو.

۴- دەبىت ئىمە گەرە و سەر كەردە و زاناكانمان بپارىزىن لە دەستى دوژمنان نىسلام و پاسەوانيان بىكەن و نەھىلەن ھىچ كەس دەستپان بۆ بىبات و بىانكۈزىت، سەيرى ھاوۋەلە بەرىزەكانى پىغەمبەر (ﷺ) بىكەن كە شۈپىيان دروست كەرد بۆ پىغەمبەر (ﷺ) رىگەيان نەدا ھىچ بىباوەرىك نىزىكى ئەوى بىتتەو، بەلكو پاسەوانيان بۆ دانا تا كەس نەتۈانىت بىكۈزىت.

### • کانی جهنگ کردنه‌که:

• شهو موسلمانان خه‌وتن و نيسراحتی خو‌يان کرد، پاشان که به‌یانی زوو هات، پیغمه‌مبەر (ﷺ) هه‌موویانی کۆ‌کرده‌وه و ڕێکی خست، پیغمه‌مبەر (ﷺ) ڕێک ڕایوه‌ستاندن وه‌کو چون بۆ نوێژ به‌ ڕیز ڕاده‌وه‌ستن،<sup>۱</sup> پاشان پیغمه‌مبەر (ﷺ) ڕمێکی پێ بوو که ڕیزه‌کانی پێ ڕێک ده‌کرد، له‌ناو ڕیزه‌کاندا که‌سێک هه‌بوو ناوی (سواد) بوو که لار وه‌ستابوو، پیغمه‌مبەر (ﷺ) به‌ ڕمه‌که‌ پالێ پێوه‌نا و فهرمووی: سواد ڕێک بوه‌سته، سواختیکی کرد و وتی ئه‌ی پیغمه‌مبهری خوا (ﷺ) خۆ نازارت دام، چون ده‌بیته‌ پیغمه‌مبهر وا بکات، پیغمه‌مبهر (ﷺ) یش کراسه‌که‌ی خۆی لادا و فهرمووی هه‌قی خۆت بکه‌ره‌وه، به‌لام سواد به‌ په‌له‌ چوو به‌ره‌و لای پیغمه‌مبهر (ﷺ) و ماچی کرد و وتی: ئه‌ی پیغمه‌مبهری نازیز ته‌نه‌ا و یستم به‌ر تۆ بکه‌وم،<sup>۲</sup> چونکه‌ ته‌واو تۆم خۆش ده‌وێت، پیغمه‌مبهر (ﷺ) که‌وته‌ قسه‌کردن بۆیان و فهرمووی هه‌رک‌ه‌س نه‌م‌پۆ بکۆژریت شه‌هیده‌و ده‌چیته‌وه‌ بۆلای خوا بۆبه‌هه‌شت و، پاداشتیکی گه‌وره‌ی له‌ لای خوای گه‌وره‌.<sup>۳</sup>

هه‌روه‌ها پیغمه‌مبهر (ﷺ) پێی فهرموون که نه‌ترسن چونکه‌ خوای گه‌وره‌ یارمه‌تی موسلمانان ده‌دات و فریشته ده‌نێریت تا یارمه‌تی موسلمانان بده‌ن، هه‌روه‌ک چون له‌ جه‌نگه‌که‌دا خوای گه‌وره‌ فریشته‌ی نارد بۆ یارمه‌تیدانیان.

پرسیار: شه‌هیدی واتای چیه‌؟

وه‌لام: شه‌هید واتا کۆژرانه‌ له‌ ڕێگه‌ی خوادا، هه‌ر که‌س شه‌هید بیته‌ یه‌کسه‌ر ده‌چیته‌ به‌هه‌شت.

۱. عمود شاکر: خاتم الایماء والمرسلین، لایه‌ره (۲۱۵).

۲. ابن کثیر: البدایه‌ والنه‌ایه‌، به‌رکی دووه‌م، به‌شی سێهه‌م، لایه‌ره (۳۰۱).

۳. عبدالعزیز پارمه‌زانی: ژیاانی پیغمه‌مبهری مه‌زن محمد (ﷺ)، لایه‌ره (۲۴۶).



### \* په‌ند و ناموژگاری:

۱- موسلمان ريك و پيك بيت و هميشه به جوانی رابو‌ستيت، به‌ريت و به‌ريكي بو‌ستيت سه‌يركهن پيغه مبه (ﷺ) ته‌نانه‌ت له جه‌نگيشدا ناهيتيت موسلمانان لار رابو‌ستن، به‌لكو ريزه‌كانيان راست ده‌كات.

۲- ده‌بيت ئيميش وهك موسلمانانی زوو پيغه مبه (ﷺ) مان خوش بو‌يت.

۳- ده‌بيت دادپه‌روهه بين و نه‌گه‌ر سته‌مي‌كمان كرد له كه‌سيك پيني بليين تو‌له‌ی خو‌ت بسه‌نه‌روهه.

### \* ده‌ست پي كردنی جه‌نگه‌كه:

پيغه مبه (ﷺ) كاتيك سوپای به ريز و به‌ريك و پينيكا راوه‌ستاندن كه‌وته دوعا كردن و له خوای گه‌وره پارايه‌وه تا موسلمانان سه‌ريخات، سه‌ره‌تای جه‌نگه‌كه وا ده‌ستی پي‌كرد كه‌ سي كه‌س له بيتاوه‌ره‌كان هاتنه ناو مه‌يدانه‌كه، سي كه‌س له موسلمانانه‌كانيش هاتنه ناو مه‌يدانه‌كه‌وه و به يه‌كه‌وه جه‌نگيان كرد و موسلمانانه‌كان سه‌ركه‌وتن كه (جه‌مزه و عه‌لی و عوبه‌يده) بوون، كاتيك بيتاوه‌ره‌كان بينيان موسلمانانه‌كان سه‌ركه‌وتن و هاوړي‌كانيان كوژران ته‌اوو بيتزار و تو‌ره‌بوون و ده‌ستيان كرد به هيترش بردن بو موسلمانانه‌كان، موسلمانانه‌كان به ده‌نگی به‌رز هاواريان ده‌كرد (نه‌حه‌د، نه‌حه‌د) پاشان موسلمانانه‌كان هيتريشان برد و شكستيني گه‌وره‌يان تووشی بيتاوه‌ره‌كان كرد.<sup>۱</sup>

خوای گه‌وره‌يش فريشته‌ی خوی نارد بو يارمه‌تيدانی موسلمانانه‌كان و توانيان زوړيك له بيتاوه‌ره‌كان بكوژن و دلی موسلمانان خوش بكه‌ن،<sup>۲</sup> يه‌كيك له موسلمانانه‌كان ويستی به شمشير بدات له بيتاوه‌ريك، كه‌چی پيش نه‌وه‌ی لینی بدات بيتاوه‌ره‌كه‌ كوژرا، دوايي كه پرسياړی كرد له پيغه مبه (ﷺ)، پيغه مبه (ﷺ) فهرمووی: راست ده‌كه‌يت نه‌وه

<sup>۱</sup> عبدالله عمزيز عه‌لاهدين مسته‌فا: ژيان و رموشی پيغه مبه، لاهپه‌ره (۱۶۴).

<sup>۲</sup> ابن هشام: السيرة النبوية، لاهپه‌ره (۵۴۲-۵۴۵).



فریشته‌کانی خوا بوون که له ئاسمانه‌وه هاتن و یارمه‌تی موسلمانانیا دا،<sup>۱</sup> دوایی که جه‌نگه‌که ته‌واو بوو، موسلمانه‌کان سه‌رکه‌وتن، پیغمه‌مبەر (ﷺ) فه‌رمانی کرد که شه‌هیده‌کانی موسلمانان هه‌ر له‌و شوینه‌دا بنیژن و نه‌یان شۆن و به‌جل و به‌رگی خۆیان بیاغنه‌ ناو گۆر و نوژیی مردووین له‌سه‌ر نه‌که‌ن.<sup>۲</sup> ژماره‌یه‌کی زۆر له‌ بیتاوه‌په‌کانیش کوژران که ژماره‌یان (۷۲) که‌س بوو، هه‌روه‌ها (۷۲) که‌سیشیان لی به‌ دیل گیرا، هارکات موسلمانان ده‌ستکه‌وتیکی زۆریان ده‌ستکه‌وت که دوایی پیغمه‌مبەر (ﷺ) دابه‌شی کرد به‌ سه‌ریاندا.<sup>۳</sup>

پرسیار: نه‌ی بیتاوه‌په‌کان چیان کرد؟

وه‌لام: بیتاوه‌په‌کان کاتیک بینیان گه‌وره و سه‌رکرده‌کانیان کوژران و موسلمانه‌کان به‌هه‌یزن، ده‌ستیان کرد به‌ راکردن به‌ره‌و مه‌که‌ه.

### \* کوژرانی نه‌بو جه‌هل:

دوو مندالی جوان و موسلمان و پێک و پێک که به‌ نه‌ینی هاتبوون بۆ جه‌نگ، بۆیه‌ چه‌رون بۆ لای یه‌کیک له‌ هاوه‌له‌کان که ناوی (عبدالرحمن کوری عه‌وف) بوو، پێیان وت خاڵۆ گیان بێ زه‌حمه‌ت (نه‌بو جه‌هل) مان نیشان بده تا بزاین کامه‌یه و له‌ کوژیه، نه‌ویش وتی: کوپه‌ شیرینه‌کام ئێوه نیشان چیه به‌ نه‌بو جه‌هل؟ وتیان بیستوامنه که نه‌بو جه‌هل قسه‌ی ناشرینی وتوه به‌ پیغمه‌مبەر (ﷺ) و سووکایه‌تی کردوه به‌رامبه‌ر به‌ نیسلام، بۆیه‌ ده‌بیته نه‌و بیتاوه‌په‌ بکوژین، عبدالرحمن وتی: کوپه‌کام ئێوه به‌چه‌وکن چه‌ون ده‌توانن بیکوژن؟ نه‌وانیش وتیان تۆ نیشانی بده و هیچ هه‌قت نه‌بیته ده‌بیته بیکوژین، نه‌ویش نه‌بو جه‌هل پێ نیشاندان و نه‌وانیش به‌ په‌له‌ که‌وته‌په‌ی، دوو منداله‌که به‌ په‌له‌ گه‌یشتنه لای نه‌بو جه‌هل و هه‌ر یه‌که‌یان به‌ شمشیریک لێیان داو خه‌ستیان سه‌ر زه‌وی و کوشتیان.

<sup>۱</sup> - محمد رمضان البطوي: فقه السيرة النبوية، لاپه‌ره (۱۶۳).

<sup>۲</sup> - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لاپه‌ره (۴۲۱-۴۲۳).

<sup>۳</sup> - ابن الاثير: الكامل في التاريخ، به‌رگی دووه‌مین لاپه‌ره (۲۴).



دواى كه جهنگه كه تهاو بوو پښتانه مېر (ﷺ) چوپه سهر تهرمه كې و سهېرى كرد و فرمووې: ( نه مه فرعه ونې نه م نومه تهيه )<sup>۱</sup> به مه نهو نهو جهلهې قسهې دهوت به پښتانه مېر (ﷺ) به دهستې دوو مندالې موسلمان كوژرا.

### \* به ند و ناموژگارى:

- ۱- دهېت مندالې موسلمان به غېرهت و نازا و نهترس بېت همرچېه كې پې دهكرت كه چاك بېت بېكات، نايېت مندال وا بزانتې هېچې پې ناكريت.
- ۲- نايېت همرگيز پنگه بدهين به هېچ كهس قسه بلېت به پښتانه مېر (ﷺ) هدر كهسېك قسهې وت به پښتانه مېر (ﷺ) دهېت به توندې بهرېرچې بدهينهوه، چونكه دهېت موسلمان پښتانه مېر (ﷺ) له خوې زياتر خوښ بوېت، وانا نهگمر قسه وترا به خوټ تووپه بوېت، دهېت كه قسهېش وترا به پښتانه مېر (ﷺ) دووباره تووپه بېت.

### \* هه لويستې موسلمانان له گڼ كيراوه كاندا:

كاتېك موسلمانان سر كهوتن، ژماره يه ك له بېباوه پړه كانيان به دېل گرت، موسلمانان نه يانده زانې چييان پې بكن، ناييا بېانكوژن يان بېانه پلنسهوه، پښتانه مېر (ﷺ) كهوته راوېژكردن به موسلمانان و پرسيارى لې كردن كه ناييا چې بكن له گڼ دېله موسلمانان كاندا؟ نه بو به كرى صديق فرمووې: نهې پښتانه مېرې خوا (ﷺ) با نه يانكوژن، چونكه نهگمر بېانكوژن خه لك وا ده زانتې درنده و توندېر وين، بوېه پېم باشه نه يانكوژن، به لكو نه مه و خواې گه وړه رېنمونيان بكات بو پنگهې نيسلام، با له جياتې نازاد كړدنياندا شت وه رېگرين له كهس و كار ه كيان.

پاشان پښتانه مېر (ﷺ) راوېژې كرد به عومهرې كوپې خهتاب كه چې بكن؟ عومهر وتې: نهې پښتانه مېرې خوا با هه موويان بكوژن، چونكه نهوان جهنگيان كړدوه له گڼ نېمه دا و

<sup>۱</sup> ابن كثير: البداية والنهاية، بهر كې دووم، بهشې سېيم، لاپره (۳۲۱-۳۲۲).

ویستوویانه نیمه بکوژن، نه گهر بیانکوژین نیتړ هیچ که سیکي تر زاتی نابیتت جاریکی تر هیرش بکاته سرمان.<sup>۱</sup>

پرسپار: پیغمبر (ﷺ) به گوئی قسه ی کامیانی کرد؟

وه لآم: پیغمبر (ﷺ) به گوئی نه بو به کړی صدیق و نه و هاوه لآنه ی کرد که وتیان با نه یانکوژین، بویه پیغمبر (ﷺ) فرمانی کرد که هر دلیک بتوانیت ده منداله موسلمان فیری خوینده واری بکات نه وازاد ده کړیت هر کهس نه یزانی با کهس و کاری به پاره بیکر نه وه.<sup>۲</sup>

پرسپار: خوی گه وړه قسه ی کامیانی پیّ باش بوو؟

وه لآم: خوی گه وړه قسه که ی فهرمووی ده بوايه نه و بیتاوه پانه تان بکوشتایه که له جهنگی به دردا به ديلتان گرتن، کاتی عومر چوو بو لای پیغمبر (ﷺ) و نه بو به کړ، سهر ده کات هردو وکیان ده گرین، عومر وتی: بوی ده گرین؟ پیغمبر (ﷺ) فهرمووی: چونکه خوی گه وړه قسه ی توی پیّ باش بوو، که چی نیمه به گوئی تزمان نه کرد،<sup>۳</sup> نه بوايه هه موو نه وه بیتاوه پانه مان بکوشتایه، له و کاتی دلیبه ی بیتاوه په کاند، پیغمبر (ﷺ) فرمانی کرد به موسلمانان که له گهل بیتاوه په کاند باش بن و لییان نه دهن و ریزیان بگرن و نانیان بده نی و نه هیلن تینوو بن، کهس سوو کایه تیان پیّ نه کات و نه گهر ده توان قسه ی چاکیان بو بکه نه بویه موسلمانان وا هه بوو نانه که ی خوی له ت ده کرد له گهل دلیکدا و نیوه ی خوی ده بخوارد و نیوه که ی تری ده دا به ديله که.<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۴۲۷).

<sup>۲</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایره (۲۲۳).

<sup>۳</sup> - عبدالعزيز پاره زانی: ژيانی پیغمبري معزن محمد (ﷺ)، لایره (۲۵۸).

<sup>۴</sup> - عبدالعزیز عه لانه دین مسته فا: ژیان و پدوشی پیغمبر، لایره (۱۶۷).

## \* پەند و نامۆزگاری:

- ۱- موسلمان نابیت له خۆیه‌وه هه‌موو شتێك بكات، به‌لكو ده‌بیت راوێژ بكات به‌وانی تر، سه‌یركهن پێغه‌مبەر (ﷺ) كه خۆی پێغه‌مبەر كه‌چی راوێژ ده‌كات به‌ موسلمانان.
- ۲- نابیت سۆز و ره‌حمان هه‌بیت بۆ هه‌موو بیباوه‌ریك، به‌لكو نه‌وانه‌ی بی ده‌نگن و جه‌نگمان له‌گه‌ڵدا ناكهن هه‌قمان نه‌یه به‌ سه‌ریانه‌وه، به‌لام نه‌و بیباوه‌رانه‌ی جه‌نگمان له‌گه‌ڵدا ده‌كهن نابیت هیچ په‌حمیان بی بكه‌ین.
- ۳- ده‌بیت نه‌گه‌ر كارێكمان كرد كه وا نه‌بوو، خۆمان ته‌مبی بكه‌ین و هه‌م‌تر نه‌یه‌كه‌ینه‌وه.
- ۴- ده‌بیت نێمه‌ ته‌واو گوێرایه‌لی خۆی گه‌وره‌ و پێغه‌مبەر (ﷺ) بسین، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر فه‌رمانه‌كه‌شمان به‌ دڵ نه‌بوو، هه‌ر ده‌بیت به‌ گوێیان بكه‌ین، چونكه‌ نه‌وان له‌ نێمه‌ زانائرن و چاكتر له‌ نێمه‌ ده‌زانن، بۆیه‌ هاوه‌ڵانی پێغه‌مبەر (ﷺ) كاتیك فه‌رمانیان پی ده‌كرا پێزی دیله‌كان بگرن، هه‌زیان نه‌ده‌كرد، به‌لام له‌بهر نه‌وه‌ی فه‌رمانی خوا و پێغه‌مبەر (ﷺ) بوو جێبه‌جێیان ده‌كرد.
- ۵- ئیسلام هه‌میشه‌ ئایینیکی پاك و گه‌وره‌یه‌، ئایینی ئیسلام ته‌نانه‌ت پێزی نه‌و دیلانه‌ ده‌گرت كه‌ پێشتر ویستویه‌ نه‌ موسلمانان بكوژن.
- ۶- نابیت هیچ كه‌س به‌ زۆر بكه‌ین به‌ موسلمان، سه‌یركهن نه‌و هه‌مووه‌ دیله‌ له‌بهر ده‌ستی پێغه‌مبەر (ﷺ) موسلماناندا بوون، كه‌چی پێغه‌مبەر (ﷺ) ناماده‌ نه‌بوو به‌ زۆر موسلمانان بكات، به‌لكو وازی لی هێتان.
- نازیزم هه‌ر كه‌سێك شتێك بكات و خۆی هه‌زی لی نه‌كات، نه‌وا نه‌و نیشه‌ سه‌ركه‌وتوو نابیت، به‌لكو ده‌بیت خۆی ته‌واو هه‌زی لی بكات.

### \* نه‌نجامه‌کانی جه‌نگی به‌در:

۱- له نه‌نجامی جه‌نگی به‌دردا موسلمانان سه‌رکه‌وتن و سام و شکویان زیادی کرد به جوریک له هه‌موو شوینیکه‌وه ده‌نگ و باسی سه‌رکه‌وتنی موسلمانانه‌کان بلا‌بوویه‌وه و هه‌مووان بۆیان ده‌رکه‌وت که موسلمانانیش به هیزن و ده‌توانن بجه‌نگن، بیباوه‌ره‌کان هینده نه‌زان و نه‌قام بوون، کاتیک موسلمانانه‌کان له مه‌ککه جه‌نگیان نه‌ده‌کرد له‌گه‌لیاندا وایان ده‌زانی موسلمانان ناتوانن جه‌نگ بکه‌ن، به‌لام له جه‌نگی به‌دردا زانیان که موسلمانان زۆر له‌وان به‌هیزترن، مندالانی نازیز نه‌گه‌ر هاوپی‌که‌تان له‌گه‌لتان باش بوو جه‌نگی به‌در له‌گه‌لتاندا وانه‌زانن ناتوانیت جه‌نگتان له‌گه‌لدا بکات یان له‌گه‌لتاندا خراب بیت، به‌لکو نه‌و که‌سه پزیزتان ده‌گریت، بۆیه نیتوه‌ش ده‌بیت هه‌میشه هه‌ول به‌دن پزیزی بگرن.

۲- بیباوه‌ره‌کانی مه‌ککه زانیکی گه‌وره‌یان لیکه‌وت و له لای خه‌لک نابروویان چوو.

۳- جه‌نگه‌که بوو به‌هۆی کوژرانی کۆمه‌لێک له بیباوه‌ره‌کان و شه‌هید بوونی کۆمه‌لێک له موسلمانانه‌کان که خۆای گه‌وره به‌لینی به‌هه‌شتی پیدان.

### \* هه‌ولی کوشتنی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ):

پاش نه‌وه‌ی بیباوه‌ره‌کان تووشی نه‌و شکسته گه‌وره‌یه بوون، نه‌یانده‌زانی چۆن تۆله‌ی خۆیان به‌سه‌ننه‌وه و بریاریاندا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بکوژن.

نه‌و که‌سه‌ی وستی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بکوژیت ناوی (عومه‌یر) بوو که داوای کرد له یه‌کێک له گه‌وره‌کانی قوره‌یش تا یارمه‌تی بدات، نه‌و گه‌وره‌یه‌ی قوره‌یش ناوی (سه‌فوان) بوو که بریاریدا عومه‌یر چی بویت نه‌و پیتی بدات تا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بکوژیت، عومه‌یر به‌ خۆی و شمشیره‌که‌یه‌وه چوو به‌ره‌و مه‌دینه و چوو بۆ مزگه‌وت، عومه‌یری کوپی خه‌تاب کاتیک عومه‌یری بینی وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌وه عومه‌یری خراپه‌کار و دوژمنی خوایه، بۆیه عومه‌یر چوو شمشیره‌که‌ی له‌سه‌ر ملی عومه‌یر دانا نه‌وه‌ک زیان بگه‌یه‌نیت به پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمووی عومه‌یر وازی لی به‌یتنه، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمووی عومه‌یر بۆچی هاتوویت؟ عومه‌یر وتی هاتوم یه‌کێک له دیله‌کان نازاد بکه‌م، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمووی نه‌خیر بۆ نه‌وه نه‌هاتوویت، به‌لکو تۆ له‌گه‌ل سه‌فواندا قسه‌تان

کړدووه و هاتوویت من بکوژیت، عومیر وتی تو چۆن زانیت؟ خو هیچ کس ناگای له مه نه بوو جگه له خومان، بویه عومیر یه کسر موسلمان بوو و وازی هیتا لهو کاره خراپه ی، ټینجا عومیر چوویه بهره و مه ککه و چوو یو لای سفوان، سفوان خوشی بوو وای زانی عومیر پیغمه مېر (ﷺ) ی کوشتووه، که چی سیری کرد عومیر موسلمان بووه، سفوان زور بهوه تووره بوو.<sup>۱</sup>

### په ند و ناموزگاری:

- ۱- هر کسیك دژ به پیغمه مېر (ﷺ) و موسلمانان پلانیك دابنیت نهوا خوا ی گه وړه پیی ده زانیت.
- ۲- نابیت هدموو جارتك تووره بین و هر کسیك هات یو لمان ده بیت ریزی بگرین، وهك پیغمه مېر (ﷺ) به عومیری فرموو واز بیته له عومیر و نازاری مه ده.

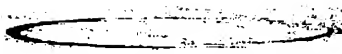
<sup>۱</sup> د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایمه (۱۳۸-۱۴۱).  
[ ۱۲۸ ]

### پرسپاره کانی به شی هونه م

- ۱- بؤچی پیغمبر (ﷺ) جهنگی کرد له گهل بیباوه پره کانی مه ککه و مه دینه؟
- ۲- کی سهر کردایه تی کاروانی بیباوه پانی ده کرد؟ نهی چی کرد به کاروانه که؟
- ۳- پیغمبر (ﷺ) که هه والی هاتنی کاروانی بیباوه پره کانی بیست چی کرد؟
- ۴- پیغمبر (ﷺ) رینگه ی نه دا دوو هاوهل بجن بؤ جهنگی به در ناویان چی سوو؟ بؤچی نه چون؟
- ۵- خهلکی قوره یش که بیستیان موسلمانان هیرش ده کهن چیان کرد؟
- ۶- موسلمانان چیان کرد له جهنگی به دردا تا پیغمبر (ﷺ) پیاریزن؟
- ۷- سواد کی بوو؟ چی وت به پیغمبر (ﷺ)؟
- ۸- شهید واتای چیه؟
- ۹- جهنگی به در چۆن دهستی پیکرد؟ کی تیایدا سهرکه وت؟
- ۱۰- نه بو جهل کی بوو؟ به دهستی کی کوژرا؟
- ۱۱- چ په ند و ناموزگاریه ک وهرده گریه له هه لو تستی موسلمانان له گهل دیله کاندا؟
- ۱۲- پیغمبر (ﷺ) که راویژی کرد به نه بو به کر و عومهر به گونی کامیانی کرد؟ نهی خوی گه وره کامیانی پی راست بوو؟
- ۱۳- گرنگترین نه نجامه کانی جهنگی به در بؤمیره؟
- ۱۴- عومهر کی بوو؟ له گهل سه فواندا بریاری چیان دا؟
- ۱۵- چ په ند و ناموزگاریه ک وهرده گرین له کوژرانی نه بو جهل؟

ژباړې پيغمبر (ﷺ) يو مندالان

(الجيرهی مندالان (۱)



.....



## به‌شی هه‌شته‌م

### جه‌نگی نو‌هود

له‌ نێوان جه‌نگی به‌در و جه‌نگی نو‌هوددا چه‌ند رووداوێك روویاندا كه نه‌مانه گرن‌گترینیان:

۱- پیغمه‌مبهر (ﷺ) هه‌ستا به‌ نه‌جمامدانی چه‌ند جه‌نگێکی بچووك له‌گه‌ڵ بیباوه‌رپه‌کانی تردا، به‌لام جه‌نگه‌کان کوشتاری وایان تیدا روونه‌دا، به‌لكو ته‌نها بریتی بوو له‌ ترساندنی دوژمنان و بیباوه‌ران تا نه‌وێرن شالۆ به‌رنه‌ سهر مو‌سلمانان، نه‌و جه‌نگانه به‌ هۆی نه‌وه‌وه‌ بوو كه هه‌ندێك له‌ هۆزه‌كان ده‌یانویست ناپاکی بنوێتن له‌گه‌ڵ مو‌سلماناندا، به‌لام پیغمه‌مبهر (ﷺ) یه‌ك یه‌ك به‌ره‌هرچی دانه‌وه‌، نه‌و جه‌نگانه وه‌ك مه‌شقی سه‌ربازی وایان بوون بۆ سه‌ربازانی مو‌سلمانان.<sup>۱</sup>

۲- جه‌نگان له‌گه‌ڵ جووله‌كه‌کانی (به‌نو قه‌ینوقاع)دا: جووله‌كه‌کانی مه‌دینه له‌ چه‌ند هۆزێکی سه‌ره‌کی پێكه‌اتبوون كه یه‌كێك له‌وانه هۆزی (به‌نو قه‌ینوقاع) بوون كه له‌ دواي جه‌نگی به‌دردا نه‌و په‌یمان و به‌لێنه‌یان هه‌له‌وه‌شاندوه‌ كه به‌ستوویان له‌گه‌ڵ مو‌سلمانه‌كاندا و كه‌وتنه‌ کاری ناپاکی و خیانه‌ت‌کردن، نه‌وان زۆر رقیان بوو كه مو‌سلمانه‌كان سه‌ركه‌وتن، بۆیه كه‌وتنه‌ قه‌سو‌تن به‌ مو‌سلمانان و وێستان به‌ هه‌ر جوۆرێك بێت كاریك بكه‌ن كه زیان بگه‌یه‌نن به‌ مو‌سلمانان،<sup>۲</sup> به‌لام پیغمه‌مبهر (ﷺ) رێگهی پێ نه‌دان و كه‌وته‌ كۆكردنه‌وی مو‌سلمانه‌كان و چو‌و به‌ره‌و روویان تا نه‌و هۆزه‌ ناپاكه‌ له‌ناوه‌به‌ریت و هه‌مووان فێر بكات كه نه‌گه‌ر كه‌سێك ناپاکی بكات نه‌وا لێی ده‌دریت و له‌و وڵاته‌ ده‌رده‌كریت،<sup>۳</sup> نه‌و جووله‌كانه‌ كه‌وتنه‌ سو‌كایه‌تی كردن به‌ ئا‌فره‌تێکی مو‌سلمان، چونكه یه‌كێك له‌ ئا‌فره‌ته‌ مو‌سلمانه‌كان چو‌و بۆ لای جووله‌كه‌كان تا له‌وێ شت بفرۆشیت، جووله‌كه‌كان پێیان وتبوو ده‌بێت خۆت نیشان به‌ده‌یت به‌لام نه‌و پازی نه‌بوو یه‌كێك له‌ جووله‌كه‌كان له‌ پشت‌ه‌وه‌ جلی ئا‌فره‌ته‌ مو‌سلمانه‌كه‌ی

<sup>۱</sup> - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایمه (۴۵۱-۴۵۷).

<sup>۲</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایمه (۲۲۹-۲۳۳).

<sup>۳</sup> - عبدالعزيز پاره‌زانی: ژبانی پیغمه‌مبهری مه‌زن محمد (ﷺ)، لایمه (۲۵۹).

به زکردوه و لهشی دهرکهوت و جووله که کان کهوتنه گائته پیکردن و پیکه نین به و نافرته موسلمانان، لهو کاته دا موسلمانیک لهوی بوو یه کسهر جووله که کهی کوشت، جووله که کانیش موسلمانان که یان کوشته وه،<sup>۱</sup> پيغمبریش (ﷺ) بریاریدا هه موویان بکوژیت و له ناویان بهریت چونکه سوکایه تیان کردوه به موسلمانان.<sup>۲</sup> به لام سه رۆکی دوو پرووه کان که ناوی (عبدالله کوری ثوبی) بوو داوای کرد له پيغمبر (ﷺ) تا نه یان کوژیت و پیکه یان پسی بدات تا له شاره که بچنه دهره وه، هه رچهنده پيغمبر (ﷺ) ههزی نه ده کرد به لام به گوئی کرد.<sup>۳</sup>

پرسیار: بۆچی پيغمبر (ﷺ) به گوئی نهو پیاوه دوو پرووه کرد؟

وه لام: بۆ نه وهی دوو بهر کهی و ناژاره نه که ویتته شاره که وه به وهی دوو پرووه کانه وه، نهو کات جووله که کان مال و سامانی خۆیان به جی هیتشت و له شاره که چوونه دهره وه، هه موو خه لکه که کهوتنه نه فرین کردن له جووله که کان ته نانهت دۆسته کانیشیان رقیان کهوت لییان.

۳- کوشتنی هه ندیک لهو که سه به ناویان گانهی که دژایه تی نیسلام و پيغمبر (ﷺ) و موسلمانان یان ده کرد، چونکه هه ندی کهس هه ن نابیت هه رگیز لییان خۆش بیت و ده بیت بیان کوژیت، نهو که سانه قسه یان دهوت به نیسلام و به پيغمبر (ﷺ) شیعیان دهوت، بۆیه پيغمبر (ﷺ) فرمانی کرد به موسلمانان تا هه ستن به کوشتن و له ناو بردنی نهو ناپیاوانه.<sup>۴</sup>

۴- پيغمبر (ﷺ) لهو ماوه یه دا چوویه داوای (هه فسه ی کچی عومهر) و هیتای.<sup>۵</sup>

۵- هه روه ها (عه لی کوری نه بو تالیب) چوویه داوای (فاتیمه ی کچی پيغمبر (ﷺ)) و هیتای، به مه عه لی هه م نامۆزای پيغمبر (ﷺ) هه م زاوای بوو.<sup>۶</sup>

<sup>۱</sup> - ابن هشام: السيرة النبوية، لایره (۶۴۰).

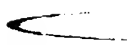
<sup>۲</sup> - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایره (۳۲۴).

<sup>۳</sup> - محمد رمضان البوطي: فقه السيرة النبوية، لایره (۱۷۱).

<sup>۴</sup> - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۴۵۸-۴۶۷).

<sup>۵</sup> - ابن قیم الجوزية: زاد المعاد في هدي خير العباد، بهرگی یه کهم، بهشی یه کهم، لایره (۶۷).

<sup>۶</sup> - د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۴۶۷).



## \* پەند و نامۆزگاری:

۱- نابیت هەرگیز پێگه بدهین به دوژمنان که ناژاوه بنێنهوه و یه کسەر ده‌بیت به‌ربه‌چی هێرشه‌کانیان بدهینه‌وه.

۲- نابیت به یه کجار هێرش بکهینه سەر هه‌موو دوژمنه‌کانمان، به‌لکو ده‌بیت یه ک یه‌ک.

۳- هەر که‌سی‌ک سوکایه‌تی بکات به موسلمانان یان بیه‌وێت نابرووی ئافره‌ت ببات ده‌بیت لێی قبوڵ نه‌که‌ین و هێرش بکهینه سەر.

نازیزان سه‌یرکه‌ن پێغه‌مبەر (ﷺ) پێگه‌ی نه‌دا نابرووی یه‌ک ئافره‌تی موسلمان به‌ریت، نه‌ی نه‌مڕۆ نابرووی هه‌زاران ئافره‌تی موسلمان نابهریت؟

۴- نه‌گه‌ر زانیمان نیشیک بکه‌ین ده‌بیت هه‌ی ناکۆکی و ناژاوه له‌ وڵاتدا ده‌بیت نه‌و نیشه نه‌که‌ین نه‌گه‌ریش پێمان ناخۆش بێت، وه‌ک چۆن پێغه‌مبەر (ﷺ) ویستی جووله‌که‌کان بکوژرێن به‌لام که زانی ناژاوه ده‌نیتنه‌وه به‌ ناچاری نه‌یکوشتن.

## جهنگی نوحود

جهنگی نوحود نه‌و جهنگه‌ بوو له‌ نێوان موسلمانه‌کان و بێباوه‌ره‌کاندا ڕوویدا، له‌م جهنگه‌دا موسلمانه‌کان شکستیان خوارد و بێباوه‌ره‌کان سه‌رکه‌وتن، ئه‌م جهنگه‌ له‌ دوا‌ی جهنگی به‌ردا ڕوویدا که‌ پێشتر بێباوه‌ره‌کان شکستیان خوارد، خوا‌ی گه‌وره‌ له‌ قورئانی پێرۆزدا به‌ جوانی باسی نه‌و جهنگه‌مان بو‌ ده‌کات، هه‌روه‌ها باسی نه‌وه ده‌کات بۆچی موسلمانه‌کان شکستیان خوارد و سه‌رنه‌که‌وتن.

## \* هۆکاره‌کانی جهنگه‌که‌:

بێباوه‌ره‌کان دوا‌ی نه‌وه‌ی له‌ جهنگی به‌ردا شکستیان خوارد هه‌میشه‌ ده‌گه‌ران به‌ دوا‌ی هه‌لیکدا تا تۆله‌ی خۆیان به‌سه‌ننه‌وه له‌ موسلمانان و تا نابرووی خۆیان له‌ ناو خه‌لکدا بگێرێنه‌وه هه‌ریه‌ک له‌وان به‌ جو‌ریک خۆی ناماده‌ ده‌کرد بۆ تۆله‌ سه‌ندنه‌وه، چونکه‌ که‌م که‌س هه‌بوو که‌ خزم و که‌س و کاری له‌و جهنگه‌دا نه‌کوژرایت یان به‌ دیل نه‌گیرایت، هاوکات نه‌و

هیرشانه‌ی که موسلمانان به‌رده‌وام ده‌یانکرده‌ سەر کاروانه‌ بازارگانیه‌کانی بیباوه‌ران وای لی کردبوون که زاتیان نه‌بیئت کاروانی بازارگانی پروات به‌و ریگه‌یه‌دا به‌مه‌ نابووری و پاره و سامانیان دایه‌ کزی،<sup>۱</sup> جگه‌ له‌وه‌ خه‌لکی له‌ هم‌موو شوینه‌کانه‌وه‌ که‌وتنه‌ لۆمه‌ و گاته‌کردن به‌ بیباوه‌ران و پییان ده‌وتن نه‌و موسلمانان که‌م و هه‌زارانه‌ توانیان نیسه‌ بشکیتن، بیباوه‌ره‌کانیش زۆر خه‌فه‌تیاان ده‌خوارد به‌و قسانه‌ و بریاراندا تۆله‌ به‌سته‌نه‌وه‌ و واز نه‌هیتن،<sup>۲</sup> بۆیه‌ که‌وتنه‌ خوئاماده‌کردن و چه‌کی زۆریان کوکرده‌وه‌ و سه‌ربازه‌کانیشیان کوکرده‌وه‌ و مه‌شقیان پی کردن تا ناماده‌ بن هیرش بکه‌نه‌ سەر موسلمانان.

پرسیار: نایا موسلمانان له‌و کاته‌دا چییان کرد؟

وه‌لام: موسلمانان کانیش له‌و کاته‌دا سه‌رقالی نیش و خو به‌هیزکردن بوون، نه‌وان بیتاگا نه‌بوون له‌ هه‌ولتی بیباوه‌ران، به‌لکو هه‌رچی هه‌وال بوو پییان ده‌گه‌شت.

پرسیار: موسلمانان چۆن هه‌والیان پی ده‌گه‌شت؟

وه‌لام: موسلمانان له‌ ریگه‌ی نه‌و که‌سانه‌وه‌ هه‌والیان پی ده‌گه‌شت که‌ موسلمان بوون و له‌ مه‌که‌دا بوون که‌س نه‌یده‌زانی که‌ نه‌وان موسلمانن، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پیی فه‌رمووبوون بیباوه‌ره‌کان و یستیان هه‌رچی بکه‌ن هه‌والمان پی بده‌ن.<sup>۳</sup>

پاشان بیباوه‌ره‌کان له‌ مه‌که‌ که‌تنه‌پی به‌ره‌و مه‌دینه‌ بو تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌، پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) به‌ وردی هه‌والی جوولانه‌وه‌ی بیباوه‌رانی پی ده‌گه‌شت که‌ ژماره‌یان چه‌نده‌ و بو کوئی ده‌چن و له‌ کویتدان و ده‌یان هه‌وت چی بکه‌ن و چی نه‌که‌ن، یه‌کی له‌ که‌سانه‌ی که‌ موسلمان بوو بیباوه‌ره‌کان پییان نه‌ده‌زانی ناوی (عه‌باس) بوو که‌ مامی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو، عه‌باس به‌ نامه‌ هه‌والی ده‌نارد بو پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پیی ده‌وت که‌ بیباوه‌ره‌کان له‌ کویتدان و به‌ره‌و نه‌وی دین و ژماره‌یان نه‌وه‌نده‌یه‌، پاشان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بو نه‌وه‌ی ته‌واو دلتیا بیئت که‌سیکی نارد تا هه‌وال بزانیته‌.<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایمه‌ (۲۳۹).

<sup>۲</sup> - عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژیان و ره‌شتی پیغه‌مبه‌ر، لایمه‌ (۱۸۱).

<sup>۳</sup> - عبدالعزیز پاره‌زانی: ژیاپی پیغه‌مبه‌ری مه‌زن عه‌د (ﷺ)، لایمه‌ (۲۷۴).

<sup>۴</sup> - عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژیان و ره‌شتی پیغه‌مبه‌ر، لایمه‌ (۱۸۱).

## \* مشت و مری نیوان موسلمانان:

موسلمانان که وتنه مشت و مری له سر نه وهی نایا له مه دینه دا بمیننه وه و له وی جهنگ بکهن له گه ل بیا وه پر کاند، یان بچنه دهره وهی شار و له وی بجهنگن، پیغمه مبه (ﷺ) دهیفرموو با له مه دینه دا بین و چاوه ری بکهن تا بیا وه پران دین، کاتیک هاتن لیره لیتان ده دین، چونکه نه و کات نریکین له شاره که و هرچه کمان ویست زوو دهستان ده کویت و هه موو خه لکه که ش یارمه تیمان ده دات،<sup>۱</sup> به لام هندی له موسلمانان کان و تیان نهی پیغمه مبه ری خوا (ﷺ) با بچینه دهره وه جهنگیان له گه لدا بکهن باشه، تا نه وهی پیغمه مبه (ﷺ) به نابه دلی به کویتی کردن و چوویه وه بز مال وه تا له وی جل و بهرگی جهنگ بکاته به ری، کاتیک موسلمانان کان بینان پیغمه مبه (ﷺ) حمز ناکات بچنه دهره وه، و تیان نیمه بچی به و جوړه مشت و مریمان کرد له گه ل پیغمه مبه (ﷺ) دا، با پروین پتی بلین باشه له ناو شاره که دا ده مینینه وه و لیره جهنگ ده کهن، کاتیک چوون نه وه یان وت به پیغمه مبه (ﷺ)، پیغمه مبه (ﷺ) پتی فرموون ناکریت، تازه بریار دراوه، هیچ پیغمه مبه ریک جلی جهنگی نه کردو وه بهر تا بچن به کژ دوژمناندا و دواپی نه و جله لابیات تا دواپی جهنگه که،<sup>۲</sup> موسلمانانیش که وتنه خو ناماده کردن و خو کز کردنه وه بز جهنگه که، بهراستی نه و به گوئی نه کردنه ی پیغمه مبه (ﷺ) زیانیکي گهره ی دا له موسلمانان کان، چونکه نابیت قسه بکهن له رووی قسه ی پیغمه مبه را (ﷺ)، به لکو هرچی وترا نه مه فرموده ی پیغمه مبه (ﷺ) ده بیت به کسر به گویتی بکهن و بی دهنگ بین.

\* سویای موسلمانان له مه دینه ده چنه دهره وه:

پیغمه مبه (ﷺ) فرمانی کرد به موسلمانان کان تا خویان ناماده بکهن بز نه وهی له مه دینه دا بچنه دهره وه بز جهنگ، کاتیک نیروی شو هات نه و کات پیغمه مبه (ﷺ) فرمانی کرد تا به ری بکهن و چوون تا گه یشتنه ناوچه یه که پتی ده وتریت (توحود) چونکه شاخی

<sup>۱</sup> - ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، بهرگی دووم، لایره (۴۱).

<sup>۲</sup> - ابن اسحاق: السیره النبویه، لایره (۳۲۳).

نوجود له‌ویدا بوو، موسلمانەکان له‌وێ وه‌ستان،<sup>۱</sup> هاوکات بێباوه‌ره‌کانیش به‌رده‌وام له‌ ڕینگه‌دا بوون و ده‌هاتن تا نه‌وه‌ی نه‌وانیش گه‌یشتنه‌ ناچه‌که و هه‌ردوولا ناماده‌ بوون بۆ نه‌وه‌ی جه‌نگ بکه‌ن،<sup>۲</sup> له‌ناو موسلمانەکاندا گرفتێکی سه‌خت ڕوویدا له‌ پێش نه‌وه‌ی بکه‌نه‌ شوێنه‌که، نه‌ویش نه‌وه‌ بوو که سه‌رکرده‌ی دووڕووه‌کان که ناوی (عبدالله کوڤی ئوسه‌ی) بوو هه‌ستا به‌ پاشگه‌زیبوونه‌وه‌ له‌ جه‌نگه‌که و وتی: نێمه‌ جه‌نگ ناکه‌ین، به‌مه‌ هه‌رچی دووڕوو بوون له‌ جه‌نگه‌که کشانه‌وه و گه‌رانه‌وه به‌ره‌و مه‌دینه، نه‌مه‌ وای کرد که موسلمانەکان دڵیان سارد بپێته‌وه له‌ جه‌نگه‌که و خه‌ریک بوو زۆریکیان واز به‌هێنن له‌ جه‌نگه‌که،<sup>۳</sup> هه‌رچه‌نده هه‌ندێک له‌ موسلمانەکان وێستیان دووڕووه‌کان بگه‌ڕێننه‌وه به‌لام سه‌ری نه‌گرت، له‌و کاته‌دا هه‌ندێک له‌ جووله‌که‌کان هاتن تا یارمه‌تی موسلمانەکان به‌دن، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ڕازی نه‌بوو، هه‌روه‌ها هه‌ندێک مندالی موسلمان هاتبوون بۆ جه‌نگ، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) گێڕانیه‌وه و نه‌یه‌شت له‌و جه‌نگه‌ به‌شداری بکه‌ن چونکه‌ مندال نابێت به‌جێته‌ جه‌نگه‌وه، به‌لام چه‌ند دانه‌یه‌کیان له‌به‌ر نه‌وه‌ی بالاییان به‌رز بوو، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ڕینگه‌ی پێدان،<sup>۴</sup> پاشان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌وته ڕێک کردنی سوپاکه‌ و دابه‌شی کردن به‌سه‌ر شوته‌کاندا تا هه‌ر یه‌که و به‌ شیوه‌یه‌ک جه‌نگ بکه‌ن، کۆمه‌ڵێک تیره‌اوێژی دانا له‌سه‌ر به‌رزاییه‌که و فهرمووی نه‌گه‌ر نێمه‌ سه‌ریش که‌وتین نابێت ئێوه دابه‌زن تا خۆم پێتان نه‌هێم،<sup>۵</sup> که‌چی دوایی به‌ گوێی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یان نه‌کرد و دابه‌زین که‌ بوو به‌ مایه‌ی شکست خواردنی موسلمانەکان و شه‌هید بوونی زۆریکیان، به‌م شیوازه‌ موسلمانەکان ناماده‌ بوون بۆ جه‌نگ کردن و چاره‌پێ بوون تا بێباوه‌ره‌کانیش بێن و هێرش به‌رن و جه‌نگه‌که ده‌ست پێ بکات، پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) زوو زوو موسلمانەکانی هان ده‌دا تا نه‌ترسن و به‌ مه‌ردانه‌ خۆیان ناماده‌ بکه‌ن بۆ جه‌نگ کردن.

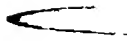
<sup>۱</sup> د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، به‌رگی دووهم، لایه‌ره (۹۳).

<sup>۲</sup> ابن کثير: البداية والنهاية، به‌رگی دووهم، به‌شی چواره‌م، لایه‌ره (۱۷).

<sup>۳</sup> ابن هشام: السيرة النبوية، لایه‌ره (۶۵۳).

<sup>۴</sup> محمد سعيد رمضان البوطي: فقه السيرة النبوية، لایه‌ره (۱۷۸).

<sup>۵</sup> د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایه‌ره (۴۸۱).



### \* پەند و نامۆزگاری:

۱- نایبێت لە جەنگێکدا یان لە کارێکدا سەرکەوتن نێر واز بهێتین و پالتی لێ بدەینەوه و بلتین تەواو نیتە سەرکەوتن، بەلکو دەبێت بزانی دوژمنەکانمان هەمیشە لە هەولی تۆلە سەندنەوه‌دان. بۆیە دەبێت خۆمانی بۆ نامادە بکەین.

۲- ئەگەر بینیمان یان بیستمان یان هەر چۆنێک بێت زانیمان دوژمنان دەیانەوێت زیان بگەیەنن بە موسڵمانان دەبێت نیتە هەواڵ بدەین بە موسڵمانەکان و ئاگاداریان بکەینەوه چونکە موسڵمانان برای نیتەن.

۳- نایبێت هەرگیز قسە بکەین لە قسەی پیغه‌مبەر (ﷺ) بەلکو هەرچێک فەرماشت و فەرمانی خوای گەوره و پیغه‌مبەر (ﷺ) بوو یەكسەر دەبێت بە گوێیان بکەین و هیچ بیری لێ نەکەینەوه و دلنایان کە فەرمانەکیان راستە ئەگەرنا ئەگەر وا نەکەین دووچارێ زیان دەبین، هەروەك چۆن موسڵمانەکان کاتیێک لە جەنگی ئوحدودا بە گوێی پیغه‌مبەر (ﷺ) بیان نەکرد تووشی زیان بوون کە نیتستا باسی دەکەین.

\* دەست پێکردنی جەنگەکە:

جەنگەکە لە نێوان هەردوو لادا دەستی پێکرد و جەنگێکی قورس بوو لە جەنگەکەدا سەرەتا موسڵمانان بە دلێرانه و ئازایەتی جەنگیان کرد و توانیان بێباوەرەکان بشکێنن، بێباوەرەکان کە زانیان تووشی شکست بوون دەستیان کرد بە ڕاکردن، بەلام کاتیێک تیرهاوێژە موسڵمانەکان ئەمەیان بینی ڕایان کردە خوارەوه تا دەسکەوت کۆیکەنەوه سەرکردەکیان پێی وێن دامەبەزن، مەگەر پیغه‌مبەر (ﷺ) نەیفەرموو لە شوێنی خۆتاندا دامەبەزن تا خۆم فەرمانتان پێ نەکەم؟ کەچی ئەوان هەموو دا بەزین،<sup>۱</sup> یەکیێک لە سەرکردە بێباوەرەکان کە ناوی خالیدی کورپی وەلید بوو ئەمە بێنی بۆیە لە پشتەوه گەڕایەوه و بەرزایەکانی گرت و لەو لایشەوه و بێباوەرەکان گەڕانەوه بەمە موسڵمانەکان کەوتنە ناوەرێستەوه، ئەمەلایان بێباوەرەکان بوون، ئەمجارە جەنگەکە زۆر سەخت بوو تیایدا موسڵمانەکان شکستیان هێنا و

<sup>۱</sup> عبدالعزیز پارمزانی: ژێانی پیغه‌مبەری مەزن (ﷺ)، لایمەر (۲۸۱-۲۸۲).

موسلمانیتکی زۆر تیایدا شهید بوون که ژماره یان ۷۲ موسلمان بوو که له ناو نهو شهیداندها حه مزه ی مامی پیغمه مبر (ﷺ) ی تیدا بوو که به دهستی بیباوه ره کان شهید بوو.<sup>۱</sup>

### رهو داوه کانی ناو جه ننگه که

کاتی: موسلماننه کان له جه ننگه که دا شکستیان خوارد یه کێک له بیباوه ره کان موسلمانیتکی کوشت که شیوه ی له شیوه ی پیغمه مبر (ﷺ) ده چوو نیت وای زانی پیغمه مبر (ﷺ) ی کوشتوو و هاواری کرد به ناو خه لکه که دا و وتی پیغمه مبرم کوشت، پیغمه مبر (ﷺ) یش که وتبووه ناو چالیکه وه و دانی پیروزی خویناوی بوو و بریندار بوو سوو، موسلماننه کانیش له دهو روه ری نه بوون تا یارمه تی به دن و پرزگاری بکه ن، موسلماننه کان کاتیک نه م هموا له یان بیست وایان زانی پاسته و ته واو خه فته بار بوون و هه ندیکیان شمشیره کانیا ن فریدا و وازیان هیتا له جه ننگ و هه ندیکیان پایان کرد و هه ندیکێ تریان وازیان نه هیتا و به رده وام جه نگیان ده کرد،<sup>۲</sup> یه کێک له موسلماننه کان که وته نزیک پیغمه مبر (ﷺ) سهیری کرد پیغمه مبر (ﷺ) ی بینی، ویستی هاوار بکات به ناو خه لکه که دا و بلێت موسلمانان پیغمه مبر (ﷺ) شهید نه بووه و ماوه و لیته یه وهرن بو لاما ن، به لām پیغمه مبر (ﷺ) پیتی فرموو بێ ده ننگ به.<sup>۳</sup>

پرسیار: بۆچی پیغمه مبر (ﷺ) به و هاوه له ی فرموو بیده ننگ به؟

وه لām: چونکه بیباوه ره کان له و شوینه دا بوون و نه گهر بیانزانایه پیغمه مبر (ﷺ) شهید نه بووه ده هاتن بۆی و هیچ موسلمانیتکیش نه ده بوو له دهو روه ریدا تا بیانپارتزیت جگه له و هاوه له، بۆیه پیغمه مبر (ﷺ) پیتی فرموو بیده ننگ بیت تا بیباوه ره کان که مێک بچنه نه و لاوه.

عو مه ری کوپی خه تاب توانی هێرشیتکی توند بکاته سه ر بیباوه ره کان و پاویان بنیت و ده ست بگریته به سه ر ناوچه به رزه کاندان به مه بیباوه ره کان هیوا یان نه ما به یه کجاره کی

۱. عمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایحه (۲۵۶-۲۵۷).

۲. عبدالعزیز عه لانه دین مستفا: ژیا ن و په شی پیغمه مبر، لایحه (۱۸۹).

۳. د. علی محمد الصلاهی: السیره النبویه، لایحه (۱۸۶).



سهریکه ون و زانیان ناتوانن به تهواوه تی له ناویان بیهن، لهو کاته دا جهنگه که گهرم بوو، یه کیتک له بیباوه ره کان که پئی دهوترا (وه حشی) ههستا به شهیدکردنی حه مزه ی مامی پیغمه مبه (ﷺ)، پیغمه مبه (ﷺ) زۆر خهفته تی خوارد بهوه و هه میشه له یادی نه ده چوو،<sup>۱</sup> حهزی ده کرد ناوی مندال بنیت حه مزه،<sup>۲</sup> ههروه ها هاوه لانی تری زۆریش شهید بوون.

هاوکات چهند که سیتک له جووله که کان که پیشت به لئینیان دابوو به پیغمه مبه (ﷺ) به پهل کهوتنه خۆ و هاتن بۆ یارمه تی دانی موسلمانان کان و جهنگیان کرد تا کوژران، لهو کاته دا هه ندیک له موسلمانان کان چوون بۆ لای پیغمه مبه (ﷺ) تا بهرگری لی بکه ن و بیگیتنه وه بۆ بهرزاییه که، یه کیتک له وانه نافره تیک بوو به ناوی (نوسه بییه ی کچی که عب) که زۆر نازایانه جهنگی ده کرد به شمشیر و به تیر و کهوان بهرده وام ده جهنگا تا رینگه نه دات بیباوه ران زیان بگه یه نن به پیغمه مبه (ﷺ).<sup>۳</sup>

یه کیتکی تر له وانه (نه بو ده جانه) بوو، یه کیتکی تریان ناوی (ته لحه) بوو که هیئنده تیری وه شاند تا چهند که وانیتکی شکاند، پیغمه مبه (ﷺ) زۆری خویش دهویست و دوعای بۆ ده کرد،<sup>۴</sup> هه رچهنده بیباوه ره کان ده چوونه پیشه وه شهو هاوه لانه به تیر و به یم دووریان ده خستنه وه، تا نه وه ی هه ر چۆنیک بیت پیغمه مبه (ﷺ) بیان گیرایه وه بۆ بهرزاییه کان.

بیباوه ره کان به دهنگی بهرز و تیان شه وه تۆله ی به درمان کرده وه و سهرکه وتین، به لām پیغمه مبه (ﷺ) فهرمووی کوژراوه کانی نیه وه له دۆزه خدان، به لām کوژراوه کانی نیه وه به هه شتدان،<sup>۵</sup> پاشان که بیباوه ره کان چوون پیغمه مبه (ﷺ) چوویه خواره وه تا سهردانی کوژراوه کان بکات و بیان نیرتیت له وئ، حه مزه ی بینسی که سنگی له ت کرابوو، پیغمه مبه (ﷺ) زۆری خهفته پی خوارد، پاشان فهرمووی دوودوو بیباخنه گۆره وه، کامیان قورنانی زۆر له بهر بوو شه و یان پیتش بجه ن، نینجا پیغمه مبه (ﷺ) دهسته پیروژه کانی بهرز

<sup>۱</sup> ابن قیم المجرزیه: صفة الصفة، بهرگی یه کم، لایره (۱۵۰-۱۵۱).

<sup>۲</sup> د. علی عمه الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۴۹۰).

<sup>۳</sup> عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایره (۲۵۷).

<sup>۴</sup> عبدالعزیز پاره زانی: ژیاپی پیغمه مبه (ﷺ) مدزن عمه (ﷺ)، لایره (۲۸۷-۲۸۶).

<sup>۵</sup> عبدالعزیز عه لانه دین مسته فا: ژیاپی و دهشتی پیغمه مبه (ﷺ)، لایره (۱۹۱).

کرده وه و کهوته دوعا کردن بۆ شههیده کان،<sup>۱</sup> بهلام پیغمه مبه (ﷺ) نهیهشت موسلمانه کان به شکست خواردوویی بگه پیتنه وه، بهلکو موسلمانه کانى کۆکرده وه و چهند هیرشیکى کرده وه سر بیباوه ره کان له ناوچه جیاوازه کانه وه که بیباوه ره کان ترس دایگرتنه وه زانیان هیشتا موسلمانه کان توانایان ماوه، ههروه ها موسلمانه کانیش خوشیه ک دایگرتنه وه و تۆزیک وره یان پهیدا کرده وه.<sup>۲</sup>

پیغمه مبه (ﷺ) نه کهوته تۆره بوون و قسه وتن به وه هاوه لانه ی که لاساریان نواند و شوینه بهرزه کانیان به جیهیشت که بویه مایه ی شکست خواردنی موسلمانه کان، بهلکو کهوته نامۆزگاری کردنی موسلمانه کان تا جاریکی تر له خۆیان وه نیشی خۆ به خۆ نه کهن.<sup>۳</sup>

موسلمانه کانى مه دینهش زۆر خهفه تیان خوارد به وه هه واله و زۆر بیریان لای پیغمه مبه (ﷺ) بوو، نه وان کاتیک هه والی شههید بوونی برا و خوشک و کوپ و میرد و خزمیان ده بیست زۆر خهفه تیان نه بوو، بهلکو خهفه تیان بۆ پیغمه مبه (ﷺ) ده خوارد و به کسر ده بیان وت هه والی پیغمه مبه (ﷺ) مان بى بدن بزانیان حالى باشه؟ نینجا پیغمه مبه (ﷺ) سهیریکى نوحودى کرد و فهرمووی نوحود شاختیکه ئیمه ی خوش دهویت و ئیمه ییش نه ومان خوش دهویت، پاشان گه رایوه به ره مه دینه.<sup>۴</sup>

### نه نجامی جهنگه

له نه نجامی نه وه جهنگه دا که کرا بیباوه ره کان نه یان توانی جۆره سه رکه وتنیك به ده مست بهینن و تۆله ی به در بسیننه وه و ژماره یه کی زۆری موسلمانه کان شههید بوون، ههروه ها موسلمانه کان توانیان توانای خۆیان بگه پیتنه وه به وه ی دواى جهنگه که چهند هیرشیکیان کرده

<sup>۱</sup> ابن کثیر: البداية والنهاية، بهرگی دووه، بهشی چواره م، لایره (۱۴).

<sup>۲</sup> ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایره (۳۴۸-۳۵۰).

<sup>۳</sup> د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۵۲۰).

<sup>۴</sup> د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لایره (۵۲۲).

سەر بیباوهره‌کان و توانیان دورریان بجه‌ننه‌وه، هه‌روه‌ها شه‌وه سوو به شه‌زموونیک بؤ موسلمانه‌کان تا جارتیکی تر له فهرمانی خوا و پیغمبر (ﷺ) لا نه‌دن.<sup>۱</sup>

### • په‌ند و نامۆزگاری:

۱- نه‌گهر گوێزپایه‌لی فهرمانی خوای گه‌وره و پیغمبر (ﷺ) بین شه‌وا له هه‌موو کاتیکدا سهرکه‌وتوو ده‌بین، موسلمانه‌کان له جه‌نگی نوخوددا کاتیک له سه‌ره‌تاوه گوێزپایه‌لی فهرمانی پیغمبر (ﷺ) سوون سهرکه‌وتن، به‌لام له دوایه‌دا کاتیک له فهرمانی پیغمبر (ﷺ) لایاندا و له به‌رزاییه‌کان دابه‌زین، موسلمانه‌کان شکستیان خوارد.

۲- نابیت نه‌گهر بیباوهره‌کان هه‌وائیکیان بلاوکرده‌وه یان قسه‌یه‌کیان کرد یه‌که‌سهر باوه‌ریان پی‌بکه‌ین، چونکه که‌سی بیباوهر لای ناسایه درۆ بکات، به‌لام موسلمان نابیت درۆ بکات، سه‌یرکه‌ن کاتیک هه‌وائیان بلاوکرده‌وه که پیغمبر (ﷺ) یان شه‌هید کردوه موسلمانه‌کان باوه‌ریان کرد که‌چی وانهبوو درۆیان کرد.

۳- پیوسته به‌ دل و به‌ گیان پارێزگاری زانایان و سهرکرده‌ ئایینه‌کان بکه‌ین و نه‌هیلین بیباوه‌ران زیانیان پی‌بکه‌ینه‌ن، به‌لکو خۆمان به‌دینه‌ به‌رده‌میان تا تێمه‌ بکوژیت له‌ جیاتی شه‌وان، چونکه‌ تێمه‌ ته‌نها خۆمانین، به‌لام زانایان و سهرکرده‌ موسلمانه‌کان سوودیان بؤ هه‌موو موسلمانان هه‌یه و نه‌گهر شه‌هید بن زیان به‌ هه‌موو موسلمانان ده‌که‌ویت.

۴- ده‌بیت سهرکرده‌کانیش خۆیان به‌ گه‌وره‌ دانه‌نیتن و خۆیان جیا نه‌که‌ننه‌وه به‌لکو ده‌بیت وه‌ک پیغمبر (ﷺ) بکه‌ن که‌ خۆی له‌ جه‌نگه‌که‌دا به‌شداری کرد و برینداریش سوو، شه‌وه‌ک بجیت له‌ دووره‌وه‌ دابنیشیت و یان له‌ مه‌دینه‌دا بوایه و نه‌هاتایه‌ بؤ جه‌نگه‌که‌.

<sup>۱</sup> - د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، به‌رگی یه‌که‌م، لایه‌ره (۹۳-۹۶).

## پرسپاره کانی به شی هه شتم

- ۱- گرنګترین نهو پرووداوانه چی بوون که له نیتوان جهنګی بهدر و نوحوددا پرویاندا؟
- ۲- بۆچی پیغمه مېر (ﷺ) به گوئی عبدالله کورې نویدی کرد و جووله که کانی نه کوشت؟
- ۳- ده توانیت به کورتی باسی هژکاره کانی جهنګی نوحود بکهیت؟
- ۴- کاتیک بیباوه په کان خویان ناماده کرد بۆ جهنګ موسلماننه کان چیان کرد؟
- ۵- موسلماننه کان چۆن هه والی بیباوه په کانیاں ده زانی؟
- ۶- نهو که سدی هه والی ده نارد بۆ پیغمه مېر (ﷺ) ناوی چی بوو؟
- ۷- کاتیک موسلماننه کان مش و مریان ده کرد له گهل پیغمه مېر (ﷺ) چی کرد؟
- ۸- پیغمه مېر (ﷺ) و موسلماننه کان له مه دینه چوونه دهر وه چوون بۆ کوی؟
- ۹- سهره تای جهنګه که چۆن دهستی پینکرد و کی سهرکهوت؟
- ۱۰- خالیدی کورې وه لید کی بوو؟ نهی چی کرد له جهنګه که دا؟
- ۱۱- کاتیک هه والی شه هیدبوونی پیغمه مېر (ﷺ) گه یشت، موسلماننه کان چیان کر؟
- ۱۲- بۆچی پیغمه مېر (ﷺ) نه یه یشت هاوه له که ی لای هه وال بدات پیغمه مېر (ﷺ) زیندوه؟
- ۱۳- پیغمه مېر (ﷺ) چۆن وه لای بیباوه په کانی دایم وه کاتیک وتیان تۆله ی بهدرمان سنده وه؟
- ۱۴- عوممیری کورې خهتاب چۆن توانی ناوچه بهرزه کان بگپرتته وه؟
- ۱۵- چ پمند و ناموژگاریه وهرده گریه له پرووداوی جهنګی نوحود؟
- ۱۶- نه نجامی جهنګه که چی بوو؟

## به شى نويه م

### له جهنگى نوحوده وه تا دواى جهنگى خندهق

کاتیک جهنگى نوحود ته واو بوو، بېباوه ران له هم موو شو تنيکه وه که و تنه هه ولى نه وه ی خوږان کو تیکه نه وه تا موسلمانان له ناو بهرن، چونکه پييان و ابو موسلمانان ته واو لاواز بوون و ناتوانن نیر جهنگ بکه ن،<sup>۱</sup> که چی نه يانده زانی خواى گوره دينى خو ی سرده خات، هه جاره و دهسته يک سهرى هه لده دا تا هيرش بکه نه سهر موسلمانان، به لام پيغمبره (ﷺ) سوپای موسلمانانى دهنارد بزيان تا رتيگه نه دات هيچ بکه ن دژ به موسلمانان.<sup>۲</sup>

### \* رووداويکى دلته زين:

روژتيگان پيغمبره (ﷺ) له مزگوتدا بوو، خه لکى دوو هوژى بيگانه و دوور هاتن بژ لای پيغمبره (ﷺ) و سه لاميان کرد و دانيشتن، وتيان نه ی پيغمبره (ﷺ) خوا (ﷺ) له ناو نيتمه دا موسلمانتيکى زور هديه، جا داوات لى ده که ين کو مة ليک له هاو له زاناکان بنيريت له گه لماندا تا له وى فيرى کاروبار و زانياريه نيسلاميه کانمان بکه ن، پيغمبره (ﷺ) بيش دلخوش بوو، کو مة ليک موسلمانى ناردن که قورشانى باشيان ده زانى و شاره زايى زوريان هه بوو له نايى نيسلامدا.

هم موويان پيکه وه که و تنه پي، که چی له نيره ی رتيگه دا خه لکى هوژه کان که پيشتر هاتبوون بژ لای پيغمبره (ﷺ) فيليان کرد و که و تنه شه هيدکردنى موسلمانان کان و هه نديکى موسلمانان کانيشيان فروشت به بېباوه رة کانى مه که که و نه وانيش شه هيديان کردن، کاتیک پيغمبره (ﷺ) نهم هه والهى بيست ته واو نيگه ران بوو و خه فت دايگرت.<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> - عمرد شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لاپره (۲۶۸-۲۶۳).

<sup>۲</sup> - عبدالعزيز عه لانددين مسته فا: زبان و په وشتى پيغمبره، لاپره (۹۱).

<sup>۳</sup> - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لاپره (۳۷۱-۳۷۲).

پرسیار: ژماره ی نو هاوۀ لانه چنډ بوون و کي سدرکرده یان بوو؟

وۀ لآم: ژماره ی نو هاوۀ لانه ده موسلمان بوون و سدرکرده کیان ناوی عاسم بوو.<sup>۱</sup>

کاتیک بیتاوه په کان کهوتنه کوشتنیان عاسم به شمشیره کي جهنگی له گهل کردن تا نهمو ی خه ریک بوو شهیدی بکمن، دوعای کرد خوايه گيان تهرمه کم نه که ویتنه دهستی نهوانه، کاتیک شهیدیان کرد و ویستیان پرۆن تهرمه کي بهینن، به لآم خوی گه وړه پنگه ی پی نه دان و تهرمه کي شارده وه.<sup>۲</sup>

### \* په ند و ناموزکاری:

۱- ناییت متمانۀ بگمین به هم مو کسیک چونکه خه لکی وا همن زور خراپن.

۲- خوی گه وړه دوعای بهنده کانی خوی وهرده گرت به لآم ناییت نیتسه په له بکمین و بلین بچی گیرای نه کرد، به لکو خوی گه وړه خوی چاکتر ده زانیت.

۳- لیره وه ده زانین که پیغمه مبرش (ﷺ) غیب نازانیت.

### ژن هینانی پیغمه مبر (ﷺ):

له و ماوه یه دا پیغمه مبر (ﷺ) دوو ژنی هینا، که یه کیکیان ناوی دایکی سله مه بوو،<sup>۲</sup> یه کیکی تریان ناوی زهینه ب بوو، دایکی سله مه که موسلمان بوو له مه ککوه ویستی کوچ بکات بۆ مه دینه، که چی بیتاوه په کان خوی و کوره کیان گرت و به جیا کردنیانه سجنه وه، باوکی سله مه میش که میزدی دایکی سله مه بوو به تنها کوچی کرد بۆ مه دینه، به لآم له دوایدا مرد و دایکی سله مه بی میتر مایه وه.

باوکی سله مه دوعای کردبوو بۆ ژنه کي وتبوی خوايه گيان نه گهر من مردم پیاوینکی له من باشر و باوه دارتر ببه خشیت بهم ژنه، نه وه بوو که مرد دایکی سله مه دهیوت جا

۱- د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایره (۵۳۳).

۲- عبدالعزيز پاره زانی: ژانی پیغمه مبر میزن محمد (ﷺ)، لایره (۲۹۸).

۳- ابن قیم المجرية: زاد المعاد فی هدی خیر العباد، بمرگی یه کم، بهشی یه کم، لایره (۶۷).

کئی همدیه له باوکی سه‌له‌مه چاکتر بیت، تا نه‌وه‌ی پیغمه مبر (ﷺ) چوویه داوای دایکی سه‌له‌مه و هیتای.

### \* له دایک بوونی هه‌سه‌نی کوری عه‌لی:

له سالی چواره‌می کۆچیدا هه‌سه‌نی کوری عه‌لی له دایک بو، پیغمه مبر (ﷺ) بایره‌ی هه‌سه‌ن بو، هه‌سه‌ن کورێکی زۆر ڕێک و پێک و باوه‌ردار ده‌رچوو.

کاتی‌ک هه‌سه‌ن له دایک بو، باوکی ناوی نا (هه‌رب)، واتا: جه‌نگ، به‌لام پیغمه مبر (ﷺ) کاتی‌ک هات بۆ نه‌وی ناوه‌که‌ی کۆری بۆ (هه‌سه‌ن) واتا: چاک و باش، پاشان له خۆشی نه‌وه‌دا مه‌ریکیان سه‌رپری و دابه‌شیان کرد به‌ ناو خه‌لکه‌که‌دا.<sup>۱</sup>

پرسیار: هه‌سه‌ن براهه‌کی هه‌بوو ناوی چی بوو؟

وه‌لام: ناوی براهه‌ی هه‌سه‌ن بریتی بوو له (هه‌سه‌ین) که دوا‌یی شه‌هید کرا.

### \* په‌ند و ئامۆژگاری:

۱- ژن هیتانی گه‌وره‌کاغان سونه‌تی پیغمه مبر (ﷺ) ه، نابیت ئیمه‌ی مندالان رقمان بیت نه‌گه‌ر گه‌وره‌کاغان ژنیان هیتا، به‌لکو ده‌بیت خۆشیمان بیت چونکه سونه‌تی پیغمه مبر (ﷺ) ه.

۲- تا ده‌توانین با دوعای خیر بکه‌ین و دلتیا بین خوا قبوولی ده‌کات، سه‌یرکه‌ن کاتی‌ک باوکی سه‌له‌مه دوعای کرد بۆ دایکی سه‌له‌مه خوای گه‌وره‌ چۆن قبوولی کرد.

۳- پیتیسته‌ ناوی جوان و ڕێک و پێک بنیین له‌ منداله‌کاغان، نه‌وه‌ک ناوی توند و خراپیان لێ بنیین، نه‌گه‌ریش مندالێک ناوه‌که‌ی خراپ و ناشرین بوو ده‌بیت بیگۆڕین.

۱. د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لايمره (٥٤٣-٥٤٤).

۲. د. علي محمد الصلابي: السيرة حسن بن علي بن ابي طالب، لايمره (١٩-٢٠).

## \* زهید فیزی زمانی جووله‌که‌کان ده‌بیت:

زهید هاوه‌لیکی به‌پۆز و به‌جووکی پیغمه‌مبهر (ﷺ) بوو، هەر به‌مندالی چه‌ند سوپه‌تیکی قورنانی پیرۆزی له‌بهر کردبوو، دایک و باوکی بردیان تا بکه‌وتنه‌ خزمه‌تی پیغمه‌مبهر (ﷺ)، زهید هه‌موو جارێک سهرقالتی خزمه‌تکردنی پیغمه‌مبهر (ﷺ) بوو و نیشتی بۆ ده‌کرد.<sup>۱</sup>

پیغمه‌مبهر (ﷺ) فرمانی کرد به‌ زهید که فیزی زمان و نویسنی جووله‌که‌کان به‌یت، چونکه پیغمه‌مبهر (ﷺ) ده‌ترسا کاتیک رێکه‌وتن بکات له‌گه‌ڵ جووله‌که‌کاندا فیتلی لی بکه‌ن.<sup>۲</sup>

زهیدی تازه پێکه‌یشتوی گورج و گۆڵ ده‌ستی کرد به‌ فیزیوون و له‌ ماوه‌ی پانزه‌ پۆزی ته‌واودا به‌ جوانی فیزی زمان و نویسنی جووله‌که‌کان بوو و نه‌و کات هاته‌وه‌ خزمه‌ت پیغمه‌مبهر (ﷺ) تا گوپرایه‌لی فرمانی نه‌و نازیزه‌ بیت.<sup>۳</sup>

## \* ده‌کردنی جووله‌که‌کانی به‌نو (نضیر):

یه‌کیکی تر له‌ هۆزه‌کانی جووله‌که‌کان ناوی به‌نو (نضیر) بوو، که‌وتنه‌ هه‌ولێکی خراب و درپدانه‌ دژ به‌ پیغمه‌مبهر (ﷺ) و ویستیان شه‌هیدی بکه‌ن، کاتیک پیغمه‌مبهر (ﷺ) چوو بۆ لایان تا رێکه‌وتنیان له‌گه‌ڵدا بکات، نه‌وان پلانیکیان دانا که کاتیک پیغمه‌مبهر (ﷺ) دانیش، یه‌کیکیان به‌درێکی گه‌وره‌ له‌ سه‌ره‌وه‌ بجه‌نه‌ خواره‌وه‌ به‌سه‌ر پیغمه‌مبهر (ﷺ) دا و شه‌هیدی بکه‌ن.<sup>۴</sup>

به‌لام خوای گه‌وره‌ ناگاداری پیغمه‌مبهر (ﷺ) ی کرده‌وه‌ و پیغمه‌مبهر (ﷺ) به‌ په‌له‌ له‌و شوینه‌ لاچوو و گه‌رایه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌ و بریاریدا هێرشیان بکاته‌ سه‌ر له‌بهر نه‌وه‌ی په‌یمانه‌کیان شکاند، پیغمه‌مبهر (ﷺ) که‌وته‌ هه‌ر شه‌ کردن له‌ جووله‌که‌کان و پیتی فرموون تا به‌جن و نه‌و

<sup>۱</sup> - عبدالرحمن رعت الباشا: صور من حياة الصحابة.

<sup>۲</sup> - خالد محمد خالد: هاوه‌لانی ده‌وری پیغمه‌مبهر، لایمه‌ (۲۹۷-۳۰۵).

<sup>۳</sup> - عبدالرحمن رعت الباشا: صور من حياة الصحابة.

<sup>۴</sup> - محمد رمضان البوطي، فقه السيرة النبوية، لایمه‌ (۱۹۰).



شوئنه به جی بهیلن نه گهرنا هه موویان ده کوژیت، به لام عبدالله کوپی نویسی سهر کرده ی دوو پرووه کان هه والی بۆ ناردن که نه چن و دانیشن، چونکه هه موو دوو پرووه کان یارمه تیان ده ده ن. پیغمه مبه (ﷺ) گه مارۆی جووله که کانی دا و هه موویان خه ریک بوو بمرن، تا نه وه ی سهرۆکی دوو پرووه کان قسه ی کرد له گه لیاندا و بریاریاندا بچنه ده ره وه، به مه پیغمه مبه (ﷺ) رینگه ی پی نه دان بچنه ده ره وه و نه و شوئنه یان به جی هیت.

### \* به ند و نامۆزگاری:

- ۱- پیوسته مندالی موسلمان تا ده توانیت قورنان فیر ببیت.
- ۲- با تا ده توانین بکه ونه خزمه تکردنی زانایانی موسلمان، وه ک چۆن زهید خزمه تی پیغمه مبه (ﷺ) ی ده کرد.
- ۳- پیوسته موسلمان خۆی فیری زمانی تر بکات وه ک: فارسی و عهره بی و نینگیزی و تورکی و زمانه کانی تر.

### \* چه ند جه نگیکی تری پیغمه مبه (ﷺ):

پیغمه مبه (ﷺ) چه ند جه نگیکی تری کرد له گه ل دوژمنه کانیدا به لام زۆر گه وره و به هیتز نه بوون، یه کیک له وانه نه وه بوو که چو بۆ لیسانی شه هۆزه ناپاکانه ی که هه ستان به شه هیدکردنی موسلماننه کان، پیغمه مبه (ﷺ) چو لییدان و دوژمنه کان رایان کرد بۆ شاخه کان و موسلماننه کان سهرکه و تن،<sup>۱</sup> پاشان پیغمه مبه (ﷺ) له وه نه وه ستا هه ستا به کۆکردنه وه ی موسلمانان و که و ته ری به ره و ناوچه ی به در و له وی به خۆی و سوپا کانیه وه وه ستا.

پرسیار: بۆچی پیغمه مبه (ﷺ) چو بۆ به در و له وی وه ستا؟

وه لام: چونکه بیباوه ره کان به لیینیان دا بوو له و کاته دا بین بۆ به در و جه نگ بکه ن له گه ل موسلماناندا، که چی بیباوه ره کان پاشگه زبوونه وه و نه هاتن بۆ جه نگه که و موسلماننه کان

<sup>۱</sup> ابن کثیر: البداية والنهاية، بهرگی دووم، بهشی چوارهم، لایره (۹-۸۶-۸۷).  
<sup>۲</sup> د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایره (۵۶۲-۵۷۰).

سەرکه‌وتن، بێباوه‌ره‌کان دلیان چووبوویه‌ سەر خۆشی و کامه‌رانی نه‌و ساله‌ و نه‌هاتن بۆ جه‌نگه‌که‌، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یش سوپاسی خوای گه‌وره‌ی کرد و له‌گه‌ڵ موسلمانه‌کاندا به‌ سەرکه‌وتویی گه‌رانه‌وه‌.<sup>۱</sup>

جه‌نگی سینه‌میان جه‌نگیکی ترسناک بوو که نه‌ویش جه‌نگ کردن بوو له‌گه‌ڵ نه‌و هۆزه‌ خراب و سته‌مکارانه‌ی له‌سەر ده‌سه‌لاتی پۆمه‌ به‌هێزه‌کان بوون، نه‌و هۆزانه‌ که‌وتبوونه‌ هێرش کردنه‌ سەر کاروانه‌ بازوگانیه‌کانی موسلمانه‌کان و خزیان ناماده‌ کرد تا بچن به‌ره‌و مه‌دینه‌ و نه‌و ناوچانه‌ داگیر بکه‌ن.<sup>۲</sup>

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) سوپایه‌کی به‌هێزی موسلمانه‌کانی ناماده‌ کرد و که‌وته‌پری به‌ره‌و نه‌وی و هێرشی کرده‌ سه‌ریان و توانی سەرکه‌وت به‌ سه‌ریاندا، نه‌مه‌ش شتیکی سه‌خت بوو، چونکه‌ هیچ کات عه‌ره‌ب زاتیان نه‌بوو جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ڵ پۆمه‌کاندا، که‌چی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هێرشی کرده‌ سه‌ریان و پێگه‌ی پێ نه‌دان بکه‌ونه‌ سته‌مکاری.<sup>۳</sup>

### \* په‌ند و نامۆزکاری:

۱- هه‌ر که‌سیک ناپاکی بکات له‌ پووی موسلماناندا، نه‌وا ده‌بیست لیی بدریت و پێگه‌ی پێ نه‌دریت.

۲- نابیت موسلمان بترسیت له‌ هه‌ره‌شه‌ی بێباوه‌ران و پشت به‌سه‌تیت به‌ خوا.

۳- هه‌رچه‌نده‌ ده‌سه‌لاتی سته‌مکاران به‌هێز بیت، به‌لام موسلمان نابیت ناماده‌بیت سته‌مکار به‌دلی خۆی سته‌م بکات له‌ خه‌لک، به‌لکو ده‌بیست ده‌ستی که‌سی سته‌م لیکراو بگریت و سه‌ری بجات بۆ له‌ناوبردنی سته‌مکاران.

<sup>۱</sup> - ابن اثیر: الکامل فی التاریخ، به‌رگی دووم، لایه‌ره (۶۲).

<sup>۲</sup> - محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایه‌ره (۲۸۲).

<sup>۳</sup> - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایه‌ره (۵۷۰).

### \* جهنگی به‌نی موسته‌له‌ق:

به‌نی موسته‌له‌ق هۆزیک بوون له هۆزی خوزاعه، نه‌وان که‌وتنه دژایه‌تی کردنی موسلمانان و دژایه‌تیان له پرووی موسلمانانه‌کاندا، چونکه نه‌و هۆزه له کاتی جهنگه‌کاندا هه‌لده‌ستان به یارمه‌تیدانی بی‌باوه‌ره‌کانی مه‌ککه دژ به موسلمانانه‌کان، هه‌روه‌ها که‌وتبوونه برینیی ڕینگه‌ی موسلمانانه‌کان، موسلمانانه‌کان نه‌یانده‌توانی بچن به‌ره‌و مه‌ککه‌ی شونیی جارانی خۆیان، جگه له‌وه‌یش ده‌یانویست هیرش بکه‌نه‌سه‌ر موسلمانان، بۆیه پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) موسلمانانی کۆکرده‌وه و هیرشی کردنه سه‌ر و سه‌رکه‌وت به سه‌ریاندا و زۆریکی لی به‌دیل گرتن.

### ژنه‌یتانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ):

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) کاتیک سه‌رکه‌وت به‌سه‌ر نه‌و هۆزانهدا، نه‌وکات یه‌کێک له که‌چه‌کانی نه‌و هۆزه‌ی هینا که ناوی جوهریه‌یه‌ بوو، کاتیک پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌و ژنه‌ی هینا هه‌ستا به نازادکردنی نزیکه‌ی دووسه‌د که‌س له دیله‌کانی نه‌و هۆزه تا نه‌و هۆزه دل‌یان به‌جیته سه‌ر ڕه‌فتاری جوانی موسلمانان، دوابی به هۆی نه‌و ژنه‌یتانه‌وه هۆزه‌که هه‌موویان موسلمان بوون.<sup>۱</sup>

### \* دوو‌ڕووه‌کان درۆ هه‌لده‌به‌ستن بۆ عایشه (رضی الله عنها):

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له هه‌ر جه‌نگیکدا ده‌جوویه ده‌ره‌وه یه‌کێک له خه‌زانه‌کانی خۆی ده‌بهرد له‌گه‌ڵ خۆیدا تا له جه‌نگه‌که‌دا له‌گه‌ڵیاندا بی‌ت، نه‌جاره‌یان عایشه‌ی برد له‌گه‌ڵ خۆیدا، عایشه (ل) له‌ناو چوارچیوه‌که‌یدا داده‌نیشت له‌سه‌ر وشتریک که به‌ په‌رده دا‌پۆشرا‌بوو، له ڕینگه‌دا عایشه (ل) دا‌به‌زی، که‌چی موسلمانان وایان زانی سوار بۆته‌وه و چوون عایشه (ل) به‌جیما، کاتیک عایشه (ل) گه‌را‌یه‌وه تا سوار بی‌ت سه‌یری کرد به‌جی ماوه، بۆیه له‌مۆ دانیش‌ت تا بی‌ته‌وه به‌شو‌ئیندا، یه‌کێک له‌ پیا‌وه موسلمانانه‌کان له دوا‌وه بوو که عایشه‌ی بی‌نی سواری وشتره‌که‌ی کرد و بر‌دیه‌وه بۆ لای موسلمانانه‌کان.<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - عبدالعزیز عه‌لانهدین مسته‌فا: ژیان و ڕه‌وشی پیغه‌مبه‌ر، لایه‌ره (۲۱۱-۲۱۲).

<sup>۲</sup> - ابن هشام: السیره النبویه، لایه‌ره (۸۴۵-۸۴۶).

بەلām دوورپووه کان هەوالیان بلāو کردەوه، کە عانیشه (ل) و ئەو پیاوه پێکەوه کاری خراپەیان کردووه، نیتەر هەرچی خەلک باسی ئەوەیان دەکرد، تا خۆی گەوره نایەتی دابەزاند و فەرمووی ئەوانە درۆ دەکەن و دەبێت سزا بدرێن چونکە عانیشه (ل) پاکە.<sup>۱</sup>

### \* پەند و نامۆزگاری:

دەبێت باوەڕ نەکەین بە قسەى ناو خەلک کە لە خۆیانەوه دەیکەن و بڕۆین بزانین وایە یان نا، ئەوەک بیستمان باوەڕ بکەین و بڕۆین لە لای خەلکی تر باسی بکەین، چونکە ئەوه گوناھێکی گەورەیه.

### \* جەنگی خەندەق (ئەحزاب):

کاتێک پیغممبەر (ﷺ) یەک یەک جوولەکەکانی لە مەدینەدا دەرکرد بە هۆی ئەوهی پەیمانەکیان هەلۆه‌شاندەوه، جوولەکەکان بیریان لەوه دەکردهوه چۆن تۆلەى خۆیان بسێننەوه، بۆیه بپاریاندا لە هەموو شوێنەکانەوه سەرباز کۆیکەنەوه و هەموویان بە یەکەوه هێرش بکەنە سەر شاری مەدینە، جوولەکەکان چوون بۆ مەککە و لەوێ پێیان وتن ئێمەش یارمەتیتان دەدەین با پێکەوه هێرشێکی بەهێز بکەینە سەر موسلمانەکان، بێباوەرەکانیش پازی بوون، پاشان جوولەکەکان چوون بۆ لای هۆزێک کە پێیان دەوتریت (غەتفان)، ئەم هۆزه رقیان نەبوو لە موسلمانەکان، بەلām بۆیه نامادەبوون جەنگ بکەن لەگەڵ موسلمانەکاندا تا پاره و سامانیکی زۆری موسلمانەکان ببەن بۆ خۆیان، پاشان جوولەکەکان پەییوەندیان کرد بەو جوولەکانەوه کە لە شاری مەدینەدا مابوونەوه و وایان کرد کاتێک ئەمان هێرشیان کرد ئەوانیش یارمەتیان بدن، بەمە خەلکانێکی زۆر کۆبوونەوه تا هێرش بکەنە سەر موسلمانان، ناوی ئەو جەنگەش بریتی بوو لە جەنگی (ئەحزاب).<sup>۲</sup>

پرسیار: جەنگی ئەحزاب لە سالی چەندی کۆچیدا روودیدا؟

وەلām: جەنگی ئەحزاب لە سالی ۵ ی کۆچیدا روودیدا.<sup>۳</sup>

۱. د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، بەرگی یەکم، لایەرە (۱۰۵).

۲. عبدالعزيز پارەزانی: ژبانی پیغممبەری مەزن (ﷺ)، لایەرە (۳۲۱-۳۲۲).

۳. ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایەرە (۳۹۲).

لەم کاتەدا پیغمه‌مبەر (ﷺ) هەوالتی نەم شتانی بو دەرەات و کەرەتە خو نامادەکردن بو بەرەبەرچدانەوی نەو هێرشە و موسلمانەکانی کۆکردەو و پاوێژی پێ کردن، بێباوەرەکان بەرێکەوتن بو مەدینە و بەردەوام نزیک دەبوونەو، لەم کاتەدا پیغمه‌مبەر (ﷺ) یش موسلمانەکانی کۆکردەو تا بە یەکەو قسە بکەن لەسەر ئەوێ چۆن بەرەبەرچی نەو هێرشە بدەنەو کە دێت بەرەو روویان.

یەکیەک لە هاوێڵە بەرێزەکان کە ناوی سەلمان بوو و فارس بوو، وتی: ئەم پیغمه‌مبەری خوا (ﷺ) با لە چواردەوری شارەکەدا خەندەق لێ بدەین.<sup>۱</sup>

پرسیار: خەندەق واتای چیە؟

وەلام: خەندەق بە واتای چالێ قوول و پان دێت کە بە دەوری شارەکەدا هەلێ بکەن دوژمنان ناتوانن لە چالەکەو بپەرێنەو و بێنە ناویەو.

### \* هەلکەندنی خەندەقەکە:

پیغمه‌مبەر (ﷺ) قسەکە سەلمانی پێ باش بوون بۆیە موسلمانەکانی دا بەش کرد بەسەر نیشەکەدا و دەستیان کرد بە هەلکەندنی خەندەقەکە، پیغمه‌مبەر (ﷺ) یش سەرپەرشتی دەکردن و خوشی لەگەڵیاندا نیشی دەکرد و دانەدەنیش.<sup>۲</sup>

نەو کاتانە زۆر سەخت بوون چونکە ئاو و هەوا زۆر سارد بوو، موسلمانەکانیش نانیان زۆر کەم بوو بوو خواردن و هەموویان توشی برسیتییەکی زۆر بووبوون، هەر کاتێک موسلمانێک زۆر ماندوو ببوایە بیوستایە واز بێنیت لە نیشەکە سەیری پیغمه‌مبەر (ﷺ) دەکرد، کاتێک دەببینی نیش دەکات نەمیش دەستی دەکردەو بە نیش کردن، هەرەها هەر کەس کارێکی گرنگی هەبوایە دەرەات بوو لای پیغمه‌مبەر (ﷺ) مۆلەتی وەرەگرت و دەچوو، بێباوەرەکان و جوولەکەکان هاتن بێنیان رێگە نیە بپەرێنەو، ناچار لەو بەرەو کەوتنە چاوەروانی،

<sup>۱</sup>. خالد محمد خالد: هاوێڵانی دەوری پیغمه‌مبەر، لاپەرە (۱۸۳).

<sup>۲</sup>. د. علی محمد الصلابی: السيرة النبوية، لاپەرە (۵۹۳).

دوږووه‌کانیش ترسان و وتیان نیتمه ده‌چینموه مالموه، ژن و منداله موسلمانانه‌کانیش به یه‌کموه له شتونیکې باش بوون تا کس نه‌توانیت زیانیاڼ پئی بگمیه‌نیت،<sup>۱</sup> به‌لام جووله‌که‌کانی نار مه‌دینه که‌وتنه خو ناماده کردن بو جهنگ دژ به موسلمانانه‌کان، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) رینگه‌ی لی‌گرتن، بیباوه‌ره‌کان خمریک بسو بیزار ده‌بوون و نه‌مانده‌زانی چی بکمن،<sup>۲</sup> پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یش پلانیکی دانا بو دوژمنه‌کان که توانی شکستیاڼ پئی به‌ینیت، نه‌ویش بریتی بوو له‌وی که به نه‌ینی سرکرده‌کانی غه‌تفانی بانگ کرد و له‌گه‌لیاندا رتیک‌کموتن که نه‌گه‌ر بگه‌رتنه‌وه و واز به‌ینن له جهنگ کردن دژ به موسلمانان، نمو پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌سی به‌شی خورمای مه‌دینه‌دا به‌شیکې ده‌دات بموان، به‌لام دواپی هاوه‌له‌کان وتیان نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) با هیچیان پئی نه‌ده‌ین و جهنگیان له‌گه‌لدا بکمن، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یش به‌گوئی کردن، ه‌روه‌ها یه‌کیک له‌وانه موسلمان بوو‌بوو، به‌لام کسمیان پیان نه‌زانی بوو، هات بو لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و وتی نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) من موسلمان بووم نیستا چی بکهم؟ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمووی: برو نیوانی نمو بیباوه‌رانه تیک بده.

نه‌ویش چوو و نیوانی بیباوه‌ره‌کانی تیکدا و ه‌موویان که‌وتنه رق و کینه له‌یه‌کتر، به‌مه نه‌و بیباوه‌رانه توشی شکسته‌کی گه‌وره بوون و ریزه‌کانیاڼ ناکوکی تیکموت، پاشان خوای گه‌وره ره‌شهبایه‌کی توندی نارد بو سر بیباوه‌ره‌کان و دار و دیوار و چادر و ه‌موو شته‌کانیاڼ تیکچوو و نه‌یان زانی چوڼ و له‌کویره رابکمن، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمووی نه‌مجاره‌یان سره‌ی نیتمه ه‌یرشیاڼ بکینه سر به‌مه بیباوه‌ره‌کان ه‌یرشه‌کمیان شکستی خوارد و خوای گه‌وره موسلمانانه‌کانی سرخست و تیی گیانندن که سرکموتن له‌لای خوای گه‌وره‌یه.<sup>۳</sup>

۱. عبدالعزیز پاره‌زانی: ژیاڼی پیغه‌مبه‌ری معزن محمد (ﷺ)، لایره (۳۲۴-۳۲۵).

۲. عمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایره (۳۰۰-۳۰۱).

۳. ابن اسحاق: السیره النبویه، لایره (۳۹۹-۴۰۰).

پاشان پیغه ممبر (ﷺ) بریاریدا تۆله بسینتیموه لهو جووله کانهی له مه دینه دا بوون و ناپاکیان کرد و کهوتنه یارمه تیدانی جووله که کانی تر و بیباوه په کان، پیغه ممبر (ﷺ) فرمانی کرد بگهیرین و به توندی سزای دان.<sup>۱</sup>

### رووداوه که ی (حذیفه):

حوزه یفه هاوه لیککی خوشه ویستی پیغه ممبر (ﷺ) بوو، کاتیک هیشتا بیباوه په کان له جهنگدا بوون له گهڵ موسلمانان کاند، پیغه ممبر (ﷺ) ویستی هموالتی بیباوه په کان بزانیئت و بزانیئت چی ده کمن، بۆیه ویستی که سیک بنیریت بۆ ناویان تا هموالت بهیتیت.

پیغه ممبر (ﷺ) فرمووی: کی ده چیت هموالت بهیتیت له پۆژی دوایدا له گهڵ مند دهیت، به لام هموا نه و نه سارد بوو و دنیا تاریک و ترسناک بوو، هیچ کهس نه بوو زاتی همیت بلیت من و بروات، بۆیه نه عجاره یان پیغه ممبر (ﷺ) به حوزه یفه ی فرموو تو برۆ و هموالت وهریگره به لام له خۆتموه پهن نه دهیت، نه ویش به گوئی پیغه ممبر (ﷺ) ی کرد و چوو و به دزیموه چوو به ناویان و هموالتی وهرگرت و گهرایموه بۆ لای پیغه ممبر (ﷺ) و هموالتی که ی بۆ هینا.

حوزه یفه ده لیت کاتیک چووم سهروکی بیباوه په کان نزیک بوو لیتموه و ده متوانی به تعریک بیکوژم و ویستم بیکوژم، به لام کاتیک بیرم کرده و له فرمانه که ی پیغه ممبر (ﷺ) که بۆچی ناردوومی و چی پی فرمووم، وازم هینا و نه مکوش، کاتیک که جهنگه که تمواو بوو و موسلمانان سه رکهوتن و جووله که کانیشیان له ناو بردن، نهو کات دوو پرووه کان له مالیان هاتنه دهره وه و نه یانده زانی چی بکمن.<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup> - ابن کثیر: البداية والنهاية، برگی دووم، بهشی چوارم، لایره (۱۴۰-۱۶۰).

<sup>۲</sup> - د. علي محمد الصلابي: السيرة النبوية، لایره (۶۰۷-۶۰۸).

## \* پەند و نامۆزگاری:

۱- جووله‌که هیچ کات واز ناهێتن له موسلمانان و له هه‌موو کات و شوێنێکدا هه‌ول ده‌ده‌ن پیلان دابنێن بۆ له‌ناوێردنی موسلمانان، نه‌وان هه‌رجاره و پێگه‌یه‌ك ده‌گره‌به‌ر، به‌لام هه‌رچی ده‌که‌ن له‌ کۆتاییدا سه‌رناکه‌ون و خوا ده‌یانشکێتێت.

۲- خه‌ڵکانێک هه‌ن ته‌نها هه‌زیان له‌ مال و پاره و سامانه، که‌چی بیر له‌وه ناکه‌نه‌وه که پاره و سامان ته‌نها له‌ دنیا‌دایه و پزۆرێک دیت ده‌مرن و چی پاره و سامانه به‌جیتی ده‌هێلن، سه‌یری غه‌تفان بکه که له‌به‌ر پاره که‌وتنه جه‌نگ کردن له‌گه‌ڵ موسلماناندا.

۳- راویژکردن به‌ ده‌رووبه‌ر کارێکی زۆر گرنگه و نیسه‌لام به‌ پیروستی داناهه‌، خوای گه‌وره له‌ قورسه‌نی پیرۆزدا ده‌فه‌رموویت که راویژ به‌ ده‌رووبه‌ره‌که‌ت بکه، سه‌یری پیغمه‌مبەر (ﷺ) بکه‌ن که له‌ کاتی نه‌و جه‌نگدا راویژی کرد به‌ هاوه‌له‌کانی و گوئی لی‌ گرتن و به‌ گوئی قسه‌که‌ی سه‌لمانی فارسی کرد و خه‌نده‌قه‌که‌یان هه‌لکه‌ند.

۴- ده‌بیته‌ که‌سی سه‌رکرده یان مامۆستا یان زانایان خۆیان به‌ گه‌وره نه‌زانن و خۆیان جیهانه‌که‌نه‌وه له‌ خه‌ڵکه‌که و نه‌وانیش وه‌ک خه‌ڵکه‌که بژین و نیشیان له‌گه‌ڵدا بکه‌ن، چونکه موسلمانان هه‌موویان به‌رای یه‌که‌تر و مرۆقه‌کانیش له‌به‌ر ده‌م خوای گه‌وره‌دا هه‌موویان یه‌که‌سانن مه‌گه‌ر له‌ په‌رسته‌شدا نه‌بیته‌، جا نه‌گه‌ر که‌سێک خۆی به‌ گه‌وره بزانیته‌ شه‌وا خوای گه‌وره نابرووی ده‌بات و سزای ده‌دات، به‌لکه‌و ده‌بیته‌ هه‌موومان وه‌ک پیغمه‌مبەر (ﷺ) بکه‌مین که له‌گه‌ڵ موسلمانانه‌کاندا نیشی ده‌کرد و چالی هه‌له‌ده‌که‌ند، هه‌روه‌ها وه‌ک موسلمانانه‌کانی تر برسی بوو و نان نه‌بوو بیخوات مه‌گه‌ر هه‌موویان به‌یه‌که‌وه.

۵- جووله‌که هیچ کات به‌لێنی خۆیان نابه‌نه‌ سه‌ر و هه‌موو جارێک ناپاکی ده‌که‌ن، سه‌یرکه جووله‌که‌کانی مه‌دینه چۆن یه‌که یه‌که په‌شیمان بوونه‌وه له‌و په‌یانه که پێشتر به‌سته‌بوویان له‌گه‌ڵ پیغمه‌مبەر (ﷺ) دا، به‌لام خوای گه‌وره سزای سه‌ختی دان.

۶- ده‌بیته‌ له‌ کاره‌که‌ماندا به‌ پیتی فه‌رمانی خوای گه‌وره و پیغمه‌مبەر (ﷺ) بکه‌مین و هه‌رچی نه‌وان پێگه‌مان پێ نه‌ده‌ن له‌ خۆمانه‌وه نه‌یکه‌ین.



۷- تۆله سەندنەوہ کاریکی پیتیسته دژ به دوژمنان، بەلام نەگەر موسلمانێک هەڵەیه‌کی بچووکی کرد یان تەنانه‌ت بیباوه‌پیش بوو، بەلام کەسیکی دوژمن نەبوو نەوا دەبی‌ت لیتی ببوری، چونکە لی‌بووردن کاریکە خوا پیتی خوشە.

## پرسیاره کانی به شی نویه م

- ۱- دواى جهنگى نوحود بیتاوه په کان چیان کرد؟
- ۲- ده توانیت باسی نو رووداوه دلته زینه بکهیت که له دواى جهنگى نوحود دا پرویدا؟
- ۳- دایکى سله مه کى بوو؟ چ په یوه نډیه کی هه بوو به پیغمبره وه؟
- ۴- حه سنی کورى کورى عه لى چى پیغمبر (ﷺ) بوو؟ که لى له دایک بوو؟
- ۵- بۆچى پیغمبر (ﷺ) ناوى حمرى گۆرى بۆ حه سمن؟
- ۶- زهید کى بوو؟ پیغمبر (ﷺ) چ فرمانی کی پیکرد؟
- ۷- بۆچى پیغمبر (ﷺ) جووله که کانی به نو نه زیری دهر کرد له مەدینه؟
- ۸- بۆچى پیغمبر (ﷺ) ماوه یه دواى جهنگى نوحود به سربازوهه چوو بۆ به در؟
- ۹- به نى موسته له ق کى بوون؟ بۆچى پیغمبر (ﷺ) جهنگى له گه لدا کردن؟
- ۱۰- نو درۆیه چى بوو که دوو پرووه کان هه لیان به ست بۆ عایشه؟
- ۱۱- جووله که کان که له مەدینه دهر کران چیان کرد بۆ له ناویردنى موسلمانان؟
- ۱۲- جهنگى نه حزاب له سالى چەندى کۆچیدا پرویدا و کى تیایدا سهرکوت؟
- ۱۳- پیغمبر (ﷺ) چى کرد تا ناکۆکى بخاته نیتوان بیتاوه په کان؟
- ۱۴- حوزە یفه کى بوو؟ پیغمبر (ﷺ) چ فرمانی کی پی کرد؟
- ۱۵- خەندەق واتای چیه؟ کى رتی با خەندەق هه لیکه منن؟

## به نسی دهیه م ریککه تننامه و نازادکردنی مه که

له پیش ریککه موتننامه ی حوده ییبه دا چهند رووداویک روویاندا که بریتی بوون له:

۱- ژن هینانی پیغمه مبه (ﷺ):

پیغمه مبه (ﷺ) له دوا ی جهنگی خندهق ژنیکی تری هینا که ناوی زهینه بی کچی جهش بوو که پیشتر ژنی هاوه لیککی تر بوو، سهرتا زهینه ب له لایهن زهیده وه داواکرا لاسر بنه مای نیسلامی بوو به ژنی، به لام دوا یی ناکۆکی کهوته نیاوانه وه و زهید زهینه بی ته لاق دا و له یه کتر جیا بونه وه، نهو کات پیغمه مبه (ﷺ) زهینه بی داوا کرد و هینای.<sup>۱</sup>

پرسیار: ته لاق واتای چیه؟

وه لام: ته لاق واتای جیا بونه وه ی ژن و میژده له یه کتری و نهو ژن و میژده به یه که وه ناژین.

کاتیک پیغمه مبه (ﷺ) زهینه بی هینا له ناههنگ و شاییه کهیدا چیشتیکی زۆری کردو خه لکی زۆری ده عوه ت کرد تا بین له وی نان بخۆن و ناماده ی نهو ناههنگه بن.<sup>۲</sup>

۲- چهند جهنگ و سهریه ک:

پیشتر وتمان سهریه واتا نهو جهنگانه ی که پیغمه مبه (ﷺ) خۆی نه چوه له گه لیاندا له ماوه ی نیاوان جهنگی نه حزاب و ریککه موتننامه ی حوده ییبه دا چهند جهنگ و سهریه ک بهربابوو به پیتی فرمانی پیغمه مبه (ﷺ) که به م جوژه باسیان ده کهین.<sup>۳</sup>

پیغمه مبه (ﷺ) هیزه کانی ده نارد بۆ لیدانی سی جوژه هیزی سهره کی:

<sup>۱</sup> - خالد محمد خالد: هاوه لانی دهوری پیغمه مبه، لاپه ره (۳۰۴).

<sup>۲</sup> - د. علی محمد محمد الصلابی، السیره النبویه، لاپه ره (۶۳۲).

<sup>۳</sup> - محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لاپه ره (۳۱۵-۳۲۱).

أ- ئەو هێزانی که تزیك بوون و له دەورووبەری ناوچه‌که‌دا بوون و مەترسیان هەبوو بۆ سەر موسلمانان، ئەو کات پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) هێزی دەنارد تا بچن و ئەو مەترسییه‌ نه‌هێلن، بە تاییبەت هەندێک له‌و هۆزانه‌ هەمیشه‌ دوژمنایه‌تی سه‌ختیان هەبوو له‌گەڵ موسلمانه‌کاندا و ده‌یانویست موسلمانه‌کان بکوژن.

ب- ئەو هۆزانه‌ی دوور بوون و پالێشتیان هەبوو و دوژمنی موسلمانان بوون و پلانیان داده‌نا تا به‌ جۆریک بدن له‌ موسلمانان.

ج- ئەو هۆزانه‌ی یارمه‌تی بیاباوهره‌کانیان ده‌دا بۆ لێدانی موسلمانه‌کان و پاره‌ و سه‌ربازیان ده‌نارد بۆ بیاباوهران تا موسلمانه‌کانی پێی له‌ناوبه‌رن، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ییش که‌وته‌ لێدان و ترساندنیان و توانی ئەو مەترسیانه‌ نه‌هێلێت.

### \* رێکەوتننامه‌ی حوده‌یبیه‌:

کاتی‌ک مەترسی له‌سەر ده‌وله‌تی ئیسلامی مه‌دینه‌ نه‌ما و پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) دوژمنه‌کانی دوورخسته‌وه‌ له‌ موسلمانان، شه‌ویکیان پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) خه‌وی بینی که‌ له‌ خه‌ویدا چووه‌ بۆ سه‌ردانی مالی خوا که‌ پێی ده‌وتریت عه‌مره‌.<sup>۱</sup>

پرسیار: عه‌مره‌ واتای چیه‌؟

وه‌لام: عه‌مره‌ بریتییه‌ له‌ سه‌ردانی مالی خوا (که‌عه‌به‌) له‌ کاتی جگه‌ له‌ مانگی چه‌ژنی قورباندا.

پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ دوا‌ی ئەو خه‌وه‌ بریاریدا له‌گەڵ کۆمه‌لێک له‌ هاوه‌له‌کانیدا بچیت بۆ مه‌که‌که‌ و بۆ سه‌ردانی مالی خوا و به‌جێهێنانی عه‌مره‌، بۆ ئەمه‌ش موسلمانانی ناگادارکردوه‌ و پێی فەرموون خۆتان ناماده‌بکه‌ن تا بچن له‌گەڵ پیغمه‌مبه‌ردا (ﷺ) ژماره‌ی موسلمانان (۱۵۰۰) هه‌زار و پینج سه‌د که‌س بوون که‌ دایکی سه‌له‌مه‌ی خێزانی

<sup>۱</sup> - عبدالعزیز پاره‌زانی: ژبانی پیغمه‌مبه‌ری مه‌زن محمد (ﷺ)، لاپه‌ره‌ (۳۶۱).

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یش لهو عه‌مره‌یه‌دا به‌شدار بوو، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) عبدالله کو‌ری نوم مه‌کتومی دانا تا کاروباری مه‌دینه ببات به‌پێوه، هه‌روه‌ها چهند که‌سێکی نارد بۆ مه‌که‌که تا هه‌والی بیباوه‌ره‌کان وه‌ریگرن، پاشان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و موسلمانان که‌وتنه‌پێ و چه‌کیان نه‌برد جگه له شمشیر،<sup>۱</sup> له‌ پێکه‌دا کۆمه‌لێک له‌ بیباوه‌ره‌کان هاتن بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و پێیان وت بۆچی که‌وتونه‌ته‌پێ؟ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموی: ئێمه بۆ جه‌نگ نه‌هاتووین به‌لکو ته‌نها ده‌مانه‌وێت سه‌ردانی مالتی خوا بکه‌ین،<sup>۲</sup> نه‌وانیش چوونه‌وه و هه‌واله‌که‌یان برده‌وه بۆ بیباوه‌ره‌کانی مه‌که‌که، به‌لام بیباوه‌ره‌کان باوه‌ریان پێ نه‌کردن و وتیان ئێوه ده‌تانه‌وێت فیل بکه‌ن له‌ ئێمه و یارمه‌تی موسلمانه‌کان بدهن،<sup>۳</sup> بیباوه‌ره‌کان هه‌ر پێشتر که‌ بیستبوویان موسلمانان دێن، هێزیان ناماده‌کردبوو بۆ لێدانی موسلمانان، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌یویست جه‌نگیان له‌گه‌ڵ بکات و پێکه‌ی گۆ‌ری بۆ شو‌نێکی تر و فه‌رموی: قو‌ر به‌سه‌ری قو‌ره‌یشدا بۆ نه‌وه‌ی هه‌زیان له‌ جه‌نگه‌، چی ده‌بێت ئێمه بچین بۆ سه‌ردانی مالتی خوای گه‌وره و جه‌نگ نه‌که‌ین و بگه‌رێینه‌وه.<sup>۴</sup>

پاشان دوای نه‌وه‌وه‌ی موسلمانان بیباوه‌ریان چهند وه‌فدێکی تریان نارد بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) تا بزانی بۆچی هاتوون، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا به‌ نه‌هینی هه‌ندی سه‌ریازیان نارد تا بدهن له‌ موسلمانه‌کان، به‌لام چهند هاوه‌لێکی به‌رێژ هه‌ستان به‌ لێدانیان و ده‌ریان کردن، به‌مه موسلمانان هێزی خو‌یان نیشان دابه‌وه.<sup>۵</sup>

دوایی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) عوسمانی کو‌ری عه‌فانی نارد بۆ لای بیباوه‌ره‌کان تا له‌وێ قسه‌یان له‌گه‌ڵ بکات و پێکه‌وه‌ پێک بکه‌ون، به‌لام هه‌وال به‌و جو‌زه‌ بلا‌بوویه‌وه که‌ بیباوه‌ره‌کان عوسمانی کو‌ری عه‌ففانیان شه‌هید کردوه.<sup>۶</sup>

<sup>۱</sup> - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لا‌په‌ره (۴۵۴).

<sup>۲</sup> - عبدالعزيز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژانی و په‌وشتی پیغه‌مبه‌ر، لا‌په‌ره (۲۴۳-۲۴۴).

<sup>۳</sup> - ابن الاثیر: الكامل فی التاریخ، به‌رگی یه‌که‌م، لا‌په‌ره (۸۳).

<sup>۴</sup> - ابن کثیر: البدایه والنه‌ایه، به‌رگی دووهم، به‌شی چواره‌م، لا‌په‌ره (۱۸۶).

<sup>۵</sup> - ابن هشام: السيرة النبوية، لا‌په‌ره (۸۵۷).

<sup>۶</sup> - د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، به‌رگی یه‌که‌م، لا‌په‌ره (۱۰۶).

پرسیار: عوسمانی کوپی عه‌فان کی بو؟

وه‌لام: عوسمانی کوپی عه‌فان هاوه‌لیکی به‌ریز و ده‌وله‌مندی پیغه‌مبه (ﷺ) بو که زور پاره‌ی خمرج ده‌کرد له‌ پیناو نیسلامدا و پیغه‌مبه (ﷺ) مژده‌ی به‌هشتی پیدابوو.<sup>۱</sup>

پرسیار: کاتیک پیغه‌مبه (ﷺ) بیستی عوسمانیان شه‌هید کردوه چی کرد؟

وه‌لام: کاتیک پیغه‌مبه (ﷺ) نه‌و هه‌واله‌ی بیست تمواو تووره‌ بو و ویستی جه‌نگ بکات له‌گه‌ل بیباوه‌ره‌کاندا و تۆله‌ی عوسمان بیستینه‌وه، بۆ نه‌مه‌ هه‌موویان له‌ ژێر دره‌ختیکدا کۆبونوه‌ و هه‌موویان ده‌ستیان خسته‌ ده‌ستی پیغه‌مبه (ﷺ) و به‌لێنیان دا جه‌نگ بکمن له‌گه‌ل بیباوه‌ره‌کاندا و تۆله‌ی خوینی عوسمان بیستینه‌وه.<sup>۲</sup>

کاتیک بیباوه‌ره‌کان نه‌م هه‌واله‌یان بسیت تمواو ترسان و به‌ په‌له‌ وه‌فدیکیان نارد بۆ لای پیغه‌مبه (ﷺ) و پتی بلێن که نه‌وان عوسمانیان نه‌کوشتوه و عوسمان زیندووه، هه‌روه‌ها بۆ نه‌وه‌ی رێک بکهن له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌دا (ﷺ).<sup>۳</sup>

کاتیک بیباوه‌ره‌کان هاتن تا رێککه‌وتن بکمن له‌گه‌ل پیغه‌مبه (ﷺ) دا چوونه‌ ناو چادره‌که‌ی پیغه‌مبه (ﷺ) و هه‌ندی له‌ هاوه‌لان له‌وی بوون، نیمامی عه‌لی له‌سهر وه‌رق ده‌قی نووسینه‌که‌ی ده‌نوسیوه، پیغه‌مبه (ﷺ) فەرمووی بنووسه‌ بسم الله الرحمن الرحيم، به‌لام بیباوه‌ره‌کان وتیان ده‌بیت ته‌نها بنووسی بسم الله، پاشان فەرمووی بنووسه‌ رێککه‌وتنی محمدي پیغه‌مبه‌ری خوا، نه‌وان وتیان نابیت بنووسی پیغه‌مبه‌ری خوا چونکه‌ نێمه‌ باوه‌ره‌مان نیه، عه‌لی هه‌زی نه‌کرد به‌گوێیان بکات، به‌لام پیغه‌مبه (ﷺ) به‌گوێی کردن.<sup>۴</sup>

دوایی ده‌قی رێککه‌وتنه‌نامه‌که‌ نوسرا که بریتی بو له‌م خاله‌ گرنگانه:

۱- ده‌بیت بۆ ماوه‌ی ده‌ سال جه‌نگ له‌ نێوان هه‌ردوو لادا به‌هستینریت.

<sup>۱</sup> - د. حامد احمد الطاهر: حياة الصحابة للأطفال، لایره (۵۹-۸۱).

<sup>۲</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایره (۳۲۹).

<sup>۳</sup> - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایره (۴۶۱).

<sup>۴</sup> - ابن کثیر: البداية والنهاية، به‌رگی دووه‌م، بهشی چواره‌م، لایره (۱۹۰).

- ۲- هەر کەس لە بێباوەرەکان موسلمان بێت دەبێت پیغمه مبر (ﷺ) بێگێڕتەوه.
- ۳- هەر موسلمانێک بێت بێباوەر ئەوا موسلمانەکان نایگێڕنەوه.
- ۴- لە نێوان هیچ کامیاندا ناپاکی و دوژمنایەتی و دز و بری پروندەدات.
- ۵- هەردوو لا دەتوانن هاوێهێمانی بیهستێ لە گەڵ هۆزەکانی تردا.
- ۶- موسلمانان ئەو سائە بگێڕنەوه بۆ مەدینه و سەردانی مائى خواى گەورە نەکەن، بەلام بۆ سائى داهاوو پیغمه مبر (ﷺ) و موسلمانان بۆیان هەیه بە بێ چەك و بە نارامیشتەوه سەردانی مائى خواى گەورە بکەن.<sup>۱</sup>
- پاشان پیغمه مبر (ﷺ) بێباوەرەکانی بەرێ کرد و فەرمانی کرد بە موسلمانەکان تا قوربانیه کانیان بکەن بۆ خواى گەورە سەری خۆیان بپاشن.<sup>۲</sup>
- پرسیار: هەلۆستى موسلمانان چى بوو لەو بارودۆخەدا؟
- وەلام: موسلمانان زۆر لەو هەلۆستە نارازی بوون و وایان زانی سەركەوتن بۆ بێباوەرەکان بووه و موسلمانان شکستیان هێناوه، بەلام خۆی وا نەبوو.
- پیغمه مبر (ﷺ) سەیری کرد موسلمانان بە گوتى ناکەن و خەفەتبارن فەرمووی بە خێزانەکەى ئەوانە نەگبەتیان هاوووه و بە گوێم ناکەن، خێزانەکەشى بە ژیرانە وتى ئەى پیغمه مبرى خوا (ﷺ) ئەوانە خەفەتبارن جا تۆ خۆت دەست پێ بکە کاتێک ئەوان تۆیان بێنى وەك تۆ دەکەن و بە گوێت دەکەن.
- پیغمه مبر (ﷺ) بە گوتى کرد و چوو لەبەر چاوى موسلمانەکان دەستى پێکرد، موسلمانەکانیش کە پیغمه مبر (ﷺ)یان بێنى بە گوتیان کرد و دەستیان پێ کرد.<sup>۳</sup>

۱. د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، بەرگى يەكەم، لایەرە (۱۰۶-۱۰۷).

۲. عبدالعزيز عەلەئەدین مستەفا: ژبان و ڕەوشى پیغمه مبر، لایەرە (۲۵۴).

۳. د. علی محمد محمد الصلاهی، السورة النبویة، لایەرە (۶۸۰).

دوایی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و موسلماننه‌کان گه‌رانه‌وه به‌ره‌و مه‌دینه و جه‌نگ پرووی نه‌دا، کاتیک چوونه‌وه بۆ مه‌دینه خوای گه‌وره نایه‌تی پیرۆزی قورسانی دابه‌زاند که ئیوه سه‌رکه‌وتوون و موسلمانان با هه‌ز نه‌که‌ن به‌لام خوای گه‌وره و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) باشت ده‌زانن، کاتیک موسلمانانیش نه‌مه‌یان بیست بیده‌نگ بوون و دل‌یان خوش بوو و وتیان به‌ دنیاییه‌وه نه‌مه سوودیکی باشی تیتا ده‌بیئت.<sup>۱</sup>

### \* به‌ند و نامۆزکاری:

۱- پتۆسته نه‌گه‌ر بتوانین له‌کاتی ناهه‌نگدا چیشته‌ بگێڕین، نابیئت ته‌نها که‌سی ده‌وله‌مەند بانگ بکه‌ین، چونکه‌ نه‌وه تاوانه و خوای گه‌وره پیتی ناخۆشه، به‌لکو ده‌بیئت هه‌زار و فه‌قیره‌کانیش بانگ بکه‌ین و ده‌وله‌مەنده‌کانیش بانگ بکه‌ین.

۲- موسلمان ده‌بیئت له‌ جه‌نگ نه‌ترسیئت و هه‌ر جه‌نگیک له‌ پێناو ناییندا بیئت ناماده‌بیئت بپروات و دلتیا بیئت خوای گه‌وره ناگای لییه‌تی و یان سه‌رده‌که‌ویت یان شه‌هیدی و به‌هه‌شته، ده‌ی مندالی موسلمان نه‌گه‌ر دلتیا بین باوک یان برا یان که‌سمان یان خۆمان له‌پێگی خوادا جه‌نگ بکه‌ن یان سه‌رده‌که‌ون یان شه‌هید ده‌بن و ده‌چنه به‌هه‌شت، ئیتر بۆچی خه‌فت بچۆین و بترسین به‌لکو ده‌بیئت خۆشیمان بیئت و دو‌عیایان بۆ بکه‌ین.

۳- خه‌و شتیکی گرنگه و نه‌گه‌ر به‌کیتمان خه‌وێکی خۆشی بیینی با بیگێرتسه‌وه بۆ مامۆستایه‌کی زیره‌ک یان که‌سیکی شاره‌زا تا بزانیئت واتای نه‌و خه‌وه خۆشه‌ چیه‌؟

۴- سه‌ردانی مالی خوا کاریکی پیرۆزه و خێر و چاکه‌یه‌کی زۆر زۆری هه‌یه که موسلمان ناتوانیئت خێره‌که‌ی بزانیئت مه‌گه‌ر به‌س خودا خۆی، هه‌روه‌ها خوای گه‌وره له‌ هه‌ر هه‌موو تاوانه‌کانی نه‌و که‌سه خۆش ده‌بیئت و وه‌ک نه‌و وایه هیچ گوناھی نه‌کردبیئت، ده‌بیئت هه‌موو جارێک دو‌عا بکه‌ین تا بتوانین سه‌ردانی مالی پیرۆزی خوای گه‌وره بکه‌ین.

<sup>۱</sup>. ابن اسحاق: السيرة النبوية، لايمره (۶۶۴).



۵- ده‌بیئت نیمه و موسلمانان له پیش موسلمانه‌کانی تره‌وه بچین بۆ مالی خوا یان بۆ هەر نیشیکێ تری خێر، نه‌وه‌ك به موسلمانان ب‌لێین نیشوه برۆن، كه‌چی خۆمان نه‌پۆین و دابنیشین، به‌لكو وه‌ك پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بچین له‌گه‌لیاندا.

۶- ده‌بیئت تا ده‌كرێت خۆمان له‌ جه‌نگ و نا‌زاوه‌ بپارێزین و خۆمان دوور به‌هینمه‌وه وه‌ك چۆن كه‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) كه‌ زانی بی‌باوه‌ره‌كان دێن بۆ جه‌نگ رینگه‌كه‌ی گۆپری تا جه‌نگ نه‌كهن، به‌لام نه‌گه‌ر هەر جه‌نگ هاته‌ رێت ده‌بیئت پیاوانه‌ جه‌نگ بكه‌یت.

۷- نابێت موسلمان به‌هێلتیت تۆله‌ی موسلمان به‌هوتیت و ده‌بیئت رینگه‌ نه‌دات به‌ بی‌باوه‌ران تا ستم بكهن له‌ موسلمانان، به‌لكو ده‌بیئت هه‌ول به‌هین تۆله‌ی موسلمانان ب‌ستینه‌وه‌.

۸- هەر شتیك فرمانی خوای گه‌وره‌ و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو ده‌بیئت زۆر به‌به‌له‌ گۆپرایه‌لی بین و رقمان نه‌بیئت، چونكه‌ خوای گه‌وره‌ و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ نیمه‌ باشتر ده‌زانن.

### نه‌بجای رینگه‌تنامه‌كه‌:

له‌و نه‌بجامة‌دا كه‌ هەر دوولا گه‌رانه‌وه‌، جێبه‌جێكردنی بریاره‌كه‌ ده‌ستی پێكرد.

نه‌وه‌بوو چهند جارێك هه‌ندێك له‌ بی‌باوه‌ران موسلمان ده‌بوون، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌یگێرانه‌وه‌ بۆیان نه‌وانیش ده‌كه‌وتنه‌ نا‌زاردانی نه‌و موسلمانانه‌.

جارێكیان كه‌ ئافره‌تیك موسلمان بوو یو هاتبوو بۆ مه‌دینه‌، بی‌باوه‌ره‌كان هاتن به‌ شوێنیدا، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ویستی بی‌گه‌ر نیشته‌وه‌، به‌لام ئافره‌ته‌كه‌ وتی نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) من ئافره‌تم نه‌گه‌ر بجمه‌وه‌ سووكایه‌تیم پێ ده‌كهن و ئابرووم ده‌بن، بۆیه‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌و ئافره‌ته‌ی نه‌گێراییه‌وه‌ و نه‌وانیش چوونه‌وه‌ بۆ مه‌كه‌كه‌.<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> - ابن‌الاثیر: الكامل فی‌ التاریخ، به‌رگی دووهم، لایه‌ره‌ (۸۶).

جارێکی تر که سێکی تر له بیباوه‌پان موسلمان بوو که ناوی (ابو بصیر) بوو، بیباوه‌پان هاتن به شوێنیدا، پیغه‌مبهر (ﷺ) دایه‌وه پێیان و فهرمووی به‌لکو خوای گه‌وره ره‌حمته‌ پێ بکات.

له‌ پێگه‌دا نه‌بو به‌صیر له‌ گه‌ل دوو بیباوه‌په‌که‌دا بوو- توانی به‌ په‌له‌ خۆی پزگار بکات لێیان و رایکرد و چوو بۆ ناوچه‌یه‌کی جیاواز له‌وێ به‌ موسلمانێ بۆ خۆی دانیشته‌، نه‌و کات هه‌والی نارد بۆ پیغه‌مبهر (ﷺ) و فهرمووی خۆ ئیستا تۆ په‌پانه‌که‌ته‌ هه‌له‌وه‌شاندۆته‌وه‌، من خۆم جه‌نگم له‌ گه‌لدا کردوون پامکردووه‌ بۆ نه‌م ناوچه‌یه‌<sup>۱</sup>.

دوایی یه‌که‌ به‌ یه‌که‌ بیباوه‌په‌کانی ناو مه‌که‌که‌ موسلمان ده‌بوون و رایان ده‌کرد بۆ لای نه‌بو به‌صیر و له‌وێ ژماره‌یان زیادی کرد و ته‌واو به‌هێز بوون، نه‌و موسلمانانه‌ هێرشیان ده‌کرده‌ سهر کاروانه‌ بازרגانیه‌کانی بیباوه‌په‌کان و زیانیان پێ ده‌گیانندن و سه‌رکه‌وتن به‌ سه‌ریاندا، نه‌مه‌ش ته‌واو بیباوه‌په‌کانی بێزار کردبوو و نه‌یان ده‌زانی چی بکهن تا نه‌وه‌ی له‌ کۆتاییدا به‌ریاریندا بچن بۆ لای پیغه‌مبهر (ﷺ) و داوا بکهن پێکه‌وته‌ننامه‌که‌ هه‌له‌وه‌شینه‌وه‌.

پیغه‌مبهر (ﷺ) پازی بوو پێکه‌وته‌نه‌که‌یان لا‌برد، دوایی پیغه‌مبهر (ﷺ) هه‌والی نارد بۆ نه‌بو به‌صیر و موسلمانانه‌کانی تر تا بگه‌ڕێنه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌ بۆ لای پیغه‌مبهر (ﷺ) و موسلمانانه‌کان، نه‌وانیش گه‌رانسه‌وه‌ به‌لام نه‌بو به‌صیر کاتی‌ک نامه‌که‌ی پێ گه‌یشته‌ له‌ سه‌ره‌مه‌رگدا بوو و مرد، خوای گه‌وره‌ له‌ تاوانه‌کانی خۆش بیته‌ و بیخاته‌ به‌هه‌شتی به‌رین.<sup>۲</sup>

۱- عبدالعزیز پاره‌زانی: ژیاپی پیغه‌مبهری مه‌زن (ﷺ)، لایه‌ره (۲۵۲-۲۵۴).

۲- محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لایه‌ره (۳۶۴).

## جهنگی خه‌یبه:

داوی نه‌وی پیغه‌مبه (ﷺ) له رێککه‌وتننامه‌ی حوده‌یییه گه‌رایه‌وه بریاریدا جهنگ بکات له گه‌ل نه‌و جووله‌کانه‌ی که دژ به‌ه موسلمانان کان خه‌لکیان کۆده‌کرده‌وه و خوێان و خه‌لکی تر که‌وتنه هێرش کردنه‌سهر موسلمانان کان، بۆ نه‌مه پیغه‌مبه (ﷺ) بریاریدا نه‌و موسلمانان له‌و جهنگه‌دا به‌شداری بکه‌ن که له رێککه‌وتننامه‌ی حوده‌یییه چووبوون له‌گه‌ل پیغه‌مبه (ﷺ) دا، سه‌رکرده‌ی بیباوه‌ره‌کان هه‌والتی دا به‌ جووله‌که‌کانی خه‌یبه‌ر که با ناگیان له‌ خوێان بیت چونکه موسلمانان کان هێرشیان ده‌که‌نه‌سهر، جووله‌که‌کانی مه‌دینه‌یش زۆر خه‌فته‌یان خوارد به‌وه و هه‌ر کامیکیان قه‌رزى لای موسلمانانیک بوايه داوی قه‌رزه‌که‌ی خۆی ده‌کرد تا موسلمانان کان پاره‌یان نه‌بیت بچن بۆ نه‌و جهنگه، ژماره‌ی سه‌ربازه موسلمانان کان (۱۵۰۰) هه‌زار و پینج سه‌د موسلمان بوو که به‌رێکه‌وتن به‌ره‌و خه‌یبه‌ر،<sup>۱</sup> جووله‌که‌کانی خه‌یبه‌ریش که‌وتنه خۆنامه‌ده‌کردن بۆ به‌رگری کردن له‌و هێرشه و داوی یارمه‌تیاں کرد له‌ چواره‌وریان، نه‌و کات له‌م لا و له‌و لاوه یارمه‌تیاں بۆ ده‌هات تا ژماره‌ی نه‌وان بوو به‌ یانزه هه‌زار که‌س،<sup>۲</sup> موسلمانان کان که‌وتنه گه‌مارۆدانی ناوچه‌که و چهند جارتیک هێرشیان کرد، به‌لام سه‌رنه‌که‌وتن و وازیان نه‌هیتا تا له هێرشه‌که‌یاندا سه‌رکه‌وتن و توانیان به‌ربه‌سته‌کانی به‌رده‌میان نه‌هیتلن و به‌ره‌و پینشه‌وه بچن، کاتیک جووله‌که‌کان نه‌مه‌یان بینى، داویان له موسلمانان کان کرد تا رێکه‌وتن بکه‌ن، پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) رێکه‌وت له‌گه‌لیاندا له‌سه‌ر نه‌وی نه‌و جووله‌کانه سالانه نیوه‌ی به‌روبوومی خوێان بده‌ن به‌ موسلمانان، هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌ی بیه‌ویت ده‌توانیت له‌و ناوچه‌یه‌دا ده‌ریان بکات.<sup>۳</sup> پاشان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هێرشى برد به‌ره‌و نه‌و ناوچانه‌ی که یارمه‌تی جووله‌که‌کانیان دا‌بوو و ناچاری کردن داوی رێکه‌وتن بکه‌ن، پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) رێکه‌وت له‌گه‌لیاندا که نیوه‌ی به‌ره‌مه‌ی سالانه‌یان بده‌ن به‌ موسلمانان کان.<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لايمره (۶۹۶-۶۹۹).

<sup>۲</sup> - محمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لايمره (۳۳۵).

<sup>۳</sup> - د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، به‌رگی يه‌که‌م، لايمره (۱۱۳).

<sup>۴</sup> - محمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لايمره (۳۳۸-۳۴۱).

## \* سەردانی مالی خوا:

له دواى رێككه‌وتن نامەى خودەبێسەدا بە پێى رێككه‌وته‌كه‌ موسلمانەكان هاتن بۆ سەردانی مالی خوا و ژمارەیان دوو هەزار كەس بوو، هەروەها دووسەد نەسەپ سواریان له‌ گەڵدا بوو له‌ گەڵ چه‌كدا، بێباوە‌ره‌كان وتیان نەى پێغه‌مبەر (ﷺ) تۆ دەتەوت فێل بکەیت له‌ نێمه‌؟ بۆچی چه‌كت هێناوه‌؟

پێغه‌مبەر (ﷺ) فەرمووی نایه‌یتین له‌ گەڵ خۆماندا.

كاتێك موسلمانەكان چوونه‌ ناو مه‌ككه‌وه‌ بێباوە‌ره‌كان زۆر خەفه‌تیا‌ن دە‌خوارد به‌وه‌، بۆیه‌ چوون بۆ ناوچه‌ شاخاویه‌كان و ناو شاریان به‌جیه‌شت بۆ نه‌وه‌ى موسلمانەكان سەردانه‌كەى خۆیان بکەن و نه‌مان نه‌یان بینن.

پێغه‌مبەر (ﷺ) دووسەد كەسى دانا له‌ لای چه‌كه‌كان بۆ نه‌وه‌ى نه‌هێلن كەس فێل بکات له‌ موسلمانان، نینجا موسلمانەكان له‌ گەڵ پێغه‌مبەر (ﷺ)دا سەردانی مالی خوایان ته‌واو كرد و گه‌رانسه‌وه‌ و چه‌كه‌كانیان هه‌لگرت و چوونه‌وه‌ به‌ره‌و مه‌دینه‌ بێباوە‌ره‌كانیش به‌ خەفه‌تباریه‌وه‌ گه‌رانسه‌وه‌ بۆ ناو مه‌ككه‌<sup>۱</sup>.

## \* باتطکردنی ئاشا و سەركردەكان بۆ ئیسلام:

پێغه‌مبەر (ﷺ) نامەى ئارد بۆ كۆمه‌ڵێك پاشا و سەركرده‌ و داواى لى كردن موسلمان بڤن و خەلكى بانگ بکەن بۆ ئیسلام چونكه‌ نه‌گه‌ر موسلمان بڤن چیان هه‌یه‌ بۆ خۆیان ده‌بێت و وه‌ك خۆیان ده‌میتنه‌وه‌.

پێغه‌مبەر (ﷺ) نامەى ئارد بۆ نه‌مانه‌:

- ۱- پاشای رۆم.
- ۲- پاشای فارس.
- ۳- پاشای به‌هره‌ین.

<sup>۱</sup> ابن كثیر: البداية والنهاية، به‌رگی دووهم، بهشی چوارەم، لا‌په‌ره (۲۵۵-۲۶۱).

- 
- ۴- پاشای حه به شه.
  - ۵- فەرمانه وای میسر.
  - ۶- ناوچه ی یه مامه.
  - ۷- غه ساسینه.
  - ۸- ههردوو پاشاکه ی عومان.
  - ۹- پاشای یه مهن.
- کاتیک نامه کانیاں پی گه یشت جگه له سیانیاں:
- ۱- پاشای رۆم که ریزی نامه که ی گرت و دیاری نارد بۆ پیغمه مبه (ﷺ) به لام موسلمان نه بوو.
  - ۲- غه ساسینه موسلمان نه بوو و هه ره شه ی کرد.
  - ۳- پاشای فارس نامه که ی پیغمه مبه (ﷺ) ی دراند.<sup>۱</sup>

---

<sup>۱</sup>. محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لاپه ره (۳۵۰-۳۵۱-۳۵۲).

## \* **موسلمان بوونی عه مری کوری عاص:**

عمر که سیکی بیباور و خراب بوو له همدسې جهنگی بهدر و نوحود و خنده قدا به شداری کرد به موسلمانان، به لام تیایدا نه کوژرا و پرزگاری بوو.

عمر ده لیت کاتیک بیستم موسلمانان دین بو سهردانی مالی خوا، وتم من نه مسم لا عهیه و نه م ولاته به جی ديلم، چهند که سیکی تریش وه منیان وت و پییان وتم تو چی بلیت نیمه به گوت ده کین، منیش وتم با بچین بو لای پاشای حبه شه و کومه لیک دیاری بو بهین و لهوی بین نه وه بکهوینه ژیر دهستی محمد و موسلمانان، دایسی دیاریمان بو کوکرده وه و کهوتینه پری، کاتیک گهیشینه نهوی ده بینم نوینهری موسلمانان گهیشته لای نه جاشی و داوای لی کرد موسلمان بییت، نهویش موسلمان بوو، منیش چوومه پیشموه و کرنوشم بو برد و نهویش وه لامی دامده و وتی دیاریت بو هیناوم؟ وتم: به لای دیاریه کانم پیندا و نهویش دلخوش بوو پتی.

پاشان وتم گه وره هم نوینهری موسلمانان دوزمنی نیمهیه و بدهری با بیکوژم، یه کسر نهو توپه بوو و زللهیه کی لیدام و لوتم پر بوو له خوین، وتم دهی باشه مه مدهری، نه جاشی وتی نهی عمر چون نوینهری موسلمانان ده دم به تو، باوهری پی بهینه و منیش باوهرم هینا به نیسلام و نه جاشی لووتی شوردم، نینجا چووم هاوړیکانی خوم به جیهیشت و وشریکم کری و چووم بهرو مه دینه، له رتکه دا گهیشتم به خالد و عوسمانی کوری تلمه و به یه که وه چوون و موسلمان بووین.

## \* **په ند و ناموژگاری:**

۱- موسلمان کاتیک به لیتیکي دا به که سیکی یان له گه لیدا رتکه موت ده بیت په یانه که ی خوی بیاته سر و له به لیتنی خوی لانه دا، سهرکمن پښتانه مبر (ﷺ) له گم بیباوره کاند رتکه وتنی به ستبوو، به لام رتکه موتنه که ی برده سر و نهیشکاند تا بیباوره کاند خویان داوایان کرد و رتکه موتنه که یان شکاند.

۱- هاوړلانی دهوړی پښتانه مبر (ﷺ): خالد محمد خالد، لاپهړه (۷۲۴).

- ۲- نازایه تی و پالنهوانی نه بو به صیر به لگه یه بۆ موسلمان که خوی پزگار بکات له دهستی بیباوه و ستمکار و چاوه پروان نه کات تا نهوان چیان دهویت بیکمن.
- ۳- همر که سیک دژایه تیمان بکات و زیانمان پی بگه یه نیت و واز نه هیتین.
- ۴- سهردانی مالی خوا کارنکی پیروزه و هه میسه ده بیت له بیرمان بیت، نه وه که نه گمر جارنک پرنک نه کهوت بۆمان واز بهیتین، به لکو ده بیت هه میسه هه وال به دین.
- ۵- ده بیت موسلمان قسه ی باش و پرنکه ی جوان فیری هه موو کهس بکات و نه لیت نه مه گوره یه و نه مه بچووکه، سهیرکه نه پیغمه مېهر (ﷺ) که ده سه لاتی شی زۆر گوره نه بوو که چی سهرکرده و پاشاکانی بانگ ده کرد بۆ نیسلام.

### \* جهنگی مۇنته:

له و کاته دا ده سه لاتیکی به هیز هه بوو، که ناسرابوو به ده سه لاتی پۆمه کان، نه و پۆمانه ناینی مه سیحیان هه بوو، نهوان هه ندی عه ره بیان به کری گرتبوو تا پرنکه بگرن له هیزشی هیزه عه ره به ختله کیه کانی نه و ده ورو به ره.

پۆم ده یویست نه و هۆزانه هیزش بکه نه سهر موسلمانان و پرنکه نه ده نه موسلمانان له و ناوچه یه دا ناینی نیسلام بلاویکه نه وه و چواره زانا و گوره ی نیسلامیان شهید کردن، بۆ نه مه پیغمه مېهر (ﷺ) بریاریدا تۆله ی نه و موسلمانان به سیینیته وه، بۆ نه مه ش سی ههزار سهریازی ناماده کرد که سی سهرکرده ی دانا و فدرمووی کاتیک سهرکرده ی یه کهم شهید بوو با دووه میان ببی به سهرکرده دواپی نه وی تریان به و جوړه.

کاتیک عه ره به کان نه و هه واله دیان بیست (۵۰) سهریازیان نارد تا هه وال و مرگرن، به لام موسلمانان کان هه موویان گرتن و کوشتنیان.

عده بهرکان ته و او ترسان و داوای یارمه تیان کرد له پښه مېر، بهمه ژماره ی سهریازه کانیان  
گه یشته (۲۰۰) هزار سهریاز.<sup>۱</sup>

موسلمانان و بیباوه پره کان که و تنه جهنگ کردن و موسلمانان کان زور دلیرانه جهنگیان  
کرد، تا حوت پښی پښک جهنگ بهر ده و ام بوو، له پښی شه مېر سهر کرده ی موسلمانان  
یه که م شه هید کرا و مامی پیغمه مېر (ﷺ) جه عفر بوو به سهر کرده و نه ویش شه هید بوو،  
دوایی یه که سهر کرده ده گزیت تا هه موویان سهر کرده ی تیان دایه دهستی خالید جهنگ  
کرا تا شو هات و جهنگه که وهستیرا، نینجا خالید فیلکی کرد که سهریازه پښه مېر کانی  
ترساند و توانی به سهر که و تووی و به لیژانیه وه سهریازه موسلمانان کان بگیتیرته وه بو مه دینه و  
پیغمه مېر (ﷺ) زور بهمه دلخوش بوو.<sup>۲</sup>

### \* جهنگی ذاتوسه لاسل:

کاتیک پښه مېر کان مه ترسی موسلمانان کان بو ده رکوت پښه مېر پریاراند هیرش بکه نه سهر  
موسلمانان کان و به یه کجاره کی له ناویان بهرن، بو نه مهش هوزه عده به کانیان هاندا و چهک و  
سهریازیان پیدان تا هیرش بکه نه سهر موسلمانان، به لام پیغمه مېر (ﷺ) به پهله هیرشی  
کردنه سهر له پښه مېر نریکه ی (۵۰۰۰) موسلمانان وه و له کوتاییدا توانیان دوژمنان پراوه دوو  
بنین و مه ترسیان نه هیلن و به سهر که و تووی بگیتیرته وه.<sup>۳</sup>

۱. ابن الاثیر: الكامل فی التاریخ، بهرگی دیوه، لایره (۱۱۱-۱۱۲).

۲. د. محمد عبدالقادر ابو فارس، الصراع مع الصلیبین، لایره (۵۶-۶۲).

۳. د. علی محمد محمد الصلابی، السیره النبویه، لایره (۷۴۴-۷۴۸).



### \* پژگارکردنی مه‌ککه:

کاتیک هاو په‌یانی به‌سترا له نیوان و موسلمانان و هۆزه‌کاندا که‌وتنه یارمه‌تیدانی هۆزه‌کانیان دژ به هاو په‌یانه‌کانی پیغمه‌مبهر (ﷺ) هاو په‌یانه‌کانیش چون بۆ داوای یارمه‌تی له پیغمه‌مبهر (ﷺ).

پیغمه‌مبهر (ﷺ) یش بریاریدا یارمه‌تیا بده‌ت، بی‌باوه‌په‌کان نوێنه‌ریان نارد تا داوا بکهن له پیغمه‌مبهر (ﷺ) یارمه‌تیا بده‌ت، به‌لام پیغمه‌مبهر (ﷺ) وه‌لامی نه‌دانه‌وه و بریاریدا هینرش بکاته سهر مه‌ککه و نازادی بکات.

پیغمه‌مبهر (ﷺ) سه‌ربازیکێ زۆرزۆری موسلمانانه‌کانی کۆکرده‌وه و که‌وتنه‌پێ به‌ره‌و مه‌ککه، کاتیک بی‌باوه‌په‌کان نه‌مه‌یا بیهست به ته‌واوی ترسان و نه‌یا بده‌زانی چی بکهن، پیغمه‌مبهر (ﷺ) و موسلمانان گه‌مارۆی مه‌ککه‌یان دا و داوی قسه‌کردن له‌گه‌ڵ بی‌باوه‌په‌کاندا بریار درا موسلمانانه‌کان به‌بی جه‌نگ بجه‌ن مه‌ککه‌وه، چونکه بی‌باوه‌په‌کان نه‌یا بده‌توانی به‌رگری بکهن دژ به موسلمانانه‌کان.<sup>۱</sup>

کاتیک موسلمانانه‌کان چوونه مه‌ککه‌وه له ههر چوار لاره‌ چوونه ژووره‌وه و پیغمه‌مبهر (ﷺ) بریاریدا خه‌لکه‌که نه‌کوژیت و تۆله‌ی موسلمانان نه‌ستینیه‌وه، به‌لام هه‌ندی که‌سی زۆر پیس و خراپ هه‌بوو بریاریدا بیان کوژیت نه‌گه‌ریش بلێن موسلمان بوین.<sup>۲</sup>

پاشان پیغمه‌مبهر (ﷺ) فرمانی کرد به‌ پروخاندنی وه‌ شکاندنی بته‌کانی نیو که‌عبه‌ و که‌عبه‌ پاک کرایه‌وه و بیلال بانگی تیا‌دادا، به‌مه‌ موسلمانان مه‌ککه‌یان پژگار کرد.<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup> ابن خیاط: تاریخ خلیفه ابن خیاط، لایمه (۴۱).

<sup>۲</sup> عبدالعزیز پاره‌زانی: ژیانی پیغمه‌مبهری مه‌زن عه‌د (ﷺ)، لایمه (۳۹۷).

<sup>۳</sup> عبدالعزیز عه‌لانه‌دین مه‌ستا: ژیا و په‌دوشتی پیغمه‌مبهر، لایمه (۳۰۷).

## \* بەند و نامۆزگارى:

- ۱- بێباوەران هەول دەدەن بە هەر جوړىك بێت مۆسلمانان لەناو بەرن، لەگەڵ ئەوەشدا مەسیحى و جوولەكەيش وەك ئەوان دەیانەوێت ناينى ئىسلام لەناو بەرن، بۆ ئەمەش هەموویان یارمەتى یدەكتر دەدەن پێكەوه هێرش دەكەن.
- ۲- نابییت بە شەهید بوونی هاوڕى یان مۆسلمانىك یان سەرکردەيك ئێمە سارد بپێنەوه، بەلكو دەبییت بەردەوام بێ و گۆتمان نەبییت لە شەهیدى لە کاتى جەنگدا.
- ۳- پێش ئەوەى دوژمن بپهویت هێرش بکاتە سەرمان دەبییت ئێمە بەرپرەجى بدەینەوه.
- ۴- ئەگەر هاوڕەیانیمان بەست لەگەڵ كەسێكدا دەبییت هاوڕەیانى حەق بکەین.
- ۵- دەبییت لێبوور دەبیمان هەبییت، چونکە پیغمبەر (ﷺ) لێبوور دەبى هەبوو.

## پرسياړه کاني به شي دهيه م

- ۱- نهو پرووداوانه بژميړه که له پيش ريککه وتننامه ي حوده يبيه دا پروياندا؟
- ۲- عمره واتاي چيه؟ بژچي پيغمبر (ﷺ) برياريدا عمره بکات؟
- ۳- کاتيک بيباوه ران بيستيان موسلمانان دين بو عمره چيان کرد؟
- ۴- پيغمبر (ﷺ) له ريگه دا چي کرد بو نهوه ي تووشي جهنگ نه بيت؟
- ۵- بيباوه رڼه کان چيان کرد بو له ناو بردني موسلمانان کان له ريگي عمره دا؟
- ۶- کاتيک پيغمبر (ﷺ) بيستي که بيباوه رڼه کان عوسمانيان شهيد کردوه چي کرد؟
- ۷- بيباوه رڼه کان چيان کرد به عوسمان؟ نه ي وه لاميان چي بوو بو موسلمانان کان؟
- ۸- نهو هاوه له کي بوو که دهقي ريککه وتننامه کي دنووسيه وه؟
- ۹- خاله کاني ريککه وتننامه ي حوده يبيه بژميړه.
- ۱۰- موسلمانان کان هه لسوکه وتيان چون بوو بهرامبر بهو ريککه وتننامه يه؟
- ۱۱- پيغمبر (ﷺ) چي کرد بو نهوه ي موسلمانان کان به گوني بکن؟
- ۱۲- بژچي پيغمبر (ﷺ) نافرته موسلمانان کي نه گپرايه وه؟
- ۱۳- نهبو به صير کي بوو؟ نه ي چي کرد؟
- ۱۴- بيباوه رڼه کان بژچي ريککه وتننامه کي يان هه لوه شانده وه؟ بژچي هه ليان وه شانده وه؟
- ۱۵- بژچي پيغمبر (ﷺ) هيرشي کرده سهر خه يبر؟
- ۱۶- نه غامي جهنگي خه يبر چي بوو؟
- ۱۷- عمره کورې عاص کي بوو؟ بژچي نه جاشي زلله يه کي ليډا؟
- ۱۸- بژچي جهنگي موته پرويدا؟ کي له جهنگه که دا سهرکه وت؟
- ۱۹- پيغمبر (ﷺ) برياريدا له نازاد کردني شاري مه که که دا چون بيت له گمل خه لکدا؟

الجیره ی مندالان (۱) ژبانی بیغهمبه (۲۰۰۰) یو مندالان

.....  
۲۰- جهنگی ذاتوسه لاسل چی بوو؟ کی له جهنگه کهدا سرکهوت؟

## به شی یانزه مه م

### له دواي نازادکردنی مه که تا کوچی دواي پیغمه مبر (ﷺ)

#### جهنگی حونه یین:

کاتیک موسلمانان توانیان مه که نازاد بکهن هندی له هۆزه کانی دهوړویدر ته و او ترسان و بریاراندا پیتش نه و ی موسلمانان هیرش بکهنه سمر نه و ان، بکهنه هیرش کردنه سمر موسلمانان و له نوايان بهرن، نه و ان وتیان نه گمر بکوژرتین باشتره له و ی که بچینه ژیر دهسلاتی موسلمانان، نه و دوو هۆزهش بریتی بوون له هۆزی هه و هزان و سقیف (ثقیف) که خۆیان کۆکرده و ته هه رچۆنیان کړدوه شکست بهیتن به موسلمانان،<sup>۱</sup> پیغمه مبر (ﷺ) هه والی نه وانی زانی و بریاری هیرشی دا و موسلمانیتکی زۆری کۆکرده و ته که دوانزه هه زار مواهید بوون.<sup>۲</sup>

موسلمانان کان کاتیک ژماره ی زۆری خۆیان بینی ته و او سهرسامی خۆیان بوون و وتیان ژماره مان زۆره و به دلنیا یه و سهرده که وین،<sup>۳</sup> نیتیر بیران چو و بوو که سهرکه و تن به ژماره ی زۆر و کهم نیه، کاتیک جهنگی نیتوان موسلمانان و نه و هۆزه بیباوه پانه دهستی پی کرد، موسلمانان به رهنگاری هیزی بیباوه په کان بوونه و نه یان توانی سهرکه و تن به سهریاندا، بیباوه په کانیش دلیان خوش بوو وایان زانی سهرکه و تن به سهر موسلمانان کاند.<sup>۴</sup>

به لام پیغمه مبر (ﷺ) هه موو موسلمانان کانی کۆکرده و ته و نه یهیتشت رابکهن و پیتی راگه یانندن که له خۆیان بابی نه بن و جیهاد بکهن، خوی گه و رهش فریشته ی له ناسمانه و نه نارد بو لای موسلمانان تا یارمه تیان بدن،<sup>۵</sup> به مه موسلمانان کان جاریکی تر توانیان سهرکه و تن به سهریاندا، پیغمه مبر (ﷺ) دهسکه و ته کانی جهنگی کۆکرده و ته که پیتیان دهوتریت (الغنام) و

<sup>۱</sup> د. حسن ابراهیم حسن: تاریخ الاسلام، بهرگی یه کهم، لاپه ره (۱۱۶).

<sup>۲</sup> د. علی محمد محمد الصلابی، السیره النبویه، لاپه ره (۷۸۰).

<sup>۳</sup> محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لاپه ره (۳۷۶).

<sup>۴</sup> ابن کثیر: البدایه والنهایه، بهرگی دووم، بهشی چو لوم، لاپه ره (۳۶۲-۳۷۲).

<sup>۵</sup> محمود شاکر: خاتم الانبیاء والمرسلین، لاپه ره (۳۷۷).

دابهشی کرد به سەر موسلمانەکاندا، هەندێ لە بێباوەرەکان خۆیان کۆکریویەوه لە چەند شوییتکدا بەلام پیغمه مبه (ﷺ) هێزی بۆ ئاردن و لێیان دان و سەرکەوتن بەسەریاندا.<sup>۱</sup>

### هێرشکردنی بۆ تانیف:

پیغمه مبه (ﷺ) بریاریدا هێرش بکاتە سەر تانیف و رزگاری بکات لە دەستی بێباوەران، بۆ ئەوەی نایینی نیسلام بۆلاویکاتەوه لەو ناوچەیەدا.

بۆیه داوای کرد لە موسلمانەکان تا خۆیان ئاماده بکەن، موسلمانە پشتیوان و کۆچەرەکان و ئەوانەى مەککەش کۆیوونەوه تا بچن لەگەڵ پیغمه مبه (ﷺ) دا و هەموو بە یەکەوه کەوتنەپێ و توانیان بە ئاسانی سەرکەون بەسەر بێباوەرەکاندا و تانیف رزگار بکەن، لە ئازادکردنی تانیفدا جەنگ پروی ئەدا کە کوشتنی تێدابیئت، بەلکو پیغمه مبه (ﷺ) پاش ئەوەى کە گەمارۆی دابوون گەپایەوه و نزای خێری بۆ کردن تا خوای گەموره پێنموونیان بکات بۆ نیسلام،<sup>۲</sup> ئینجا پیغمه مبه (ﷺ) و موسلمانان گەپانەوه بۆ بیحرانە و لەوێ دەسکەوت کۆکرایەوه و پیغمه مبه (ﷺ) هەمووی دایە کۆچەرەکان و ئەوانەى مەککە، کاتێک پشتیوانەکانی مەدینە ئەمەیان بینی وتیان ئەى پیغمه مبهى خوا ئەى ئیمە چیمان بەر دەکەوت؟

پیغمه مبه (ﷺ) فەرمووی دەسکەوتتان دەوێت بتان دەمى یان خۆم لەگەڵتاندا بگەڕێمەوه و لەگەڵتاندا بم، سوێند بە خوا ئەگەر پشتیوانان بچن بە شیویتکدا و ئەوانی تریش بچن بە شیونکی تردا من لەگەڵ پشتیواناندا دەم، بەمە پشتیوانەکان پازی بوون و وازیان هێنا،<sup>۳</sup> لەوێه پیغمه مبه (ﷺ) چوویەوه بۆ مەککە بۆ مەراسیمی عەمرەى پیرۆز و لەوێه گەپایەوه بەرهو شاری پیرۆزی مەدینە و سەرکەدەیهکی لە شاری مەککە دانا و هاوێنیکیشی دانا تا خەلکی مەککە فێری نیسلام بکات.<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - عبدالعزیز پارەزانی: ژیاى پیغمه مبهى معزەن عەمەد (ﷺ)، (۴۰۹).

<sup>۲</sup> - ابن خیاط: تاریخ خلیفە ابن خیاط، لایەرە (۴۲).

<sup>۳</sup> - عمود شاكر: خاتم الانبياء والمرسلین، لایەرە (۳۸۰).

<sup>۴</sup> - ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، بەرگی دووهم، لایەرە (۱۴۱).

پرسیار: نهو هاوه له ناوی چی بوو؟

وهلام: نهو هاوه له ناوی مهعازی کۆری جههل بو.

پاش نهوی پیغمه مبه (ﷺ) گهراپهوه مه دینه و چهند کۆمهلتیکی موجهیدی نارد بۆ لیدانی نهوانه ی دوژمنی ئیسلام و موسلمانان، پیغمه مبه (ﷺ) عهلی کۆری نهبی تالیبی نارد تا بچن بۆ شکاندنی بتیک که پیتی دهوترا (فلس)، نهویش له گهڵ په نجا سواردا چوو لیدان و سه رکهوت به سه ریاندا و بته که ی شکاند و ده سکھوتی کۆکرده وه و گهراپه وه بۆ لای پیغمه مبه (ﷺ) و موسلمانان.

عهلی کۆری نهبی تالیب هندی له نافرتهانی نهوتی به دیل هیتایه وه بۆ مه دینه، یه کیک له وانه ناوی (سفانه) بوو، پیغمه مبه (ﷺ) زۆر پرسی نهو نافرته ی گرت، نهوه وای کرد براکه ی نهو نافرته موسلمان بیت.

### \* په ند و نامۆزکاری:

۱- ده بیت پش نهوی دوژمنان هیرش بکه نه سه ر ئیمه و بین بۆ لامان، ئیمه خۆمان ناماده بکه ی و بتوانین هینده به یه که وه بین که سه رکه وین به سه ریاندا.

۲- نابیت موسلمان هه لخه له تیت به ژماره ی زۆر و بلیت ژماره مان زۆره بۆیه سه رده که وین له کاره کاغادا، به لکو سه رکه وتن به زۆر و که می نه، سه رکه وتن به وه یه ئیمه پاستگۆ بین له گهڵ خوای گه وره و خۆراگر بین و باوه پمان وایت خوای گه وره یارمه تیمان ده دات، نه گه ر به و جۆره بین نهوا سه رده که وین، به لام نه گه ر وا نه بین سه رناکه وین.

۳- نه گه ر موسلمانان له جه نگدا، یان له کاریکدا ترسان ده بیت ئیمه وه، یان پێ بدیه ی و نه هیلین بترسن و رابکه ن، بۆ نمونه نه گه ر خوتند کاریکی هاوپیمان ترسا له خوتندن ده بیت ئیمه وه ی پێ بدیه ی تا واز نه هیتیت له خوتندن، به لکو درۆه ی پێ بدات.

۱. عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لايمره (۳۸۲).

۴- هەر شتێک خوای گه‌وره و پیغمبەر (ﷺ) بریاری له‌سەر بدەن دەبێت نیشەش بە گۆیان بکه‌ین، پارە‌ی دنیا‌ش نه‌وه‌نده گ‌رنگ نیە که له هه‌موو شتێک له لاما‌ن گ‌رنگ‌تر بێت، بە‌لکو گ‌رنگ‌ترین شت بوونی نیما‌ن و خۆشه‌ویستی خوای گه‌وره و پیغمبەر (ﷺ) و نی‌سلام و موسلمانانە.

۵- گه‌ران بە دنیا‌دا کار‌تکی باشە، بە‌لکو موسلمانان دەبێت بگه‌ڕێن بە شو‌ینه‌کان‌دا تا پەند و نامۆ‌زگاری و شت فێر بن.

### \* جه‌نگی ته‌بووک:

پاش نه‌وه‌ی پیغمبەر (ﷺ) و موسلمانان له مه‌که‌وه گه‌ران‌ه‌وه بۆ مه‌دینه و له‌وه‌ی مانه‌وه ده‌سه‌لاتی به‌هێزی پۆمه‌کان و یه‌ستیا‌ن هێرش بکه‌نه‌سه‌ر موسلمانان تا موسلمانان له‌ناوبه‌رن، چونکه نه‌وان ده‌ترسان پۆژتیک موسلمانان سه‌رکه‌ون به‌سه‌ر نه‌وانیش‌دا، پیغمبەر (ﷺ) یه‌ش بریاریدا هه‌موو موسلمانان خۆیا‌ن کۆیکه‌نه‌وه بۆ جه‌نگ کردن دژ به پۆمه‌کان و جا‌رتکی تر هێرش بکه‌نه سه‌ریا‌ن، هه‌رچی موسلمانان هه‌بوون خۆیا‌ن ئاما‌ده کرد بۆ جه‌نگه‌که جگه له‌وانه‌ی پیغمبەر (ﷺ) دا‌ینابوون تا‌کو کاروباری مه‌دینه ببه‌ن به‌پێوه،<sup>۱</sup> هه‌روه‌ها سی‌ کەس له موسلمانە‌کانیش ته‌مه‌لیا‌ن کرد و خۆشه‌ویستی دنیا و ترسان له مردن وای لی‌ کردن نه‌چن له‌گه‌ڵ پیغمبەر (ﷺ) دا پادا‌شتی جیهاد له ده‌ست بدەن.<sup>۲</sup>

هه‌رچی دو‌وپۆوه‌کانیش بوون ده‌چوونه لای پیغمبەر (ﷺ) و بیا‌نوویا‌ن ده‌هینایه‌وه که ناتوا‌نن بچن بۆ نه‌و جه‌نگه، پیغمبەر (ﷺ) یه‌ش ده‌یزانی که نه‌وانه درۆ ده‌که‌ن و دو‌وپوون بۆیه مۆله‌تی پێ‌دان تا نه‌ی‌ن و له شار‌دا بیه‌ینه‌وه.<sup>۳</sup>

موسلمانێکی زۆر زۆر به چه‌ک و ئا‌ژە‌ڵ و که‌ل و په‌له‌وه له‌گه‌ڵ پیغمبەر (ﷺ) دا که‌وتنه‌ری و به‌رده‌وام ماوه‌یه‌کی زۆر به‌پێکه‌تن، له رێگه‌دا توشی تونیتی و برستی بوون به‌لام خوای

<sup>۱</sup> - ابن هشام: السيرة النبوية، لا‌په‌ره (۱-۲۳).

<sup>۲</sup> - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لا‌په‌ره (۸۳۱).

<sup>۳</sup> - د. محمد عبدالقادر ابو فارس: الصراع مع الصليبيين، لا‌په‌ره (۱۶۸).



گه‌وره یارمه‌تی دان و پزگاری کردن له و تینویتی و برستییه، کۆمه‌لێک له موسلمانان کانیش که چک و کهل و په‌لیان نه‌بوو نه‌یان توانی بچن بۆ جه‌نگه‌که، نه‌وان زۆر خه‌فته‌یان خوارد و ده‌ستیان کرد به‌ گریان، به‌لام خوای گه‌وره به پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) ی راگه‌یاند که نه‌وانه تاوانبار نین و خوای گه‌وره ده‌زانیته که راست ده‌کن.<sup>۱</sup>

هه‌روه‌ها ژن و مندال و پیاوه پیره‌کانیش نه‌چووبوون بۆ جه‌نگه‌که و له‌مه‌دینه‌دا بوون و چاوه‌پێی هه‌والی موسلمانان کانیش تریان ده‌کرد تا بزانی نایا سه‌رده‌که‌ون یان ده‌شکین.

که‌سه دوورپوه‌کانیش هه‌میشه چاوه‌پێی نه‌وه‌بوون موسلمانان کان شکست بچۆن چونکه ده‌یان وت پۆمه‌کان زۆرن و به‌هێزن، هه‌رگیز موسلمانان کان ناتوانن سه‌رکه‌ون به‌سه‌ر نه‌واندا، نه‌وان به‌م قسانه زۆر دلخۆش بوون.

له‌ رێگه‌دا کۆمه‌لێک له مه‌سیحیه‌کان تووشی کۆمه‌لی له موسلمانان کان بوونه‌وه، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) رێککه‌وتنی له‌گه‌لدا کردن و لیتی نه‌دان، به‌لکو پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) نامه‌یه‌کی بۆ نووسین تا نه‌گه‌ر موسلمانان ویستیان لێیان بده‌ن، نه‌وان بلێن نه‌وه نامه‌ی پیغمه‌مبه‌ره‌که‌تانه که رێگه نادات نێوه له نێمه‌ بده‌ن.<sup>۲</sup>

پاشان که گه‌یشتنه ته‌بووک بۆ ماوه‌ی ۱۸ رۆژ له‌وێ مانه‌وه، پۆمه‌کان نه‌یان توانی جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ل موسلمانان کاند، بۆیه موسلمانان کان گه‌رانه‌وه بۆ مه‌دینه و سه‌رکه‌وتنیکی گه‌وره‌یان به‌ده‌ست هێنا و دوورپوه‌کان زۆر خه‌فته‌یان خوارد.<sup>۳</sup> کاتی که چوونه‌وه بۆ مه‌دینه پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمانی کرد به موسلمانان کان که هیچ کات قسه نه‌کات له‌گه‌ل نه‌و موسلماناندا که ته‌مه‌لیان کرد و نه‌چوون بۆ جه‌نگه‌که و له‌ ماله‌وه بۆ خۆیان دانیشتن.<sup>۴</sup>

پرسیار: نه‌و سێ موسلمانان کی بوون که ته‌مه‌لیان کرد و نه‌چوون بۆ ته‌بووک؟

<sup>۱</sup> - د. علی محمد محمد الصلابی، السيرة النبوية، لایه‌ره (۸۱۱-۸۱۲).

<sup>۲</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایه‌ره (۳۸۷).

<sup>۳</sup> - د. حسن ابراهيم حسن: تاريخ الاسلام، به‌رگی یه‌که‌م، لایه‌ره (۱۲۱).

<sup>۴</sup> - د. محمد عبدالقادر ابو فارس: الصراع مع الصليبيين، لایه‌ره (۱۸۷-۱۸۹).

وه‌لام: نه‌وانه بریتی بوون له (که‌عبی کورێ مالک، هیلالی کورێ نومه‌یه، موراره‌ی کورێ ره‌بیع) که دانیان نا به‌ هه‌له‌ی خۆیاندا.<sup>۱</sup> نه‌و سیانه زۆر دلتنه‌نگ بوون و نه‌یان ده‌زانی چی بکه‌ن، هه‌یج که‌س قسه‌ی نه‌ده‌کرد له‌ گه‌لیاندا ته‌نانه‌ت ژنه‌کانیشیان.

پرسیار: پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بۆچی نه‌م فرمانه‌ی کرد به‌ موسلمانان؟

وه‌لام: چونکه‌ خوای گه‌وره‌ فرمانی کردبوو تا نه‌وانه فیر بکات جاریکی تر وانه‌که‌ن، به‌لام دوا‌ی ماوه‌یه‌ک خوای گه‌وره‌ فرمانی دا به‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌تا فرمان بکات به‌ موسلمانان تا قسه‌یان له‌ گه‌ل بکه‌ن، چونکه‌ خوای گه‌وره‌ له‌ گونا‌هه‌که‌یان خۆش بووه‌.

که‌سه‌ دوورپوه‌کانیش مزگه‌وتیکی گه‌وره‌یان دروست کردبوو بۆ نه‌وه‌ی دوو مزگه‌وت هه‌له‌ و نا‌کوکی ب‌جانه‌ نێوان موسلمانانه‌وه‌، چونکه‌ نه‌وان مزگه‌وته‌که‌یان له‌به‌ر خوای گه‌وره‌ دروست نه‌کردبوو، بۆچه‌ خوای گه‌وره‌ فرمانی کرد به‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که نه‌و مزگه‌وته‌ی دوورپوه‌کان دروستیان کردوه‌ بپروختن، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و موسلمانه‌کان پ‌خواندیان.<sup>۲</sup> دوا‌ی نه‌وه‌ له‌ تائیفه‌وه‌ وه‌فدیک هات بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و موسلمان بونی تائیفی را‌گه‌یاند، به‌و جۆره‌ نه‌و تائیفه‌ی که‌ به‌ردیان ده‌وه‌شاند بۆ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ کو‌تاییدا موسلمان بوون.<sup>۳</sup>

دواتر له‌ سالی ۹ی کو‌چیدا پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فرمانی کرد به‌ نه‌بو به‌کری صدیق تا بپروات و ده‌ج بکات بۆ موسلمانان، کو‌مه‌لێک موسلمانیش له‌ مه‌دینه‌وه‌ چوون له‌ گه‌ل نه‌بو به‌کردا و له‌ مه‌که‌که‌ نه‌بو به‌کر ده‌جی کرد به‌ موسلمانه‌کان و دواتر له‌ گه‌ل موسلمانه‌کانی مه‌دینه‌دا گه‌رانه‌وه‌ بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ).<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - محمد رمضان البوطي: فقه السيرة النبوية، لايمره (۲۹۸-۳۰۰).

<sup>۲</sup> - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لايمره (۶۰۸).

<sup>۳</sup> - ابن هشام: السيرة النبوية، لايمره (۱۰۴۰-۱۰۵۸).

<sup>۴</sup> - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لايمره (۶۲۱).

## \* حەجی مالتاوايی:

له سالی ۱۰ کۆچیدا پیغمه مبر (ﷺ) بریاریدا له گەڵ کۆمه لێکی زۆر له موسلماناندا بچن بۆ حەجی مالی خوا که نهو حەجه ناسراوه به حەجی مالتاوايی.<sup>۱</sup>

پرسیار: بۆچی بهو حەجه دهوتریت حەجی مالتاوايی؟

وه لām: چونکه نهو حەجه کۆتا حەجی پیغمه مبر (ﷺ) بسو دواي نهوه پیغمه مبر (ﷺ) کۆچی دوايی کرد، پیغمه مبر (ﷺ) له گەڵ موسلماناندا بیکهوه نهو حەجه یان کرد لهو حەجه دا موسلمانان گۆی بیستی فرمان و نامۆزگاریه کانی پیغمه مبر (ﷺ) بسون کاتیك وتاری بۆ ده دان و نامۆزگاری ده کردن که نوێز بکمن و نازاری نافره تان نه دن و به کتر نه کوژن و دژ به به کتر نه بن و چهن دین نامۆزگاری بۆ دواي نهوه پیغمه مبر (ﷺ) گه راپه وه بۆ شاری مه دینه.<sup>۲</sup>

## \* کۆچی دوايی پیغمه مبر (ﷺ):

دواي نهوه ی پیغمه مبر (ﷺ) له حەجی مالتاوايی گه راپه وه، له کۆتایه کانی مانگی سه فهری سالی ۱۱ کۆچیدا ههستی به نازار و سه ر ئیشه یه ک کرد و تا و گه رما گرتی پاش نهوه ی چوویه سه ر گۆزێك بۆ ناشتنی موسلمانێك، پیغمه مبر (ﷺ) پۆژ به پۆژ نازار و ناره حه تیه که ی زیادی ده کرد و هاوه لانی یارمه تیان ده دا تا بجیت به رپۆه و ده ست نوێز بگرت.<sup>۳</sup>

نهو نازیه مان هه موو ژنه کانی خۆی کۆکرده وه و داواي کرد یارمه تی به دن تا له مالی عایشه دا بیت، چونکه نهو به سه ره ده چوو بۆ لایان، ژنه کانی شی پازی بوون، پیغمه مبر (ﷺ) له مالی عایشه دا کۆتا ساته کانی ژیا نی ده برده سه ر، هه رده م به شاری سارد فیتکیان ده کرد وه، به لām زیاتر نازاری هه بوو.<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لايمره (۳۹۷).

<sup>۲</sup> - عبدالعزيز پاره زانی: ژیا نی پیغمه مبری مه زن محمد (ﷺ)، (۴۵۸-۴۵۰).

<sup>۳</sup> - ابن کثیر: البدايه والنهايه، بهرگی به که م، بهشی پینجه م، لايمره (۲۵۹).

<sup>۴</sup> - د. علی محمد محمد الصلابی، السیره النبویه، لايمره (۸۸۴).

رۆژنیکیان وستی نوێژ بکات بۆ موسلمانان و داوای کرد ناری به‌سەردا بکەن تا باش بێت و نوێژیان بۆ بکات، بە‌لام پیغمه‌مبه‌ر گیان بورایه‌وه، سێ جار وایان لێ کرد بە‌لام هەر بورایه‌وه، تا دوا‌یی فەرمانی کرد نەبو بە‌کر نوێژیان بۆ بکات، لە کۆتا ژبانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) دا موسلمانان نوێژیان بۆ دە‌کرد، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) سه‌یری کردن، موسلمانان وایان زانی پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) چاک بووه‌ته‌وه، که‌چی نه‌یان زانی نه‌وه کۆتا‌جاره پیغمه‌مبه‌ری نازیز سه‌یریان بکات و سه‌یرکردنی مائاوا‌ییه، پاشان پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) سه‌ری نایه سه‌ر نه‌ژنۆی عایشه و مندال و نزیکه‌کانی له ده‌رووبه‌ری کۆبوونه‌وه، پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمو‌ی: ((لا الا الله ان للموت سكرات))، نای که مردن نازاری زۆره، دوا‌یی سه‌یری ناسمانی کرد و گیانێ پی‌رۆزی ده‌رچوو، یاخو‌ا به‌قوربانی خۆت و رێبازه‌که‌ت بین نه‌ی پیغمه‌مبه‌ر گیان (ﷺ) نه‌ی خۆشه‌ویستمان! نه‌ی مامۆستامان! نه‌ی نه‌و که‌سه‌ی له دایک و باوک و خۆشک و برامان باشت‌ری بۆمان.<sup>۱</sup>

### \* هه‌لوێستی عومه‌ری کورێ خه‌تاب:

عومه‌ری کورێ خه‌تاب کاتیک خه‌لکی ده‌لێن پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) کۆچی دوا‌یی کردووه، توو‌په بوو و شمشیره‌که‌ی هه‌لگرت و هاواری کرد هەر که‌س ب‌لێت پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) مردووه ده‌یکوژم، بە‌لام نەبو بە‌کر هات و پیتی وت پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) مردووه و ده‌بێت باوه‌ر بکه‌ین، بە‌لام خۆ خودای پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌مردووه و له‌که‌لماندا‌یه.<sup>۲</sup>

### \* په‌ند و نامۆزکاری:

- ۱- ده‌بێت بۆ هەر کاتیک نێمه مۆله‌ت وه‌رگیرین، سه‌یرکه‌ن پیغمه‌مبه‌ر (ﷺ) مۆله‌تی له‌ خێزانه‌کانی خۆی وه‌رگرت نینجا چو‌و بۆ مالی عایشه‌ی خێزانی.
- ۲- مردن شتیکی راسته و هه‌موومان ده‌بێت به‌رین، به‌لام گرنگ نه‌وه‌یه خۆمان ناماده بکه‌ین بۆ دوا‌ی مردن و چاکه‌مان زۆر بێت.

<sup>۱</sup> - عمود شاکر: خاتم الانبياء والمرسلين، لایه‌ره (۶-۶۰-۶۰۹).

<sup>۲</sup> - ابن اسحاق: السيرة النبوية، لایه‌ره (۷۱۳).

۳- نه‌گەر پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یان زانا یان یان خزمه‌کانان بمرن، خو خودای شه‌وان ماره و له‌گه‌لماندا به، بۆ به‌یت خودامان له‌بیر نه‌چیت.

### پرسیاره‌کانی به‌شی یانزه‌هه‌م

- ۱- موسلمانان بۆچی جه‌نگی حونه‌نیان کرد؟
- ۲- ده‌ستکه‌وتی جه‌نگ چی پی ده‌وتریت؟ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ جه‌نگی حونه‌ندا چی کرد له‌ر ده‌ستکه‌وتانه؟
- ۳- تانیف چۆن نازاد کرا؟
- ۴- پشتیوانه‌کان کاتیک ده‌ستکه‌وتی جه‌نگیان ده‌ست نه‌که‌وت چیان کرد؟
- ۵- پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) چۆن وه‌لامی پشتیوانه‌کانی دایه‌وه؟
- ۶- بۆچی جه‌نگی ته‌بووک روویدا؟
- ۷- نه‌و سی موسلمانان کۆ بوون که ته‌مبه‌لیان کرد و له‌ جه‌نگی ته‌بووک ده‌رکه‌وتن؟
- ۸- بۆچی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) مزگه‌وتی دوو پرووه‌کانی پرووخاند؟
- ۹- حه‌جی مالئاوایی له‌ چه‌ندی کۆچیدا روویدا؟
- ۱۰- بۆچی به‌ حه‌جی سالی ۱۰ی کۆچی ده‌وتریت حه‌جی مالئاوایی؟
- ۱۱- پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌ی کۆچی دواپی کرد؟
- ۱۲- پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمانی به‌ کۆ کرد تا به‌ر نوژی بکات بۆ موسلمانان؟
- ۱۳- پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) کاتیک کۆچی دواپی کرد، عومهری کۆری خه‌تاب چ هه‌لوستیکي
- ۱۴- تۆ هه‌لوستت چیه به‌ کۆچی دواپی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)؟

## به‌شی دوانزه‌هه‌م

له ژیاانی پیغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) نه‌مانه‌ فیر ده‌بین:

### ۱- خۆراگری:

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌ر له مندالیه‌وه ژیاانیتکی سه‌خت و نا‌په‌ه‌تی هه‌بوو، هه‌ر له دایک و باوکی خۆی نه‌بینی، چونکه‌ ماوه‌یه‌کی که‌م له پێش له دایک بوونیدا باوکی مرد، پاشان دایکی خۆی به‌جیه‌شت و چوو بۆ لادی، پاشان دایکی له‌گه‌لیدا بوو چون بۆ گه‌شت و گه‌ران، له ناکاودا مرد، پاشان باپه‌ره‌شی مرد.

مامیشی پیر و که‌م ده‌ست بوو، بۆیه‌ ناچار پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌وته‌ کاری شوانه‌یی کردن هه‌ر له مندالیه‌وه، کاتیکیش که‌ گه‌وره‌ بوو که‌وته‌ نیشه‌کانی تر، پاشان که‌ بوو به‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، خه‌لکی که‌وته‌ گاته‌پێکردن و نازاردانی و نا‌په‌ه‌تیان ده‌کرد، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) تووشی برسی‌تی و تینوویه‌تی بوو، کو‌په‌ه‌کانی مردن، پاشان سێ ساڵ له‌ شیوی نه‌بو‌تالییدا به‌بێ نان و ناوی پتووست به‌ نا‌په‌ه‌تی ژیا، دوا‌ی خه‌دیجی ژنی و نه‌بو‌تالیبی مامی هه‌ردووکیان مردن، دوا‌ی نازاری زۆتر ده‌درا و به‌ردباران ده‌کرا، پێیان ده‌وت شیت و جادووکه‌ر و نه‌زان و ته‌مبه‌ل و گه‌مژه‌ و درۆزن و شاعیر و لاسار و هه‌ر قسه‌یه‌کی تری ناشرین.

پاشان له‌ شاره‌که‌ی خۆیدا ده‌ریان کرد، دوا‌ی نه‌وه‌ش که‌وته‌ جه‌نگ کردن له‌گه‌لیدا، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هێنده‌ برسی ده‌بوو، به‌ردی ده‌به‌ست به‌ سکیه‌وه، هێنده‌ گاته‌ی پێ ده‌کرا خه‌ریک بوو خۆی بکوژیته‌وه، به‌لام خوای گه‌وره‌ ڕێگهی پێ نه‌دا، به‌لێ نازیزان به‌ جوانی سه‌یر بکه‌ن نه‌مه‌ ژیاانی پیغه‌مبه‌رمان محمه‌د (ﷺ)، هه‌ر له مندالیه‌وه تا مردن به‌رده‌وام له ناخۆشی و نا‌په‌ه‌تی دا بوو، به‌لام نه‌و نازیزه‌مان هه‌رگیز وازی نه‌هێنا و به‌رده‌وام بوو تا سه‌رکه‌وت و توانی به‌ جوانی ئایینی خوای گه‌وره‌ بگه‌یه‌نیت به‌ مرو‌فایه‌تی، مندالان و تازه‌پێگه‌یشتوانی نازیز! پۆله‌ دل گه‌رمه‌کانی ئایینی په‌رو‌زی نیس‌لام! نه‌گه‌ر به‌انه‌وێت مو‌س‌لمان بین و وه‌ک پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بژین و خه‌لکی فێری چاکه‌ بکه‌مین، ده‌بی‌ت هه‌میشه‌

خوږاگر بین و نه‌گهر نارېحه‌تی و برسی‌تی و نازار و تینووی‌تیمان تروش بو واز نه‌هینین و بلین  
خودا گیان تۆمان به‌سه، خوابه گیان نی‌مه له‌به‌ر تو خۆمان ده‌خینه نه‌م سه‌ختیه ده‌ی توش  
لی‌مان قبول بکه.

## ۲- راستگو‌یی:

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له ژیانیدا هرگیز درؤی نه‌ده‌کرد، به‌لکو هه‌میشه به راستگو‌زانه قسه‌ی  
ده‌کرد و هر کس پرسپاری لی بگردایه به راستگو‌یی وه‌لامی ده‌دایه‌وه، چونکه زور پقی  
بوو له درؤ‌کردن و کسه‌ی درؤ‌زن، ته‌نانه‌ت هرچی خه‌لکه پتیا‌ن ده‌وت محمدی راستگو،  
بی‌باوه‌ره‌کانیش سه‌ره‌تا وایان پی ده‌وت، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌فرمو‌ویت: هر کس درؤ بکات  
و واز نه‌هینیت له درؤ‌کردن، له لای خوای گه‌وره ناوی به درؤ‌زن ده‌نوسریت، نینجا خوای  
گه‌وره به درؤ‌زن ده‌یناسیت، هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فرمو‌ویت: دۆزه‌خ بو نه‌و که‌سانه‌یه که  
درؤ ده‌کمن، نه‌گهر مندالیک‌مان بانگ کرد و وتمان وهره با شتیکت بده‌می، به‌لام شته‌که‌مان  
پی نه‌دا و درؤ‌مان کرد له‌گه‌لیدا، نه‌وا خوا به درؤ بو‌مان ده‌نوسیت و ده‌بیتسه تاوانیک که  
ده‌بیتسه هۆی نه‌وه‌ی بچینه دۆزه‌خه‌وه، هاوه‌له‌کانی پیغه‌مبه‌ریش هرگیز درؤ‌یان نه‌ده‌کرد،  
هه‌ولیان ده‌دا به راستگو‌زانه قسه بکمن، چونکه له ژیان پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هوه فیری  
راستگو‌یی بو‌بوون.

## ۳- ده‌ست پاکی:

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هرگیز مال و سامانی خه‌لکی نه‌ده‌خوارد، به‌لکو به ته‌واوه‌تی نه‌مانه‌ت  
و پاسپارده‌ی خه‌لکی ده‌پاراست، بۆیه خه‌لکی پتیا‌ن ده‌وت محمدی ده‌ستپاک و زور پتیزان لی  
ده‌گرت له‌به‌ر ده‌ست پاکیه‌که‌ی، هه‌موو خه‌لکی ته‌نانه‌ت بی‌باوه‌ره‌کانیش پاسپارده و مال و  
سامانی خو‌یان ده‌دایه لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) چونکه ده‌یان زانی نه‌و ده‌یان‌پارتیت و ناپاکی  
ناکات.

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌فرمو‌ویت: یه‌کیتک له سیفه‌ته‌کانی دو‌وروو نه‌وه‌یه که کاتیک  
نه‌مانه‌تیک‌ی درایه ده‌ست، ناپاکی لی ده‌کات، جا که‌سیک ناپاکی کرد نه‌وه سیفه‌تی دو‌وروو  
هه‌یه و خوای گه‌وره رقیه‌تی له‌و نیشه‌ی، هه‌روه‌ها نابیت هرگیز دزی بکمن و مالی خه‌لکی

بیهین، هه‌روه‌ها ناییت نان و پارهی مالی هه‌تیوان بدزین، چونکه هه‌ر که‌س دزی کرد، نه‌وا سزای سه‌ختی دۆزه‌خ چاوه‌پوانی ده‌کات و خوای گه‌وره‌رقی ده‌که‌وێت لێی.

بۆیه له‌ نیسلامدا هه‌ر که‌س دزی بکات، نه‌وا ده‌وله‌تی نیسلامی ده‌ستی ده‌پرێت، مندالانی موسلمانیش ده‌بی‌ت خۆیان به‌ ده‌ست پاکی فێر بکه‌ن و هه‌رگیز ناپاکی نه‌که‌ن.

#### ۴- ئیشکردن:

مندالانی نازیز کاتیک باسی ژبانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) مان کرد، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌ر له‌ مندالیه‌وه‌ که‌وته ئیشکردن و چوو بۆ کاری شوانه‌یی، چونکه باپه‌ره و مامی پیر بوون و نه‌یان ده‌توانی ئیش بکه‌ن و پارهی که‌میان هه‌بوو، بۆیه پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌ر له‌ مندالیه‌وه‌ چوو بۆ ئیشکردن تا یارمه‌تی باپه‌ره و مامی خۆی بدات و فێری ئیشکردن ببێت، هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌وه‌ وازی نه‌هێنا، به‌لکو که‌وته فێربوونی ئیشی تریش، وه‌ک نه‌وه‌ی خۆی فێری کاری بازرگانی کرد، نێتر پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌مه‌که‌وه‌ ده‌چوو بۆ شوێنه‌ دووره‌کان و له‌وێ شتی ده‌که‌ری و ده‌فروشت و ده‌که‌راپه‌وه‌ بۆ مه‌که‌ه.

ماوه‌یه‌ک پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ئیشی بازرگانی ده‌کرد بۆ خه‌دیجی کچی خوه‌یلید، بۆیه ده‌بی‌ت مندالی موسلمان خۆی فێری ئیشیک بکات، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌فه‌رمووی‌ت: خوای گه‌وره‌ که‌سیکی خۆش ده‌وێت که‌ له‌ ئیش بزانی‌ت، نێتر با هه‌ر مندالیک موسلمان خۆی فێری ئیشیکێ گ‌رنگ بکات، با یه‌که‌یک خۆی فێری سه‌رتاشین و یه‌که‌یک خۆی فێری شت دروستکردن و یه‌که‌یک خۆی فێری کشتوکال و یه‌که‌یک خۆی فێری که‌پین و فروشتن و دوکانداری بکات، مندالی موسلمان ده‌بی‌ت به‌تال نه‌بی‌ت و هه‌رچۆنیکێ کردبی‌ت ئیشیک بکات که‌ سه‌رودی هه‌بی‌ت بۆ خۆی و مال و که‌سان و موسلمانان، چونکه که‌ کاته‌که‌ی چوو ناگه‌رێته‌وه‌.

#### ۵- فێربوونی زانست:

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) خۆی نه‌خوێنده‌وار بوو، به‌لام زۆر گرنگی ده‌دا به‌ زانست و زانیاری و یه‌که‌جا بوو به‌ پیغه‌مبه‌ر خوای گه‌وره‌ فه‌رمانی پێکرد که‌ بخوێنی‌ت و ده‌ست بکات به‌ خوێندن، چونکه یه‌که‌م نایه‌ت بریتی بوو له‌ (اقرأ) واتا: بخوێنه، هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)



کاتیک که دیله‌کانی به‌ردان له‌ جه‌نگی به‌دردا، به‌ مه‌رجیک به‌ری ده‌دان که ده‌بیت هه‌ر یه‌که‌یان ده‌ مندالی موسلمان فی‌ری خوینده‌واری بکات.

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فی‌رمان ده‌کات ریزی زانایان بگرین و لی‌پانه‌وه فی‌ری زانست ببین، هه‌ر که‌سی‌کمان بی‌نی هه‌ولتی فی‌ری‌وونی زانست ده‌دات به‌ هه‌موو شی‌وه‌یه‌ک یارمه‌تی بده‌ین، نه‌گه‌ر پاره‌ی زیاده‌مان هه‌بوو و ویستمان بیکه‌ین به‌خیر با بیده‌ین به‌ زانسته‌خوازن. موسلمانانی نازیز، سه‌یرکه‌ن نه‌م پۆژه بی‌پاوه‌پان فی‌ری زانستی جۆراوجۆر بوون، چۆن به‌هیز بوون و سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر موسلماناندا، ده‌ی کۆ ده‌یه‌ویت ناینی خوا و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) سه‌رخات، با ده‌ست بکه‌ن به‌ فی‌روونی زانست و خه‌لکی فی‌ری زانست بکه‌ن، چۆنکه موسلمانان کاتیک سه‌رده‌که‌ون که وه‌ک موسلمانانی زوو ده‌ست بکه‌ن به‌ وه‌رگرتنی زانست.

## ۶- د‌ل‌سۆزی:

موسلمان ده‌بیت زۆر د‌ل‌سۆز بیت به‌رامبه‌ر به‌ م‌ر‌و‌ف‌ایه‌تی به‌ گشتی و به‌رامبه‌ر به‌ موسلمانان به‌ تاییه‌تی، چۆنکه پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌میشه د‌ل‌سۆزی خوی ده‌نواند به‌رامبه‌ر به‌ هه‌مووان و گو‌یی به‌ نازار و ماندوو‌بوون نه‌ده‌دا، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌ولتی ده‌دا خه‌لکی ر‌ز‌گ‌ار بکات له‌ نه‌زانی و گو‌م‌پ‌ایی و ناگر‌ی دۆزه‌خ، که خه‌ل‌ک قسه‌یان پی‌ ده‌وت و گاته‌یان پی‌ ده‌کرد، ته‌نانه‌ت به‌ردبارانیان ده‌کرد و له‌شی پی‌رۆزی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یان پر‌کرد له‌ خوین، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) د‌وع‌ای خیری بۆ ده‌کردن و هه‌ولتی ده‌دا ر‌ت‌گ‌ه‌ی راستیان نیشان بدات و وازی نه‌ده‌ینا، مندالانی نازیز ده‌بیت نيمه‌ش به‌و جۆره د‌ل‌سۆز بین و سه‌ختی و نا‌پ‌ه‌حه‌تی ژبان وامان لی‌ نه‌کات که واز به‌یتن له‌ د‌ل‌سۆزی و ده‌ست به‌رده‌ین له‌ چاکه.

## ۷- نی‌از‌پ‌اک‌ی:

ده‌بیت موسلمان کاتیک کار‌یک‌ی چاکه ده‌کات ته‌نها و ته‌نها له‌ پیناوی خوا‌ی گه‌وره‌دا بی‌کات، ناییت له‌به‌ر نه‌وه کاری چاکه بکات که خه‌ل‌کی له‌ پاشه‌وه وه‌سف‌ی بکه‌ن و خۆشیان بویت و بل‌ین که‌سی‌کی چاکه، کاتیک پاره ده‌ده‌یت به‌ که‌سی‌ک ناییت له‌به‌ر نه‌وه بی‌که‌یت که خه‌ل‌کی بی‌زانن، یان کاتیک نو‌یۆ ده‌که‌یت، ناییت له‌به‌ر نه‌وه بی‌که‌یت که خه‌ل‌کی بل‌ین

کسېکې موسلمانان و نافرینې بیت. پښتانه (پښتانه) هر شتیکی ده کرد نیازی پاک بو، تنها له بهر خوا دهیگرد.

## ۸- نازایه تی و نه ترسی:

مندالې موسلمانان دهیبت نازا و چا و نه ترس بیت، له هیچ شتیکی نه ترسیت جگه له خوای گه وړه، چونکه هم موو شته کان دروستکراوی خوای گه وړه، ناتوانن هیچ شتیکی بکمن نه گهر خوای گه وړه پښتانه پښتانه نه دات، پښتانه (پښتانه) زور نازا و دلیر و چا و نه ترس بوو، خوی له جهنگه کاندې به شداری ده کرد، نه ده ترسا که بیباوه پښتانه بیکوژن، ته نانه پښتانه (پښتانه) مندالې موسلمانان فیری نازایه تی کردبوو، وک ده بینن دوو مندالې موسلمانان هله ده ست به کوشتنی سر کرده ی گه وړه ی بیباوه پښتانه کان که ناوی نه بو جهل بوو.

## ۹- خوشه ویستی خوای گه وړه:

پښتانه (پښتانه) خوای گه وړه ی زور خوش ده ویست، ناماده بوو له پښتانه ی خوای گه وړه دا هم موو کاریکی چاک و جوان بکات، نهو به شو و پوژ نوژی ده کرد بڅ خوای گه وړه و پوژووی ده گرت له پښتانه ی خوادا و خوی له هم موو تاوانیتک به دوور ده گرت تا خوای گه وړه تووړه نه کات، چونکه هر کس خوای خوی خوش بویت، خوای گه وړه ی نهو ی زور خوش ده ویت.

## ۱۰- پښتانه:

هیچ کات کهس نه بوو بلیت پښتانه (پښتانه) پښتانه نه گرت، به لکو پښتانه (پښتانه) پښتانه هم موو کهسی ده گرت و سووکایه تی به کهس نه ده کرد، ته نانه پښتانه (پښتانه) پښتانه بیباوه پښتانه و دووړووه کانیشی ده گرت، سمیری نهو کاته بکمن که دوژمنانی نیسلام ده هاتن بڅ لای پښتانه (پښتانه) که چی نهو نازیزه مان نهو دوژمنانه ی له شوته کهی خوی داده نا و پښتانه لی ده گرتن، ته نانه پښتانه (پښتانه) پښتانه سر کرده ی دووړووه کانیش عبدلولای کوپی نویه ی کوپه سلولی ده گرت.

**۱۱- یارمہ تیدان:**

ژیانی پیغمہ مبرمان سپرہ له یارمہ تیدان و هاوکاری، پیغمہ مبر (ﷺ) یارمہ تی هەر که سیکي ده‌دا که پیوستی به یارمہ تی هه‌بوایه، کاتیک پیغمہ مبر (ﷺ) له ماله‌وه‌دا بوو یارمہ تی خیزانه‌کانی ده‌دا، کاتیکیش ده‌چوو بۆ ده‌روه یارمہ تی سپر و هه‌ژارانی ده‌دا، جارتیکیان پیغمہ مبر (ﷺ) پیره‌ژنیکي بینی باریکی قورسی پی بوو، پیغمہ مبر (ﷺ) چوو بۆ یارمہ تیدانی و کۆله‌که‌ی بۆ برده شوینی مه‌به‌ست، هاوه‌لانی به‌پزیش به‌و جزوه‌ بوون به‌تایبه‌تی (نه‌بو به‌کری صديق و عومهری کورپی خه‌تاب) بۆیه ده‌بیئت نیمه‌ی موسلمانیش یارمہ تی خه‌لگ به‌دین و نه‌لین عمیه یان ناتوانین یان هه‌قمان نیه.

**۱۲- خۆشه‌ویستی موسلمانان:**

موسلمان نه‌و موسلمانیه که برا موسلمانیه‌که‌ی خۆش بویت و له‌گه‌لیدا چاک بیئت، چونکه موسلمانان هه‌موو برای به‌کترن، پیغمہ مبر (ﷺ) هاوه‌له‌کانی خۆی زۆر خۆش ده‌ویست و پزێی لی ده‌گرتن، پیغمہ مبر (ﷺ) ده‌فه‌رموویت به‌ موسلمانان (هەر کامتان برا موسلمانیه‌که‌ی خۆی خۆش ده‌ویت با پیی بلیت من له‌ پیناوی خوادا تۆم خۆش ده‌ویت)، نه‌گه‌ر دوو موسلمان له‌به‌ر خوا په‌کتریان خۆش بویت، نه‌وا له‌ رۆژی دوایدا له‌ژێر سیبه‌ری خۆای گه‌وره‌دان.

**۱۳- په‌رستش بۆ خۆای گه‌وره:**

ژیانی پیروژ و پر به‌ره‌که‌تی پیغمہ مبر (ﷺ) هه‌مووی بریتی بوو له‌ په‌رستش بۆ خۆای گه‌وره، نه‌و به‌ رۆژ و به‌ شه‌و نوێژی فه‌رز و سوونه‌تی نه‌نجام ده‌دا و رۆژووی فه‌رز و سوونه‌تیشی ده‌کرد، هه‌موو کات زیکری خۆای گه‌وره‌ی ده‌کرد، هه‌یج کات به‌بی په‌رستش نه‌بوو، چونکه په‌رستش ته‌نها نوێژ و رۆژوو نییه، به‌لکو په‌رستش هه‌موو کاریکي چاک و خیره که له‌ پیناوی خۆای گه‌وره‌دا موسلمان هه‌ولنی بۆ بدات، ته‌نانه‌ت زه‌رده‌خه‌نیه‌کیش په‌رستشی خۆای گه‌وره‌یه، چونکه دلّی موسلمانیکي پی خۆش ده‌که‌یت، بۆیه ده‌بیئت نیمه‌ش له‌ ژیاپی پیغمہ مبر (ﷺ) وه‌ه‌و فیری په‌رستش بین.

**۱۴- پاك و خاوتنى:**

یەكێك لە سیفەتەكانی موسلمان بریتیه لە پاك و خاوتنى و خۆ دوور گرتن لە پیسی و چەپەلێ، چونکە خۆی گەورە جوانە و کەسی جوانیشی خۆش دەوێت، ھەر و ھا نىسلام پاكە و دەبێت نێمەش پاك بێن، پێویستە موسلمان ھەموو رۆژ دەست نوێژ بگرێت، کە لە خەو ھەستا دەست و دەم و چاوی بشوات و جلپەرگە کەى تەواو پاك و خاوتن بێت، بۆنى خۆش لە خۆى بدات، چونکە پێغه مەبەر (ﷺ) زۆریەى پارە کەى خۆى دەدا بە بۆنى خۆش، ھەر و ھا قژەکانى زۆر بە جوانى دادەھێنا و جلپەرگە کەى زۆر بە پاکى دەپاراست، موسلمان دەبێت بە لایەنى کەمەو ھەفتەى یەك جار خۆى بشوات، وانا ھەوت رۆژ جارێك خۆى بشوات.

**۱۵- جەنگکردن لەگەڵ دوژمناندا:**

مەندالانى ئازیز نىسلام پێمان دەفەر مووێت خۆتان دوور بگرن لە جەنگ و خۆین پێژى، ھەول بدەن پێکەو ھەبە بن و بە قسە و رەفتارى خۆش پێکەو ھەبێن، چونکە ھەر کەس خۆینى مرۆڤێك برێژێت ئەو ھەك ئەو ھەموو مرۆڤەکانى کوشتبێت، تەنانەت ئەگەر مرۆڤەكە بێباو ھەبێش بێت، نابێت لە خۆتەو ھەبکوژێت.

بەلام ئەو کەسانەى دوژمنایەتى خوا و پێغه مەبەر و موسلمانان دەکەن، ھەر لە خۆو ھێرشیان دەبەنەسەر و قسەیان پێ دەلێن، ئەوا دەبێت ئەو کەسانە لییان بدرێت و نەھێلێن لە خۆیانەو ھەبمان لێ بکەن، چۆن پێغه مەبەر (ﷺ) دژی سەم ھەو.

**۱۶- نەرم و نىانی ڕووخواشى و توورە نەبوون:**

موسلمان نابێت توورە و دەم و چاو گرژبێت، بەلكو سیفەتى موسلمان ئەو ھەب کە ھەمیشە ڕووى خۆش و لێو بە خەندە ھەبەرامبەر بە موسلمانانى تر، دەبێت موسلمان زۆر نەرم و نىان بێت و لە خۆو توورە نەبێت، چونکە توورە ھەبى سیفەتێكى خراپە، پێغه مەبەر (ﷺ) کەسى نازا ئەو کەسە ھەب کە لە کاتى توورە ھەبدا خۆى بگرێت و واز ھەببێت لە توورە ھەبى، چونکە نەبجامە کەى خراپ دەبێت، نێمە دەبێت کاتێك توورە بێن کە توورە ھەبە کەمان سوودى ھەببێت،

نەك ھەر شەتەكمان بىنى لە خۇمانەو تۈرۈپ بىيىن، لە راستىدا خەلەك ھەز ناكات گۈرۈ بگىرەت بۇ كەستىكى تۈرۈپ و كەس ھەز ناكات ژيان بىاتەسەر لەگەلدا.

## ۱۷- خۇشەو پىستى دايەك و باوك:

دايك و باوكى پىغەمبەر (ﷺ) ھەر لە مىندالى پىغەمبەر (ﷺ) ۋە مردن و ژيانىكى زۆريان پىكەو نەبەدەسەر، ھەرۈەك دايەك و باوكى پىغەمبەر (ﷺ) بىباو ەپوون چۈنكە ۋەك خەلەكى تر دابووانە بىباو ەپى، بەلام رەفتار و ناكاريان خراپ نەبوو، پىغەمبەر (ﷺ) زۆر دەگىرا و ھەمىشە دوغاي دەكرد كە خۋاي گەورە لىيان خۇش بىيەت، بەلام خۋاي گەورە فەرمووى دوغاي وا مەكە، پىغەمبەر (ﷺ) ھەمىشە دەچوويە سەر گۆرۈ ھەردووكيان و سەردانى دەكردن مىندالانى نازىز، پىويستە نىمە دايەك و باوكى خۇمان زۆر خۇش بويت بە تايىستى سوپاس بۇ خوا كە مۇسلمانن، نەگەرىش بىباو ەپى بن دەبىت ھەر رىزيان لى بگىرىن و خۇشان بوين، بەلام نەگەر ويستيان گوناھمان بى نەجام بەدن نەو كاتە نايىت بە گۇنان بكەين لەو گوناھەدا.

## ۱۸- قسەى جوان كردن:

قسەى جوان لە گۈلى جوان و بۆن خۇش جوانتر و باشترە، ھەموومان پىويستمان بە قسەى جوان و باش ھەيە، پىويستە كە مۇسلمان ھەمىشە قسەى جوان بكات، نايىت مۇسلمان قسەى ناشىرىن بلىت و جنىۋ بدات، چۈنكە نەو گوناھە و خۋاي گەورە رقىەتى لەو كەسانە، پىغەمبەر (ﷺ) كاتىك قسەى دەكرد قسەكانى نەوئەندە جوان و خۇش بوون ھەموو مۇسلمانان و خەلەكى ھەزيان دەكرد گۈلى لى بگىرن، ھىچ كات پىغەمبەر (ﷺ) جنىۋى نەدەدا بە خەلەكى، بەلكو سەبرى دەكرد بزانيت خەلەكى ھەز بە چ قسەيەك دەكەن، نەگەر نەو قسەيە باش بوايە نەو بۆى دەكردن.

**۱۹- غەیبەت نەکردن:**

غەیبەت کردن و اتا باسی برا موسلمانە کەت بە شیوەیە کە پیتی ناخۆش بیت، خوای گەورە دەفرموویت: ئەو کەسانە ی غەیبەت دەکەن، وە ک ئەو وایە گۆشتی ئەو کەسە بۆن بە مردوویی، ئەوانە گوناھبارن و خوای گەورە لەو دنیا دا سزایان دەدات، پیغمەمبه‌ر (ﷺ) لە ژیا نیدا غەیبەتی نەکردووە، بە لکو زۆریش رقی لە غەیبەت بوو.

**۲۰- قسە نەگێرانیوە و فیتنەیی نەکردن:**

قسە هێنان و بردن کارێکی زۆر تاوان و شەرمەزاریە، پیغمەمبه‌ر (ﷺ) دەفرموویت: ئەو ی فیتنەیی بکات و قسە بە ئینیت و بیات ناچیت بە هەشتەو، تەنھا دەبیت کاتێک قسە بگێریتەو کە بێباوە پان یان کەسانی خراپە کار بیانەویت زیان بگمەن بە خە لک و موسلمانان، ئەو کات دەبیت کە خە لکی ناگادار بکەیتەو لەو شتە.

**۲۱- دنیا پەرستی و رازی بوون:**

ژیانی دنیا ماوەیەکی دیاری کراوە و لە چار پۆژی دوا ییدا زۆر زۆر کەمە، ناییت موسلمان وا بزانی تەنھا ئەم دنیا یە هە یە و هەمیشە لە هەولێ ژیا نی دنیا دا بیت، بە لکو موسلمان دەبیت لە دنیا دا کارێکی وا نەجام بدات کە سوودی بۆ قیامەتی هە بیت، چونکە هەموومان دەمرین، بە لām ناییت واز لە ژیا نی دنیا ش بە ئین، بە لکو دەبیت بە پیتی پتو یست گوی بەدین بە دنیا و بە پیتی پتو یست گوی بەدین بە پۆژی دوا یی.

**۲۲- خۆ دوورخستەو لە تاوان:**

تاوان کردن زۆر کارێکی خراپ و پیسە و مروۆفی پی پیس و تاوانبار دەبیت، هەر کەس تاوان بکات ئەوا بەرەو دۆزەخ دەچیت، بۆ یە دەبیت مروۆفی موسلمان زۆر خۆ ی بیاریزیت لە تاوان کردن، نەگەریش تووشی تاوانێک بوو دەبیت بە پە لە تەو یە بکات و بگەریتەو بۆ لای خوای گەورە، بلیت خوا یە گیان نەجاره ئەم تاوانە دووبارە ناکە مەو وە لیم ببووە.

## ۲۲- چاککردنی په‌یوه‌ندی نیتوان موسلمانان:

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) په‌یوه‌ندی نیتوان هۆزی نه‌وس و خه‌زره‌جی چاک کرد که پیکه‌وه جه‌نگیان ده‌کرد و به‌کتریان ده‌کوشت، بۆیه ده‌بیئت نیمه‌ش نه‌گه‌ر بینیمان په‌یوه‌ندی دوو که‌س یان دوو هاو‌پیمان تیک چوو، ده‌بیئت پیکه‌وه ناشتیان بکه‌ینه‌وه، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر درویش بکه‌مین بۆ نه‌وه‌ی ناشت ببه‌نه‌وه نه‌وه گونا‌ه نیه، وانا درۆ بکه‌میت تا ناشتیان بکه‌یته‌وه.

## ۲۴- سه‌ردانی خزم و که‌س و کار:

خزم و که‌س و کار له نیسلامدا پله‌یه‌کی به‌رزیان هه‌یه و موسلمان ناتوانی‌ت خۆی دوور به‌خاته‌وه لییان، چونکه هه‌ر که‌س دوور بکه‌وتنه‌وه له خزمه‌کانی نه‌وا گونا‌ه‌تکی گه‌وره‌ی کردووه و خوای گه‌وره لێ ده‌په‌نجیت، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) یش هه‌میشه سه‌ردانی خزم و که‌س و کاری ده‌کرد، ته‌نانه‌ت سه‌ردانی خزمه بی‌باوه‌په‌کانیشی ده‌کرد و ده‌چوو بۆ لایان.

## ۲۵- دوعاکردن بۆ موسلمانان:

پیغه‌مبه‌ری نازیزمان (ﷺ) زۆر موسلمانانی خوش ده‌ویست و هه‌موو کاتی‌ک دوعای خیری بۆ ده‌کردن، خوای گه‌وره به‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)ی فەرموو هه‌زت له چیه داوای بکه‌ با بۆت جیبه‌جی بکه‌م، که‌چی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرمووی: داوای هیچ ناکه‌م بۆ خۆم، به‌لکو دوعاکه‌ی بۆ موسلمانان بوو، مندالانی نازیز خۆیشت له ژیا‌نی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) وه هه‌ندی‌ک شت فیر بیه.

## له کوتاییدا:

مندالی نازیز، خوینهری تازه پیگه یشتوو، نهی نهوانه ی باوهرتان هیتاوه به خوای گهوره و پیغه مبه (ﷺ) و شایه تی ده دهن، که محمد (ﷺ) پیغه مبه ی خوایه، نهی نهو که سانه ی زۆر حز ده کهن بو یه ک جارش بیت پیغه مبه (ﷺ) بیسن، نه مه ژسانی نهو پیغه مبه نازیزه مانه که نیوه زۆرتان خوش ده ویت، به جوانی ژیا نه که ی بخویننه وه و لیتی تی بگهن و لیتی ورد بینه وه و پهن دی لی وهریگرن، بزائن پیغه مبه (ﷺ) له ژیانیدا چی کردوه و نیوه ش وه که نهو بگهن، تنه ها به یه کجار خویندنه وه ی نه م ژیا ننامه یه واز مه هیتن، به لکو چه ندجار توانیتان بیخویننه وه، هیچ نه بیت سالی یه ک جار بیخویننه وه، تا هه میشه ژسانی نهو نازیزه تان له بیر بیت، وه که نهو ره فتار بگهن.

پیوسته نیوه ی خوشه ویست کاتیک نه م ژیا نه ده خویننه وه، سودی چاکی لی وهریگرن و دوا یی باسیشی بگهن بو که سانی تر، بو برا و خوشکه بچو که کانتان، بلین وهرن دانیشن با چیرۆکتان بو باس بگهن، نهو کاته ههر جاره و که میکی نه م ژسانی پیغه مبه خوشه ویسته یان (ﷺ) بو باس بگه، تا نهوانیش سوودی لی وهریگرن.

له کوتاییدا داواکاریه کم ههیه له نیوه ی خوشه ویست که نهویش داواتان لی ده که م که دوعای خیرم بو بگهن و له دوعا کانتاندا من له بیر نه کهن، تاکه سوپاس و ده ست خوشیه که له نیوه م ده ویت نه وه یه که دوعای خیرم بو بگهن.

خوای گهوره له گونا هه کانی من و نیوه ش خوش ببیت و یارمه تیمان بدات تا به جوانی ژیا نی پیغه مبه ی نازیزمان محمد (ﷺ) بزاین و له ژیا نی رۆژانه ماندا سوودی لی وهریگرن.



## به شي سيانزه هم

### کومه ليک شيعر بو مندا لان

مندا لان و تازه پيگه يشتواني نازيز، ليره دا هندی شيعری جوان و پټک و پټک همن که ده توانن له بهريان بکهن و بياغوښتنه وه، نهم شيعرانه هندیکیان شيعی مامی نازيزم (جمال حبيب الله بيدارن، هندیکیان شيعری خومن بو شيوه نازيز و خوشه ويست.

## پیغه مبه‌ره که‌م

پیغه مبه‌ره که‌م نه خوینتـــــــــــــــــه دواره  
 به لآم په‌روه‌ده‌ی په‌روه‌دگـــــــــــــــــاره  
 پیغه مبه‌ره که‌م راستگۆ و نه‌مینـــــــــــــــــه  
 و ته‌ی ده‌رمانه‌ بۆ ده‌ردی ســــــــــــــــینه  
 سه‌رقافله‌ی ږنگه‌ی جیهاد که‌رانهـــــــــــــــــه  
 خۆری پرووناکی ناو نه‌ستیرانهـــــــــــــــــه  
 دالده‌ی چه‌وساوه و لانه‌وازانـــــــــــــــــه  
 هانده‌ری خیرخواز و هیمه‌ت به‌رزانهـــــــــــــــــه  
 پیغه مبه‌ره که‌م هۆی به‌ختیارـــــــــــــــــه  
 هه‌ر به‌رنامه‌ی نه‌و هۆی ږزگارـــــــــــــــــه  
 نه‌وم له‌ گشت که‌س زیاتر خوښ ده‌وی  
 هه‌ر نه‌و ږابه‌رمه‌ لیږه‌ یان له‌وی  
 نه‌و مامۆستامه‌... هه‌ر نه‌و ږابه‌رمه  
 خواپه‌ شاهیدبه‌ نه‌و پیغه مبه‌رمه

جمال حبیب الله

## کوردیکی موسلمانم

من کوردیکی به‌دینم  
نه‌وه‌ی سه‌لاحه‌دینم  
پرزگاری نه‌م میلله‌تم  
له‌ نیسلامدا ده‌یینم

\* \* \*

کوردیکی موسلمانم  
من پۆله‌ی کوردستانم  
خه‌لاتم بانگی خوايه  
بۆ گهل و نیشتمانم

\* \* \*

کوردیکی به‌غیره‌تم  
دژ به‌ زوڵم و زیلله‌تم  
هه‌رگیز ده‌ست به‌ردار نابم  
له‌ خاك و له‌ میلله‌تم

\* \* \*

کوردیکی خاوه‌ن هۆشم  
ناو و خاکم نافرۆشم  
بۆ سه‌ریه‌ستی و نازادی  
ته‌واو شه‌یدا و په‌رۆشم

\*\*\*

کوردیکی موسلمانم

سه ریاژیکی قورنانم

بو بهرزی په یامی خوا

خه لاتنه مال و گیانم

جمال حبیب الله

**نهی موچه ممد**

نهی موچه ممد ... نهی موچه ممد  
 سه لامت لی بیت تا نه به د  
 به لی پیغه مبه ری خود ایست  
 خوری پرووی ناسمانی دنیا یست  
 له تاریکی ژینا چرایست  
 دلسوزتر له باوک و برایست  
 بویه سوورم هه تا نه مـ مـ مـ  
 که تهنه ریگه ی تو بگرم  
 هه لگری بانگی ناسمانیست  
 هوی سه رفرازی نینسان یست  
 تهنه شرتنی تو ده که مـ مـ مـ  
 به ریگاکه ی تو نه مـ مـ مـ مـ  
 قوریانی قورئانه که تم  
 شاگردی بهرنامه که تم

جمال حبیب الله

## موسلمانم

موسلمانم ... موسلمانم  
به هه‌ست و دڵ و زویانم  
هه‌وش و بیرم ... سۆز و گیانم  
هاوار ده‌که‌م موسلمانم

\* \* \*

موسلمانم (الله) خوامه  
موحه‌مه‌دیش پێشه‌وامه  
له‌ناو ئه‌م هه‌موو عاله‌مه  
من ته‌نها (که‌عبه) قیبله‌مه

\* \* \*

موسلمانم پێی راست ده‌گرم  
پێبوا‌ری پێی نه‌بو به‌کرم  
موسلمانم دادپه‌روه‌رم  
من شاگردیکی عومه‌رم

\* \* \*

بۆ خه‌لاتی گشت سامانم  
من قوتابیه‌کی عوسمانم  
شێرم ... دوورم له‌ ترس و بیم  
چونکه‌ من پێشمه‌رگه‌ی عه‌لیم

\*\*\*

سویاس پو خوا موسلمانم

هډلگری بانگی قورنام

الله! الله! موسلمانم

به شتوه و کردار نینام

جمال جیب الله

## محمد پیغهمبه‌رمه

محمد پیغهمبه‌رمه  
خوتنی دل و جگه‌رمه  
پیغهمبه‌رتکی وایه  
مامۆستاکه‌ی خودایه  
سەرداری نه‌نبیایه  
پیش‌ره‌وی گشت دنیا‌یه  
نای که ناوی شیرینه  
ره‌حمدت بۆ عاله‌میننه  
محمد پیغهمبه‌رمه  
مامۆستامه... رابه‌رمه  
به‌ره‌و به‌هه‌شتم نه‌بیات  
له‌ ناگر نه‌مدا نه‌جیات  
سه‌ریازی پیغهمبه‌رمه  
به‌ مال و گیان و سه‌رمه

جمال حبیب الله



## موسلمانم

په روه ده ي راستي قورنانم	مندالنيكي كوردستانم
موسلمانم ... موسلمانم	هه تا ماوم هاوار ده كهم
هه ز ده كهم نيسلام سهركه ویت	پيغهامبهري خوام خوش ده ویت
دوژمنه و هه رگيز ناممه وي	هه ر كهس دژ به نيسلام هه بي
خوشه ويستی هه مومانه	عمد پيغهامبه رمانه
بو نهم نيسلام و قورنانه	گيانمان ده كهين به قورياني
به چاكي و راستگويي ده ژيـن	فيري خوينده واري ده بيـن
به گويي ده كهين هه تا ده مريـن	پيغهامبه رمان چي فدرمووه
يـك دهنگ بلتين بو گشت جيهـان	نهي مندالان وهرن هه مروان
خوشمان ده ویت پيغهامبه رمان	موسلماني كوردستانيـن

نیهاد جلال حبیب الله

## پیغهمبه رکیان

قوریانت یم پیغهمبه رمان  
نهی سهر کرده و نهی پابه رمان  
هر توی ماموستا و نازیزمان  
نیمه ی مندالی کوردستمان

\* \* \*

تو که نه خوینده واری بوویست  
به ویستی خوا به پهله چوویست  
بو ناسمان و گه پرایتسه وه  
به لی تو ره حمدتی و هاتوویست

\* \* \*

نهو که سهی که بیباوهره  
زور که مژیه و قور به سهره  
نهو که سدهش باوهری هدیست  
باوهردار و دین په سهروه

\* \* \*

تو هزار بوویت پیغهمبه رکیان  
بی دایک و باوک ، چاو به گریان  
به لام کاتیک دینی خوا هسات  
سهری خستی خوی میهره بمان

\* \* \*

نیمه ی مندا لی کوردستان

هاوار ده کهین پیغمه مبه ر گیان

شونکه وته ی تۆزین موسلمانین

دهست بهردار نابین له قورئان

نهاد جلال حبیب الله

## با بخوتین

با بخوتین مندالی کورد

نازا و به په له و ده ست و برد

رېنگه نه ده ین به نه زانسی

بلیین نه خوینده واری مرد

\* \* \*

پیغمه مېه رمان فیرمان ده کات

نه وه ی بو زانست هه ول بدات

خوای گه وړه زور خوشی ده ویت

هه موو کاتیک سهری ده خات

\* \* \*

کاتیک که قورنان دابه زی

(اقرأ) و ترا تا راپه پری

نه گهر قورنانت خوش ده ویت

بخوتنه تا کو سهرکه وری

\* \* \*

سهرکه دنیا پیشکه و توه

به س موسلماننه خه و توه

ده بیت هه ستین و گشت بلیین

موسلمان قهت نه مردوه



با بخوئين تا سهرکه ويـن  
هه تا فير نه بين نه سره ويـن  
چونکه پيغهامبه رمان فەر مـوړی  
ته مه ل نه بين و بخوئينـ

نهاد جلال حبيب الله

### خوشمان دهوتی

پيغهامبه ر گيان نه ی نازيزمان خوشمان دهوتی  
موسلمانين به گویت نه که ين هه رچی بلینی  
تو خه لاتی خوی گه وره ی بو گشت جيهـان  
نه زانه نه و که سه ی ناييت به موسلمان  
تو هاتيت قورنانت هينا به ديـاری  
به هاتنت دنيا خوش بوو په حمهت بهـاری  
محمد نه ی پيغهامبه ری ته نيا و بی که س  
فیرت کردین که سی نه مر خودايه و بهـس  
گیان و مالمان قورنانت بیت پيغهامبه رمان  
خوشمان دهوتی هه ر تزی ماموستا و رابه رمان

نهاد جلال حبيب الله

## نهی پښتو مېر

نهی پښتو مېر... نهی پښتو مېر!  
 مژده هینه و ترسینه  
 بهراستی پښتو مېر خوی  
 تو لوتکی باور و ته قوی  
 تو پیشه نگی خواناسانی  
 هر تو دالدهی بی کهسانی  
 نهی نیردراوی خوی مهن  
 قوریانی تو بیت گیانی من  
 تو بویت که خودات پیمان ناساند  
 تو تووی باور و ده شانند  
 نیمه همو و قهرزاری توین  
 همرومان منته باری توین  
 له ناگر ده مان پاریزیت  
 نای که دل سو و بهریت

جمال حبیب الله

## سەرچاوهكان

- ١- ابن اسحاق: السيرة النبوية، حققه و علق عليه و خرج أحاديثه: احمد فريد الزبيدي، الطبعة الاولى، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، ١٤٢٤ الهجرية.
- ٢- ابن هشام: السيرة النبوية، تحقيق وضبط وشرح: مصطفى السقا وآخرون، الطبعة الثانية، دار ابن كثير، بيروت لبنان، ١٤٢٤ الهجرية.
- ٣- ابن خياط: تأريخ الخليفة ابن خياط، راجعه وضبطه: د. مصطفى نجيب فوكاز والدكتورة حكمت كشلي فوكاز، الطبعة الاولى، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، ١٤٢٥ الهجرية.
- ٤- ابن تيمية: مجموعة الفتاوى، اعتنى بها وخرج احاديثها: عامر الجزار و أنور الباز، الطبعة الاولى، مكتبة العبيكان، ارياض، ١٤١٩ الهجرية.
- ٥- ابن الجوزي: صفة الصفوة، تحقيق، د. حامد احمد الطاهر، الطبعة الاولى، دار الفجر، القاهرة، ١٤٢٤ الهجرية.
- ٦- ابن كثير: البداية والنهاية، تحقيق: د. حامد احمد الطاهر، الطبعة الاولى دار الفجر، القاهرة، ١٤٢٤ الهجرية.
- ٧- ابن الاثير: الكامل في التاريخ، حققه واعتنى به، د. عمر عبدالسلام التدمري، دار الكتب العربية، بيروت، لبنان، ١٤٢٧ الهجرية.
- ٨- ابن قيم الجوزية: زاد المعاد في هدى خير العباد، تحقيقي: د. مصطفى عبدالقادر عطا، الطبعة الثانية، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان ١٤٢٣ الهجرية.
- ٩- د. علي محمد محمد الصلابي: السيرة النبوية، الطبعة الثالثة، دار المعرفة، بيروت، لبنان ١٤٢٦ الهجرية.
- ١٠- محمود شاكر: خاتم الانبياء والمرسلين، الطبعة الاولى، المكتب الاسلامي، بيروت و دمشق، ١٤٢٧ الهجرية.
- ١١- د. حسن ابراهيم حسن: تأريخ الاسلام، الطبعة الخامسة عشر، دار الجيل، بيروت و القاهرة وتونس ١٤٢٢ الهجرية.
- ١٢- د. محمد سعيد رمضان البوطي: فقه السيرة النبوية، الطبعة الخامسة عشر، دار السلام، مصر، ١٤٢٦ الهجرية.

.....  
۱۳- د. محمد عبدالقادر أبو فارس: الصراع مع الصليبيين، الطبعة الاولى، دار البشير، طنطا، ۱۹۹۹ میلادیه.

۱۴- د. حامد احمد الطاهر: حياة الصحابة للأطفال، الطبعة الاولى، دار الفجر، القاهرة، مصر، ۱۴۲۵ الهجرية.

۱۵- د. عبدالرحمن رأفت الباشا: صور من حياة الصحابة.

۱۶- خالد محمد خالد: هاوہ لآنی دہوری پیغہ‌مبہر، وەرگیرانی: سهام بهرزنجی، چاپی یه‌که‌م، نووسینگه‌ی ته‌فسیر، هه‌ولێر، سالی ۱۴۲۳ ی کۆچی.

۱۷- حبیب محمد شعید: ژبانی نازیزمان، چاپی یه‌که‌م، نشر إحسان، تهران، سالی ۲۰۰۷ زایینی.

۱۸- شیخ عبدالعزيز پاره‌زانی: ژبانی پیغہ‌مبه‌ری مه‌زن محمد (ﷺ)، لیتکۆلینه‌وه‌ی: پرزگار که‌ریم، چاپی یه‌که‌م، نه‌شری إحسان، سالی ۲۰۰۴ ی زایینی.

۱۹- عه‌بدول عه‌زیز عه‌لانه‌دین مسته‌فا: ژبان و پره‌وشتی پیغہ‌مبه‌ر.

۲۰- محمد ملا فائق الشه‌رزوری، ژبانی پیغہ‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، چاپی یه‌که‌م، سلیمان، سالی ۱۴۲۲ ی کۆچی.

۲۱- د. وه‌بة الزحيلي: الفقه الاسلامي وادلته، الطبعة الرابعة، دار الفكر، دمشق، ۱۴۲۰ الهجرية.

۲۲- محمد قطب: چۆن بانگه‌وازی خه‌لك بکه‌ين.

۲۳- محمد قطب: چه‌مکانی ده‌بیئت راست بکرتنه‌وه، وەرگیرانی: ژسوان گه‌لالی، چاپی یه‌که‌م، نووسینگه‌ی ته‌فسیر، هه‌ولێر، سالی ۲۰۰۳ ی زایینی.

۲۴- د. علي محمد الصلابي: سيرة ابو بكر الصديق، سيرة عمر بن خطاب، سيرة علي بن ابي طالب، سيرة الحسن بن علي بن ابي طالب، الطبعة الثانية، دار المعرفة، بيروت، لبنان، ۱۴۲۶ الهجرية.



## ناوه پۆك

- ۳..... پێشكه شه به:
- ۵..... پێشه کی چاپی دووهم
- ۶..... بۆ خوشك و برا نازیزه كام
- ۷..... بهشی یه كهه: شوێنی له دایك بوونی پیغمه مېر (ﷺ)
- ۸..... ره چه له کی پیغمه مېر (ﷺ):
- ۱۳..... ژبانی مندالی پیغمه مېر (ﷺ)
- ۱۵..... \* رووداویکی گرنه:
- ۱۶..... \* گهشت و سه نه ری پیغمه مېر له گهڵ دایكیدا:
- ۱۶..... \* رووداویکی دلتنه زین:
- ۱۷..... \* ژبان له گهڵ باپیریدا:
- ۱۸..... \* خوای گه وره پیغمه مېر ده پاریزیت:
- ۲۰..... \* پیغمه مېر کاری بازرگانی فیر ده بیست:
- ۲۱..... \* پیغمه مېر فیری جهنگ ده بیست:
- ۲۲..... \* هاو په یانیتی (فضول):
- ۲۳..... \* بازرگانی پیغمه مېر بۆ خه دیه:
- ۲۴..... \* ژن هینانی پیغمه مېر:
- ۲۶..... پیغمه مېر و خه دیه چه ند مندالێکیان ده بیست كه نه مانه ن:
- ۲۷..... \* بنیاد نانه وهی كه عبه:
- ۲۹..... پرسیاره کانی بهشی یه كهه
- ۳۱..... بهشی دووهم: دابه زینی سروش (وهی) بۆ پیغمه مېر (ﷺ)
- ۳۵..... \* بانگه واز به نهی:
- ۳۵..... \* موسلمان بوونی مالی پیغمه مېر (ﷺ):
- ۳۶..... \* موسلمان بوونی (عهلی کوری نه بو تالیب):

- .....
- ۳۷ \* مسلمان بوونی (نمبر به کری صدیق): .....
- ۴۱ \* پیغمبر (ﷺ) چ وانیه کی فیری هاوه لآن کرد؟ .....
- ۴۴ \* پرسیاره کانی بهشی دووم ..... ۴۵
- ۴۵ \* بهشی سینه: بانگه وازی ناشکرا ..... ۴۷
- ۴۷ \* نازاردانی مسلمانان: ..... ۵۳
- ۵۳ \* چند نمونه یه کی نازاردانی مسلمانان: ..... ۵۳
- ۵۳ \* ۱- نمبر به کری صدیق: ..... ۵۵
- ۵۵ \* ۲- بیتاوه ران ده یانه ویت پیغمبر (ﷺ) په شیمان بکهنه وه: ..... ۵۶
- ۵۶ \* ۳- نازاردانی عمار و شهید کردنی دایک و باوکی: ..... ۵۸
- ۵۸ \* ۴- بیلالی حبه شی: ..... ۵۹
- ۵۹ \* ۵- خه بیایی کوپی نهره ت: ..... ۶۰
- ۶۰ \* پیلاننه کانی بیتاوه ران هله ده وه شینه وه: ..... ۶۲
- ۶۲ \* نابلقه دانی مسلمانان: ..... ۶۴
- ۶۴ \* خوای گوره چاره سر دهنیریت: ..... ۶۷
- ۶۷ \* بهشی چواره م: کزچکردن ..... ۷۰
- ۷۰ \* کزچی دووم بز حبه شه: ..... ۷۱
- ۷۱ \* قوره یش هه ولی گه رانموی موسلمانان ددهن: ..... ۷۳
- ۷۳ \* غه مباری پیغمبر (ﷺ): ..... ۷۵
- ۷۵ \* پیغمبر (ﷺ) ده جیت بز (تانیف): ..... ۷۷
- ۷۷ \* روودای نیسرا و میعراج: ..... ۸۱
- ۸۱ \* پیغمبر (ﷺ) ده جیت بز لای هوزه کان: ..... ۸۲
- ۸۲ \* مسلمان بوونی چند که سیکي مدهینه: ..... ۸۴
- ۸۴ \* به لینی دووه می عقه به: ..... ۸۵
- ۸۵ \* کزچکردنی مسلمانان بز مدهینه: ..... ۹۱
- ۹۱ \* پرسیاره کانی بهشی چواره م

- ۹۳..... بهشی پینجهم: کۆچکردنی پیغمہ مبر (ﷺ) یو مدینه
- ۹۳..... پلانی بی باوهران یو کوشنی پیغمہ مبر (ﷺ):
- ۹۶..... \* پیغمہ مبر (ﷺ) و نهو به کر له نهشکه و تدا:
- ۹۸..... \* دایکه مہعبده:
- ۹۹..... \* سوراقه دهیویت پیغمہ مبر (ﷺ) بکوژیت:
- ۱۰۰..... \* هندی پروداوی تر له کۆچکردنه که دا:
- ۱۰۱..... \* موسلمانانی مدینه پیشوازی له پیغمہ مبر (ﷺ) ده که ن:
- ۱۰۴..... پرسیاره کانی بهشی پینجهم
- ۱۰۵..... بهشی شهشم: کاره کانی پیغمہ مبر (ﷺ) له مدینه دا:
- ۱۰۵..... (۱) دروستکردنی مزگوت:
- ۱۰۵..... - مزگوته که چند شوتینکی تیدا بو که نه مانه بوون:
- ۱۰۷..... (۲) بانگدان له مزگوتدا:
- ۱۰۹..... (۳) برابتهی نتوان نهوس و خه زرهج:
- ۱۱۰..... (۴) برابتهی نتوان کۆچیره کان و پشتیوانه کان:
- ۱۱۱..... (۵) نووسینی په یماننامه یان به لئنامه:
- ۱۱۳..... (۶) کاری جهنگی و سهربازی:
- ۱۱۶..... پرسیاره کانی بهشی شهشم
- ۱۱۷..... بهشی ههوتهم: جهنگه کانی پیغمہ مبر (ﷺ)
- ۱۱۷..... \* به که م: جهنگی به در:
- ۱۲۱..... \* کاتی جهنگ کردنه که:
- ۱۲۲..... \* دهست پی کردنی جهنگه که:
- ۱۲۳..... \* کوژرانی نهو جهل:
- ۱۲۴..... \* هه لوتستی موسلمانان له گمل گیراوه کاند:
- ۱۲۷..... \* نه نجامه کانی جهنگی به در:
- ۱۲۷..... \* هه ولی کوشتنی پیغمہ مبر (ﷺ):

- .....
- ۱۲۹ ..... پرسیاره‌کانی به‌شی هه‌و ته‌م
- ۱۳۱ ..... به‌شی هه‌شته‌م: جه‌نگی نو‌خود
- ۱۳۳ ..... \* جه‌نگی نو‌خود:
- ۱۳۳ ..... \* هه‌کاره‌کانی جه‌نگه‌که:
- ۱۳۵ ..... \* م‌شت و م‌ری ن‌یوان موس‌لمانان:
- ۱۳۵ ..... \* سو‌یای موس‌لمانان له مه‌دینه ده‌چه‌ه ده‌روه
- ۱۳۸ ..... \* رو‌داده‌کانی ناو جه‌نگه‌که:
- ۱۴۰ ..... \* نه‌نجامی جه‌نگه‌که:
- ۱۴۲ ..... پرسیاره‌کانی به‌شی هه‌شته‌م
- ۱۴۳ ..... به‌شی نۆیه‌م: له جه‌نگی نو‌خوده‌وه تا دوا‌ی جه‌نگی خه‌نده‌ق
- ۱۴۴ ..... ژن ه‌ینانی پی‌غه‌م‌بر (ﷺ):
- ۱۴۵ ..... \* له دا‌یلک بو‌ونی هه‌سه‌نی کو‌ری عه‌لی:
- ۱۴۶ ..... \* زه‌ید ف‌یری زما‌نی جو‌وله‌که‌کان ده‌بی‌ت:
- ۱۴۷ ..... \* ده‌رکردنی جو‌وله‌که‌کانی به‌نو (ن‌چیر):
- ۱۴۸ ..... \* چه‌ند جه‌نگی‌کی تری پی‌غه‌م‌بر (ﷺ):
- ۱۴۹ ..... \* جه‌نگی به‌نی موس‌ته‌له‌ق:
- ۱۴۹ ..... ژنه‌ینانی پی‌غه‌م‌بر (ﷺ):
- ۱۴۹ ..... \* دو‌رووه‌کان درۆ هه‌له‌به‌سته‌ن بۆ عا‌ئیشه:
- ۱۵۰ ..... \* جه‌نگی خه‌نده‌ق (نه‌ح‌زاب):
- ۱۵۱ ..... \* هه‌له‌که‌ندنی خه‌نده‌قه‌که:
- ۱۵۳ ..... رو‌داده‌که‌ی (ح‌ذیفه):
- ۱۵۶ ..... پرسیاره‌کانی به‌شی نۆیه‌م
- ۱۵۷ ..... به‌شی ده‌یه‌م: ر‌یک‌که‌تن‌نامه و نا‌زاد‌کردنی مه‌که‌که
- ۱۵۸ ..... \* ر‌یک‌که‌وت‌ن‌نامه‌ی خو‌ده‌بی‌یه:
- ۱۶۳ ..... نه‌نجامی ر‌یک‌که‌تن‌نامه‌که:

- ..... ۱۶۵ ..... جەنگی خەبەر:
- ..... ۱۶۶ ..... \* سەردانی مالی خوا:
- ..... ۱۶۸ ..... \* موسلمان بوونی عەمری کوپی عاص:
- ..... ۱۶۹ ..... \* جەنگی مۆنتە:
- ..... ۱۷۰ ..... \* جەنگی ذاتو سەلاسل:
- ..... ۱۷۱ ..... \* پزگارکردنی مەککە:
- ..... ۱۷۲ ..... پرسیارەکانی بەشی دەیم
- ..... ۱۷۵ ..... بەشی یانزەهەم: لە دواى نازادکردنی مەککە تا کۆچی دواى پیغه‌مبەر (ﷺ)
- ..... ۱۷۵ ..... جەنگی حونەین:
- ..... ۱۷۶ ..... هێرشکردنی بۆ تائیف:
- ..... ۱۷۸ ..... \* جەنگی تمبووک:
- ..... ۱۸۱ ..... \* حەجی مالتاواى:
- ..... ۱۸۱ ..... \* کۆچی دواى پیغه‌مبەر (ﷺ):
- ..... ۱۸۲ ..... \* هەلوێستى عومەرى کوپی خەتاب:
- ..... ۱۸۳ ..... پرسیارەکانی بەشی یانزەهەم
- ..... ۱۸۴ ..... بەشی دوانزەهەم: لە ژيانى پیغه‌مبەرەوه (ﷺ) نەمانە فێر دەبین:
- ..... ۱۹۵ ..... بەشی سیانزەهەم: کۆمەڵتیک شیعر بۆ مندالان
- ..... ۲۰۹ ..... سەرچاوەکان
- ..... ۲۱۲ ..... ناوەرۆک

## به ره مه کانی نووسه

### نووسینه کان

۱. ئیبن تهیمیه (په چه له ک و پۆلی له میژووی ئیسلامیدا). (چاپکراوه).
۲. ناسینی هاوه لانی پیغه مبه (ﷺ). (به رگی به که می ناماده به بۆ چاپ).
۳. ژبانی پیغه مبه (ﷺ) بۆ مندا لان. (ئه م به ره مه به).
۴. ژبانی خه لیفه کانی پیغه مبه (ﷺ) بۆ مندا لان. (چاپکراوه).
۵. ژبانی مه لکه وته کانی ئیسلام بۆ مندا لان (چاپکراوه).
۶. پیناسی هاوه لان (ﷺ). (چاپکراوه).
۷. هاوه لانی پیغه مبه (ﷺ) بۆ مندا لان. (چاپکراوه).
۸. روانینیک بۆ میژووی ئیسلامی (ناماده به بۆ چاپ).
۹. مه نگاوێک به ره و هاوسه رگی. (چاپکراوه).
۱۰. ئیمانناسی (چیرۆک) (چاپکراوه).

### وه رگیترانه کان

۱۱. چه ند وانه به ک له میژووی ئیسلامی: شیخ محمد خضری بک (چاپکراوه).
۱۲. پوخته‌ی میژووی ئیسلامی: د. محمد سهیل طقوش (چاپکراوه).
۱۳. دهوله‌تی ئومه‌وی: پرۆفیسۆر دکتۆر عبدالشافی محمد عبداللطیف (چاپکراوه).
۱۴. میژووی دهوله‌تی عه‌بباسی: د. محمد سهیل طقوش. (چاپکراوه).
۱۵. دهوله‌تی سه‌لجوقیه‌کان: د. علی محمد الصلابی وه رگیتران به هاوکاری شاهۆ عومه‌ر عارف (چاپکراوه).
۱۶. مه‌غۆل له میژودا: د. فؤاد عبدالمعطی الصیاد (چاپکراوه).
۱۷. میژووی نه‌بیوبی و مه‌ملوکیه‌کان: د. أحمد مختار العبادی (چاپکراوه).

۱۸. ده ولته تی عوسمانی: د. علی محمد الصلابی وه رگیتړانی به هاوکاری أحمد عبدالرحمان أحمد (چاپکراوه).
۱۹. پوخته ی شارستانیته تی نیسلامی، نووسینی: د. رحیم کاظم محمد الهاشمی و ا. عواطف محمد العربی شنقارو.
۲۰. جه ننگه گه وره کان و فتوحاته نیسلامیه کان: محمد سعید مرسی (ناماده یه بڼ چاپ).
۲۱. سه رچاوه کانی نیمامی ته به ری (نامیلکه) نووسینی: د. محمد أمحزون، له مالپه ری نه یووبی بلاوکراوه ته وه.
۲۲. پوخته ی میژووی شارستانیته کان، محمود شاکر، به هاوکاری مامؤستا موسا. (ناماده یه بڼ چاپ).
۲۳. پوخته ی میژووی نه وروپا له کونه وه تا نه مړی: پروفیسور دکتور جفري برؤن. (چاپکراوه).
۲۴. میژووی نوئی نه وروپا: چند نووسه ریک، وه رگیتړان به هاوکاری فاروق محمد محمد أمين (ناماده یه بڼ چاپ).
۲۵. فیکری رؤژتاوا، نه نوه رلجوندی. (چاپکراوه).
۲۶. به راوردی ثابینه کان، نووسینی أنور الجندی. (چاپکراوه).
۲۷. به راوردیک له نیوان غه زالی و ثبین ته ییمیه دا: د. محمد رشاد سالم ( ناماده یه بڼ چاپ).
۲۸. ژبانی هاوه لان ( سی به رگ)، نووسینی: محمد یوسف الکانه لوی. (چاپکراوه).
۲۹. ره وته هه نارد ه کان، نووسینی: أنور الجندی. چاپکراوه.
۳۰. به گه وره دانانی خواو حوکمی نه وه ی قسه ی پی ده لیت (نامیلکه)، نووسینی د. عبدالعزیز الطریفی، له مالپه ری نیسلام هاوس بلاوکراوه ته وه.

# زنجیره‌ی زینوین بو مندالان

